

**“ALLONS TRAVAILLER ENCORE
UN PEU C’EST UN MOYEN
D’OUBLIER ET – DE DISPARAÎTRE
UN PEU PLUS VITE”** (1056)

◀ Vrouwelijk naakt,
gewassen pen-
tekening
(Privéverzameling,
repro auteurs)

Meerdere facetten van Braecke's leven en de omvang en draagwijdte van zijn oeuvre blijven in deze studie weinig of niet belicht. Als kunstenaar bleek hij zoals zijn tijdgenoten immers een duivel-doet-al, die weinig kunstvormen schuwde: *“On serait incomplet si on ne mentionnait pas les multiples bijoux ciselés par P.B., ses meubles, une magnifique garde de-robe (sic) dont Madame Braecke a encore l'usage, ses ceintures avec boucle de cuivre ouvragée, et surtout ses cadres, dont un bois sculpté (sic) destiné à une œuvre attribuée à l'école de Rubens que Madame Braecke conserve pieusement. La plupart de ces miniatures ciselées (bijoux, boucles de ceintures, etc.), d'une incontestable originalité, pourraient soutenir la comparaison avec les meilleures œuvres des artisans florentins”* (1057).

“MÉDAILLEUR OCCASIONNEL”

Na zijn fel geprezen medaille voor de Walküre in 1903 zal Braecke nog meerdere medailles ontwerpen, maar zonder eenzelfde bijval te kennen.

Talrijke medailles werden geslagen naar aanleiding van de jubelfeesten voor de 75ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid in 1905. Braecke kreeg de opdracht van de Stad Brussel om een medaille te maken die voor de diverse Brusselse feesten aangewend zal worden. Eenzelfde rectozijde zal gecombineerd worden met verschillende teksten op de versozijde. Er zijn de zilveren medailles voor de *Commission organisatrice* met ciselering van de naam van het commissielid (1058), de zilveren medaille voor minister J. de Trooz, de zilveren draagpenningen voor het *Wederlandsch Muziekfeest*, de zilveren en vergulde zilveren medailles voor de wedstrijd voor volksspelen enerzijds en voor het vlaggen- en gil-

► Gouden juweel, door Braecke voor zijn echtgenote vervaardigd (priveverzameling, foto A. Possot). In 1988 maakte P. Bourgois een foto van een gelijkaardig juweel met een langwerpige parel en een ketting met een metalen, floraal tussenstuk.

denfeest anderzijds, en tot slot de zilveren medailles voor de ballonvaarders. De medailles werden geslagen bij *Wolfers Frères* (1059).

Braecke maakte een model voor een landbouwmedaille met de voorstelling van een zaaier. In 1906 werd de zilveren medaille geslagen voor het *Landbouw Comice van Meysse*, gedateerd 24 juni 1906. In 1908 werd hetzelfde model gebruikt voor het landbouwcomité van Tienen. Het groot bronzen model, door het Brusselse bedrijf Fisch aangewend voor de mechanische reductie van de penning, werd in 2007 samen met 1384 andere bronzen en ijzeren bas-reliëfs van de firma Fibru-Fisch (1853-1998) aangekocht door de Koning Boudewijnstichting en gedeponeerd in het Dupontfonds in het Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België (1060).

De transformatie van Kongo-Vrijstaat in een Belgische kolonie in 1908 bood de gelegenheid om een bronzen en verzilverd bronzen plakete te maken van Baron Adolphe de Cuvelier (Philippe-

▼ De medaille voor het Vlaggen- en gildenfeest tijdens de jubelfeesten voor de 75ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid (© Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, M32/5)

▲ Medaille van het Landbouw comice van Meysse (© Penningkabinet,

Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel M52 Inv. 10.046.)

ville 1860-Brussel 1931), doctor in de rechten en secretaris-generaal van buitenlandse zaken in de onafhankelijke Kongostaat van 1885 tot 1908. De medaille werd door Paul Fisch geslagen (1061).

In hetzelfde jaar ontwierp Braecke de plaketten voor de 50ste verjaardag van de inschrijving aan de balie van Charles Graux (1837-1910) en Paul Janson (1841-1913), die door omstandigheden pas in 1909 uitkomen. De bronzen en zilveren plaketten werden geslagen door *Wolfers Frères* (1062). De kritiek over deze drie portretten is niet mals: "*Ce sculpteur travaille par masses; il ne se préoccupe pas de savoir si son œuvre doit être réduite en métal; il ne fait même pas disparaître les traces du travail de l'ébauchoir. Il en résulte que ses plaquettes ont quelque peu l'aspect d'une ébauche en terre à modeler*" (1063). De analyse van Victor Tourneur gaat verder: "*M. Braecke est un artiste puissant qui sait donner du caractère à tout ce qu'il modèle; et, sous ce rapport, sa plaquette à l'effigie du vieux tribun libéral (i.e. P. Janson), plus caractéristique que celle de Graux, se révèle tout particulièrement comme l'œuvre d'une personnalité puissante: ce sont parfaitement les traits d'un individu bien défini, vus à travers un temperament artistique. C'est donc une œuvre d'art. S'en suit-il pour cela que nous ayons à faire à de la bonne médaille? Nullement, les deux pièces de Braecke sont d'excellents morceaux de sculpture réduits au tour; en bas-reliefs, les portraits de MM. Janson et Graux feraient certainement grand effet. La réduction leur donne l'aspect d'esquisses. On y rencontre un mépris du fini que l'on se prend à regretter de la part d'un artiste tel que Braecke. Or, on ne saurait trop le répéter, l'art du médailleur est à la sculpture ce que celui du miniaturiste est à*

◀ De bronzen plakket van Baron Adolphe de Cuvelier (© Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, M90/10)

Sander Pierron stelde dan weer: "D'autres graveurs plus récents adoptent cette manière de traiter la médaille affranchie des règles rigoureuses: Pierre Braecke (Nieuport 1859), sont grandes d'allures ses portraits des juristes Paul Janson et Charles Graux" (1065).

In 1908 werden 14 Belgische beeldhouwers-medailleurs van 'gevestigde waarde' aangeschreven voor de medaille van de Brusselse wereldtentoonstelling van 1910. Het reglement stelde dat de kunstenaars een gipsen model van maximum 40 cm diameter en een reductie van 65 mm diameter, het formaat van de medaille, moesten indienen (1066). Slechts zeven beeldhouwers dongen mee naar de opdracht. Braecke was één van hen maar werd meteen uitgesloten: "Parmi les projets présentés, il fallait écarter de prime abord l'un deux (sic) qui n'était pas accompagné de réductions, comme le stipulait le règlement. Au surplus, ce projet, à peine ébauché, était de pauvre apparence et cette première décision du jury n'a pas dû influencer sur le résultat final" (1067). Godefroid Devreese won de wedstrijd, Paul Du Bois werd tweede; de overige ontwerpen waren van Samuel, De Rudder, Leroy en Dupuis (1068).

De Société hollando-belge des Amis de la Médaille d'Art gaf jaarlijks medailles uit. In 1912 mocht Braecke de herinneringsmedaille *Prométhée* voor zijn leermeester Paul De Vigne maken, die geslagen wordt door Paul Fisch (1865-1919). Ook hier klinkt weerom dezelfde kritiek van Victor Tourneur: "La Société de la Médaille, dont il faut recon-

la peinture. Médaille comme miniature sont de petits tableaux destinés à être examinés à trente-cinq centimètres de l'œil; par conséquent, l'étude du détail doit être poussée aussi loin qu'il est possible de le faire sans tomber dans la sécheresse. Rien ne doit être esquissé, c'est un fini rigoureux que l'on attend dans toutes les parties, et c'est ce que les artistes qui font la médaille en sculpteur sont incapables de donner" (1064).

▼ De zilveren plakket van Charles Graux (© Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, M90/9)

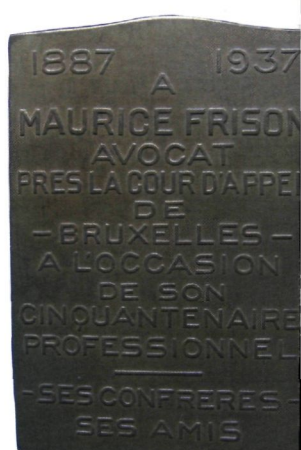

◀ De zilveren plakket van Paul Janson (© Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, M90/8)

▲
De plakett
Prométhée voor
Paul De Vigne
(privéverzameling,
foto O. Pauwels)

▲
De bronzen plakett
van Maurice Frison
(© Penningkabinet,
Koninklijke Biblio-
theek van België,
Brussel,
N 145 II 30 300)

talent – qui jamais n'aurait dû voir le jour ni sous cette forme, ni sous cette échelle. Le cas de Braecke est loin d'être isolé. J'en ai fait état à cause de la puissante personnalité de l'artiste, et parce que, quel que soit le genre que l'on traite, il faut savoir se plier aux exigences inéluctables de celui-ci" (1069).

De evaluatie van de medailles van Braecke door Victor Tourneur werd anno 2007 in een ander perspectief gesteld door Luc Smolderen: "...Victor Tourneur, (...) qui professait 'ex cathedra' des idées sur les prétendues lois du genre qui aujourd'hui font sourire tous ceux qui connaissent l'évolution ultérieure de la médaille. C'est au nom d'une telle orthodoxie que de grands artistes comme Pierre Braecke furent censurés ou que d'autres, tels Jules Lagae et Frans Huygelen, n'ont pas été sollicités" (1070).

Braecke bleef zijn diletantenstatuut als medailleur behouden. In 1914 werd hij samen met Rousseau en Rombeaux uitgenodigd als "médaillieurs occasionnels" op de medailletentoonstelling van het Driejaarlijks salon in Brussel, zodat men de kwaliteiten van hun 'probeersels' naar waarde kon schatten (1071).

Na de oorlog zou Braecke in opdracht van de *Ligue Nationale du Souvenir* een drietal medailles ontwerpen: *Le Lion Belge* wordt vanaf 1919 in diverse versies uitgevoerd door het *Atelier Fonson Frères* (1072). Daarnaast maakte hij een ontwerp voor een medaille van een soldaat gewikkeld in een vlag, die echter niet werd uitgevoerd (1073). Nog in 1919 werd een knoopsgat-penning op de markt gebracht, weerom geslagen door het *Atelier Fonson Frères*, in

▲
Le Lion Belge
(SAN,
foto O. Pauwels)

▲
Niet uitgevoerd
gipsen ontwerp
voor oorlogsmedaille
(SAN,
foto O. Pauwels)

naître la remarquable initiative, et dont on ne pourrait trop louer l'intelligente activité, a été cette année victime de cette absence de compréhension. A côté de médailles satisfaisant à toutes les nécessités, (...), par suite de la trop grande libéralité de ses règlements, elle a dû distribuer une plaquette de M. P. Braecke – un sculpteur dont personnellement j'admire beaucoup le

▲ De plakette van de industriële Marius Duché en zijn zonen Alfred en Edgard (© Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, N 145, 11.31.040)

de vorm van een rouwende vrouw met een banderol met de woorden "N'OUBLIONS JAMAIS – NOS HÉROS ET NOS MARTYRS" (1074).

Op zaterdag 12 juni 1937 organiseerden de confraters en de vrienden van Mr. Maurice Frison in zijn door Horta ontworpen landhuis *Les Épinglettes*, aan de Ringlaan nabij het observatorium van Ukkel, een plechtigheid voor zijn vijftigjarige loopbaan als advocaat. Onder de organisatoren bevond zich ook Horta aan wiens tussenkomst het weerom te danken was dat Braecke "de opdracht aanvaardde om met zoveel bezielende kracht, in leem gestalte te geven aan de dynamische figuur van Mr. Frison..." (1075). Braecke stelde dat 2500 frank de maximumprijs was, bedrag dat advocaat Philippe Vranckx en Léo Doyen – beiden verantwoordelijk voor de organisatie van het jubileumfeest en de voorintekeningen – met grote welwillendheid betaalden. De medaille werd door *Les Ateliers Fonson* uitgevoerd (1076).

In hetzelfde jaar zou Braecke nog een groepsplakette maken van de scheikundigen en industriële Marius Duché (? -1921) en zijn zonen Edgard en Alfred, die ook door J. Fonson werd geslagen (1077).

Van deze reliëfs zijn in meerdere gevallen ook grotere formaten gekend. Naast het reductiemodel voor het landbouwcomité is dit ook het geval voor het medaillon van de Stad Brussel (1078), de platen van Frison (1079) en De Vigne (1080). Van de medaille van de Walküre werd een bronzen medaillon op een tussenformaat uitgevoerd (1081). Voor de techniek van de reductiebank dienden de stukken eerst op groot formaat in brons of ijzer gegoten te worden

door de metaalgiet. Mogelijk behield Braecke zelf een aantal van deze modellen. Tevens kan hij bestellingen gekregen hebben voor grote exemplaren van deze reliëfs (1082).

DE BEELDHOUWER ALS KUNSTSCHILDER

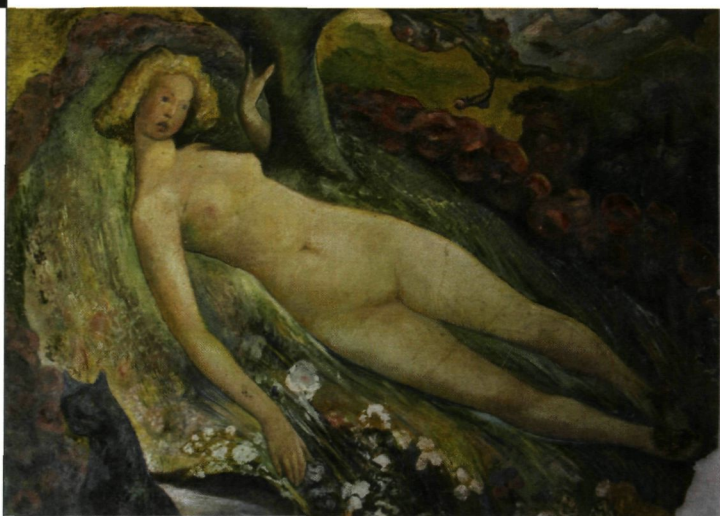
Tijdens zijn laatste levensjaren, toen het boetseren en beeldhouwen hem te zwaar werd, bood schilderen hem een dankbare afleiding (1083). Braecke's nalatenschap omvatte blijkens een summier inventaris ruim 37 grote (*La Révolution* meet 2,60 x 1,20m) en 48 kleine schilderijen – vaak op triplex – met allegorische taferelen, zijn model en echtgenote, of een *Feste à Pizzone*, haar geboortedorp in Italië (1084). De vrouwelijke naakten, met opvallend kleine hoofden en mollige lichamen, zijn deze van een beeldhouwer, met minder aandacht voor de anatomische details, maar des te meer voor de volumewerking en de fascinerende vervormingen van het perspectief.

Zijn eigen geboortestad ontsnapte niet aan zijn aandacht. In een brief van 28 september 1937 aan bur-

▼ Vrouwelijk naakt, gouache (?) op karton (?) (privéverzameling, foto O. Pauwels)

◀ Vrouwelijk naakt, inkt op papier (privéverzameling, repro auteurs)

▲ Pieter Braecke,
Groot vrouwelijk
naakt bij een boom,
gouache (?)
op multiplex
(privéverzameling,
foto O. Pauwels)

► Pieter Braecke,
Feste in Pizzone,
1932, gouache (?)
op multiplex
(privéverzameling,
foto O. Pauwels)

gemeester Deeren informeerde hij nog: “Ware het ook mogelijk met de wederkerende gelegenheid de vier panelen in triplex met de teekeningen mij te laten geworden? Ik zou trachten deze te schilderen voor de toekomstige zomer”. Het betreft de schilderijen van de boogvelden in de inkomhal van het stadhuis, met Nieuwpoortse taferelen. Eén daarvan, met vrouwen tussen de ruïnes van de kerk, draagt naast de signatuur *Mostafa* tevens het bijschrift “naar P. Braecke”. Te dateren omstreeks 1939, heeft Pieter Braecke wellicht geen kans meer gekregen om ze zelf af te werken. De oorspronkelijke tekeningen – *Aan den IJzer*, papier en krijt, Nieuwpoort 1917 – van Braecke zouden volgens P. Bourgois achter de triplexpanelen bewaard zijn gebleven (1085).

“UN MAITRE LOIN AU DESSUS DE TOUT AUTRE” (1086)

In 1937 schreef Léonce du Castillon: “*Braecke a, en lui, le sens du monumental et du plein air. (...) Plus que tout autre sculpteur belge, Pierre Braecke comprenait l’alliance de l’architecture et de la sculpture*” (1087).

Dit niet eens exhaustief overzicht blijkt de stelling van de bevriende kunstcriticus te bevestigen en wijst op het belang en de grote variëteit van de monumentale beeldhouwkunst in het oeuvre van Pieter Braecke. Om opdrachten in de wacht te slepen nam hij veelvuldig deel aan tal van wedstrijden. Allicht zal meer dan één deelname hier nog onbelicht gebleven zijn, daar de kunstenaar geen volledige oeuvrelijst lijkt te hebben nagelaten, hetgeen het onderzoek bemoeilijkte. Het fenomeen van de wedstrijden kende overigens geen onverdeeld succes en werd toen al fel bekritiseerd. Voor openbare opdrachten werd dan ook vaak gepoogd de opdrachtgever met aanbevelingsbrieven te paaien.

De geboden kansen maar ook de moeilijkheden die de beeldhouwer ondervond om dergelijke openbare én privéopdrachten te krijgen en tot een goed einde te brengen kwamen uitvoerig aan bod. Een aantal opdrachten dankte hij aan zijn vriendschapsbanden met architecten, waaronder Victor Horta. Ook via tentoonstellingen trachtte Braecke opdrachten binnen te rijden. Daar stelde hij niet alleen werken tentoon die op bestelling gemaakt waren en dus louter als voorbeeld golden van zijn kunnen, maar ook creaties die hij trachtte te slijten.

Aan het definitieve kunstwerk ging een intensieve periode vooraf waarin hij schetsen, bozzetti, schaalmodellen en modellen op ware grootte maakte, die telkens weer ter goedkeuring dienden voorgelegd te worden aan zijn opdrachtgevers en vaak ook aan commissies allerhande. Het bronsgieten werd toevertrouwd aan gieterijen, meestal de firma Petermann (1088) als het van Braecke afhing. In welke mate Braecke zelf de stenen beelden en reliëfs uitvoerde, is niet duidelijk; zijn enige medewerker lijkt de beeldhouwer War Van Asten te zijn geweest, maar wel is geweten dat hij meerdere malen beroep deed op de firma Dejonckheere.

Talrijke voorbeelden van zijn bouwbeeldhouwkunst kwamen ongeschonden tot ons. Een aantal zijn echter verdwenen ingevolge de sloop van bouwwerken, het verwijderen van graven, of wegens het tijdelijk karakter van de tentoonstellingsarchitectuur waarin

◀ Het hoofdgebouw van de wereldtentoonstelling in Brussel brandt volledig uit op 14 augustus 1910 (prentbriefkaart, KMKG, Brussel)

*Exposition de Bruxelles, 1910,
Le Grand Palais en feu Dimanche le 14 Août.*

zij waren verwerkt. Nog andere werden verkocht, verplaatst of gewijzigd.

Sterk beïnvloed door zijn leermeester Paul De Vigne, zou Pieter Braecke zijn hele leven lang blijven vasthouden aan allegorische verwijzingen naar de oudheid, aan het zoeken naar schoonheid. Onder invloed van Constantin Meunier (1831-1905) en de artistieke kringen rond kunstmecenas Henri Van Cutsem en diens *protégé* Guillaume Charlier, werkte hij een tijdlang realistisch, maar nadien keerde hij terug naar de veilige haven van het eclectisme, al zal hij enige invloed ondergaan van de art-nouveau-vormtaal en het symbolisme.

Door zijn tijdgenoten werd hij gewaardeerd voor de correcte anatomische weergave van het menselijk lichaam, voor zijn esthetische vormgeving en voor de weergave van emoties, wat Léonce du Castillon de gevleugelde woorden ontlokte *“J’estime qu’il n’existe pas deux sculpteurs belges qui sachent modeler si magistralement, si délicatement et si amoureuxment la femme en fleur que Pierre Braecke, qu’on pourrait appeler le sculpteur d’Eve”* (1089).

In tegenstelling tot markante personages als Jef Lambeaux, Juliaan Dillens of Victor Rousseau, ging hij niet op zoek naar een vernieuwende vormgeving en originele composities, maar bleef hij de vertrouwde wegen bewandelen. Daar dit innoverend element ontbrak, werd hij ook terzijde gelaten door

de kunstgeschiedenis. Bovendien legde hij zich in grote mate toe op bouw-beeldhouwkunst, en architecturale beeldhouwkunst verglijdt met de jaren in anonimiteit. Braecke's beeldhouwwerken voor efemere tentoonstellingsgebouwen, die na sluiting van de tentoonstelling met de grond gelijk gemaakt werden – of in dramatische omstandigheden in de vlammen opgingen – leidden alleen tot tijdelijke roem. Ook van de vele herdenkingsmonumenten onthoudt het publiek nog wel de naam van de gehuldigden of het historisch feit waarvoor ze werden opgericht, maar de uitvoerder is men meestal na enige tijd vergeten. Zijn samenwerking met Victor Horta tenslotte, wiens oeuvre na een periode van minachting voortaan de geschiedenis trotseert, bleef in diens schaduw vrij anoniem, zodat ook hier zijn naam uit het collectieve geheugen werd gewist.

Zich hiervan ongetwijfeld bewust, had Pieter Braecke nochtans een aantal voorzorgen genomen. Aan zijn geboortestad Nieuwpoort schonk hij op het einde van zijn leven de gipsen modellen van zijn belangrijkste werken – die het verhaal vertelden van zijn oeuvre – zodat er nog tijdens zijn leven een museum kon opgericht worden. Het initiatief was en blijft vrij uniek, daar waar men met dergelijke gipsensembles meestal pas wordt geconfronteerd na het overlijden van de kunstenaar. De modellen, een levenswerk, worden dan opgeruimd of geraken verspreid.

► De verzameling
gipsen van Pieter
Braecke in Nieuw-
poort bood bij de
herontdekking een
haast apocalyptisch
gezicht
(foto O. Pauwels)

De 'gipsen', getrouwe afgietsels van de nadien vernielde 'schetsen' of modellen in klei, dienen dan ook aanzien te worden als de ware kunstwerken, zodat mag gesteld worden dat de stad Nieuwpoort de hoede kreeg over een bijzonder waardevol legaat. De stad Nieuwpoort beschikte met haar Pieter Braecke Museum over een fraaie staalkaart van diens werk, niet in het minst van zijn monumentale beeldhouwkunst. Zelfs na de Tweede Wereldoorlog, ingevolge de schenking van Braecke's weduwe, was het Museum nog steeds representatief. Onkunde en onwil hadden echter desastreuze gevolgen. Om het tij te keren is het nog niet te laat.

Nadat de naam en faam van Pieter Braecke lange jaren in vergeteldheid waren geraakt en zijn oeuvre in gips uitzichtloos "*in de kelders van het Kasteeltje lag te verkrotten waar straatkatten en ander ongedierte vrijspel hadden*" (1090), weze dit een aanzet om het belang van de kunstenaar, van zijn oeuvre en van zijn gipsencollectie in het bijzonder, ondubbelzinnig erkend te zien.

Dat de gipsmodellen van zijn beeldhouwwerken na restauratie opnieuw in Vlaanderen, in zijn geboortestad Nieuwpoort, museaal zouden worden opgesteld met aandacht voor de tijdsgeest en de cultuurhistorische context, is meer dan een vurige wens.

"*Vlaanderen verloor één van zijn grootste kunstenaars, zonder er veel aandacht aan te schenken. Wie zou er aan dezen eenvoudigen en eenzamen mensch gedacht*

hebben? Men vierde noch zijn zeventigsten, noch zijn vijf en zeventigsten verjaardag en er was ook niets voorbereid om den grijzen meester op zijn tachtigsten te huldigen." had War Van Asten in mei 1939 nog betreurd (1091). Waaraan *De Duinengalm* toevoegde: "*Mocht Nieuwpoort, zijn geboortestad, het dan tenminste als een plicht aanzien en als een eer, het voorbeeld te toonen, door dien grooten kunstenaar te huldigen en zijn nagedachtenis op zichtbare wijze levendig te houden.*" (1092)

Of, met de woorden die Victor Horta 70 jaar geleden uitsprak in de lijkrede voor zijn vriend: "*Si ton art n'a pas toujours brillé de ton vivant de l'éclat qu'il méritait, l'avenir sera pour toi plus juste et plus perspicace. Un talent comme le tien ne meurt pas*" (1093).

◀ Pieter Braecke werkt met beitel en hamer aan De Bloem van Brabant, een uitvergrooting van de kop van het beeld Orgueil d'Amour ernaast, ca. 1903 (privéverzameling, repro O. Pauwels)

Catheline Metdepenninghen is doctor in de archeologie (Universiteit Gent, 1995) en erfgoedconsulente bij de Vlaamse Overheid, Ruimte en Erfgoed, Onroerend Erfgoed, Brugge.

Marcel M. Celis is licentiaat in de kunstgeschiedenis en de oudheidkunde (Rijksuniversiteit Gent, 1972) en erfgoedconsulent bij de Vlaamse Overheid, Ruimte en Erfgoed, Onroerend Erfgoed, Brussel.

Françoise Aubry is licentiaat in de kunstgeschiedenis en de archeologie (*Université Libre de Bruxelles*, 1975) en sinds 1981 conservator van het Hortamuseum, Sint-Gillis.

Marjan Buyle is licentiaat in de kunstgeschiedenis (Katholieke Universiteit Leuven, 1972), erfgoedonderzoeker en teamcoördinator Conservatie en Restauratietechnieken aan het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed.

Linda Van Santvoort is doctor in de kunstwetenschappen (Vrije Universiteit Brussel, 1996) en hoofddocent Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen aan de Universiteit Gent.

André Possot, achterneef van Pieter Braecke, is master in de Franse letterkunde (*Université de Paris VIII*, 1978) en Prefect van het *Athénée Robert Catteau*, Brussel.

EINDNOTEN

- (1) Vertaling: Méér dan elke andere provincie, heeft West-Vlaanderen bijgedragen tot de vorming van onze jonge school voor beeldhouwkunst. Enkel en die de meest schitterende plaats hebben veroverd, zijn van ginds afkomstig. In minder dan een lustrum, van 1859 tot 1862, worden er drie mannen geboren, in even nederige arbeidersmiddelen, die, op verschillende vlakken, zouden schitteren in de beeldhouwkunst en zich daarin opdringen door de krachtige uitdrukking van oorspronkelijke talenten: in Nieuwpoort, is het Pieter Braecke; in Kortrijk, Godefroid Devreese; in Roeselare, Jules Lagae. Dit trio zal weldra verhoogd worden door een vierde Vlaming, enkele jaren jonger en die, in de loop, van een té kort leven, nochtans werken schiep die deze van zijn bekende ouderen evenaren. PIERRON S., *Henri Bonquet*, G. Van Oest & Cie, Brussel, 1909, p. 1.
- (2) Stadsarchief Nieuwpoort (SAN), brief van het college van burgemeester en schepenen d.d. 28 juli 1927 aan Pieter Braecke.
- (3) SAN, brief d.d. 19 juni 1934 van Pieter Braecke aan de burgemeester van Nieuwpoort, reagerend op een (niet bewaarde) brief van 15 juni.
- (4) SAN, brief d.d. 28 september 1937 van Pieter Braecke, in antwoord op een brief van 25 september.
- (5) SAN, brief d.d. 7 november 1973 van Isabelle Zwaenepoel, Dienst voor Toerisme, aan Christine Hoh-Slodczyk, München: "Ces modèles furent exposés dans une grande salle à l'étage de l'Hôtel de Ville. En 1938 il fut décidé de donner plus d'expansion à ce musée et le tout fut transporté dans la salle à l'étage des Halles."
- (6) Karel Romaan Berquin (Vinkem 1873-Nieuwpoort 1968), de zoon van een 'boerenwerkmans' en een 'boerenmeid' liep school

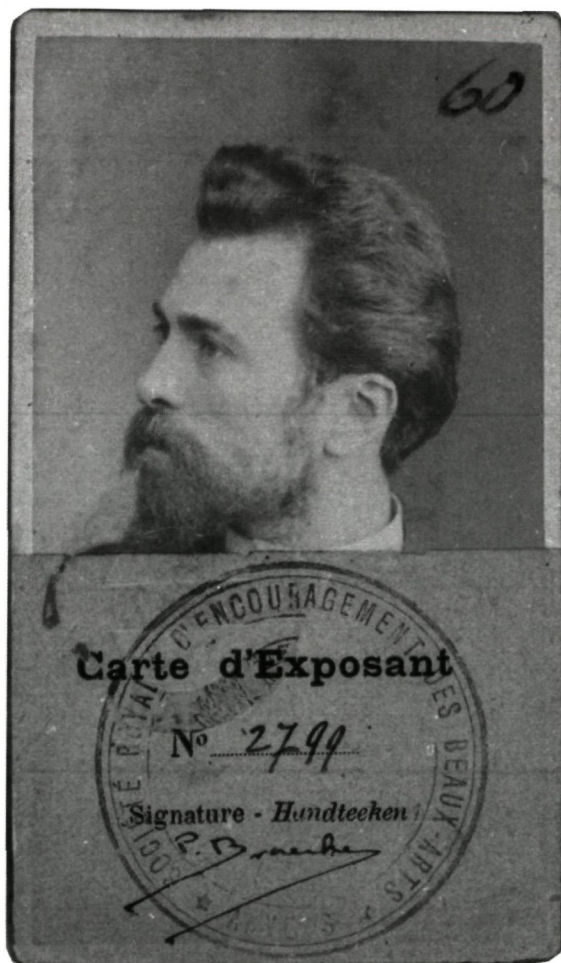
▶
Pieter Braecke,
foto Eug. Guérin -
Bruxelles
(foto P. Bourgois,
SAN)

- in Gijverinkhove en ging op twaalfjarige leeftijd voor 8 jaar 'op stiel' bij zijn oom, goudsmid in Veurne. In 1893 trok hij voor een drie jaar lange opleiding uurwerkmaken naar Winoksbergen; in 1898 vestigde hij zich als zelfstandige in Nieuwpoort. Zelf een actief verzamelaar, werd hij in 1938 aangesteld tot conservator van het stedelijk museum. Na WO II, lag hij aan de basis van de creatie van het nieuwe Braecke-museum, het Volkenkundig museum en het Oorlogsmuseum (<http://home.scarlet.be/rene.berquin>). Zie ondermeer ANONIEM, *Karel Romaan Berquin. De Nieuwpoortse musea 1938-1968*, tentoonstellingscatalogus, Nieuwpoort, 5 juni 1994.
- (7) Vertaling: Het Museum is gevestigd op de verdieping en omvat twee zalen. WYBO C., *Nieuport ancien et moderne. Guide du visiteur*, Rijsel-Parijs-Brugge, (1904), p. 96 e.v. Een foto p. 97 toont ondermeer het nr. 27, Braecke's inzending voor de Prijs van Rome *Les Envoyés du Sénat romain implorant leur pardon au Président Cincinnatus*.
- (8) SAN. De trap van de halle gaf rechtstreeks verbinding met de bovenverdieping van het aanpalend stadhuis.
- (9) *De Duinengalm*, jg. 64, nr. 28, 14 juli 1939, p. 4.
- (10) *De Duinengalm*, jg. 64, nr. 32, 11 augustus 1939, p. 5.
- (11) Wat de exacte datum betreft spreken de beschikbare bronnen elkaar tegen. Een eerste schattingsverslag van de schade door architect Julien De Creus d.d. 30 april 1943 situeert in de aanhef de bominslag op 28 mei 1940, datum die gehandhaafd wordt in zijn verslag van 30 april 1946. In zijn schrijven d.d. 21 november 1945 aan J. Helbig houdt burgemeester Simoen het bij 28 juni 1940. Een anoniem en niet gedateerd gedactylografieerd overzicht van de werken van Braecke in stadsbezit en te dateren ca 1947, maakt p. 9 gewag van 24 mei 1940. ANONIEM, o.c., 5 juni 1994, p. 13, stelt: "De voorlaatste vliegersbom die de Duitsers op 24 mei 1940 op ons lieten neervallen kwam nu juist terecht op het kanteel van de Hallen" met foto van de uitgebrande Hallen.
- (12) SAN. De brief raakt een bijkomend probleem aan: "De commissie van het Museum die samengesteld was in 1940 uit 17 leden, is door den oorlogstoestand praktisch verdwenen, inderdaad er blijven alleen 4 leden over, alle andere zijn, ofwel overleden, hebben de stad verlaten, of kunnen niet meer aangenomen worden gelet op hunne onvaderlandschliedende houding gedurende de bezetting."
- (13) SAN. Zijn "geheel vernield": "nr. 41 der verzameling", de groep *De Bezieling / de Natuur / het Gevoelen*; nr. 20, het *Gedenkteken Remi, Leuven*; nr. 24, het *Gedenkteken Court St Etienne*; nr. 23, het beeld *Camille Lemonnier*, Brussel; nr. 9, het beeld *De Beeldhouwer*; nr. 10, de buste *Christine*; nr. 11, de buste *Nicole*; nr. 16, de groep *Mensdom*; zonder nr., *Het Biddend Volk*; nr. 19, het beeld *De Bedrukte*; nr. 26, de *grafzerk St Joost ten Noode*; nr. 33, de afbeelding *België 75' verjaring*; nr. 44, *Kristus tussen de twee moordenaars*. Is "gedeeltelijk vernield": nr. 38, het *Gedenkteken Sergeant Debruyne*. Zijn beschadigd: nr. 48, het beeld *De Schilderkunst*; nr. 43, het beeld *De Beeldhouwkunst*; nr. 53, het beeld *Het Ziek Kind*; nr. 51, het beeld *Honger en Koude*; nr. 50, het beeld *De Blinde bedelaar*; nr. 3, de buste *Priester Daens, Aalst*; nr. 28, het beeld *Lucas Evangelist*. Is "erg beschadigd": nr. 46, *Broeder en Zuster*.
- (14) SAN.
- (15) SAN.
- (16) SAN.
- (17) Ns, *Het Pieter Braecke Museum te Nieuwpoort*, in *De Zweep*, 16 mei 1954, p. 4.
- (18) SAN, brief d.d. 24 oktober 1947 van burgemeester Fl. Gheeraert aan Weduwe Braecke: "Il semble, d'après ce que je viens d'apprendre, qu'une personne, déléguée par vous, se serait présentée à l'Hôtel de Ville il y a une quinzaine de jours."

- (19) Vertaling: Zoals door hemzelf werd bepaald naar aanleiding van de gift die hij u deed vóór de oorlog, zou ik het eigendomsrecht behouden over de modellen, die in het atelier van de meester zouden blijven, en zou ik u kosteloos het recht afstaan om deze te reproduceren in een materiaal naar keuze. De kostprijs van deze reproductie, die in mijn atelier zou moeten plaatsvinden, zou ten uwen laste zijn, evenals trouwens alle andere kosten, namelijk deze van de verplaatsing en de opstelling. Ik zou gemakkelijk kunnen verzaken aan een eigen kamer in het museum, en het hoeft geen betoog dat ik akkoord zou gaan met het aanbrengen, bij de ingang, van een medaillon of plaat met het beeld van Pieter Braecke. Tot slot, zou ik het op prijs stellen mocht dit museum worden ingericht in het stadhuis zelf, overeenkomstig de wens uitgedrukt door mijn echtgenoot ten tijde van de eerste gift. SAN, brief d.d. 24 februari 1948 van *Veuve Pierre Braecke* aan *Monsieur le Bourgmestre*.
- (20) Vertaling: Zoals u ziet, staan we ver van datgene dat we op een bepaald ogenblik hadden gehoopt. SAN, brief d.d. 24 maart 1948 van burgemeester Fl. Gheeraert aan s.n.
- (21) Vertaling: Het lijkt geen twijfel dat de reproductie van die werken aanzienlijke kosten met zich zouden meebrengen, kosten die we onmogelijk kunnen dragen. Het is derhalve met oneindig veel spijt dat we de hoop moeten opgeven om in Nieuwpoort een museum te zien dat de grote meester werkelijk waardig zou zijn en waar de herinnering aan hem voor altijd zou bestendig geworden zijn. Wij bezitten nog enkele van zijn werken, doch helaas te weinig om al was het maar de kleinste tentoonstellingszaal te vullen. SAN, brief d.d. 24 maart 1948 van burgemeester Fl. Gheeraert aan *Madame Braecke*.
- (22) Vertaling: Wij hebben de eer om u ons schrijven te bevestigen van 20 februari jongstleden, betreffende de modellen en werken van wijlen uw echtgenoot die u bereid bent kosteloos aan onze stad af te staan. Wij zijn zo vrij u te herinneren aan onze vraag om ons dag en uur te laten kennen waarop een afgevaardigde van ons Gemeentebestuur toegang zou kunnen krijgen tot het atelier van de heer Braecke, teneinde zich een idee te vormen van het transportmiddel en de mankracht die de verhuizing zal vergen. SAN. André Possot maakte tevens gewag van een brief – in zijn bezit – d.d. 16 april 1951 van burgemeester Gheeraert aan weduwe Braecke waarbij hij de schenking bevestigt, maar haar tegelijk verzoekt zelf een klein werk van de beeldhouwer te mogen houden.
- (23) SAN, gedactylografieerd manuscript van het persbericht naar aanleiding van de officiële opening van de drie musea in oktober 1956, s.p. Zie ook SAN, brief d.d. 14 november 1953 van Marcel Possot aan burgemeester Fl. Gheeraert: "*J'ai l'honneur de vous écrire au nom de Madame Pierre Braecke, laquelle me prie de vous faire part en tout premier lieu de son vœu le plus cher: voir s'ériger bientôt le Musée destiné à abriter les œuvres du maître disparu. Par ailleurs, Madame Braecke, dont vous savez la modestie des ressources, qui est le lot commun à la plupart de nos veuves d'artistes, nourrit le désir de faire reproduire l'une des œuvres qu'elle a cédées à votre ville. Elle ne pourrait cependant réaliser cette fin légitime que si vous autorisiez son mandataire, à défaut d'elle devenue impotente, à pénétrer dans les locaux où sont groupés les modèles cédés, en vue d'y faire choix d'une œuvre de moyenne grandeur pour correspondre aux vœux de la personne qui commande l'exécution.*"
- (24) SAN, brief d.d. 14 februari 1952 van Maurice Beaumont (Athena) aan het schepencollege.
- (25) SAN, brief d.d. 22 februari 1952 van het schepencollege aan Maurice Beaumont.
- (26) SAN, brief d.d. 13 april 1956 van het schepencollege aan War Van Asten. Over deze beeldhouwer zie o.m. ENGELEN C., MARX M., *La sculpture en Belgique à partir de 1830*, Leuven, 2006, deel VI, p. 3492-3494.
- (27) SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten aan de burge-meester.
- (28) SAN, brief d.d. 27 juni 1956 van War Van Asten aan het stadsbestuur.
- (29) SAN, brief d.d. 25 april 1958 van het schepencollege aan War Van Asten.
- (30) SAN, brief d.d. 9 mei 1958 van War Van Asten aan het stadsbestuur.
- (31) SAN, brief d.d. 30 mei 1958 van het college aan War Van Asten.
- (32) SAN, brief d.d. 7 november 1973 van Isabelle Zwaenepoel, Dienst voor Toerisme, aan Christine Hoh-Slodczyk, München.
- (33) Een eerste foto, in het bijschrift gedateerd maart 1959, verscheen in ANONIEM, *Gedenkboek Karel-Romaan Berquin*, Heemkring *Bachten de Kupe* en familie Berquin, 1963, p. 36. Een tweede, niet gedateerde foto, wordt bewaard in het SAN, een vrouwenbeeldje met opgeheven linkerarm, achterin de zaal rechts, ontbreekt; de deels zichtbare groep "*Poëzie*" (?) vooraan links is vervangen door twee mannenbustes, waarachter een ovale lijst met medailles; tussen de gipsen hangen een aantal ingelijste 'schilderingen'. Gustave Braecke (Nieuwpoort 31 december 1860-1939 of later) had als mijnningenieur tijdens buitenlandse opdrachten in Transvaal en Japan een reeks locale curiosa verzameld – "*une grande panoplie avec des armes et outils de nègres*", 2 Japanse en 9 Koreaanse *kakemono's* (schilderingen op doek of papier) en 5 Japanse neksteunen – die hij in 1937 – "*arrivé sur le tard de la vie*" – schonk aan zijn geboortestad, met aanbeveling: "*En ce qui concerne les kakemonos coréens et japonais mon cousin Pierre Braecke, et moi-même, pensons qu'on pourrait, à titre d'essai, les placer dans la grande salle des fêtes du premier étage.*" SAN, brieven d.d. 4 en 25 augustus, 15 en 21 oktober 1937 van Gustave Braecke aan de stad Nieuwpoort.
- (34) BERQUIN K.R., *Beknopte levensbeschrijving van Pieter-Jan Braecke, beeldhouwer, gevolgd door een lijst van zijn werken*, Nieuwpoort, 1956. Op de laatste pagina geeft de auteur-conservator een opsomming van de 19 tentoongestelde werken: in de 1ste zaal *Vrouw met zonnebloem, Eva, Madonna, Moederliefde (Geloof, hoop en liefde)*, 2 *bas-reliefs (tentoonstelling van?)*, vrouwenbuste (*portret*), buste *juffrouw Simonne Horta*, 2 x vrouwenbuste (*portret*), *Visser vrouwen*, s.n., *Smart (?)*, s.n.; in de 2de zaal *Baadster*, buste *mevrouw P. Braecke*, 2 x ontwerp, *Pommona*, *Weduwe*.
- (35) Twee plaketten van respectievelijk Charles Graux en Paul Jan-son, in 1952 via Armand Rubin geschonken door zijn echtgenote Esther Braecke, een nicht van Pieter Braecke (SAN, brief d.d. 7 april 1952 van de *Etablissements Armand Rubin* aan conservator K.R. Berquin) en de twee zijden van een niet uitgevoerd medaille-ontwerp, in 1955 geschonken door Jeanne Lossignol: "*Pierre Braecke m'avait fait don de cette œuvre, il est naturel qu'elle retourne à sa ville natale.*" SAN, brief d.d. 9 november 1955 van Jeanne Lossignol aan *Mademoiselle Zwaenepoel*, stadhuis Nieuwpoort.
- (36) ANONIEM, *Gedenkboek K.R. Berquin*, o.c., p. 35; DEMERRE G., *Pieter Braeckewandeling*, Stadsbestuur Nieuwpoort, mei 1989.
- (37) ANONIEM, *Gedenkboek K.R. Berquin*, o.c., p. 37. Zie ook: LEROY I., *Le panorama de la bataille de Waterloo. Témoin exceptionnel de la saga des panoramas*, Commission royale des Monuments, Sites et Fouilles, 2009, p. 82: "*Sur le plan local et pour rendre hommage à la carrière exceptionnelle d'Alfred Bastien, il serait injuste d'omettre sa dernière production, le diorama ornithologique*

►
Société
d'encouragement
des Beaux-Arts,
Antwerpen, ca 1894.
Carte d'Exposant
van Pieter
Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

de Nieuwpoort, réalisée en collaboration avec Wattecamps, en 1954, à la demande de la ville. Exposé dans les Halles de Nieuwpoort, ce diorama didactique était constitué d'une vue des polders et d'une "grande marinade" de près de 300 m², précédé d'une dune de sable sur laquelle était disposé des animaux naturalisés et une pléiade d'objets maritimes qui contribuaient à faire découvrir les richesses du littoral. Jugé vieillot, cette représentation fut remise à la fin des années 1950". Kunst schilder Alfred Bastien (1873-1955) kreeg zijn opleiding aan de Academies voor Schone Kunsten van Gent en van Brussel (1891-1897), waarvan hij later leraar (1927-1945) en driemaal directeur zou worden (1928-1938). Bij het uitbreken van WO I trok hij als artillerist bij de Brusselse burgerwacht mee op tot Gent, maar moest na oktober 1914 vluchten naar Engeland. In 1915 nam hij als 42-jarige oorlogsvrijwilliger weer dienst, ondermeer bij de topografische dienst. Hij raakte gewond en keerde pas in 1916 terug naar het front, waar hij ingedeeld werd bij de "Section artistique de l'Armée belge en Campagne", ondergebracht in de "Caves de la Sardinerie" of "Cave des peintres" in Nieuwpoort. Behalve als oriëntalist en schilder van het Zoniënwoud, bleef Alfred Bastien bekend voor zijn grootse panorama's: het Panorama van de Congo (115 x 13 m) in samenwerking met Paul Mathieu, voor de wereldtentoonstelling van Gent (1913); de Slag aan de IJzer (115 x 15 m) in samenwerking met Charly Léonard, Charles Swyncop en Jef Bonheur (1920), tentoongesteld in Brussel en Oostende; De Slag aan de Maas (72 x 8,50 m) voor de citadel van Namen (1937). Zie ondermeer: DE GEEST J., DE GRYSSE P. e.a., *Couleurs au front 1914-1918. Les peintres*

au front belge, Crédit communal, Brussel, 1999; DESEYNE A., *Alfred Bastien en het IJzerpanorama*, tentoonstellingscatalogus, Domein Raversijde, Oostende, 2001.

- (38) Vertaling: Dit museum bestaat nog, maar is niet meer voor publiek toegankelijk. SAN, brief d.d. 7 november 1973 van Isabelle Zwaenepoel aan Christine Hoh-Slodczyk, München.
- (39) Vertaling: (...) de Heer Burgemeester en de Verkozenen van Nieuwpoort te bedanken voor de zorg die ze besteden aan de bewaring van het oeuvre van en de herinnering aan Pieter Braecke. Zij hecht eraan alle verdienste te onderlijnen die toekomt aan de Conservator van het Museum voor het boekje dat hij opstelde ter nagedachtenis van de Meester.
- (40) SAN, brief d.d. 7 mei 1968 van Marcel Possot aan de burgemeester van Nieuwpoort.
- (41) SAN, brief aan J.P. Mariën. Een eerste brief van Ine Mariën-De Cock d.d. 12 januari 1981 werd door het college beantwoord op 13 januari.
- (42) Zie de gelegenheidscatalogus *Te Gast in het atelier, in het kader van de culturele veertiendaagse, 29 oktober-13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort*. De inventaris, waarvan een afschrift opdook in privébezit, bleef in het stadsarchief van Nieuwpoort lang onvindbaar; ook de foto's bleven spoorloos: pas in oktober 2009 bleken de negatieven bewaard te zijn gebleven in het privéarchief van P. Bourgois.
- (43) ANONIEM, 527. 16e culturele veertiendaagse te Nieuwpoort is van start gegaan, gedactylografeerd document, privéverzameling.
- (44) ANONIEM, gedactylografeerd document, privéverzameling.
- (45) Niet zonder aandringen van ondergetekenden en dankzij het welwillend speurwerk van Walter Lelièvre, sinds kort verantwoordelijk voor het stadsarchief van Nieuwpoort.
- (46) Vertaling: Om het oeuvre van de meester te begrijpen moet men naar Nieuwpoort gaan. Het verlichte gemeentebestuur van dit klein stadje, dat aldus een voorbeeld stelt voor de meer belangrijke steden, heeft in het heropgebouwd Stadhuis meerdere zalen ingericht die voorbehouden zijn voor de werken van het roemrijk kind van Nieuwpoort. Aldoende heeft ze een groot aantal gipsen en modellen van de meester gered, die zoniet vernield waren geweest en voor immer verloren. DU CASTILLON L., *Chronique artistique. Pierre Braecke*, in *L'Expansion Belge & Exportation Réunies, Revue mensuelle*, jg. 30, nr. 8, augustus 1937, p. 599-600. Boekdelen sprekend zijn de woorden van Paul Bourgois, ere-beiaardier van Nieuwpoort, geformuleerd bij E-mail d.d. 29 maart 2009: "Kort na mijn aanstelling in de gemeentelijke administratie (1954) werd mij gevraagd de vorige archivaris Dr. De Snick, op te volgen in verband met de bewaring van het oud archief (Van Werveke). Ik heb die opdracht aanvaard, cursus gevolgd en zolang het nog kon, dikwijls contact gehad met Dr. De Snick. Na een eerste bestuurswissel werd mij opdracht gegeven aan bezoekers van het archief alleen nog de sleutel van de archiefzaal te geven: "ze moeten het maar zelf uitzoeken"! Dit vond ik niet kunnen en heb het dan zover gekregen dat het oud archief naar het Rijksarchief in Brugge overgebracht werd. Daar is het tenminste veilig. Ik ben nu niet meer in dienst. Mijn taak als conservator, die niet steeds eenvoudig was – uitgezonderd de laatste jaren, na een tweede bestuurswissel –, heb ik in de eerste plaats gezien als bewaring en beveiliging van het kunstpatrimonium van de stad Nieuwpoort. Er is veel verdwenen, en niet alleen door oorlogsgeweld. De tijd die ik hieraan mocht besteden ging vooral naar het noteren van de stukken in Filemaker Pro, de toestand summier beschrijven, een volgnummer geven en vooral de plaats vermelden waar het werk zich bevond. Dit laatste werd aan de hand van een lijst opgemaakt per gebouw, regelmatig gecontroleerd. Het was een eerste poging om vervreemding van

kunstwerken te verhinderen. Na de tweede bestuurswisseling stemde het Schepencollege er mee in, de zolder (van het stadhuis, n.d.v.r.) stofvrij te maken en er verschuifbare hangrekken aan te brengen waardoor de bewaring van schilderijen optimaal was en beschadiging door het veelvuldig verplaatsen, zeer beperkt werd. Dit werk heb ik spijtig genoeg niet kunnen voltooien." Burgemeesters in de door P. Bourgois aangehaalde periode waren Floribert Gheeraert (van 1947 tot 1970) en Georges Mommerency (van 1971-1995).

- (47) Zie ook SCHOONBROODT B., *Artistes belges de l'Art nouveau 1890-1914*, Brussel, 2008, p. 106-111, *Pierre-Jean Braecke 1858/1938*.
- (48) Vertaling: De hele tijd alleen levend, in zijn atelier, worstelend met de materie om er een stukje van zijn droom, wat schoonheid uit tevoorschijn te halen, is de beeldhouwer noodgedwongen een zwijger. BRAECKE P., *L'Œuvre d'art*, in *Académie Royale de Belgique, Bulletins de la Classe des Beaux-Arts*, deel XIII, 1931, p. 56.
- (49) Geboorteteakte in het SAN; zie ook Algemeen Rijksarchief Brussel (ARA Brussel), Fonds *Art Belge*, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 17 september 1899 aan "Mon cher confrère", waar hij in de bijlage als geboortedatum 4 oktober 1859 opgeeft (en in de marge vermeldt "pas marié"). Op Braecke's grafmonument in Nossegem staan dan weer de data 1856-1938 gebeiteld.
- (50) Samen met de stadsbebouwing volledig verwoest tijdens WO I en naar ontwerp van J. Viérin heropgebouwd in 1920-1923, beschermd als monument in 1939, werd de kerk in 1940 geteisterd door brand, nogmaals beschadigd in 1944, vanaf 1946 hersteld en heringewijd in 1955. VAN AERSCHOT-VAN HAEVERBEECK S. e.a., *Bouwen door de Eeuwen heen in Vlaanderen*, deel 8n, *Provincie West-Vlaanderen, Arrondissement Veurne*, Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur, Gent, 1982, p. 353-356; zie ook DEMERRE G., o.c., 1989.
- (51) Petrus Joannes Norbert Braecke (Nieuwpoort 27 juni 1787-14 juni 1851) was een zoon van Joannes Albertinus Braecke (*Stavelle) en Isabella Clara Warr(e)in (*Nieuwpoort). Op 29 december 1813 trad hij in Westende in het huwelijk met Maria Godeliva Louwagie (of Lauwagie) (*Westende ca 1790-Nieuwpoort 25 mei 1853). Ze hadden negen kinderen: Maria Theresia (Nieuwpoort 1815-1853), Henricus (Nieuwpoort 1816-1891), Antoinette Françoise (Nieuwpoort 1818-?), Ludovica Rosalia (Nieuwpoort 1820-1907), Amelia Sophia Maria (Nieuwpoort 1822-?), Petrus Jacobus (Nieuwpoort 1824-Ruisbroek 1885), Ludovicus Josephus (Nieuwpoort 1826-?), Augustinus (Nieuwpoort 1829-1862) en Sophia Joanna (Nieuwpoort 1832-?).
- (52) *De kleine Gazet van Antwerpen*, nr. 1129, 14 februari 1883 meldt "Met genoegen vernemen wij dat Mej. Elisa Braecke, zuster van den jongen doch reeds onderscheidenen kunstenaar, hoofdonderwijzeres komt benoemd te worden te Ruisbroek bij Mechelen." Transcriptie in SAN; de verduidelijking "Mechelen" is, zoals verder blijkt, fout. In Ukkel wordt Elisabeth Braecke op 6 november 1880 ingeschreven Stationstraat 9, vanaf 30 april 1881 Pastorijstraat 67. Ukkel, Burgerlijke Stand, schrijven van 13 november 2009 aan M. Celis, Vlaamse Overheid. Op 20 april 1883 wordt ze uitgeschreven naar Ruisbroek, huidige deelgemeente van Sint-Pieters-Leeuw, *Rue du village* / Dorpstraat 2, waar ze reeds op 17 april ingeschreven staat als "Institutrce communale". Zij wordt er op 19 maart 1883 voorafgegaan door haar vader (*Particulier*) die aldaar op 22 december 1885 overlijdt, haar moeder (*Ménagère*) en haar 14 jaar oude zus Lucie Marie (*Sans* of, in een tweede register, *Ecolière*). Op 4 november 1885 wordt Elisabeth in Ruisbroek uitgeschreven voor Anderlecht, Bergensesteenweg 2, om op 29 december daaropvolgend opnieuw in Ruisbroek te worden ingeschreven (ingevolge het overlijden van haar vader?),

ditmaal "Sans profession". Gemeente-archief Sint-Pieters-Leeuw. Wannéer Elisabeth Braecke, haar zus Lucie Marie en hun moeder Sophie Pauwels in Ruisbroek worden uitgeschreven, blijkt niet uit het bevolkingsregister. Vermeldenswaard is dat bij zijn inschrijving voor de Grote Prijs van Rome, op 19 maart 1885, Pieter Braecke verduidelijkt "demeurant à Ruysbrouck (Bruxelles) Rue de la Commune N° 2. – Atelier Chaussée d'Anvers, 9. Bruxelles." KASKA, Fonds Prijs van Rome, 1885, *Grand Concours de sculpture, Inscriptions*.

- (53) Armand Ledent was ondermeer in 1910 technisch adviseur en in 1913 attaché bij het Ministerie van Landbouw in Rio de Janeiro. Hij publiceerde ondermeer *Un Pays d'expansion économique. Questions d'émigration et de colonisation*, Brussel, 1910; *O ensino profissional e agrícola: plano geral de organisação*, Brussel, 1910; *L'organisation agricole au Brésil: avec un avant-propos de Aff. Bandeira de Mello*, Antwerpen, Laporte & Dosse, 1913; en LEDENT A., SAVAGE-LANDOR A.H., BANDEIRA DE MELLO M.A., ARINOS DE MELLO FRANCO A., BOURDON G., WALLE P., *La récente exploration au Brésil de M. Savage-Landor: dédié aux sociétés de géographie*, Brussel, s.d. (1914).
- (54) Vertaling: Het was in deze vroegste opleidingsjaren dat zijn gevoelige ziel diepe indrukken opdeed, die later aan zijn kunst dit spiccato (term uit de vioolkunst waarbij de strijkstok los over de snaren springt, n.v.d.r.) accent zouden geven. Ziehier hoe Braecke zelf het uitdrukt, in eenvoudige maar bewogen termen, in één van zijn vertrouwelijke brieven: 'Het is de tijd toen ik graag in de boerderijen speelde, op de boten, mij onder de matrozen mengde, de landbouwers. De vakanties bestonden eruit aan de rand van de zee te leven als wilden: onder een tent die we 's avonds in het zand verborgen. En ik ervaar nog de diepe verbazing wanneer, na enkele dagen afwezigheid omwille van het slechte weer, de duinen dermate van uitzicht veranderd waren dat het mij niet meer mogelijk was mijn schuilplaats terug te vinden. Aan die jaren heb ik de nood aan onafhankelijkheid overgehouden, een immens medelijden met de arme vissers, met de ongelukkige landarbeiders, maar ook de goede poëzie van de velden, de majestatische grootsheid van de Noordzee, de uitgestrekte horizons voeden mij nog met hun pracht. De muziek van de boerderij zingt nog in mijn oor en ik raak nog steeds ontroerd telkens ik mij het strenge beeld voor ogen haal van mijn grootvader gezeten op een hoge en grote stoel, een soort grote zetel, wanneer we, mijn zus en ik, bij het afscheidnemen, vóór hem neerknielden opdat hij ons zijn zegen zou geven. PICA V., *Artisti contemporanei: Pierre Braecke*, in *Emporium*, volume 19, nr. 109, januari 1904, p. 6-7.
- (55) Vertaling: De leden van het onderwijzend personeel stellen met genoegen vast dat dhr. Braecke uit Nieuwpoort zijn middelbare studies van de tweede graad met vrucht beëindigd heeft en dat tijdens de tien jaar die hij op de instelling heeft doorgebracht zijn gedrag zeer goed is geweest en zijn vlijt standvastig. SAN.
- (56) Vertaling: Zijn belangstelling voor het beeldhouwen ontwaakte zeer vroeg en misschien is zijn omgang met de oude kerk van Nieuwpoort, met in het portaal haar mooie Christus omringd met klimop, haar vele beelden, haar altaar en haar doksaal, die hier het meest toe bijdroeg. Hij wou de mooie dingen nabootsen die hij zo zeer bewonderde en men begrijpt de beduusheid van zijn vader, wiens inkomsten zeer beperkt waren, toen de jonge Pieter het beroep van kunstenaar beeldhouwer wou omhelzen. BRAECKE G., manuscript, 16 januari 1939, Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, XV.B.6.5, p. 1; eenzelfde document wordt bewaard in de *Académie Royale de Belgique*, dossier 14543, *Pierre Braecke*.

- (57) ARA Brussel, Fonds *Art Belge*, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 17 september 1899.
- (58) Volgens DEMERRE G., o.c., 1989, p. 2, de voormalige *Oude Wacht*, het wachthuis van de *Donkerpoort*, een poortgebouw van de versterkingen (1817-1819) uit de Hollandse periode, dat door de Staat was afgestaan nadat Nieuwpoort in 1861 als garnizoensstad had afgedaan.
- (59) BERQUIN K.R., *Beknopte levensbeschrijving van Pieter-Jan Braecke, beeldhouwer, gevolgd door een lijst van zijn werken*, Nieuwpoort, 1956, p. 1.
- (60) BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 1: "*Celui-ci déconseilla fortement le projet du jeune Pierre; il lui fit voir les difficultés et les désillusions qui l'attendaient, mais la vocation était la plus forte, Pierre Braecke persista dans sa résolution et le bon peintre le recommanda au professeur Pickery à Bruges.*"
- (61) Vertaling: Aanleren van houtbewerking, steen, gips. Altaren, preekstoelen enz. getekend. ARA Brussel, Fonds *Art Belge*, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 17 september 1899.
- (62) Vertaling: Medaille voor ornament. ARA Brussel, Fonds *Art Belge*, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 17 september 1899. Raadpleging van A. SCHOUTEET, *Inventaris van het archief van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten (1717-1892)*, Brugge, 1958, door Jan Anseeuw, wetenschappelijk medewerker van het stadsarchief Brugge, leverde geen verwijzingen op naar Pieter Braecke; wellicht omdat systematische leerlingenlijsten van de Academie slechts beschikbaar zijn vanaf 1881.
- (63) 1878-1881 volgens BOURGOIS P., *Braecke, Pieter-Jan*, in VAN LENNEP J. e.a., *De 19de-eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Tentoonstellingscatalogus, Gemeentekrediet, Brussel, 1990, p. 306.
- (64) "*L'enseignement sera donné en français, mais accompagné d'explications en flamand suffisantes pour rendre la leçon utile aux élèves peu familiarisés avec la langue française.*" Artikel 10 van het reglement van 1888, geciteerd in BOLS M., *Twee eeuwen onderwijs in de beeldende kunsten te Leuven*, in *Het stedelijk kunstonderwijs in Leuven*, Leuven, Stedelijke Academie voor Schone Kunsten, 1985, p. 48.
- (65) ARA Brussel, Fonds *Art Belge*, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 17 september 1899.
- (66) WARMOES-EDMOND C. e.a., *Cent cinquante ans de vie artistique. Documents et témoignages*, Académie royale de Belgique, Brussel, 1980, p. 98.
- (67) Vertaling: terwijl hij standvastig verderging met zijn werk, aangespoord door de gedachte aan alle offers die hij aan zijn familie kostte. PICA V., o.c., 1904, p. 7.
- (68) Vertaling: 's Avonds altijd getekend. Overdag boetseren naar de natuur, 's namiddags bij de leraar opbouw en draperingen bestuderen. Praktijk tijdens de zomer om tijdens de winter te kunnen studeren. Het is aldus dat ik gewerkt heb aan het Justitiepaleis in Brussel en aan het paleis voor Schone Kunsten. Aan het station van Leuven, in Keulen, in Amsterdam. ARA Brussel, Fonds *Art Belge*, nr. 745, brief P. Braecke d.d. 17 september 1899. Met "*palais des Beaux-Arts*" wordt het huidige Museum voor Oude Kunst bedoeld. "*Er waren in de 19de eeuw 2 soorten leergangen (zomercursussen en wintercursussen): de eerste werd gegeven voor de leerlingen van de stadsscholen en de 2de vooral voor arbeiders tewerkgesteld in de bouwsector. De winterlessen werden gegeven van 18 tot 20 uur, in de zomer was er les van 6 tot 8 uur's morgens. Braecke heeft van zijn 21ste tot zijn 25ste levensjaar lessen gevolgd aan de academie. (...) Het snelle succes van de academie sproot voort uit de aftakeling van de ambachten, wat de jongeren ertoe dreef hun beroepsopleiding elders te zoeken.*" E-mail d.d. 20 mei 2009 van Myriam Bols, verwijzend naar haar publicatie BOLS M., o.c., p. 9-62.
- (69) BOURGOIS P., o.c., p. 306.
- (70) Tenzij anders vermeld vormden de dossiers *Grand concours de sculpture* 1882, 1885 en 1888, aan het Nationaal Hoger Instituut en Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, Antwerpen, de hoofdbron voor dit item. Op de KASKA bleven geen gipsen van Pieter Braecke bewaard. Over de Prijs van Rome zie verder: ORLOFF S., *Het beeldhouwonderricht*, in VAN LENNEP J. e.a., *De 19de-eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Tentoonstellingscatalogus, Gemeentekrediet, Brussel, 1990; HAMAEL CH., *Deelnemers aan de "Prijs van Rome" 1819-1921. Methode voor een alfabetische lijst*, niet gepubliceerd manuscript, Stedelijke Technische Leergangen voor Bibliotheekwezen, Antwerpen, 1971; HAMAEL CH., *Deelnemers aan de "Prijs van Rome" 1819-1921*, niet gepubliceerd manuscript Nationaal Hoger Instituut en Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, Antwerpen, 1973.
- In 1664 nam de Franse koning Lodewijk XIV het initiatief om de Academie voor Schone Kunsten van Parijs jaarlijks een wedstrijd te laten uitschrijven, alternerend voor schilderkunst en beeldhouwkunst, waarvan de laureaat een meerjarige studiebeurs te wachten stond om zijn discipline te vervolmaken in het buitenland. Met Italië en Rome als klassieke eindbestemming raakte de prijs al snel bekend als "*Prix de Rome*". Onder het Frans Bewind (1794-1814) raakt de Prijs ook in onze streken bekend, met de Brugse kunstschilder Jan Baptist Odevaere als laureaat in 1804 en zijn stadsgenoot, de beeldhouwer Jan Robert Calloigne in 1807. Bij koninklijk besluit van 13 april 1817 laat de Hollandse koning Willem I de wedstrijd voortaan alternerend plaatsvinden in Amsterdam en Antwerpen. In 1819 wordt kunstschilder Ferdinand de Braeckerleer de eerste zuidnederlandse laureaat. Met de omwenteling in 1830 treedt de splitsing op tussen Amsterdam en Antwerpen. Vanaf 1847 worden de wedstrijden jaarlijks georganiseerd, beurteelings voor kunstschilders of beeldhouwers, of graveerders en bouwkundigen. In 1849 worden een tweede prijs en eervolle vermelding ingevoerd, beide desgevallend 'in verdeling' toe te kennen. Vanaf 1922 wordt de organisatie van de wedstrijden overgenomen door de Staat. In 1968 wordt in Frankrijk de *Prix de Rome* in zijn oorspronkelijke vorm onder André Malraux afgeschaft.
- In 1885 bepaalde het wedstrijdreglement ondermeer dat "*Le lauréat recevra pendant quatre ans une pension de 5,000 francs pour continuer ses études à l'étranger. Le jury pourra en outre décerner un second prix et une mention honorable. Le second prix consiste en une médaille d'or de la valeur de 300 francs, il peut être accordé en partage, ainsi que la mention honorable.*" KASKA, Fonds Prijs van Rome, 1885. *Grand Concours de sculpture. Inscriptions*.
- (71) Uit een reeks mogelijke houdingen werd schets nr. 4 geloot, door G. Kempeneer, op 11 april 1882 voor goedkeuring ondertekend door Joseph Geefs.
- (72) Volgden op 7. Gust-Arthur Sobry, Brugge (88 ½ punten), 8. Jules Lagae, Roeselare (87 punten), 9. Marie Guillaume Hippolyte Leroy, Luik (86 ¾ punten); 10. Emile Louis Devillez, Bergen (86 ¼ punten); 11. Ferdinand Alexandre Gusse, Brugge (86 punten); 12. Felix Auguste Pigeon, Rochefort (77 punten); 13. Joseph Louis Rulot, Luik (76 ½ punten); 14. Pierre Joseph Marie Pollard, Luik (75 ½ punten); 15. Julien Alphonse Anthone, Brugge (74 punten); 16. Louis Jean Mast, Gent (72 ¾ punten); 17. Charles Jean Baptiste Van Pottelsberghe, Gent (66 ½ punten); 18. Pierre De Roeck, Antwerpen (62 ½ punten); 19. Henri Michel Cools, Brussel (48 ½ punten); 20. Dominique (Domien) Ernest Van den Bossche, Gent (47 ½ punten); 21. Gustave Marie François Pickery, Brugge (44 ½ punten); 22. Flor. Jos. Jean Emile Cantillon, Hasselt (41 ½ punten) en 23. Victor Leopold Bruyneel, Gent (23 ½ punten).

- (73) Vertaling: Mijnheer de Minister, (...) ik heb de eer u ter kennis te brengen dat, gezien de preciaire toestand van mijn fortuin, ik mij genoodzaakt zie alle mogelijke inkomsten te genereren om mijn kunststudies verder te zetten. Derhalve zie ik mij gedwongen, doch met spijt, om de medaille op te geven en te opteren voor de driehonderd frank overeenkomstig de bepalingen van het reglement. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, nr. 18, *Grands Concours de Sculpture et Gravure 1882-1923*, map 20168, *Grand Concours de Sculpture 1882*, schrijven van Pieter Braecke aan de minister van Binnenlandse Zaken, Leuven, 14 september 1882. Ook Isidore De Rudder opteerde voor het geldbedrag, cfr. zijn schrijven van 14 september 1882, "Rue de l'Intendant 59, Molenbeek-Saint-Jean", ibidem.
- (74) VANHILLE L., In Memoriam Pieter Braecke, in *De Toekomst, Katholiek Vlaamsch weekblad voor Veurne-Nieuwpoort-Diksmuide*, Zondag 20 november 1938, p. 8.
- (75) *De kleine Gazet van Antwerpen*, nr?, 15 november 1883. SAN, niet gedateerde noch gesigioneerde transcriptie.
- (76) BOLS M., o.c., p. 51-52.
- (77) *De kleine Gazet van Antwerpen*, nr 1114, 31 oktober 1882. SAN, niet gedateerde noch gesigioneerde transcriptie.
- (78) Zie het schrijven d.d. 16 januari 1882 (sic), afgestempeld op 17 januari 1883, van de *Musées Royaux de Peinture et de Sculpture de Belgique* aan de minister van Binnenlandse Zaken, *Administration des Beaux-Arts, Sciences & Lettres*. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, nr. 18, *Grands Concours de Sculpture et Gravure 1882-1923*, map 20168, *Grand Concours de Sculpture 1882*.
- (79) Zie ondermeer het schrijven van Pieter Braecke, *Rue des Juifs 2, Louvain*, d.d. 22 januari 1883 aan de heer Kempeneer: "Après l'exposition des concours de Rome à Bruxelles, je désirerais avoir mon concours à Bruges mais auparavant je dois l'exposer à Louvain." Ibidem.
- (80) *De kleine Gazet van Antwerpen*, nr 1129, 14 februari 1883. SAN, niet gedateerde noch gesigioneerde transcriptie.
- (81) Vertaling: (...) In de praktijk, gaat het succes via de academies vooraleer de top van dit bouwwerk te bereiken, de prijs van Rome. Sommige leraren lijken doelbewust hun leerlingen op deze bijzondere wedstrijd voor te bereiden, zoals de schilder Jean Portaels waarvan de meeste leerlingen aan de wedstrijd zullen deelnemen of de beeldhouwer Charles Van der Stappen. DUPONT CHR. A., *Modèles italiens et traditions nationales. Les artistes belges en Italie (1830-1914)*, Belgisch Historisch Instituut te Rome, Brussel-Roma, 2005, p. 64.
- (82) Vertaling: Men weet niet of de meester zijn leerlingen specifiek op de wedstrijd voorbereidde maar het vermoeden wordt gewekt door het geval Charlier die, na de lessen van Simonis te hebben gevolgd aan de Academie van Brussel en zich te hebben vervolmaakt in Parijs, nog de raad komt inwinnen van Van der Stappen in diens privéatelier, in 1882, alvorens hetzelfde jaar nog mee te dingen aan de Romewedstrijd. Idem, p. 208.
- (83) Vertaling: Wij zijn zo vrij u eraan te herinneren dat de jury na het vellen van het oordeel over de grote wedstrijd voor beeldhouwkunst van 1882, zijn mening te kennen heeft gegeven dat de wedstrijd zeer opmerkelijk is geweest en de wens geuit heeft dat dhr. Braecke Pieter van Nieuwpoort en dhr. De Rudder Isidore van Brussel, die een gedeelde tweede prijs hebben behaald, van de Regering de nodige subsidies en aanmoedigingen zouden krijgen om hun studies in het buitenland te vervolmaken. (...) De raad van bestuur, die de mening deelt van de jury betreffende de

kwaliteit van de wedstrijd, is zo vrij op zijn beurt de mededingers Braecke en De Rudder aan de welwillendheid van de Regering aan te bevelen. KASKA, Fonds Prijs van Rome, brief d.d. 29 oktober 1883.

- (84) Vertaling: In antwoord op uw brief van 29 oktober laatstleden, nr 9006, heb ik de eer u ter kennis te brengen dat een bedrag van duizend frank toegekend wordt op de fondsen van de Staat, voor dhr. De Rudder, kunstenaar-beeldhouwer in Sint-Jans-Molenbeek, teneinde hem toe te laten een reis naar het buitenland te ondernemen in het belang van zijn studies. Subsidies ten bedrage van 600 fr en 400 fr worden met hetzelfde doel toegekend op de budgetten van de stad Brussel en de provincie Brabant. KASKA, Fonds Prijs van Rome, brief d.d. 13 januari 1883 van de directeur generaal van het *Ministère de L'Intérieur* aan "Messieurs les Membres du jury".
- (85) Braecke had zich pas op 19 maart 1885, twee dagen vóór de afsluitdatum, voor de wedstrijd ingeschreven. Behalve de finalisten hadden tevens hun kans gewaagd: Louis Alexis Delbrouck (°Parijs 1859), Ferdinand Alexandre Gusse (°Brugge 1856), Marie

▼
Buste van
een jonge vrouw
(SAN,
repro O. Pauwels)

▶
Pieter Braecke
(SAN,
repro O. Pauwels)

Guillaume Hippolyte Leroy (°Luik 1857), "*le plus jeune*" Henri François S'Jongers (°Antwerpen 1864), Herman Joseph Heusers (°Brussel 1862), Louis Jean Mast (°Gent 1857), Emile Henri Louis Devillez (°Mons 1855) die voor de selectieproeven *forfait* geeft, Jules Jacques François Baetes (°Antwerpen 1861), Pierre De Roeck (°Antwerpen 1862), Gustave Marie François Pickery (°Brugge 1862), Jean Baptiste François Delporte (°Schaarbeek 1860), Marie Pierre François Vermeylen (°Leuven 1862), Jules Alfred Mostert (°Sint-Truiden 1858), Léon Georges Gadeyne (°Dendermonde 1863), Florent Joseph Jean Emile Cantillon (°Hasselt 1859) en Victor Leopold Bruyneel (°Gent 1859). Juryleiden voor de selectieproeven waren Jozef Geefs, Charles Fraikin, Charles Verlat, Charles Van der Stappen, Théodore Canneel, Prosper Drion en Louis de Taeye, vervangers Joseph Ducaju en Jules Pécher.

Voor de 1ste selectieproef, "*Tête d'expression*" op ware grootte, werd gekozen voor het onderwerp "*Jalouzie van den oudtsen (sic) broeder van den verloren zoon, bij het zien dat zijn vader hem weder aanneemt als zijn zoon, na hem alles vergeven te hebben*". Voor de 2de proef, het bas-reliëf, "*De dood van Nero*": "*Verschrikt over de marteling die hem stond te wachten, vatte hij den dolk welken hij bij zich droeg en kon hij zich niet bewegen tot sterven; hij vroeg dat iemand het voorbeeld van zich te dooden zou geven. Eindelijk het gerucht hoorenden der ruiters die men hem achterna zond, en aangehitst door degenen die hem omringden, stiet hij zich, geholpen door zijn geheimschrijver, eenen dolk in de keel*." Voor de eindproef, opnieuw een bas-reliëf, viel de keuze op *De Dood van Cesar*. "(...); maar wanneer hij Brutus zag die zich ook bereidde om

hem eenen slag toe te brengen, riep hij in het grieksch uit: En gij ook mijn kind! Van dit oogenblik wilde hij zich niet meer verdedigen, en hij wikkeldde zich het hoofd in zijn toog, en dacht aan niets anders meer dan op eene betamelijke wijze te sterven." KASKA, Fonds Prijs van Rome, 1885.

- (86) Vertaling: Begeleid door een opzichter, verlaten ze de zaal en gaan ze, na de gebruikelijke formaliteiten, hun werkkledij aantrekken en hun respectievelijke loges in gebruik nemen. Van zijn kant beslist de jury met zeven stemmen tegen twee dat de wedstrijd betrekking zal hebben op een beeld en niet op een reliëf en hij kiest de zes volgende onderwerpen (...). De mededingers worden teruggeroepen. Dhr. voorzitter laat hen weten dat de jury beslist heeft dat ze een beeld en niet een bas-reliëf zullen moeten maken. Deze verklaring stuit van hunnentwege op unaniem bezwaar gelet op de moeilijkheid voor hen om zich, elk, een model te verzekeren met de karakteristieken van het te behandelen onderwerp en om zich dit model te verzekeren gedurende de 3 opeenvolgende maanden toegekend voor de uitvoering van de wedstrijd. Deze problemen stellen zich niet wanneer het om een bas-reliëf gaat: de tijdelijke afwezigheid van een model hindert niet het hele werk terwijl, voor een beeld, de concurrentie als het ware uitsluitend afhankelijk is van de goede wil van zijn enig model. KASKA, Fonds Prijs van Rome, 1888, *Concours définitif, Procès verbaux*.

- (87) DEMERRE G., *Omtrent Pieter Braecke uit Nieuwpoort*, niet gepubliceerd manuscript, s.d. KASKA, Dossier *Sculpture 1888, Concours définitif, Procès verbaux*, verschaft hierover kostbare informatie. Veertien beeldhouwers namen deel aan de selectieproeven: Pieter Braecke (87 ½ punten, met een opvallende 10de plaats voor de proef *Expression*), Jules Lagae (80 ½ punten), Henri Pernot (79 ½ punten), Gustave Van Hove (76 punten), Charles Samuel (66 ½ punten), Victor De Haen (64 punten) en verder Victor Bruyneel, Alfred Crick, Jean Delporte, Joseph Geleyn, Polydor Noë, Gustave Pickery, Henri Van Emelen en Edouard Van Landeghem. Voor de eindproef werd jurylid Robert Fabri vervangen door Jean-Baptist De Boeck. De jurering op 3 augustus 1888 werd genotuleerd als volgt (transcriptie met punctuatie): "*Le vote pour la designation du grand Prix donne lieu au résultat suivant: n° 3 cinq voix, n° 5 quatre voix. Les questions suivantes sont ensuite posées par M. le Président: A. Y a-t'il lieu de décerner un second prix? Réponse affirmative, à l'unanimité. Le n° 5 est désigné à l'unanimité. B. Y a-t'il lieu de décerner le second prix en partage? Réponse négative, à l'unanimité. C. Y a-t'il lieu de décerner une mention honorable? Réponse affirmative, à l'unanimité. Résultat du vote: n° 1 deux voix, n° 2 cinq voix, n° 6 deux voix. D. Y a-t'il lieu de décerner la mention honorable en partage? Réponse affirmative à l'unanimité. Résultat du vote: n° 1 trois voix, n° 6 cinq voix*." Pieter Braecke en Charles Samuel deelden bijgevolg de Eervolle Vermelding. De bewaard gebleven documenten geven geen uitsluitel over de identiteit van "n°5". Waarom bij de stemronde op vraag C. 9 stemmen werden uitgebracht i.p.v. 8 is evenmin duidelijk.

- (88) De liberale filantropische *Association des Marçunvins* (Mars-unvingt, verwijzend naar de oprichtingsdatum 21 maart 1875) was opgericht aan de *Université Libre de Bruxelles*, en beoogde aanvankelijk de inzameling van gelden voor studiebeurzen en kinderkleding. Reeds vanaf 1898 konden ze kinderen op schoolvakantiekolonie sturen naar Nieuwpoort en Lombardsijde, waar deze logeerden in eigendommen van Henri Louis Benjamin Ghislain Crombez (Brussel 1856-Taintignies 1941), landbouwer, schepen en nadien burgemeester van Taintignies en parlements-lid, die overigens reeds sinds 1887 in Nieuwpoort een schoolge-

bouw – *Palais de l'Enfance* – ter beschikking stelde van de stad Brussel. Hij was de zoon van projectontwikkelaar Benjamin baron Crombez (Doornik 1832-Nieuwpoort 1902), die bij de stichting van de aristocratisch bedoelde badplaats Nieuwpoort-Bad, op 21 juli 1864, in het bezit was van alle gronden tussen Nieuwpoort-Stad en de zee.

- (89) Vertaling: De artistieke jeugd van Brussel heeft, zaterdagavond, de nieuwe prijs van Rome, Jules Lagae, een triomfantelijke ontvangst bezorgd.

L'Essor, die het initiatief van deze manifestatie genomen had, had er terecht op gestaan om daar de hh. Samuel en Bracq (sic) bij te betrekken, twee van haar leden die het voorwerp zijn geweest van een eervolle vermelding en die, met een aandoenlijke artistieke kameraadschap, de eersten waren om het succes van de triomfator op applaus te onthalen.

De volkstoeeloop, op de been gebracht door dit evenement, was enorm, volk ten dele aangetrokken, men moet het toegeven, door de aantrekkings van een stoet waarvan wij de praal hadden beschreven en die niet ten volle beantwoord heeft aan de wensen van de organisatoren. De stad heeft de muziek van de pompiers geweigerd die zij, naar het schijnt, enkel toekent aan kegel- en vogelpikmaatschappijen.

De manifestatie was daarom niet minder groots, dankzij de medewerking van het volk, aan zijn hartelijke toejuichingen, dankzij de inzet van de talrijke groepen van vrienden die de laureaat in stoet begeleidde.

Het was 9 uur $\frac{1}{4}$, toen Lagae, terugkerend van Antwerpen, uit het Noordstation is gekomen: zijn vrienden zijn onmiddellijk op hem toegestapt, er zijn gelukwensen geweest en omhelzingen, terwijl op de achtergrond, ten teken van blijdschap, vaandels en lampions werden opgestoken en dat, verderop, het volk enthousiast juichte.

De stoet nam meteen vorm aan, in de volgende rangorde: de studenten van de Academie, de *Marçunvins*, de *Cercle des Arts et de la Presse*, de *Société d'Architecture*, *L'Essor*, de koets met de laureaten, omgeven door banieren met sierlijke en karaktervolle tekeningen, werk van de schilder Crespin.

De stoet heeft zich op stap gezet, langs de Nieuwstraat, bevlagd van het ene eind tot het andere en verlicht met Bengaals vuur, voorafgegaan door de *Petite Fanfare de Bruxelles* die haar vrolijkste danspassen uitvoerde.

Het onthaal dat de laureaten te beurt viel was hartelijk over het hele parcours; op de balkons, aan de ramen, wuifden de dames enthousiast met hun zakdoeken.

Op het plein van het Stadhuis, baadde de gevel van *L'Essor*, die voor de gelegenheid was opgesmukt, in het licht. Op dat ogenblik zag het plein zwart van het volk en het uitzicht was betoverend ... de trommels roerden te velde, de muziek speelde de *Brabançonne*.

In het lokaal van *L'Essor*, dat op zeer artistieke wijze getooid was met loof, vond de officiële receptie plaats.

Talrijke dronken, van de hh. Dillens, namens *L'Essor*, Roffiaen, namens de *Cercle de l'Observatoire*, Brûlé, namens de *Marçunvins*, Reding, namens de *Cercle des Arts et de la Presse*, Broerman, in het bijzonder op de 'eervolle vermeldingen', de hh. Samuel en Bracq (sic), Dierickx om de kringen te bedanken die aan de manifestatie deelgenomen hebben, enz.

De champagne, dat kan men zich best voorstellen, heeft in beken gevloeid.

Na een geestige improvisatie van Lynen over de prijzen van Rome, hebben zich in de lokalen van *L'Essor* nieuwe stoeten gevormd die niet de minst geslaagde waren.

Onder de talrijke genodigden, merkte men de beeldhouwer Vander Stappen (sic) op, gekomen om zijn leerling Samuel geluk te wensen.

Het feest is geëindigd in het lokaal van de *Cercle des Arts et de la Presse*, bij Goldschmith, Schildknaapstraat. De *Essoriens* zijn er een vaandel komen overhandigen aan de bevriende kring en dit is de aanleiding geweest voor een nieuwe reeks dronken en nog meer drank.

Lagae werd er triomfantelijk heengebracht; men heeft er een afvaardiging uit Roeselare toegejuicht die de jonge kunstenaar de gelukwensen van zijn medeburgers kwam overmaken.

Een concert werd geïmproviseerd, waarbij de uitstekende bariton Raquez, begeleid door de toondichter Weiler, zijn schitterende stem heeft laten horen, en de vermakelijke Lynen heeft zijn vrolijkste grappen gesleten.

En dat alles is zeer laat geëindigd, of eerder zeer vroeg, met de grootste openhartigheid. *La manifestation Lagae*, in *Le Soir*, jg. 2, maandag 13 augustus 1888, nr. 226, (p. 2).

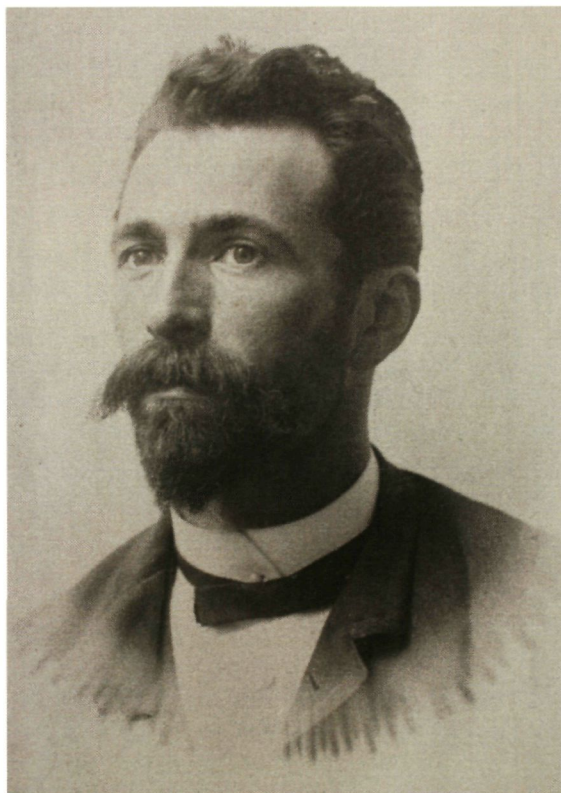
- (90) Vertaling: Wat dhr. Braecke betreft, die eveneens een vermelding kreeg, hij is eerlijk gezegd niet geslaagd. Hij kan veel beter doen en heeft het herhaalde keren bewezen. Dhr. Braecke heeft reeds aan drie wedstrijden deelgenomen: telkenmale was hij als eerste geplaatst voor de voorbereidende wedstrijd zonder het ooit te zijn bij de definitieve wedstrijd. Wellicht is dat ingevolge het absurd regime dat men aan de deelnemers oplegt. De bijzonder rusteloze en beïnvloedbare aard van dhr. Braecke kan zich niet vinden in die lange, irriterende en ongezonde opsluiting. STEPHEN P., *Concours de Rome*, in *La Fédération Artistique*, jg. 15, nr. 42, 11 augustus 1888, p. 345.
- (91) Laureaat was Frans Huygelen (Antwerpen 1878-Ukkel 1940). ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, nr. 18, *Grands Concours de Sculpture 1900*, map 28812. De Inventaris van het ARA Brussel vermeldt nog een tweede – doch spoorloze – doos (nr. 19) met *Grands concours de sculpture et de gravure*.
- (92) Laureaat was Marcel Rau (Elsene 1887-1966). ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, nr. 18, *Grands Concours de Sculpture et Gravure 1882-1923*, map 32.616, *Grand Concours de Sculpture 1909*.
- (93) Laureaat was Arthur Dupon (Borgerhout 1890-Berchem 1972). Bij de jurering van de Prijs van Rome voor beeldhouwkunst 1912, waarvoor niet minder dan 75 kandidaten opdaagden, mocht Braecke niet zetelen voor de eerste ronde, daar zijn leerling Alexandre Hastat (° Schaarbeek 23 maart 1882), toen wonende 178 rue de la Victoire in Sint-Gillis, tevens student aan de Academie van Brussel, deelnam. Gezien deze de eerste ronde niet doorstond (hij was niet bij de eerste 30 en dus niet bij de 6 die aan de eindronde mochten deelnemen), vervoegde Braecke de jury voor deze tweede ronde. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, nr. 18, *Grands Concours de Sculpture et Gravure 1882-1923*, map 34.213, *Grand Concours de Sculpture 1912*.
- (94) Vertaling: beoordeelden de ongelukkige regisseurs van deze wonderbaarlijke eenakter. FANNY P., *Lettres de province et de l'étranger. Anvers. Le concours de Rome pour la sculpture*, in *La Fédération Artistique*, jg. 33, nr. 32, 30 september 1906, p. 412. Het onderwerp was voluit "*Dédale attachant les ailes d'Icare et lui faisant ses dernières recommandations*". Zie ook ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur

- der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, nr. 18, *Grands Concours de Sculpture et Gravure 1882-1923*, map 31680, *Grand Concours de Sculpture 1906*.
- (95) Vertaling: De prijs van Rome voor beeldhouwkunst is niet briljant geweest. De jury heeft geen eerste prijs toegekend. Droeëvigs nieuws, voorwaar, maar dat zich ietwat laat uitleggen. Het onderwerp was dit: Daedalus vleugels vasthechtend aan zijn zoon Icaros. Het heeft de deelnemers weinig geïnspireerd. Een oud en helemaal bloot ventje dat al dan niet met bretellen een paar vleugels vastbindt aan de schouders van een helemaal blote jongeman, men heeft geen middel gezien om deze fabel in relatie te brengen met het algemeen, eeuwig symbolisme, het weze een ridder die sporen hecht aan zijn erfgenaam, of de dhr. Santos-Dumont vader die dhr. Santos-Dumont zoon de toelating geeft om in de Santos-Dumont nr 1 te klimmen. Het resultaat leverde naar verluidt monumenten op zonder vreugde, die de jury met even groot afgrijzen in beschouwing heeft genomen als een oude jongedochter de ongelijke uitwerpselen van haar kanarievogel in beschouwing neemt. Bob., *Prix de Rome*, in *Chronique du Dimanche*, 30 september 1906, p.(?). ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, nr. 18, *Grands Concours de Sculpture 1906*, map 31680.
- (96) VAN SANTVOORT L., *De ornamentale beeldhouwkunst van Georges Etienne Houtstont (Parijs 1832 – Sint-Gillis 1912). De synergie van kunst(ambacht) en architectuur*, in *Gentse Bijdragen tot de Interieurgeschiedenis*, 36, 2007 (in druk).
- (97) BOURGOIS P., o.c., ibidem.
- (98) BOURGOIS P., o.c., ibidem, maakt ook gewag van de Nationale Bank (Henry Beyaert en Wijnand Janssens 1860-1864) en het Justitiepaleis (Joseph Poelaert en Joachim Benoit 1862-1883), daar waar P. Braecke zelf het houdt bij "*travaillé au groupe du Palais des Beaux-Arts et au monument Breydel et De Coninck*" (ARA Brussel, Fonds Art Belge, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 17 september 1899). Ook DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 598, stelt dat "*Il alla travailler au Palais de Justice, comme un autre sculpteur, qui devint aussi un maître, Victor Rousseau.*"
- (99) ROELANDTS O., *Paul Devigne 1843-1901*, Gent, Koninklijke Academie voor Schoone Kunsten, 1931-'32, p. 48, voetnoot 1.
- (100) Vertaling: Dit moet een bijzonder zware arbeidsperiode geweest zijn tijdens dewelke de jonge kunstenaar, genoodzaakt in zijn levensonderhoud te voorzien in pijnlijke omstandigheden, zich moest verzetten tegen moedeloosheid, maar hij werd gesteund door zijn kunstenaarsideaal, door de raadgevingen van zijn moeder, de sterke vrouw wiens gedachtenis hij steeds geëerd heeft en zijn hardnekkigheid van bij de zee geboren man, vertrouwd met de ruwe worsteling met de natuur en overtuigd dat doorzetting en arbeid er steeds in slagen de hindernissen te overwinnen. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 2.
- (101) Vertaling: Zijn kunst is geëvolueerd, zijn leermeesters hebben hem de klassieke kunst aangeleerd en zijn eerste werken putten er hun inspiratie uit, maar hij heeft om zich heen het leven gezien van de nederigen en de misdeelden. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 4.
- (102) Vertaling: Dhr. Braecke legt er zich op toe nieuwe uitdrukkingen te vinden. Zijn beeldje *Regrets* bezit accent en gevoel. Het is een werk dat geenszins banaal is en de meest levendige lofbetuigingen verdient. De twee medaillons die het begeleiden vertonen eveneens zeer ernstige verdiensten omwille van hun *modèle* en kracht. Maar de beeldjes *Aveugle mendiant* en *Faim et Froid*, het ene hiëratisch van uitdrukking, het andere verwrongen en knoestig, zijn onaantvaardbaar brutaal en onverzoenlijk.
- Dhr. Braecke maakt sinds twee of drie jaar ernstige vorderingen; hij zou nochtans zijn kunst in gevaar brengen indien hij zich verder op de weg zou begeven van deze twee, te stoutmoedige opvattingen, die meer met fictie te maken hebben dan met de werkelijkheid. VERDAVINNE G., *L'exposition de l'ESSOR, II*, in *La Fédération Artistique*, jg. 18, nr. 24, 5 april 1891, p. 284.
- (103) Parijs, Archives Nationales, *Réunion des Tuileries au Louvre*, F/21/1754. Dossier Houtstont, tekeningen en afrekeningen voor beeldhouwwerk in de periode 1856-1861.
- (104) ARA Brussel, Nationale Bank, Fonds correspondentie 1850-1886, brief d.d. 7 september 1862 van H. Beyaert en W. Janssens aan de Gouverneur van de Nationale Bank. Kopie van een document uit het ARA Brussel ons overhandigd via dhr. Randaxhe, Nationale Bank.
- (105) ARA Brussel, Nationale Bank, Fonds correspondentie 1850-1886, nota van W. Janssens en H. Beyaert d.d. 9 oktober 1865.
- (106) Sint-Gillis, archief Openbare Werken, 1867, bouwvraag dossier 5580. Houtstont geeft als adres nog steeds *Montagne de l'Oratoire 1*. Het pand was opgetrokken door aannemer Mèlot.
- (107) Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België, prentenkabinet, fonds Houtstont, map 49, documenten nrs. 38913 tot 38940.
- (108) Eerst op het nummer 66, later op het nummer 68.
- (109) Uittreksel uit het bevolkingsregister van de gemeente Sint-Gillis.
- (110) Stadsarchief Brussel, "*Diverses*" nr. 48, "*Houtstont*", documenten afkomstig uit het archief van notaris Van Halteren, "*Certificat de mariage, Mairie de Clichy*", 25 september 1866.
- (111) Stadsarchief Brussel, "*Diverses*" nr. 48, "*Houtstont*". Documenten gedeponneerd door notaris Van Halteren. Huurcontract ondertekend door Horta en Houtstont.
- (112) DULIERE C., *Victor HORTA, Mémoires*, Ministère de la Communauté Française de Belgique, Brussel, 1985, p. 304, *Annexe 25 – Extraits des mémoires*.
- (113) Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België, fonds Houtstont, map 31, document nr. 38361.
- (114) Sint-Gillis, archief Openbare Werken 1877, 1879 nr. 6550.
- (115) Sint-Gillis, archief Openbare Werken, 1849, reg. nr. 7.
- (116) SCHEURMANS B. e.a., *Jean Robie (1821-1910)*, Brussel, 2007, p. 19; *Académie. 275 jaar onderwijs aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Brussel*, Brussel, 1987, p. 234. Tasson-Snel doceerde aan de academie van 1842 tot 1881 de lessen "*lijntekenen*" en "*ornamenttekenen*".
- (117) Over de juiste ligging van de eigendommen bestaat enige onduidelijkheid door de talrijke nummerwijzigingen langs de Charleroisesteenweg. In de publicatie die over J.B. Robie verscheen in 2007 wordt het huis van Robie naast dat van Tasson-Snel gesitueerd. In de bouwarchieven van Sint-Gillis blijkt dat het huis van Robie een verbouwing was van een reeds bestaande woning die eerder (1849) door Tasson-Snel gebouwd was.
- (118) Sint-Gillis, archief Openbare Werken, 1867, reg. nr. 616.
- (119) Sint-Gillis, archief Openbare Werken, 1876, reg. nr. 4058b.
- (120) *L'Emulation*, 1894, pl. 23, 24.
- (121) OP DE BEECK E., *Un musée Indien à Saint-Gilles*, in *Le Folklore Brabançon*, 1964, p. 232-249.
- (122) Nrs. 153-155, een herenwoning in Beaux-art stijl die intussen ook al verbouwd werd en waar de firma *Schleiper* in gevestigd is.
- (123) *Les jardins de nos villes*, in *L'Art Public*, december 1908.
- (124) SCHEURMANS B., o.c., p. 240.
- (125) Legger Popp.
- (126) VAN SANTVOORT L., *François Roffiaen in de Brusselse rand: van de kunstenaarskolonie aan de Charleroisesteenweg naar de kunstenaarskolonie in de Godecharlestraat*, in *François Roffiaen*

- (1820-1898), Ieper, 2009, p. 204-207.
- (127) *Almanach*, 1870, "Decoen L. Bodenbroeck 16, atelier: Chaussée de Charleroi 247". *Almanach*, 1880, "Decoen L. Ch. de Charleroi 187".
- (128) Sint-Gillis, archief Openbare Werken, 1867, ind. nr. 6058, bouwaanvraag van 2 september 1867.
- (129) DE TAEYE E. L., *Les artistes Belges contemporains*, Brussel, 1894.
- (130) POTVIN J., *Julien Dillens, statuaire*, Brussel, 1913.
- (131) DU JARDIN J., *L'Art Flamand. Les artistes contemporains*, deel VI, Arthur Boitte, Brussel, 1900.
- (132) DE TAEYE E. L., o.c., p. 100.
- (133) Sint-Gillis, archief Openbare Werken, 1865, ind. nr. 4154, bouwaanvraag op naam van J.P. Cluysenaar.
- (134) CLUYSENAAR F., *Une famille d'artistes. Les Cluysenaar*, Brussel, 1928, p. 23.
- (135) Sint-Gillis, archief Openbare Werken, 1885, ind. 822. Het gebouw heeft dan het nr. 68 in de Bronstraat. In het dossier wordt verwezen naar architect "Saintenoy": Gustave Jean-Jacques is dan nog actief en 63 jaar, Paul is in 1885 hooguit 23 jaar.
- (136) CLUYSENAAR F., o.c., p. 24.
- (137) Sint-Gillis, archief Openbare Werken, 1905, ind. 11, bouwaanvraag 4 januari 1905.
- (138) Sint-Joost-ten-Node, archief academie, processen verbaal. De eerste verslagen van de raad van bestuur van de academie dateren van november 1864; in het verslag van 21 december 1864 staat Houtstont vermeld als lid van de raad van bestuur.
- (139) *Bulletin communal. Saint-Josse-ten-Noode. Rapport sur la situation et l'Administration des affaires de la Commune pendant l'année 1864-1865. Ecole normale des arts du dessin*, p. 23-24.
- (140) LOYER F., *Paul Hankar. La Naissance de l'Art Nouveau*, Brussel, 1986, p. 45.
- (141) Idem, p. 46.
- (142) Sint-Joost-ten-Node, archief academie, "Situation des classes", lijsten met leerlingen ingeschreven per klas en per leerjaar vanaf het schooljaar 1868-'69.
- (143) VANDEN ECKHOUDT D., *Rousseau Victor*, in VAN LENEP J. e.a., *De 19de-eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Tentoonstellingscatalogus, Gemeentekrediet, Brussel, 1990, p. 534.
- (144) Idem.
- (145) VAN SANTVOORT L., *Het dagboek van een grootscheepse restauratie, in Het verleden herbouwd. Charles-Albert en de restauratie van het kasteel van Gaasbeek (1889-1898)*, Gaasbeek, 1999, p. 106.
- (146) BOURGOIS P., o.c., p. 306.
- (147) Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België, prentenkabinet, fonds Houtstont, map 1, documenten nrs. 34344 tot 34350.
- (148) KOOPMANS Y., *Muurvast & gebeiteld. Beeldhouwkunst in de bouw 1840-1940*, Rotterdam, 1997, p. 325. Koopmans vermeldt Simon als leerling van de academie van Sint-Joost-ten-Node in het schooljaar 1868-'69. In de inschrijvingsregisters van de academie kon zijn naam evenwel niet worden teruggevonden.
- (149) Sint-Joost-ten-Node, archief academie, inschrijvingen 1868. Hij staat ingeschreven met als adres Vifquinststraat 15 in Schaarbeek. Bij zijn naam staat vermeld dat hij ook les volgt aan de academie van Brussel.
- (150) KOOPMANS Y., o.c., 1997, p. 322-323. In Nederland zijn een vijftal architecten onder die naam bekend. Mogelijks gaat het om Adrianus van der Steur (1835 of 1836-1899).
- (151) Zesmaal, van 1885 tot 1891. Zie BONNEVIE M., *Aspects de l'œuvre sculptée de Pierre-Jean Braecke des années 1890 à la veille*

de la première guerre mondiale, (onuitg. lic.verh.), Université Libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres, 1998-1999, p. 10.

- (152) Een eerste onenigheid en afscheuring had in 1883 geleid tot de oprichting van *Les XX*. Aanleiding was nu, in 1891, o.a. de mogelijke aanstelling van Juliaan Dillens tot voorzitter van *L'Essor*, waarop 24 leden ontslag namen. *Pour l'Art* zal blijven bestaan tot 1939. DU JARDIN J., o.c., 1900, p.111-112, schrijft hierover: "Après l'exposition de L'Essor qui eut lieu en 1891, une scission groupa nombre de ses membres, les plus audacieux, les plus jeunes, et voici pourquoi: Ceux-ci avaient constaté qu'au sein de L'Essor se maintenaient, encombrant les expositions, certains artistes de talent sans doute, mais qui n'avaient pas évolué depuis longtemps vers une compréhension plus moderniste de l'art. Pouvaient-ils les exclure? Nullement! Il convenait toutefois de les reléguer à un rang secondaire, sous peine de voir disparaître la bonne réputation d'audace, qu'on avait reconnue jusqu'à ce moment à L'Essor. Alors il advint que d'aucuns proposèrent aux anciens membres de devenir des membres protecteurs, laissant aux plus jeunes seuls le droit d'exposer, tandis que de toutes jeunes recrues auraient fait un stage, tout en exposant aussi, mais sans avoir le titre de membres effectifs, ni le droit de diriger le cercle. Au surplus, pour contenter tout le monde, Julien Dillens, un des anciens, aurait été nommé président inamovible. Mais ces propositions furent rejetées à une voix de majorité, et ce vote entraîna la démission de vingt-quatre membres de L'Essor et sa dissolution...".
- (153) Vertaling: En vooreerst, laat ons hartelijk welkom heten aan de nieuwe groep die stoutmoedig opkomt tegen de platheid en de banaliteit van de officiële Salons. Ontstaan uit een opsplitsing van *L'Essor* waarvan de aanvankelijk zeer uitgesproken voorwaartse beweging, de laatste tijd dermate is gaan vertragen dat het bataljon dat er indertijd in de gevechtslinies fier op los schoot naar de achterhoede is verbannen, is de kring *Pour l'Art*

◀ Pieter Braecke (SAN, repro O. Pauwels)

ontkomen aan de voorzichtige strategie van de oude 'patroon-tassen' en heeft deze zich zonder leider in het gewoel gegoooid. Onze sympathie, hoeft het gezegd te worden? gaat naar hem. Hij verkondigt de onafhankelijkheid van de kunstenaar, hij poneert de vrijheid om de kunst een vorm en uitdrukking te geven die minachtend door de antieke tabulaturen verworpen werden. ANONIEM, *Pour l'Art*, in *L'Art Moderne* (o.l.v. Octave Maus, Edmond Picard en Emile Verhaeren), jg. 12, nr. 47, zondag 20 november 1892, p. 1.

Het zondagsblad had enkele maanden voordien ook een naamverwante eerste groepstentoonstelling enthousiast toegejuicht: "Voici la bataille engagée à Anvers, la bataille pour le triomphe de l'Art neuf, que depuis dix ans livrent joyeusement les XX à Bruxelles. C'est l'Association pour l'Art qui sonne la charge et agite le drapeau. L'attaque est nette, soudaine. Elle a belle allure et audace fière. Les milices jeunes, parties en bon ordre, donnent l'assaut avec un entrain qui réjouit, et déjà les coups pleuvent dru comme grêle." (ANONIEM, *L'Association pour l'Art*, in *L'Art Moderne*, jg. 12, nr. 23, zondag 5 juni 1892, p. 177). Ondermeer de bespreking van dit Salon in *La Fédération Artistique* heft elke mogelijke verwarring met *Pour l'Art* op: "Est-ce dire que nous admirons toutes les œuvres exposées par les Walter Crane, les Finch, les Boch, Lemmen, Minne, Morren, Vande Velde (sic), Van Rysseberghe, Anquetin, Bonard, Pissaro, Seurat, Signac, etc., etc. et autres 'progressistes' de l'art qui ont, suivant leur propre expression quelque peu prétentieuse quoique vide de sens, 'argumenté' pour les idées neuves? Non, évidemment non. (...) Il aurait fallu chercher un autre asile protecteur pour les élucubrations malades et folles de Jan Toorop, de feu Vincent Van Gogh, et de plusieurs autres exposants dont l'argumentation reste nulle." (EDMOND-LOUIS, *L'Association pour l'Art, à Anvers*, in *La Fédération Artistique*, jg. 19, nr. 34, zondag 12 juni 1892).

- (154) Vertaling: De tentoonstelling van de nieuwe kring *Pour l'art* is opengegaan in het Museum voor oude kunst van Brussel. Voor de kunst! Voor welke kunst? Voor de valse kunst? Voor de verbijsterende kunst? Voor de absurde kunst? Wie maakt deze kunst? Jongelui op weg naar Geel, Ukkel of Evere. Wie bewondert deze kunst? Vrienden of prettig gestoorden op zoek naar gemakkelijke roem. Dergelijke bewondering gesteund op wederzijdse bewieroking zijn erger dan de meest bittere kritiek en berokkenen diegenen waarvoor ze bestemd zijn vooral meer kwaad. Deze schadelijke bewonderingen doen de ongelukkige onevenwichtigen die deze idiote schilderkunst produceren ook geloven dat zij kunstenaars zijn; zij verklaren het zelf zonder schaamte of schroom. Waarom niet eigenlijk, vermits men het hen zegt.

Symbolisten en literaire schilders; oh là-là! Laat er ons snel om lachen, zoals Figaro, uit vrees verplicht te zijn er om te wenen. En, wenen zou men moeten doen, om de bedenksels van deze afvalligen van onze mooie Vlaamse kunst, indien wenen niet waard is dat men er naar omkijkt. Verdwaald in dit Capharnaüm van ongezonde of slechte producties, harmonische en poetische doeken van Hamesse, een eerlijke en derhalve een schilder. *Declin du jour* en *Dernières lueurs* getuigen ervan; pittoreske tekeningen van Amédée Lynen, andere tekeningen zonder veel waarde van Rops; zeer bestudeerd en zeer sterk beeldhouwwerk van Rousseau, een temperament dat wellicht zijn weg zal maken; een mooi stuk van Rodin: Venus en Adonis en andere van Hérain en Braecke (sic). Dan ... niets meer! De negatie van de kunst, van het schone en van het mogelijke; maar de bevestiging van vooringenomenheid bij de enen, van onmacht bij de ande-

ren. Grappenmakers of gekken, er is geen midden. GRIMM, *Exposition du cercle "Pour l'Art"*, in *La Fédération Artistique*, jg. 20, nr. 5, 20 november 1892, p. 54. Ook bij de volgende tentoonstelling spuit Grimm ongezoeten zijn kritiek, weliswaar gevolgd door een artikel van Jules Du Jardin, waarin hij zich verontwaardigd uitlaat over de ongenueanceerde houding van het publiek: "une meute de braves personnes ignares". GRIMM/ DU JARDIN J., *Pour l'Art*, in *La Fédération Artistique*, jg. 21, nr. 14, 21 januari 1894, p. 160-161.

- (155) VAN SANTVOORT L., *Het 19e-eeuwse kunstenaarsatelier in Brussel (1824-1914). Een onderzoek naar de specifieke kenmerken van de architectuur en de inrichting van het schilders- en beeldhouwersatelier*, Doctoraat (onuitgegeven), Vrije Universiteit Brussel, promotor prof. Dr. Jeanine Lambrechts, 1996, corpus dossier 1898/1.
- (156) Aan de hand van ondermeer tentoonstellingscatalogi konden voor Pieter Braecke opeenvolgende adressen getraceerd worden: in 1880 Naamsestraat 53, Leuven (zijn opleidingsjaren aan de Academie); in 1883 Romestraat 23, Sint-Gillis (bij het atelier van G. Houtstont); in 1885 *rue de la Bergère* 8, Brussel; op 19 maart 1885 schrijft hij zich in voor de Grote Prijs van Rome "demeurant à Ruysbrouck (Bruxelles) Rue de la Commune N° 2. – Atelier Chaussée d'Anvers, 9. Bruxelles."; in 1886-1888 Antwerpsesteenweg 267, Brussel-Laken (bij het atelier van P. De Vigne); in 1894-1898, *rue du Cadran* 35, Sint-Joost-ten-Node; vanaf 1900 Troonsafstandstraat, Sint-Joost-ten-Node.
- (157) JUYEYNS L., <http://vereniging.leuven.be>.
- (158) Mondelinge mededeling van André Possot, kleinzoon van Elo-dea Romeo's zuster, op 5 november 2008. Over de fascinatie van Belgische kunstenaars in de late 19de eeuw voor Italië en de populariteit van Italiaanse modellen zie DUPONT CHR. A., *Modèles italiens et traditions nationales. Les artistes belges en Italie (1830-1914)*, Belgisch Historisch Instituut te Rome, Brussel-Roma, 2005.

►
Pieter Braecke
(SAN,
repro O. Pauwels)

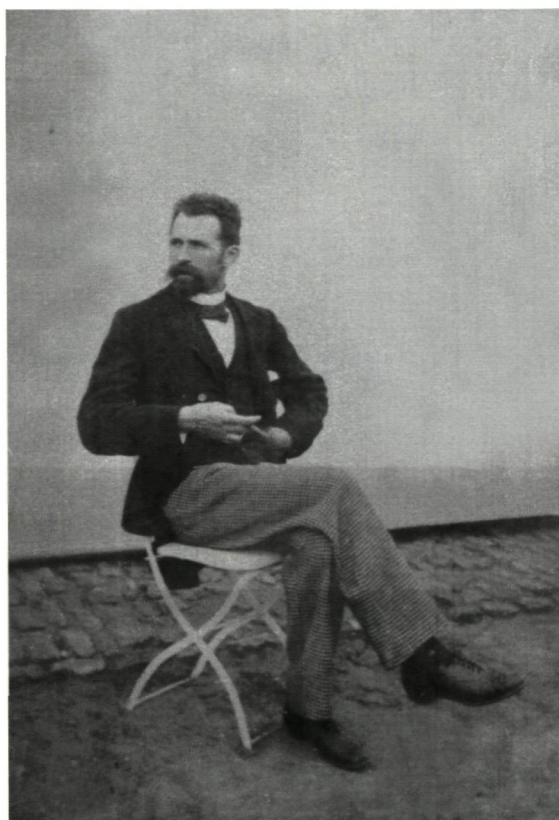

- (159) Vertaling: Mevrouw Braecke heeft voortdurend geleefd in gelijke gezondheid van ideaal en gedachte met haar echtgenoot. Zij is zijn inspiratiebron geweest en de permanente medewerker van zijn oeuvre. Het is dan ook niet verwonderlijk bij haar enkele stukken aan te treffen van haar 'beitel', zoals een kop van P.B., aangrijpend van uitdrukking en natuurgetrouwheid. Het is trouwens bij het helpen van haar echtgenoot in diens atelier, Troonsafstandstraat, in Brussel, dat mevrouw Braecke ongelukkig ten val kwam waardoor ze voor de rest van haar dagen verlamd bleef. SAN, brief d.d. 7 mei 1968 van Marcel Possot aan de burgemeester van Nieuwpoort. André Possot, achterneef van de beeldhouwer, gaf ons van het gebeuren een veel minder romantische versie en maakt gewag van een uit de hand gelopen twist.
- (160) De aankoopdatum en eigendomstitel werden medegegeeld door A. Possot, cfr. supra. De woning draagt momenteel het nummer 20, maar voordien blijkt de bevolkingsregisters ondermeer de nrs. 6 (1915-1918), 5 (1920-1924) en 17 (1933-1934) (Gemeentearchief Zaventem). Hierover bevestigde A. Possot (°1955) bij E-mail d.d. 26 mei 2009: "*Effectivement moi-même j'ai habité au 16, 17, 18, 19 et 20, Burggrachtstraat... on avait le choix!*". Braecke volgt met de aankoop het voorbeeld van ondermeer Jules Lagae (1862-1931) die, behalve zijn Brusselse stadswoning met atelier aan de Michelangelolaan 8 (architect Arthur Verhelle, 1893-1900), een paar straten verwijderd van dit van Braecke, in 1905 een buitenverblijf – het *Lindenhof* – had laten bouwen aan de Mechelsesteenweg 333, in Sterrebeek.
- (161) Idem. Zie ook VAN SANTVOORT L., o.c., 1996.
- (162) Gemeentearchief Zaventem, Bevolkingsregisters van Nossegem, 1900-1919, bladen 36-37; 1910-1920, bladen 39-41; 1920-1930, bladen 50-51.
- (163) Vertaling: De ouders van Elodea Romeo evenals de andere kinderen Clavia of Flavia, en Orlando hebben in Nossegem gewoond. Zelfs de neven di Michele (...). Op welk tijdstip, weet ik niet meer, vooral tussen 1918 en 1940. Daarenboven was de 1ste verdieping opgedeeld in kleine appartementen met kartonnen wanden... Dag sanitaire geluiden! Ik kan het mij zeer goed herinneren. In 1960 was alles onaangeroerd gebleven, zelfs de tafels waren niet afgeruimd geworden ... Maar men kwam er bijna nooit. Ik weet dat, vóór ons, Mevr. Braecke nogal wat problemen heeft gehad met de 'huurders', twisten, handgemeen ... In 1955, toen ik geboren werd, waren er alleszins 4 mogelijke appartementen op de 1ste verdieping en minstens twee waren verhuurd aan personen die geen familie waren. In 1958 hadden huurders tuberculose (...). Ze hebben het huis moeten verlaten en er zijn geen huurders meer geweest tot aan het overlijden van Mevr. Braecke in 1972 (sic). E-mail van A. Possot d.d. 26 mei 2009.
- (164) Stadhuis, Nieuwpoort.
- (165) *Musée Royal des Beaux-Arts*, Doornik.
- (166) Stadhuis, Nieuwpoort (verdwenen).
- (167) Koninklijke Musea voor Schone Kunsten, Brussel.
- (168) Ladeuzeplein, Leuven.
- (169) Kruidtuin, Sint-Joost-ten-Node.
- (170) Claessensstraat in Laken, heden verdwenen.
- (171) Vredegerecht, Nieuwpoort, of *La Famille* verkocht in 1972 in New Jersey, Verenigde Staten.
- (172) Stadsarchief, Nieuwpoort
- (173) Privéverzameling.
- (174) Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel.
- (175) Huidige bewaarplaats onbekend.
- (176) ANONIEM, *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 23, nr. 32, 9 augustus 1903, p. 280: "*Le Conseil communal de Saint-Josse-ten-Noode a nommé M. Pierre Braecke professeur de sculpture à l'Ecole normale de dessin.*"
- (177) Vertaling: 1° Kunstgeschiedenis. 2° Betreffende de decoratieve functie van de beeldhouwkunst in de architectuur; hoe ziet u de toepassingen? 3° Hoe ziet u het onderricht van de beeldhouwkunst? 4° Mondeling examen betreffende de afstelling (*mise au Point*) en het werken met hout, steen & marmer? Gemeentelijk archief Sint-Joost-ten-Node, *Académie de Dessin, Procès-verbaux du 26 novembre 1901 au 11 juin 1911*, vergaderingen van 3 maart, 14 april, 19 mei, 7 juli en 1 september 1903.
- (178) Vertaling: 1° Hoe stelt men een buste af (*met-on au point*) waarvan de omvang even groot als het model moet zijn? Welk is het eerste deel dat men moet opruimen? Waarom? 2° Hoe zou u tewerkgaan om deze buste enkele centimeters te vergroten of te verkleinen? (5 of 6 bijvoorbeeld) Teken de schaal op het bord? 3° Leg ons uit hoe u zou tewerkgaan om in klei een 2.50m hoge figuur te bootsen naar een schets van 60 centimeter? 4° Indien men u een 1.80m hoge eikenhouten figuur zou vragen hoe zou u het blok klaarmaken? Gemeentelijk archief Sint-Joost-ten-Node, *Académie de Dessin, Procès-verbaux du 26 novembre 1901 au 11 juin 1911*, vergaderingen van 27 juli en 1 september 1903.
- (179) Vertaling: Dhr. De Tombay verklaart in naam van de jury van de 3de Sectie dat het resultaat van de klassen beeldhouwkunst opmerkelijk is, hij betreurt ten eerste het ontbreken van een klas 'natuur' waar de leerlingen de studies zouden kunnen afwerken die zij zo schitterend aangevat hebben. Het prachtig resultaat is te danken aan de inspanningen van de leraren en aan de nieuwe oriëntatie die de Heer Directeur aan de studies heeft kunnen geven. – Het zou wenselijk zijn dat prijzen in specie zouden toegekend worden aan de leerlingen-arbeiders teneinde hen de aankoop te vergemakkelijken van het materiaal nodig voor hun werk.
- De vervanging van gegraveerde modellen door foto's zou een merkelijke verbetering zijn. De leerling kan zich een beter beeld vormen van het origineel met een steeds natuurgetrouwe foto dan met een dikwijls onvolmaakte gravure waar essentiële details soms vergeten zijn.
- Dhr. Samuel sluit zich met zijn felicitaties aan bij deze van zijn collega en juicht de nieuwe oriëntatie toe die aan de studies gegeven werd door de toevoeging aan de modellen van sommige fantasie-details zoals gebladerde, draperingen, enz. De oorspronkelijkheid van de smaak van de leerling kan met dit systeem niet anders dan ontwikkeld worden. Gemeentelijk archief Sint-Joost-ten-Node, *Académie de Dessin, Procès-verbaux du 26 novembre 1901 au 11 juin 1911*, vergadering van 19 mei 1904.
- (180) Privéverzameling, schrijven (minuut) d.d. 20 april 1907 aan het College van burgemeester en schepenen, zr. inv. nr.: "*J'ai l'honneur de solliciter la place de directeur à l'école normale de dessin de St Josse ten Noode, vacante par suite de la mort de Félix Cogen. Je me permets de vous exposer ci-après les titres que je crois pouvoir faire valoir à l'appui de cette demande: J'ai fait mes études artistiques à l'académie des Beaux-Arts de Louvain où j'ai remporté les prix d'excellence de dessin et de sculpture. J'ai suivi également les cours d'architecture. J'ai pratiqué le plâtre, le bois, le marbre et l'ivoire et j'ai fait de la ciselure et du repoussage. Mes études et mes travaux m'ont ainsi préparé d'une manière spéciale à pouvoir diriger une école ayant pour but la formation d'élèves capables plus tard d'exécuter dans tous les métiers un travail ayant un caractère artistique. Comme statuaire j'ai obtenu les distinctions suivantes: 2e Prix de Rome, Prix de l'académie de Belgique, 2e Médaille Exp. Uni. Anvers etc. etc.*"

- (181) Privéverzameling.
- (182) Vertaling: De leerkracht (...) moet de leerling duidelijk maken dat de betrachtning om met een tekening de schoonheid van de natuur weer te geven, om plastisch zijn droom te vertolken, niet enkel een oneindig genot verschaft maar een absolute levensnoodzaak is daar schoonheid scheppen gelijk staat met rijkdom scheppen.' De opleiding moet progressief zijn, 'de alsmaar meer verscheiden vormen combineren (...), deze door de leerling laten uitwerken door hun aandacht te vestigen op zus en zulk principe en hen het waarom te tonen van een slechte compositie. Een menselijke schedel laten tekenen, de schedel van een dier, deze schedel op een kubus of andere vorm plaatsen, er een drapering aan toevoegen, een palmtak of ander karakteristiek object, en het geheel uitwerken als een harmonisch, eenvoudig ensemble.' Slechts na dit stadium zal de leerling de studie van het menselijk lichaam mogen aanvatten 'die er niet moet uit bestaan namen van beenderen en spieren te memoriseren maar deze uit het hoofd te reproduceren in een tekening naar de natuur.' Ook een pluridisciplinaire samenwerking is vereist: 'op een Academie is een duidelijk zicht op het geheel vereist strevend naar eenzelfde doel, overleg met de directeur en de leraren is derhalve noodzakelijk en dit overleg zou uiteraard een voordeliger draagwijdte hebben indien alle leraren pedagogische cursussen hadden gevolgd doordrongen van eenzelfde strekking. De cursus beeldhouwkunst moet voortdurend in verband blijven staan met de cursus architectuur. De leerlingen architectuur zouden de beeldhouwers tekeningen moeten voorleggen om in de praktijk en op schaal uit te voeren en volgens richtlijnen te voorzien van ornamenten.' Braecke beveelt zelfs aan de studies aan te vatten met een gemeenschappelijke opleiding van drie jaar, waarna de leerling de opsplitsing kan overwegen naar een specialisatie (bouwkunst, beeldhouwkunst, graveerkunst). En bovendien 'het kunstonderwijs moet levend zijn, zonder beperkingen, elkeen werkend naargelang zijn bekwaamheden. Het is zo dat men roepingen vorm zal zien krijgen. De ene gaat de kant op van de grote kunst, de andere van de 'industriële' kunst, de illustratie of de karikatuur. Maar allen moeten hetzelfde doel hebben, creatief zijn, persoonlijk, in harmonie werken en groots.' De beeldhouwer zet zich af tegen de academische oefening van het kopiëren, die hij als steriel bestempelt: '(...) men zou het bestuderen van de gipsen moeten afschaffen, daar de leerlingen ze niet kunnen begrijpen, aangezien het interpretaties zijn van de natuur door kunstenaars uit een andere tijd die niet dezelfde zeden, dezelfde religie, dezelfde mentaliteit hadden als wij en die onder een ander klimaat leefden met een ander ideaal en andere behoeften. Deze tonen, ze bespreken zou moeten gedaan worden op het einde van de opleiding van de leerling en zijn beloning vormen. Naar BONNEVIE M., o.c., p. 10-11.
- (183) Over Lucien Solvay zie DENUIT D., *Solvay (Lucien-Pierre-Auguste-Constant)*, in *Biographie Nationale*, Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, deel 41, supplement deel 13, Brussel, 1979-1980, p. 740; DEWANDRE TH., *Lucien Solvay (1851-1950)*, in *Connection. Revue d'art et de littérature*, nr. 3, januari 2007, p. 6-19; DEWANDRE TH., *Lucien Solvay, critique d'art*, in *Connection. Revue d'art et de littérature*, nr. 4, februari 2007, p. 8-30.
- (184) Vertaling: De kunstenaar beschikt nu volop over zijn mogelijkheden; hij stelt opmerkelijke werken tentoon die hem de hoogste beloningen opleverden in München, Venetië, Milaan, Turijn, Luik, Brussel enz. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 4.
- (185) Vertaling: De Meester is nu doordrongen van deze waarheid dat er tussen de architectuur en de sculptuur een nauwe band moet bestaan, dat ze samen moeten bijdragen tot de eenheid van het gebouw en harmonisch moeten samenvloeien om een volmaakt geheel te vormen. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 6.
- (186) De tentoonstelling ging open op 23 april 1910, werd door brand geteisterd op 14 augustus en sloot de deuren op 7 november.
- (187) Vertaling: De grote oorlog die nefast was voor de artistieke producties, heeft de creatieve activiteit van Pieter Braecke onderbroken. Hij bleef in zijn huis in Nossegem en legde zich toe op praktische taken en de opsmuk van zijn interieur. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 7.
- (188) Citaat van Pieter Braecke in DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 598.
- (189) Vertaling: Pieter Braecke had ernstige financiële problemen gekend in 1923 ingevolge het failliet van zijn bankier. Zijn roerende goederen werden letterlijk verzwolgen. Mevrouw Braecke hielp haar man opnieuw moed te vatten, en dankzij haar oordeelkundige raadgevingen, en de strikte economische maatregelen die ze zichzelf oplegde, droeg ze op bepalende wijze bij tot het herstel van het patrimonium van de grote kunstenaar. SAN, brief d.d. 7 mei 1968 van Marcel Possot aan de burgemeester van Nieuwpoort.
- (190) VANHILLE L., o.c. Zie ook verder, onder *Oorlogsgedenktakens, Nossegem*.
- (191) Vertaling: Hij keerde ernstig ziek terug uit Parijs, de weersomstandigheden en de vermoeidheid hadden zijn sterk gestel klein gekregen en hij had een langdurige rust nodig in Brussel vooraleer hij zich terug aan het werk kon zetten. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 8.
- (192) VAN LENNEP J., *Les bustes de l'Académie royale de Belgique, Histoire et catalogue raisonné précédés d'un essai Le portrait sculpté depuis la Renaissance*, Académie royale de Belgique, Mémoire de la Classe des Beaux-Arts, collection, in 8°, 3de reeks, deel VI, Bruxelles, 1993, p. 159.
- (193) ANONIEM, *Notes et paroles, Nos artistes à l'étranger*, in *La Fédération Artistique*, jg. 37, nr. 20, 13 februari 1910, p. 159: "Jef Leempoels n'est pas le seul artiste belge qui ait été l'objet de la flatteuse distinction italienne dont il a été question dans notre dernier numéro. En effet, le statuaire Pierre Braecke, vient également d'être nommé membre d'honneur de l'Académie royale des Beaux-Arts de Milan. M. Braecke qui est d'ailleurs l'auteur du Pardon, l'une de nos plus belles œuvres sculpturales contemporaines, est depuis longtemps fort apprécié en Italie où les principaux critiques d'art notamment V. Pica, et les revues artistiques notamment l'Emporium et l'Arte ont consacré des études à son beau talent. A Milan même, il avait orné des figures de l'Inspiration, du Sentiment, de l'Idéal, de la Sculpture, de la Peinture et de la Renommée l'entrée de l'Exposition des Arts décoratifs modernes belges en 1905-1907."
- (194) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, T 004/02, Bruxelles, nr. 495, *Exposition d'art Belge Contemporain 1928*, brieven van de Société Royale des Beaux-Arts d.d. 4 maart 1927 en 30 mei 1927.
- (195) "Chevalier dans l'orde de Léopold" volgens *L'Art Moderne*, jg. 16, nr. 21, 24 mei 1896, p. 167; "Chevalier d'abord, il fut officier de l'ordre de Léopold en décembre 1911, et commandeur de la Couronne, le 15 novembre 1921. Il est mort grand officier de Léopold et de la Couronne!" volgens SAINTENOY P., *Notice sur Pierre Jean Braecke, membre de l'Académie*, in *Annales de l'Académie royale de Belgique*, deel CVIII, 1942, p. 212. Door de Dienst der Ridderorden werd op 10 december 2009 bevestigd dat P. Braecke openenvolgend benoemd werd tot Officier in de Leopoldsoorde

(koninklijk besluit van 24 november 1911), Commandeur in de Kroonorde (KB van 15 november 1921), Commandeur in de Leopoldsorde (KB van 8 april 1928) en Grootofficier in de Kroonorde (KB van 7 april 1934).

- (196) Deze orde werd in 1887 ingesteld door Sultan Hamed ben Mohammed van Tadjourah, als orde van verdienste van het sultanaat Tajurah in Frans Somaliland, als *"blijvende herinnering aan het gelukkige ogenblik waarop zijn volk zich onder de bescherming van het glorierijke Frankrijk stelde."* In 1896 ingelijfd als een Franse koloniale orde, bleef ze bestaan tot 1950.
- (197) SAN, brief d.d. 7 mei 1968 van Marcel Possot aan de burgemeester van Nieuwpoort.
- (198) In een handgeschreven oeuvre-overzicht ca 1899 (ARA Brussel, Fonds *Art Belge*, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 17 september 1899) vermeldt P. Braecke ten onrechte voor 1889 ondermeer: *"médaille d'argent Exposition Chicago"*. Braecke stelde pas in 1893 in Chicago zijn *Abandonnée* tentoon. Volgens BERQUIN K.R., o.c., 1956, s.p., was Braecke's deelname buiten wedstrijd.
- (199) Zie ook *La Fédération Artistique*, jg. 21, nr. 40, 22 juli 1894, p. 453: *"Diplômes de médaille de 2e classe"*. Het diploma wordt bewaard in het SAN.
- (200) PICA V., o.c., 1904, p. 10; <http://212.239.25.12/sitomostramostre/interno.cfm?ID=16>. Zie ook *La Fédération Artistique*, jg. 25, nr. 14, 16 januari 1898, p. 105: *"M. P. Braecke participe au concours international de Venise et obtient le premier prix (3000 francs)."* De beeldhouwer en medailleur Giuseppe Romagnoli (Bologna 1872-Rome 1966) werd opgeleid aan het *Collegio Artistico Venturoli* in Bologna, bij ondermeer de beeldhouwer Enrico Barbieri. De *Certosa*-begraafplaats in Bologna telt van hem meerdere grafmonumenten; in Rome, waar hij zich vanaf 1900 vestigde, realiseerde hij ondermeer het bas-relief *Gloria* (1908) voor het Vittorio Emanuele II-monument.
- (201) ANONIEM, *IVe Exposition de Bellas Artes é Industrias Artísticas, Catálogo Ilustrado*, Ayuntamiento de Barcelona, Barcelona, 1898, p. 170.
- (202) PICA V., o.c., 1904, p. 10.
- (203) <http://212.239.25.12/sitomostramostre/interno.cfm?ID=17&langID=IT>.
- (204) Cfr. de brief van P. Braecke aan de burgemeester van Nieuwpoort, (onleesbaar) november 1905 (afgestempeld op 10 november 1905): *"(...) het in de wereldtentoonstelling van Luik bekroonde model van het te Leuven geplaatste gedenkteken Remy"*. SAN.
- (205) ANONIEM, *Expositions, Palmarès, Récompenses décernées aux exposants Belges à l'exposition des Arts décoratifs et industriels modernes de Paris*, in *La Cité*, vol. 5, nr. 12, april-juni 1926, p. 230.
- (206) MAERTENS F., *Necrologie*, in *Bulletijn der Koninklijke Commissie voor Kunst en Oudheidkunde – Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen*, jg. LXXXVII, januari-juni 1938, p. 370.
- (207) Vertaling: Hij werd eenvoudig begraven, zonder ijdele praal, zoals hij geleefd en gewent had, op de kleine begraafplaats van Nossegem, waarheen zijn familie en vrienden zich gerept hadden. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 11-12.
- (208) Vertaling: Uitzonderlijk bekwaam medewerker aan het oeuvre van de architectuur, stond hij met zijn talent en edelmoedig interveniëren ons streven bij naar het modernisme. Document bewaard in de Archieven van het Hortamuseum, Sint-Gillis; zie DIERKENS-AUBRY F., *Victor Horta, architecte de Monuments civils et funéraires*, in *Bulletin de la Commission royale des Monuments et des Sites*, Deel 13, 1986, p. 69.

◀ Pieter Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

- (209) Hij was inspecteur-generaal van Bruggen en Wegen, en directeur-generaal van de Dienst der Gemeentewegen te Kortenberg, waar hij woonde aan de Leuvensesteenweg 167.
- (210) MAERTENS F., o.c., p. 370.
- (211) De exacte datum kon niet door het SAN achterhaald worden.
- (212) Vertaling: Het relaas dat de kranten indertijd brachten van dit gebeuren was niet helemaal conform met de werkelijkheid, en het is fout te beweren dat P.B. overleed na een aanslepende ziekte. Deze man kende slechts één gebrek, zijn misprijzen voor risico's dat grensde aan de onvoorzichtigheid en trouwens gelijke tred hield met zijn buitengewone roekeloosheid. Verkouden geraakt op het einde van de maand oktober 1938, schafte P.B. zich desondanks kaarten aan om met zijn echtgenote de persgala bij te wonen. Thuisgekomen, stelde zijn vrouw zijn koortsige toestand vast, wat ze hem liet opmerken. Deze onvermoeibare werker, die aldus herinnerd werd aan de verplichtingen die zijn gezondheid hem oplegde, had een woede-reflex. Hij kon het niet laten een schrille kreet te slaken bij het oor van zijn echtgenote. Een ader begaf het, en een straal bloed spoot uit zijn neus. Op dat exacte ogenblik nam de ziekte bezit van zijn stevig gestel. Pieter Braecke werd bedlegerig en overleed tien dagen later. SAN, Brief van Marcel Possot d.d. 7 mei 1968 aan de heer burgemeester van de Stad Nieuwpoort.
- (213) Vertaling: De oude Nieuwpoortenaars waren piraten en, in ieder geval, zeelui en zeebonken. De beeldhouwer Braecke is ontsproten aan dit sterke ras, afstammeling van de Friezen die gevestigd waren tussen Jutland en Boulogne. Diegenen die hem jong en slank gekend hebben, de heldere ogen wat verdoken onder borstelige wenkbrauwen, denken aan de redenerende en kritische Friezen, kil, verlegen en weinig mededeelzaam. Deze kunstenaar heeft gelezen. Hij heeft in Griekenland en Italië gereisd. Zijn vrienden weten dat hij goed is, gevoelig en gediensig. Rechtschapen en eerlijk, kent hij geen laagheid. Zijn stap is

steeds alert en zijn oude sombrero verlaat hem nooit. Wanneer men hem aldus ziet voorbijstappen, de cape wapperend om de lendenen, denkt men aan een hidalgo die geacclimatiseerd is aan onze noordelijke landen. De zeventiger is nog steeds kras, soepel en actief als een jongeman en hij klautert nog steeds op de stellingen. DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 597.

- (214) Vertaling: om haar raad en steun te vragen, teneinde de toelating en de middelen te krijgen om foto's te laten maken van de fries die op plastische wijze het thema vertaalt: de uren verlopen op aangename wijze met de hulp van de muzen. BRAECKE P., *Motion relative à une frise de Swiggers*, in *Académie Royale de Belgique, Bulletins de la Classe des Beaux-Arts*, deel XVIII, 1936, p. 15-18. Het gipsen afgietsel van de fries maakt heden deel uit van de verzamelingen van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, inv. nr.? Zie SAINTENOY P., o.c., 1942, p. 213: "La frise est malgré tout restée en place, elle a été moulée par les soins du Gouvernement. Les épreuves en sont dans les galeries du Musée royal d'Art et d'Histoire, parc du Cinquantenaire à Bruxelles."
- (215) Het theater werd gesloopt vóór 1942; het stond voorbij het kruispunt van de *boulevard du Nord* (huidige Emile Jacqmainlaan) met de *boulevard Baudouin* (huidige Koning Albert II-laan), ruggelings tegen de Zenne, met voorgevel aan de *rue du Théâtre*. Op 25 april 1861 ging het interieur in de vlammen op. Nog in 1909 was hier een overdekte markt ondergebracht. In de jaren 1930 had de winkel van I.M. Wolff & C° er onderdak gevonden; hij verkocht er blijkens de opschriften "cravattes, lingerie, chemises, cols". De plek situeert zich heden tegenover het Boudewijngebouw van de Vlaamse Overheid. BERGER D. e.a., *Nachtraven. Het uitgangsleven in Brussel van 1830 tot 1940*, tentoonstellingscatalogus, Gemeentekrediet, 1987, p. 46; MEIRSSCHAUT P., *Les Sculptures de Plein Air à Bruxelles. Guide explicatif*, Bruylant, Brussel, 1900, p. 161-162. Zie

ook PIERRON S., *La Sculpture en Belgique 1830-1930*, Editions d'Art Jos. Vermaut, Parijs-Brussel-Kortrijk, 1932, p. 20-25: "Parmi les disciples de Rude il en est un, le plus original, peut-être, dont nul critique d'art n'a parlé: P-F. Swiggers. Vous ne trouverez son nom que dans quelques catalogues d'expositions de la première moitié du XIXe siècle. Et cet artiste oublié, méconnu, est l'auteur cependant de cette parlante, de cette séduisante frise des Heures qui orne la façade de l'ancien théâtre des Nouveautés à Bruxelles. Elle proclame, en une composition élégante et magnifiquement équilibrée, que le temps passé agréablement dans la compagnie des Muses. Ce sont treize femmes, réunies dans un long rectangle qui n'a peut-être qu'un mètre de hauteur. P-F. Swiggers les a assises, les a accroupies en des poses simples et naturelles, comme si conversaient entre-elles les Muses et celles que le poète Théocrite a appelées les plus lentes des divinités... En ces figures gracieuses et parlantes, d'un style si sûr, on retrouve, peut-être affiné, les principes de l'art de Rude. Pourtant, combien de Bruxellois connaissent ce pur chef-d'œuvre? (...) Rude fit donc beaucoup d'efforts pour orienter notre statuairerie vers ce réalisme que P-F. Swiggers marque dans ses dernières productions. Il avait à combattre la pire des routines. Songez, par exemple, que, lorsqu'il vint en Belgique, on apprenait à dessiner le corps de la femme d'après un homme qui posait depuis dix ans dans les ateliers et surtout dans celui de Godecharles!... Rude, toute de suite, réagit contre ces pratiques aussi ridicules que dangereuses. Aussitôt qu'il eut ouvert son atelier, - c'était au lendemain de la bataille de Waterloo, - il fit monter sur le plateau une femme nue... Quand on sut cela en ville, ce fut presque une révolution. Et Godecharles, dit-on, était celui qui cria le plus... Encore un peu et on eût lapidé le bon Rude, accusé de lancer ses élèves dans le dévergondage..." Pierre-François Swiggers (Brussel 6 juni 1816-Antwerpen 5 maart 1872) volgde een opleiding aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Brussel (1839-1842, stamboeknummer 578) bij Louis Jéhotte (1803-1884) en Guillaume Geefs - samen met ondermeer Jean-Joseph Jacquet (1822-1898) en Charles Auguste Fraikin die hij in 1841 overigens versloeg in de jaarlijkse wedstrijd voor "composition historique", later bij François Rude (1784-1855) in Parijs. Zie VAN LENNEP J., *Le grand atelier de la sculpture belge (1835-1910)*, in VAN LENNEP J. e.a., *Académie Royale des Beaux-Arts de Bruxelles, 275 ans d'enseignement*, Gemeentekrediet, Brussel, 1987, p. 276. Van zijn oeuvre bleven enkele bustes bewaard in het Justitiepaleis in Brussel, met name van P.F. de Nény (1716-1784), burgemeester van Luik en lid van de Geheime Raad van de Prinsbisschop van Luik (1856); van M.-G. de Louvrex (1665-1734), voorzitter van de Geheime Raad en stichter van de Academie (1857); van Ch. De Méan (1604-1674), burgemeester van Luik, lid van de Gewone raad en van de Geheime Raad van de Prinsbisschop van Luik (1851). ANONIEM, *23-0063 Justitiepaleis Brussel, inventaris kunstwerken*, (niet gepubliceerd), Regie der Gebouwen, Brussel, s.d. Het AMVC-Letterenhuis in Antwerpen heeft van P.F. Swiggers een buste in bewaring van de beeldhouwer Michiel van der Voort (Antwerpen 1667-1737) (nr. 18855, ca 1867) en twee van de letterkundige Domien Sleecx (Antwerpen 1818-Luik 1901) (nrs. 10319/1 en 10319/2, s.d.).

- (216) Vertaling: (...) Sander Pierron, in zijn boek: *Honderd jaar Beeldhouwkunst in België*, leert ons dat de arme kunstenaar genoodzaakt is geweest werk te gaan zoeken in Holland, waar hij trouwens in de ellende is gestorven. (...) Steeds op zoek naar werk, trof men hem regelmatig aan in de wachtkamers van architecten. Men mag veronderstellen dat deze anecdote zich afspeelde bij architect Poelaert, vermits het deze kunstenaar is die het theater heeft gebouwd dat ons nu bezighoudt. Die bewuste dag

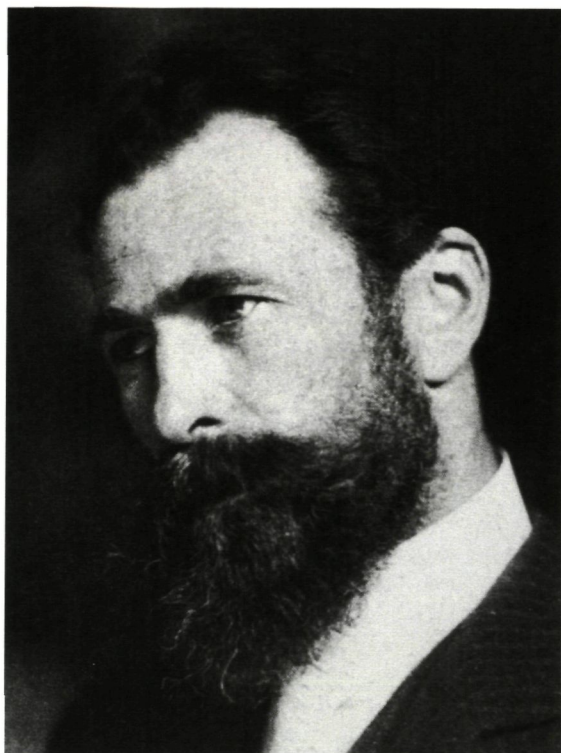
►
Pieter Braecke
(rechts) met
Godefroid Devreese
of Jules Lagae?
(foto P. Bourgeois,
SAN)

had de beeldhouwer kledijkosten gedaan en had hij, schuchter als hij was, zijn hoge hoed laten staan op de trede van de trap die naar de meester leidde. De leerling architecten, wie het moment gunstig leek om een poets te bakken, maakten de hoed vast aan de trede en de beeldhouwer, die mogelijk de bestelling voor de fries gekregen had, dolgelukkig, verstrooid en zenuwachtig, nam zijn hoed en merkte niet dat de bodem aan de trede was blijven kleven. BRAECKE P., o.c., 1936, p. 15-18.

- (217) Vertaling: Je bent van mening, is het niet, dat de buste van Grandmoulin die momenteel tentoongesteld wordt in het Modern Museum een fraai werkstuk is. Ik weet niet of je de pijnlijke situatie kent van deze jonge kunstenaar: weet dat zij zeer precair is en dat het is omdat ik hier alles van weet dat ik je kom vragen om het onmogelijke te doen om hem ter hulp te komen. Hoe? Voorzie je van al je welbespraaktheid en overtuigingskracht, ga mijnheer Van Cutsem vinden, leg hem de ongelukkige situatie uit, beklemtoon de kwaliteiten van het kunstwerk en probeer iets te bekomen. Je zou een jonge kunstenaar die vrouw en kind heeft van de wanhoop kunnen redden. Vertrouwend in je goede inborst wens ik je welslagen. ARA Brussel, Fonds Sander Pierson, I 286 nr. 61, Pieter Braecke. Léandre Grandmoulin (1873-1957), evenals Braecke een sociaal bewogen beeldhouwer, zal in 1917 ondermeer diens kop in klei modelleren; het gipsmodel bleef bewaard op het SAN, een bronzen replica is sinds 1920 in het bezit van het toenmalig *Musée Moderne*, thans KMSK van België, Brussel. VAN LENNEP J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Brussel, 1992, p. 236.
- (218) Vertaling: Ik heb nooit enige achting gehad voor Horta. Op de Academie waren contacten onvermijdelijk. Maar Braecke was sinds de Rome-wedstrijd mijn intieme vriend. Wij zagen elkaar dikwijls tijdens de oorlog; naar aanleiding van onze lange gesprekken heeft hij nooit enig gewag gemaakt van het IJzermonument. Terwijl hij onze gemeenschappelijke actie ten gunste van de strijdende kunstenaars genegen was, heeft hij zijn ware bedoelingen verborgen gehouden, tot op het ogenblik dat hij me, zonder meer risico's, voor voldongen feiten kon plaatsen. DE RUDDER I., *Prélude d'une vie laborieuse*, onuitgegeven manuscript, s.d., Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis (kopie; oorspronkelijk exemplaar in privébezit).
- (219) Vertaling: (...) van deze van Pieter Braecke met zijn valse gedragingen van openhartig man. Ik ben bedrogen geworden. Vincotte had mij gewaarschuwd. Wat mij persoonlijk betreft, was mijn vriendschap voor Braecke reëel. Tijdens de hele duur van de oorlog, gingen we minstens met zijn drieën hier of daar middag- of avondmalen, hij had mijn vertrouwen gewonnen. Hij is dood, zijn ziel – indien hij er één had – ruste in vrede. Horta de 'ruitenbreker' ontbrak het noch aan durf noch aan talent. Braecke miste persoonlijkheid. Hij ontleende steeds wat aan wat die dag succes kende (...) op aandringen van Braecke, stel ik hem aan Mellery voor. Men weet hoe Braecke mij bedankte. Met verraad. DE RUDDER I., o.c.
- (220) Vertaling: (...) een buste van Gevaert, het hoofd lichtjes voorovergebogen boven een klein bekken. Wat de buste lijkt te suggereren is dat de grote Gevaert zeeziek is. Belachelijk concept. De ontwerper van dit monument (ter ere van Gevaert) is de brave Pieter Braecke, de belangrijkste Belgische beeldhouwer zegt Victor Horta, zijn kompaan in ploertestreken. Het is ook hij die het monument gemaakt heeft op één der rondpunten (rhododendrons) van de Louizalaan, alle fraaie inplantingsplaatzen zoals men ziet, het monument zeiden we voor Camille Lemonnier. Het is een té hoge sokkel waarop hij het beeld van de 'Kerel' (*Mâle*) geplaatst heeft. Helaas ontbreekt het deze kerel aan enig karakteristiek kenmerk van de man. Op deze plek is er slechts een eenvormig 'gewrijf'. Nogmaals Pieter Braecke: is er iets belachelijker dan de wals van zijn groep De Verloving? Voor een foto van deze groep zie ANONIEM, *Catalogue du XXe Salon Pour l'Art*, 3 februari-3 maart 1912, Brussel, p. 10, pl. 4. Zie ook DE TAEYE E.L., *La XXe de "Pour l'Art"*, in *La Fédération Artistique*, jg. 39, nr. 21, 18 februari 1912, p. 163: "*Son groupe 'les Fiançailles', est aussi d'une souplesse saine qui donne au plâtre l'impression nette de vie et vaut aussi par l'harmonie heureuse des proportions.*"
- (221) Vertaling: Beminnelijk kunstenaar, getalenteerd man, werkte hij thuis, alleen, ver van zijn vrienden, die hij te danken had aan zijn welwillend karakter, in de schaduw die hij opzocht want zozeer als hij erop stond zijn intiem leven verborgen te houden, evenzeer was hij, onder mensen, zachtvaardig, gastvrij en zonder snoeverij of pretentie. SAINTENOY P., o.c., p. 206.
- (222) Vertaling: Hou dus van de kunstenaars, steun hun inspanningen, tracht hen te begrijpen door hun werken te ontleiden en besef wel dat deze door het lot gemerkte noeste werkers, slaven van het ideaal, zwoegen en worstelen om u het leven aangenameer en mooier te maken. BRAECKE P., *L'Œuvre d'art*, in *Académie Royale de Belgique, Bulletins de la Classe des Beaux-Arts*, deel XIII, 1931, p. 58.
- (223) AUBRY F., *Horta, architect van de art nouveau*, Ludion, 2005, p. 138-141.
- (224) Zie ondermeer *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 6, nr. 2, 10 januari 1886, p. 15: "*La première séance de musique donnée dans le superbe atelier de M. Charles Van der Stappen, en présence d'un nombreux auditoire d'artistes et d'amis, a eu plein succès. On a applaudi MM. De Greef, Emile Agniesz, Alphonse Agniesz et Franz Stappen qui ont interprété avec talent un programme de choix, composé d'importants fragments des œuvres de Wagner: 'Parsifal', 'Tristan', la 'Walkyrie' le 'Rheingold' et de divers morceaux de Grieg, Brahms, etc. M. De Greef, entièrement remis de la foulure qui l'a, durant quelque temps, éloigné de l'estrade des concerts, a exécuté, pour finir, avec une virtuosité rare, la 'Chevauchée des Walkyries'. Belle et agréable matinée, en parfaite harmonie avec le cadre dans lequel elle était donnée.*"
- De vroegst bekende samenwerking tussen Horta en Van der Stappen situeert zich omstreeks 1890, cfr. "*Horta. (...) Artiste mêlé entre artistes, il a dessiné les profils du surtout de table de la Ville, l'œuvre du sculpteur Van der Stappen (...)*". VERDAVINE G., *L'Art Belge, La Galerie Van Cutsem*, in *La Fédération Artistique*, jg. 18, nr. 18, 22 februari 1891, p. 221.
- (225) Letterlijk: hij had een goede tafel en grote vrienden. Volgens Victor Horta in DULIERE C., o.c., 1985, p. 25. De vroegst bekende samenwerking tussen Van Der Stappen en Horta dateert van ca 1895, n.a.v. de oprichting van het Ompdrailles-monument aan de Louizalaan in Brussel. Cfr. DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 63-66.
- (226) Vertaling: Met Pieter Braecke en Meunier raakte ik wat later bevriend. DULIERE C., o.c., 1985, p. 26.
- (227) Vertaling: Op 15 oktober verhuis ik naar de Charleroisesteenweg 70, in een huis met lage gelijkvloerse verdieping, bel-étage en eerste (verdieping) waarop mansardes onder een ruim dak: het geheel vormt een paviljoen gebouwd in een grote tuin waar de ateliers van Houston (sic) – modieus Frans ornamentist – gebouwd werden en uitgebreid langs de Veydtstraat. VAN SANTVOORT L., o.c., 2007.
- (228) Vertaling: In die lang vervlogen tijd, vormde een groepje kunstenaars de 'habitués' van zijn woonst. Er waren daar, behalve

Pieter Braecke
(SAN,
repro O. Pauwels)

de beeldhouwer Charles Van der Stappen, enkele zeer jonge lui: de beeldhouwer Guillaume Charlier, de schilders André Collin, Guillaume Van Strydonck, Eugène Broerman, Louis Pion, Anna Boch. Ooit nog bevriend met Charles Degroux, Louis Dubois en Hippolyte Boulanger, vroeg ontruikt aan hun leven van arbeid, onderhield Henri Van Cutsem vriendschappelijke betrekkingen met Constantin Meunier. Soms, in het gastvrije huis in de nabijheid van de Kruidtuin, kwam ook Henri De Braekeleer, die Van Cutsem steunde in zijn strijd en sterkte met zijn aanmoedigingen, plaatsnemen aan tafel en deelnemen aan het gesprek. PIERRON S., *Portraits d'Artistes*, Xavier Havermans, Brussel, 1905, p. 7.

- (229) Vertaling: (...) In 1886, maakt Henri Van Cutsem in zijn herenhuis een aanvang met de zondagsreünies. Elke week verzamelt hij, rond zijn tafel, voortaan zijn vrienden tot een gezelschap dat hij voorziet met een charmant humeur en verijnd gezag. Men trof daar opeenvolgend aan, behalve de kunstenaars die ik reeds vernoemde, kunstschilders als miss Leigh, Willy Finch, Hoorickx, Alexandre Struys, James Ensor, Jan Stobbaerts, Omer Dierickx, Henri Ottevaere, Auguste Oleffe; schrijvers als A.-J. Wauters, Lucien Solvay, Georges Verdaveine, Théo Hannon; architecten als Victor Horta die later de galerijen aan de Kunstlaan bouwde; beeldhouwers als Pieter Braecke, Godefroid De Vreese, Fernand Dubois, Joseph Baudrenghien, Victor Rousseau; muzikanten als Emile Agniez. Ik was de laatste die werd toegelaten tot dit cenakel, waarvan de bijeenkomsten in de herinnering van diegenen die er aan deelnamen, een van nostalgie vervulde stempel moeten nalaten. In zijn herenhuis organiseerde van Cutsem 'soirées', schitterende concerten, met smaakvol opgevatte programma's. Men verliet ze bekoord, verrukt. Maar de bijeenkomsten op zondag waren charmanter, want intiemer. Tijdens deze ontvangsten was Van Cutsem helemaal zichzelf, van nature open en hartelijk, aanstekelijk goedgezin, verrassend eenvoudig. Men praatte er veel, en over alles. Deze man-

nen die tot verschillende milieus behoorden, brachten als het ware een oogst van feiten en wetenswaardigheden, men kwam er verschrikkelijk veel te weten en men was er bijzonder goed ingelicht over alle incidenten in de verschillende werelden waartoe de gasten behoorden. Deze duizend vertrouwelijke mededelingen lokten discussies uit, dikwijls gepassioneerd, want men trof daar enkel zeer overtuigende mensen aan. Men was het niet steeds eens; dan temperde de gastheer het heftige verloop van het enthousiast gesprek door tussen te komen met de gratie en de achting van een heer die bij wil dragen tot de harmonie ... Het was een vrolijke en snelle koorts: deze twee opbeurende uren, in de goede en tedere atmosfeer van een dermate gastvrije woonst, distilleerden in de harten een zeldzame vreugde. PIERRON S., *Portraits d'Artistes*, Xavier Havermans, Brussel, 1905, p. 9-10.

- (230) Heden in het *Musée des Beaux Arts*, Doornik. Cfr. LE BAILLY de TILLEGHEM S., *Het Album Amicorum. Een historisch document over de kring van Henri Van Cutsem*, in DUVOSQUEL J.-M. e.a., *Ensor en de XX aan de kust. Blankenberge en de verzameling Henri Van Cutsem*, tentoonstellingscatalogus, Gemeentekrediet, 1995, p. 15-29; SCHOONBROODT B., o.c., p. 108.
- (231) Op 1 december 1894.
- (232) Leuven, huidig Herbert Hooverplein, uitgevoerd in 1897-1899, ingehuldigd op 8 oktober 1899.
- (233) Zie ondermeer WYNANTS M., *Van Hertogen en Kongolezen. Tervuren en de Koloniale Tentoonstelling 1897*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 1997, p. 101-107.
- (234) AUBRY F., o.c., p. 138; VIGNE G., *Victor Horta et l'Hôtel Aubecq à Bruxelles*, in *La revue du Louvre et des Musées de France*, 1, 1983, *Acquisitions, Musée d'Orsay*, p. 27, 29 en noot 29, schrijft behalve *La Famille* ook aan Braecke toe: een "*Femme nue levant le bras, placée sur le palier de l'escalier*", een "*pendule avec figurines de marbre*" in het salon, en "*les deux groupes du vestibule*". "*des enfants jouant à la poupée, et une louve (ou une chienne) allaitant ses petits*".
- (235) BRAECKE G. (vrij naar het Frans door L. Vanhille), *Nieuwpoort's Roem. Pieter Braecke*, in *De Toekomst*, 21 mei 1939. De vertaalde tekst van Gustave Braecke verscheen in dit dagblad in vier afleveringen, op 23 april, 21 mei, 11 juni en 15 juli 1939. Privéverzameling.
- (236) ANONIEM, *Pour l'Art, XIIme Exposition Bruxelles, 16 Janvier-15 Février 1904, Catalogue de la Douzième Exposition annuelle*, s.p., Pierre Braecke, nr.1.
- (237) HOPPENBROUWERS A. e.a., *Victor Horta, architectonografie*, Nationale Confederatie van het Bouwbedrijf, Brussel, 1975 p. 126: "*1897-1901, Buitenverblijf Timberman, Steenweg op Alsseberg 625, Ukkel. Vergroting en inrichting. Toestand: spoorloos.*" Volgens MONTENS V., *De opdrachtgevers van Victor Horta*, in AUBRY F. en VANDENBREDEN J., *Horta, van art nouveau tot modernisme*, Ludion, Gent, 1996, p. 125 en noot 51, betrof de verbouwing ondermeer een orangerie. DULIERE C., o.c., 1985, p. 84, citeert Horta's omschrijving van Timberman: "*un homme intelligent qui, lui-même, avait gagné sa fortune en ayant associé la science d'un Pasteur à la fabrication de la levure dont, en génie commercial, il avait entrevu la réussite.*" (...) "*Hallet eut tôt fait par ses qualités d'homme de se rendre 'supportable' et même de faire prévaloir la valeur de l'architecte quand T. (Timberman) eut l'idée de transformer sa maison de campagne de la chausée d'Alsseberg à Uccle, alors encore, pour ainsi dire, en pleine campagne (1902).*" Victorien Timberman (Sint-Lievens-Esse 28 augustus 1836-Ukkel 27 november 1904) trad op 30 september 1870 in Geraardsbergen in het huwelijk met Marie Coppens.

Op 10 augustus 1901 vestigde hij zich in Ukkel, Alsebergsesteenweg 1029, komende van Sint-Gillis, rue de Prusse 9 (na WO I Argonnestraat).

- (238) Zie ondermeer AUBRY F., *Horta, architect van de art nouveau*, Ludion, Gent, 2005, p. 144-153. Max Hallet en Lucie Timberman huwen in 1894. Hun herenhuis wordt gebouwd op een perceel grond van Victorien Timberman, die hiervoor een bouwaanvraag indiende op 30 mei 1903. Bij de afwerking in 1905 is V. Timberman reeds overleden.
- (239) HOPPENBROUWERS A., VANDENBREEDEN J., BRUGGEMANS J., o.c., 1975, p. 134; VAN SANTVOORT L., o.c., 1996; VANDENBREEDEN J. en VAN SANTVOORT L., *Encyclopédie de l'Art nouveau, tome premier, Le Quartier Nord-Est à Bruxelles*, Centre d'Information, de Documentation et d'Etude du Patrimoine, 1999, p. 109; AUBRY F., o.c., 2005, p. 138-141.
- (240) Vertaling: Na enkele treden, op de achtermuur van de eerste traparm, een beeldengroep. GAJO, *Dalla "Maison du Peuple" alla Casa di V. Horta*, in *Il Marzocco*, 1 juni 1902.
- (241) Vertaling: Het huis, het kleine huisje dat maar 6 meter gevelbreedte heeft en ongeveer het dubbele in de diepte. Ibidem.
- (242) Bij zijn terugkeer uit de Verenigde Staten in 1919, ruilde Victor Horta zijn woning met atelier (1898) aan de Amerikaanstraat 23-25, in Sint-Gillis, in voor een ruim herenhuis aan de nabijgelegen Louizalaan. Zie ondermeer AUBRY F., o.c., 2005, s.p.
- (243) DULIERE C., o.c., 1985, p. 179, foto *Société du Palais des Beaux-Arts*. Zie ook foto KIK M 10514. Het 'florale' Stile Liberty-smeedwerk van Alessandro Mazzucotelli, dat sterk verwant bleek met de ontwerpen van V. Horta, kende een eerste succes op de eerste *Esposizione Internazionale d'Arte Decorativa*, in Turijn 1902, maar de kunstenaar nam ondermeer ook deel aan deze van Milaan 1906, Brussel 1910 en Parijs 1925. Vanaf 1922 leidde hij de *Scuola d'Arte Decorativa di Monza*, in Milaan.
- (244) De kast wordt heden bewaard in het Hortamuseum, Sint-Gillis; de vier gipsen beeldjes bleven bewaard in privébezit. FORNARI B., *Horta en de beeldhouwers en schilders van zijn tijd*, in AUBRY F., VANDENBREEDEN J. e.a., *Horta, van art nouveau tot modernisme*, Ludion, 1996, p. 112-113. Henri Pelseneer (1847-1909), telg van een schrijnwerkersfamilie, zou geregeld samenwerken met Victor Horta. Zijn zoon Edouard (1870-1947) realiseerde als architect een aantal art-nouveau-iconen, waaronder de – in 1938 gesloopte – atelierwoning (1900) van kunstschilder Fernand Khnopff in Elsene (VAN LOO A. e.a., *Dictionnaire de l'Architecture en Belgique de 1830 à nos jours*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, p. 448).
- (245) Vertaling: Dan volgt de zaal van de H. Horta, op zichzelf even ruim als de gehele Engelse afdeling. (...) De roodhouten raamomlijstingen, de hoge gele stoffen opgespannen langs de wanden, het delicaat ijzerwerk en de geïriseerde glas-in-loodramen van de verschillende bogen, het meubilaire in esdoorn en Amerikaanse es, gegarneerd met bewerkt leder van dhr. Hagens en handig opgesteld achterin de zaal, – dit alles maakt van het ensemble een wonder van smaak en weelde. (...) op één van de meubels verrijzen fijne beeldjes van Braecke. FIERENS-GEVAERT H., *L'exposition de Turin*, in *L'Art Moderne*, jg. 22, nr. 31, 3 augustus 1902, p. 258. Zie ook: FIERENS-GEVAERT H., *La Sezione Belga all'Esposizione d'Arte decorativa moderna*, in *L'Arte Decorativa Moderna. Rivista mensile illustrata di architettura e decorazione della casa e della via*, jg. 1, nr. 6, juni 1902, p. 187-188: "A destra abbiamo una stanza di studio o di ufficio, in legno sicomoro, dal tono pallido e fine. Lo scrittoio è un capolavoro di eleganza aristocratica. La libreria così elegantemente decorata dalle colonnine dai bei motive intrecciati, è sormontata da graziose statuette dello scultore Braecke. I mobili sono ricoperti di magnifico cuoio bianco con incrostazioni di cuoio rosso. La fabbricazione dei mobili è titolo di onore del signor Pelseneer; quella dei cuoi, su disegno naturalmente dell' Horta, è vanto del signor Hagens."
- (246) *Exposition Internationale de Milan 1906, Catalogue officiel*, Brussel, 1906, p. 87: "Les Filles de l'Inspiration" (groupe décoratif du portique d'entrée de la section d'art moderne). BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, specificeert wat hem betreft: "Il y expose six figures décoratives à l'entrée de la galerie des Arts Décoratifs modernes belges (Inspiration, Sentiment, Idéal, Sculpture, Peinture, Renommée)."
- (247) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 597-600.
- (248) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 66, noten 172-173.
- (249) Vertaling: Het is de beeldhouwer Braecke die de medaille zal maken ter herdenking van de Franstalige uitvoering van de Tetralogie. De uitstekende kunstenaar stond erop om persoonlijk tot het gebeuren bij te dragen door voor zijn werk geen enkele vergoeding te aanvaarden en de eigendomstitel en het reproductierecht af te staan aan de organisatoren. De medaille zal in zilver uitgevoerd worden. De oplage zal beperkt zijn tot de exemplaren bestemd voor de medewerkers van de Ring en de inschrijvers. De muntstempel die gediend zal hebben voor het slaan zal hetzij vernietigd worden hetzij geschonken aan het gemeentelijk Museum van de stad Brussel. Het werk zal aldus een kostbare verzamelingswaarde krijgen. *L'Art Moderne*, jg. 23, nr. 21, 24 mei 1903, p. 192.
- (250) Vertaling: De beeldhouwer Pieter Braecke heeft het bas-relief afgewerkt bestemd om de eerste Franstalige voorstellingen te herdenken van de Ring der Nibelungen, gegeven in de Munt-schouwburg op het eind van het voorbije seizoen. Herleid tot de module van een medaille, zal het werk, zoals wij het hebben aangekondigd, uitgedeeld worden aan al diegenen die hun medewerking hebben verleend aan de vertolking van de Tetralogie. Deze wordt in de compositie van Braecke gesymboliseerd door

◀ Pieter Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

een profiel van een gewapende Walküre dat zich scherp aftekent tegen het voorhoofd en de neusgaten van de trouwe Grane. Het decoratief karakter van het onderwerp wordt benadrukt door de golvende lijn van de loshangende haren, waarvan de golven samen vloeien met de vleugels van de helm. Het reliëf is handig uitgewerkt om, zoals bij de Griekse penningen, een maximale dikte te bekomen in het centrum van de compositie.

Laat ons eraan herinneren dat de inschrijving op dit artistiek aandenken aan de Wagneriaanse feesten van 1903 geopend is bij de heren P. Bosquet, Poststraat, 212, P. Deutscher, Alsebergsesteenweg, 54, en F. Labarre, Maesstraat, 19. De prijs van de exemplaren is vastgesteld op 10 frank. ANONIEM, *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 23, nr. 29, 19 juli 1903, p. 236.

- (251) Vertaling: Men weet dat de medaille groot formaat zal aangeboden worden aan allen: directeurs, artiesten en muzikanten, die bijdroegen tot het welslagen van deze artistieke plechtigheid, alsook aan de inschrijvers. Het comité, voorgezeten door de H. Gevaert, en samengesteld uit de HH. Ernest Van Dyck, M. Schleisinger, Jules Destrée, Octave Maus, Eug. Demolder, G. Systemans, Victor Horta, M. Frison, F. Labarre et A. Halot, verzoekt ons aan te kondigen dat de lijst van inschrijvingen definitief zal afgesloten worden einde maart. (...) Voor de inschrijvers ten bedrage van 100 frank zullen medailles geslagen worden, genummerd van 1 tot 20, in zilver *fleur de coin*. De inschrijvers ten bedrage van 60 frank zullen een niet genummerd zilveren exemplaar ontvangen. Elke inschrijver ten bedrage van 10 frank zal recht hebben op een bronzen exemplaar van het werk. ANONIEM, *Petite chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 24, nr. 10, 6 maart 1904, p. 79.
- (252) Vertaling: Epiloog van de Wagneriaanse voorstellingen in de Munt: vorige week, werden de muntstempels die gediend hebben om de mooie medaille van dhr. Braecke te slaan geschonken aan de medewerkers van de Ring der Nibelungen overhandigd aan dhr. Lepage, schepen voor Schone Kunsten, die ze heeft laten afgeven aan het gemeentelijk Museum. ANONIEM, *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 24, nr. 31, 31 juli 1904, p. 252. Hierover bevraagd liet Anne Deknop, Stadsmuseum Brussel, bij E-mail van 10 september 2009 weten: "Pour la médaille, aucune trace non plus. Les collections du Musée ont été reversées aux Archives, qui possèdent des médailleurs, il y a quelques années. Mais je n'ai trouvé aucune trace de cette jolie médaille, ni de ses modèles, dans l'ancien inventaire de la partie de cette collection déposée au Musée."
- (253) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 67; DEROM P., *De beelden van Brussel*, Patrick Derom Gallery, Brussel, 2002, p. 57.
- (254) Victor Horta, in DULIERE C., o.c., 1985, p. 178.
- (255) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 67-69.
- (256) Vertaling: die slechts aanvaardde onder voorbehoud dat alles zou worden ondergebracht in een nog embryonaal museum, in het Broodhuis. Van Cutsem drong niet aan ... en ging zijn verzameling aanbieden aan de stad Doornik mits conventie om een museum te bouwen voor hetwelk hij fondsen zou nalaten geraamd op een bedrag van 300.000 fr, denk ik ... Het was weinig, maar de stad zou het strikt noodzakelijke verschil betalen om de kunstwerken die hij haar schonk decent onder te brengen. Victor Horta, in DULIERE C., o.c., 1985, p. 184.
- (257) Zie ondermeer PEETERS B., AUBRY F., LE BAILLY DE TILLEGHEM S., *Architectures rêvées. Victor Horta et le musée des Beaux-Arts de Tournai*, Casterman, 1996, p. 25. Louis Pion zou op 2 augustus 1926 worden aangesteld tot eerste conservator van het nieuwe Museum voor Schone Kunsten. Zie ondermeer

LE BAILLY de TILLEGHEM S., *Hommage à Louis Pion (1851-1934)*, Doornik, 1984.

- (258) Vertaling: Zijn bijdrage in de creatie van ons museum vraagt hierbij even stil te staan. Hij was inderdaad een vooraanstaand man, miljoenen rijk, afkomstig uit de hoge burgerij, verstandig, ernstig liefhebber van muziek, kunst en alles wat deze tot stand bracht inzake de verfraaiing van het intellect en de woningen. Uit hoofde hiervan was Van Cutsem als mecenas zoniet zeer vrijgevig, dan toch zeer op de hoogte, eclectisch en vooruitstrevend. De nieuwelingen kregen bij hem de beste ontvangst: de vergaderingen waren hieraan gewaagd ... en dit tot grote vreugde van de deelnemers en reden tot kritiek vanwege diegenen die er niet toegelaten werden ... Er liepen wel wat geruchten betreffende sommige van zijn vriendschappen, maar de 'glorie' van het milieu werd er daarom nog niet dof van. DULIERE C., o.c., 1985, p. 183-184.
- (259) Vertaling: daar in Ochamps, in dat Ardeens domein waar hij ooit Edouard Agneessens zijn gezondheid had willen terugbezorgen. Ik herinner mij zijn vredige trekken die de korte doodsstrijd niet verkrampd had en die rustiger leken in het vlekkeloos kader van het wit hoofdkussen waar het voor immer roerloos hoofd rustte. Een wijde krans van bloeiende heide lag uitgespreid over de lakens waaronder men de grote sculpturale gestalten van het verstijfde lichaam kon vermoeden. En ik herinner mij ook de ironische pracht van de herfstmorgen, met zijn bleke maar nog warme zon die de vlakke en de verre heuvels streelde; de gouden stralen lieten de late bloemkronen oplichten van de bloemenperken die, tussen het somber groen van het park vóór het landgoed, bloedvlekken tegenstelden aan sneeuwvlokken. PIERRON S., *Portraits d'Artistes*, Xavier Havermans, Brussel, 1905, p. 11.
- (260) Vertaling: Niettemin, na heel wat palavers, stelde ik voor het paneel binnen in het Museum op te stellen en op het terras van de middenrisaliet een bronzen groep te plaatsen, die de kunsten zou symboliseren. Het voorstel werd aanvaard, Charlier betaalde de kosten en in dat opzicht, vond iedereen er baat bij ... behalve het monument dat het gerust had kunnen stellen zonder dit bijkomend decoratief element. HORTA V., *Mémoires dactylographiées*, p. 231-232, in DIERCKENS F., o.c., 1986, p. 51. DULIERE C., o.c., 1985, p. 184, geeft van de passage een afwijkende transcriptie: "Charlier n'y voyant que du feu, après de longues et longues palabres je proposais un échange: rentrer le panneau à l'intérieur du musée et élever sur la terrasse de l'avant-corps du milieu un groupe de bronze symbolisant les Arts. La proposition fut acceptée, Charlier paya les frais et, sous ce rapport, chacun y trouva son bénéfice à part le monument qui se serait vraiment passé de ce supplément décoratif."
- (261) Voor de openingsplechtigheid, cf. *Le Soir Illustré*, jg. 1, nr. 18, 23 juni 1928, p. 4-5.
- (262) Een in brons gegoten schaalmodel (66 x 183 cm) hiervan bleef bewaard in het Charliermuseum, in Sint-Joost-ten-Node, cfr. LE BAILLY de TILLEGHEM S., *Henri Van Cutsem en het Museum voor Schone Kunsten van Doornik*, in DUVOSQUEL J.-M. e.a., o.c., 1995, p. 31-35, ill. p. 34. DUVOSQUEL J.-M. e.a., *Ensor en de XX aan de kust. Blankenberge en de verzameling Henri Van Cutsem*, tentoonstellingscatalogus, Gemeentekrediet, 1995
- (263) Vertaling: (...) De stad Doornik is er, ten koste van zware inspanningen, in geslaagd haar nieuw museum voor Schone Kunsten in te huldigen. Tijdens de plechtigheid werd vastgesteld en betreurd dat de gevel zijn complementair beeldhouwwerk miste. De heer Minister van financiën en alle gezagdragers, hebben in

hun toespraken de wens uitgesproken dat dit fraai architecturaal oeuvre zo spoedig mogelijk zou vervolledigd worden. Dit is eveneens de uitdrukkelijke wens van de ontwerper van het gebouw. Ik verzoek, Mijnheer de Minister, om de eer onder leiding van de heer architect Horta gelast te worden met de beeldhouwwerken die noodzakelijk zijn om zijn oeuvre te vervolledigen. Sta me toe eraan te herinneren dat ik mij de voorbije jaren met toewijding heb toegelegd op het decoreren van de paviljoenen van Belgische kunst, met name in Milaan, Turijn, Brussel, Parijs en dat ik vanwege de Regering nooit een bestelling van enige omvang heb gekregen. Ik zal daaraan toevoegen dat ik al lange maanden zonder werk zit en dat een bestelling noodzakelijk zou zijn. Ik hoop dat mijn verzoek gunstig onthaald zal worden en bied u, Mijnheer de Minister, de verzekering aan van mijn diepste eerbied. Privéverzameling, brief van Pieter Braecke d.d. 25 juni 1928 aan *Monsieur le Ministre des Sciences et des Arts*, inv. nr. 124. Zie ook BONNEVIE M., o.c., p. 58.

- (264) Vertaling: Mijn beste Braecke. Ik steun je verzoek om met beeldhouwwerk de gevel van het Museum van Doornik te voltooiën. Dit onontbeerlijk sculpturaal decor dat Charlier niet heeft kunnen afwerken laat de gevel totaal behoeftig en maakt deze als het ware afstotend door zijn excessieve graad van onafgewerktheid. De stad zou niet liever vragen dan mij de nodige fondsen ter beschikking te stellen voor de afwerking van een architecturaal oeuvre dat ze fier is in haar bezit te hebben te oordelen naar het discours en de verslaggevingen in de kranten, maar ze heeft het eind van haar middelen bereikt door de zware inspanning die ze heeft moeten leveren om de afwerking van het gebouw tot een goed eind te brengen. Ik kan haar niets vragen. Enkel de Regering is bij machte om tussen te komen. Zij bestelt lukraak werken voor de Musea, waarom zou ze ditmaal niet de drie groepen en de twee decoratieve motieven bestellen bestemd voor de gevel van het museum die bestemd is om een openluchtmuseum te worden. De afwerking van de gevel zou ook een goed voorbeeld zijn van wat een compleet museum moet zijn. Brief d.d. 29 juni 1928 van Victor Horta, privéverzameling, inv. nr. 117. Zie ook BONNEVIE M., o.c., p. 58.

- (265) Brief d.d. 14 mei 1929 van Victor Horta aan "*Monsieur Wybouw*", privéarchief, inv. nr. 119. Zie ook BONNEVIE M., o.c., p. 58. Edmond Wibaut (Doornik 23 februari 1867-24 maart 1956) was na WO I tot tweemaal toe burgemeester van Doornik en moet, blijkens een biografische nota ons bezorgd door huidig stadsarchivaris Laurette Locatelli, voor P. Braecke een geestesgenoot geweest zijn: "*Où est l'intérêt de la ville? Une question qui revient sans cesse dans la bouche d'Edmond Wibaut le catholique dédaigneux de tout populisme. L'homme ferme dans ses convictions connaîtra pourtant la popularité par son patriotisme durant la 1ère guerre. En 1914, resté seul du Collège, il crée un Collège provisoire. S'opposant aux réquisitions d'ouvriers pour l'Allemagne, le voilà déporté avec 80 ouvriers de Tournai et de Templeuve à Holzminden du 11 octobre 1916 à septembre 1917. En novembre 1918, après un internement en Suisse où lui, le docteur en droit, avocat (depuis 1889) avoué et juge suppléant au Barreau de Tournai, enseigne à l'université de Lausanne, le voilà accueilli triomphalement dans sa ville natale. Il quitte le barreau pour gérer la Banque Centrale Tournaisienne qui deviendra plus tard Banque de la Société Royale de Belgique, rue royale et se consacrer plus encore à la politique. Conseiller communal depuis mars 1904, il le restera jusqu'en décembre 1952. Il coiffe l'échevinat des travaux du 13.03.1908 au 09.06.1919. Il est choisi comme bourgmestre de juin 1919 à juin 1925 et du 01.01.1927 au 10.02.1933.*"

Il a fait partie de la commission de l'entrepôt et du CA du Logis tournaisien. On lui doit le comblement de la petite rivière et les jardins de ceinture. Son maïorat est marqué par la visite du Roi en 1921, des hommages aux victimes de guerre : le monument aux morts (inauguré le 13.08.1922); le monument aux vendéens (21.06.1925), le monument Gabrielle Petit - inauguré par la reine Elisabeth en 1924, le cinquantième anniversaire de garnison du 3me chasseurs à pied (22.05.1927). Pour la petite histoire, en 1895, n'écoutant que son bon cœur, il plonge dans l'Escaut et sauve de la noyade un promeneur malchanceux, et durant la deuxième guerre des fonctionnaires résistants bénéficient de son aide discrète."

- (266) Vertaling: Ik ontvang daarnet het bezoek van de beeldhouwer Pieter Braecke met wie ik sinds lang de sculpturale decoratie uitwerk van de gevel van het Museum voor Schone Kunsten. Deze moet, mijn inziens, een figuur omvatten te plaatsen op het terras in de as van het gebouw waarvan ze zou losstaan, twee figuren op de sokkels aan weerszijden van de balustrades van de gevel, en twee motieven op de sokkels palend aan de gevel. De eerste figuur is momenteel afgewerkt en zou kunnen gezien worden door uw administratie. Ik heb u nooit over dit werk gesproken, daar ik veronderstel dat uw administratie, voor het ogenblik, niet over de nodige fondsen beschikte en dat zelfs de Regering nog gierig is met haar stuivers, maar er biedt zich een omstandigheid aan waar wij waarschijnlijk voordeel kunnen uithalen indien, welteverstaan, zij uw goedkeuring krijgt. Dhr. Braecke heeft een zekere persoon ontmoet waarvan u de naam zal vinden in bijlage en die hem gezegd heeft dat het Museum van Brussel in geen geval zou instemmen met het terugsturen van de twee schilderijen die de Stad Doornik opeist, maar dat hij meende te weten dat de Minister voor Schone Kunsten overweegt om, bij wijze van compensatie, tussenbeide te komen, misschien zelfs compleet, in de afwerking van het Museum, misschien ook zou men hieraan twee waardevolle werken toevoegen maar van andere kunstenaars, aan te wijzen in overleg. Naar men mij zegt zou het ogenblik bijzonder gunstig zijn voor deze actie, en ze zou zelfs moeten plaatsvinden vóór de verkiezingen. Ik verontschuldig mij om u in kennis te stellen van deze transactie waaruit ik voordeel lijkt te halen, wat nochtans niet de grond van mijn gedachte is.

Ik zou zeker en vast de afwerking willen zien van het Museum waarvan de gevel, op dit ogenblik, in onafgewerkte toestand, niet het resultaat biedt dat ik gerechtigd was te verhoppen, maar anderzijds zou ik geenszins deze wens willen laten spelen om te trachten u een beslissing te laten nemen die niet helemaal in uw bedoelingen zou liggen. Mijn essentieel doel is u ter wille te zijn en u aldus alle erkentelijkheid te betuigen die ik schuldig ben aan uzelf en aan alle leden van de Gemeenteraad.

- (267) Vertaling: In overleg met de architect Baron V. Horta legt de beeldhouwer P. Braecke Troonsafstandstraat 31 Brussel, lid van de Kring *L'Art Monumental* zich sinds meerdere jaren toe op de buitendecoratie van het mooie museum van Doornik. De hoofdfiguur op uitvoeringsgrootte is tentoongesteld geweest op de *Cercle Artistique*, in het Egmontpaleis en in de commissiezaal in het Koninklijk Museum, Regentschapsstraat in Brussel, waar samen met het schaalmodel van de gevel van het monument de schetsen werden getoond van de figuren die de beeldhouwkunst en de schilderkunst voorstellen met twee motieven van attributen. De hoofdfiguur zou in verguld brons moeten zijn, de twee beelden met attributen in inlands graniet, dezelfde steen die voor de gevel werd aangewend.

De groep kunstenaars van *L'art monumental* wier verlangen het is één der fraaiste moderne gebouwen van ons land vervolledigd

- te zien met deze beeldhouwwerken verzoekt de Burgemeester en de gemeentelijke Administratie van de stad Doornik om terzake een principiële beslissing te nemen teneinde de kunstenaar in staat te stellen de voorbereiding van de realisatie van dit project verder te zetten. Privéverzameling, inv. nr. 118.
- (268) MAERTENS F., o.c.
- (269) DU CATILLON L., *Onze moderne kunst te Milaan*, in *De Vlaamsche Gazet*, 5 juli 1906.
- (270) DU CATILLON L., *Onze Kunstenaars*, in *De Vlaamsche Gazet van Brussel*, zaterdag 26 april 1902, nr. 116.
- (271) Vertaling: Welk is dus het doel van de Monumentale Kunst? Het is eenvoudig en duidelijk: de drie kunsten architectuur, beeldhouwkunst en schilderkunst verenigen: niet langer scheiden wat logischerwijze een ondeelbaar geheel moet vormen; in de openbare gebouwen het deel voorbehouden dat aan elk van deze drie kunsten toekomt; de gebouwen van de natie tooien met beelden en fresco's die tot het volk een edele taal van idealisme en schoonheid zullen spreken. De Monumentale Kunst eist haar rechten op, die de overheden, in het algemeen, en een deel van de publieke opinie, in het bijzonder, tot op heden lijken miskend te hebben. In ons land, zoals in alle hoogbeschaafde landen, zijn er steeds kunstenaars geweest die spijs de vele obstakels hun talent hebben willen richten op de grote compositiekunst. Hun inspanningen werden noch erkend noch gesteund. DE RUDDER A., *L'Art monumental. Ses débuts. Ses espoirs*, in *Le Groupe l'Art monumental*, tentoonstellingscatalogus, *Société des Beaux-Arts*, Verviers, 18 december 1927-3 januari 1928, p. 3-4. De catalogus brengt tevens een ledenlijst, met de architecten Jules Brunfaut, Jean-Baptiste De Win, Léon Govaerts, Paul Hamesse, Victor Horta, Paul Jaspar, Henri Lacoste, Servais Mayné, Léon Sneyers, Jules van den Hende, Oscar Van de Voorde en Emile Van Averbek; de beeldhouwers Pieter Braecke, Paul Du Bois, Josué Dupon, Jules Lagae, George Minne, George Petit, Egide Rombaux, Victor Rousseau en Géo Verbanck; en o.m. de schilders Anto Carte, Albert Ciamberlani, Jean Delville, Omer Dierickx, Emile Fabry, Constant Montald, Emile Vloors en Maurice Langakens. De letterkundige en kunstcriticus Arthur De Rudder (1865-1929) is dan ondervoorzitter. Zie ook: DELVILLE J., *L'art monumental en Belgique*, in *Savoir et Beauté*, jg. 2, nr.7, juli 1922, p. 193-197; Anoniem, *Le groupe de l'Art Monumental*, in *Gand Artistique*, jg. 3, nr. 11, 1 november 1924, p. 265-268; DE SMET F., *Un projet grandiose. Décoration de l'Hémicycle du Cinquantenaire*, in *Gand Artistique*, jg. 3, nr. 11, 1 november 1924, p. 255-256; DE RUDDER A., *L'Art Monumental – Ses débuts – Ses espoirs*, in *Savoir et Beauté*, jg. 8, nr. 1, januari 1928, p. 50-52.
- (272) Vertaling: Elk kunstwerk moet leven, een stukje weerspiegelen en bevatten van de schoonheid van het universum. Het moet suggestief zijn en alle harten aanspreken. Het moet dus door allen begrepen worden, in staat zijn om zelf trillingen te verwekken. Maar het bevat tevens een dermate grote som aan kennis, dat het moet kunnen ontleed worden door de meest ontwikkelde geesten op alle gebied. (...) Soms vergt het behoorlijk lange tijd vooraleer een kunstwerk zijn definitieve plaats en erkenning krijgt. Want om het goed te beoordelen, moet men abstractie kunnen maken van zijn eigen voorkeuren, van de mode en de tijdelijke begeesteringsen; enkel de pure schoonheid en het geheel van de kwaliteiten aller aard die het bevat moeten in aanmerking genomen worden. BRAECKE P., *L'Œuvre d'art*, in *Académie royale de Belgique, Bulletins de la Classe des Beaux-Arts*, deel XIII, 1931, p. 56-57.
- (273) DE TAEYE E.L., *Les artistes belges contemporains, leur vie, leurs œuvres, leur place dans l'art*, Alfred Castaigne, Brussel, 1894.
- (274) Vertaling: B. heeft zich zowel met de grote als met de toegepaste kunst ingelaten. Zijn werken tonen steeds een kundige techniek en een streven naar waarheid, dat steunt op directe natuurobservatie evenals op de achting voor de grote beeldhouwerstradities, waarin Devigne hem ingewijd had. Hij behoort tot de groep van jonge beeldhouwers, waarvan hij er het best in geslaagd is om de weg van de moderne Belgische beeldhouwkunst te volgen. Zijn hoofdwerken, die nu eens zeer uitgesproken realistisch gehouden zijn (Kruisbeeld, Allegorie van de Winter), dan weer in de goede betekenis traditioneel (Vergeving, *Fleur de Serre*), volgen elkaar chronologisch op.
- THIEME U., BECKER F., *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig, 1907-1950, p. 507.
- (275) Vertaling: Het was voor de Vlamingen een betekenisvolle gebeurtenis toen de wet De Vriendt-Coremans, welke gelijke rechten vroeg voor de Vlaamse als voor de Franse taal bij parlementszittingen, rechtsplegingen, in scholen, en bovendien in het openbaar leven, daadkrachtig werd – het was de vrucht van een jarenlange strijd. Het zo lang onderdrukte 'Germaanse' bewustzijn leefde op: naast andere bewijzen van het nieuw ontwaakte nationaal gevoel roerde zich bij de Vlaamse kunstenaars de wens als groep een staal van hun kunst te brengen. Een naburige stad in het verwante Duitsland leek hun het meest geschikt om hun plan tot uitvoering te brengen. Het nieuw geopende Keizer Wilhelm-Museum in Crefeld bood hiertoe de welgekomen gelegenheid. CROUS L., *Vlämische Kunstaustellung in Krefeld*, in *Deutsche Kunst und Dekoration*, deel IV, april-september 1899, Alexander Koch, Darmstadt, p. 576-577. Ontstaan in 1898, samen met de eerste tentoonstelling van de *Freie Vereinigung Darmstädter Künstler*, was *Deutsche Kunst und Dekoration* voor Darmstadt wat *The Studio* (1893) was voor Engeland, *Pan* (1895) voor Berlijn, *Ver Sacrum* voor de Weense *Sezession of Jugend* (1896) en *Simplicissimus* (1896) voor München. Zie wat dit betreft ZIMMERMAN E., *Die Buchkunst der Darmstädter Künstlerkolonie*, in *Ein Dokument Deutscher Kunst – Darmstadt 1901-1976*, deel 5, tentoonstellingscatalogus, Darmstadt, 1976-1977, p. 192-226.
- (276) Vertaling: De in zijn vaderland terecht hoog aangeziene Bracke (sic) zond een groep Weduwe genaamd, een vrouw die haar beide kinderen smartelijk tegen zich aan drukkend voor een graf knielt. Ze is aangrijpend door die natuurlijke eenvoud van de voorstelling. De Macht der Bloemen noemt hij de marmeren kop van een jong meisje, welke met licht achterwaarts gebogen hoofd en geopende lippen, als bedwelmd de dauw drinkt van de rozen aan haar borst. CROUS, o.c., 1899, p. 586.
- (277) Vertaling: een jong en persoonlijk talent, wiens scheppingen belist origineel zijn, ofschoon zijn overslanke jongelingen in hun ontwrichte houding te opzettelijk werken. CROUS, o.c., 1899, p. 586-587.
- (278) Vertaling: De Vlaamse tentoonstelling in Crefeld, besluit redactrice Lili Crous wat minzaam, biedt in het algemeen een trouw beeld van heel de nieuwe Belgische kunst. Men heeft de indruk van een volstrekt gezonde kunst, die op vaste voet staande, ongestoord haar weg gaat. Ze heeft niets verrassends, ze mist de grillige, geestige aard, die voor de kunst van de Franse buurlanden zo karakteristiek is. Maar ze is de uitdrukking van een eerlijk, trouw karakter van een volk dat ook hier zijn Germaanse stamaard laat blijken en de nederduitse kunst een nieuwe bloeitijd verzekerd. CROUS L., o.c., 1899, p. 577-587.
- (279) Zie ondermeer Mahieu CHR., *Jules Du Jardin l'Idéaliste* (1863-1940): *itinéraire d'une désillusion*, <http://www.art-memoires>.

com/lmter/137339/37dujardin.htm. Telg van Franstalige, Brugse bankiers en industriëlen, doch bankroet verklaard in 1874, ziet Jules Du Jardin het levenslicht in het Brusselse, in 1863, als oudste van zes. Hij loopt school bij de Jezuïeten, in het Sint-Michielscollege in Etterbeek, en volgt in 1882-1885 een schildersopleiding aan de Academie voor Schone Kunsten van Brussel. Hij is medestichter van de kring Voorwaarts (1885), stelt tentoon met Als ik kan en op de salons van *L'Art Idéalist*, is redacteur van *La Fédération Artistique*, flirt met Joséphin – Sâr – Péladan en de Rozenkruisers, het *Numérisme* en de kring Kumris; sticht het Gentse tijdschrift *Brouilles d'Art* en *La Société Coopérative Artistique* die kunstenaars aan redelijke prijzen materiaal aanbiedt, maar ook in 1896 aan de basis ligt van een *Cité des Artistes* in Westende, naar ontwerp van architect Paul Hankar, dat wegens gebrek aan belangstelling strandt. In 1906 wordt hij beheerder van de *Société Anonyme Immobilière d'Entreprises de Stockel*, die in Sint-Pieters-Woluwe op drie jaar tijd 34 villa's bouwt. Zwaar ontgoocheld na WO I sticht hij nog de regionale coöperatieve *La Renaissance du Pays*, voor de heropbouw van de streek rond Ieper, waar hij in het bijzonder instaat voor Poelkapelle.

(280) DU JARDIN J., o.c., 1900, p. 122

(281) ARA Brussel, Fonds *art belge*, brief van P. Braecke aan "Mon cher confrère" d.d. 17 september 1899.

(282) Vertaling: De Belgische School, die, sinds altijd, met de Franse School een goed nabuurschap onderhield en die zelfs, op bepaalde tijdstippen, zich bijna zo nuttig met haar vermengde, openbaarde zich als één der meest vitale. Nergens méér dan bij haar, kon men die doeltreffende overeenstemming van de kunst en het leven vaststellen en nagaan die de eerste vereiste is voor het bestaan en de ontwikkeling van een school. Werken zoals deze van de hh. Constantin Meunier, Van Biesbrouck, Pieter Braecke, Jules Lagae vormen, in de ontwikkeling van de moderne kunst, een vaste waarde. Het is jammer wellicht, maar het is een feit, de goden vertoeven niet meer onder ons; Apollo en Venus, Jupiter en Diana, Ceres en Adonis, doodop van het vele dwalen, hebben zich teruggetrokken in de laatste academische ateliers, alwaar men hen behandelt volgens de beste orthopedische methodes, zoals in een hospitaal. Hebben de beeldhouwers de opdracht gekregen om deze behandeling verder te zetten tot het einde der tijden? Zouden ze er niet beter aan doen naar het leven te kijken, gezien daar uiteindelijk nog steeds actieve en expressieve vormen functioneren, en daar naargelang de behoeften van hun tijd en de emoties van hun hart, de inspiratie voor hun werken uit te putten? Dit is wat enkele Belgische beeldhouwers begrepen hebben met een vastberadenheid waarvan men reeds de gunstige effecten kan zien. Ze leven temidden een industrieel volk, dat hun vredig land ingepalmd heeft voor fabrieken en werven. Zal de kunst onverschillig en blind blijven voor dit menselijk zwoegen, en zullen de 'industrie' of de 'landbouw' tot in der eeuwigheid, op de gevels van onze ministeries of van onze stadhuizen, die welopgevoede dame blijven, deze allegorie duivel-doet-al, godin op non-activiteit, die, nu eens gezeten op een aambeeld en dan weer op een ploeg, beleefd groet en zich drapeert of ontbloot met gebaren van een ballerina? ANONIEM, *La Sculpture belge jugée en France*, in *L'Art Moderne*, jg. 22, nr. 47, 23 november 1902, p. 386-387.

(283) HESSLING E. en SYMONS F., *La Sculpture Belge contemporaine. Les œuvres les plus remarquables des statuaires belges. Avec notices biographiques par Fernand Symons*, Bruno Hessling, Berlin-New York, 1903. Wordt met Fernand Symons de gelijknamige architect (Schaarbeek 1869-Elsene 1942) bedoeld, over wiens

achtergrond en vormingsjaren weinig bekend is? Zie hierover CELIS M., *Symons, Fernand*, in VAN LOO A. e.a., *Dictionnaire de L'Architecture en Belgique de 1830 à nos jours*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, p. 528-529.

(284) Vertaling: 'In 1897 ontvangt hij in Venetië de grote prijs voor beeldhouwkunst met 'Le pardon' en in 1899, gezien die prijs was afgeschaft, zag hij 'La Bûcheronne' verworven worden door de Jury van kunstcritici voor de Venetiaanse galerij voor moderne kunst. In Monaco, in Brussel en in Parijs ontving hij de gouden medaille. Eén van zijn belangrijkste werken is ongetwijfeld, het 'monument voor Sergeant de Bruyne' opgericht ingevolge een openbare wedstrijd, op de dijk van Blankenberge. 'L'annonce du Printemps', het fantastisch hoogrelief in de Kruidtuin in Brussel, het 'monument voor de filantroop Remy' opgericht op de Graanmarkt in Leuven, eveneens ingevolge een openbare wedstrijd; een zeer suggestieve vrouwenbuste 'Oiseau de proie', 'le Christ entre les deux larrons', 'Vers l'infini', 'Jeune Fillé', 'Frère et Soeur', 'Supplantes', 'le monsieur en redingote', 'Lassitude', 'Bonheur maternel', 'Femme de pêcheur' verraden bij Braecke niet enkel een kunstenaarsziel maar ook nog een hart dat open staat voor de gevoelens en de ellende van de arme kinderen van het plebs waarmee hij zijn prille jeugd doorbracht vóór het groots, maar triest schouwspel van de Noordzee en de zandige duinen.' Met zijn toeschrijving aan Braecke van het de Bruyne-gedenkteken in Blankenberge is de auteur kennelijk fout, en dat hij het gipsen wedstrijdontwerp zou bedoelen is weinig waarschijnlijk.

▼
Jonge moeder
met haar tweeling
(privéverzameling,
repro O. Pauwels)

- (285) D'ANTUONO N., *Vittorio Pica, un visionaro tra Napoli e l'Europa*, Carocci, Rome, 2002.
- (286) PICA V., *L'Arte Mondiale alla V Esposizione di Venezia (con 18 tavole e 248 illustrazioni)*, Istituto Italiano d'arti grafiche, Bergamo, 1903.
- (287) Vertaling: Alhoewel dit jaar in Venetië de flamboyante Vlaming Jef Lambeaux ontbreekt, treffen we daar als compensatie twee oude en dierbare kennissen in Guillaume Charlier, die in de beeldengroep van drie vrouwelijke levensgrote figuren, Moederlijke Smart, ons een delicate noot van gevoelens toont, en in Pieter Braecke, een andere kunstenaar die ervan houdt om zich, in een caritatieve geest van broederlijkheid, te buigen over een leven van zwaar werk, fysieke ontberingen en morele angst en van de proletariërs om dit daarna uit te beelden, met een strenge eenvoud van gebaren en met een eerlijke rauwheid van uitvoering, zoals hij eertijds deed met zijn melancholische groep van een werkloze arbeider wiens grote hand de schouders streelt van een meisje, dat, zich aan zijn been vastklampend, weent van honger. PICA V., o.c., 1903, p. 78-79.
- (288) PICA V., o.c., 1904, p. 2-19.
- (289) Vertaling: Geefs, zeer productief en met plastische vaardigheid, maar met weinig originaliteit, Simonis ongelijk, onzeker maar niet gespeend van een scherpzinnige visie van het ware, Jehotte begeesterd met een uitgelezen gevoel van sierlijkheid, maar opervlakkelig van waarneming en met een hang naar het gekunstelde (...) en, met hen, deden verschillende anderen van mindere belangrijkheid pogingen. PICA V., o.c., 1904, p. 3.
- (290) Vertaling: met Van der Stappen, zo gevarieerd en productief, met Vincotte, delicaat geraffineerd (...), met De Vigne, de streeklachte verheerlijker van het mooie vrouwenlichaam, daarna met Lambeaux, uit wiens gedurfde en gekunstelde beitel een waanzin van voluptueuze en tragische marmeren creaturen ontstond. PICA V., o.c., 1904, p. 4.
- (291) Vertaling: Van deze groep van Belgische beeldhouwers die, in een vrij kort tijdsbestek, de beeldhouwkunst van hun land tot op een hoog peil getild hebben en de bewonderende aandacht van heel Europa opgeëist hebben met een reeks stoutmoedige en originele werken met een moderne uitdrukkingvorm, is Pieter Braecke zonder twijfel één van de meest karakteristieke figuren. PICA V., o.c., 1904, p. 4-5.
- (292) Vertaling: De bewogen interesse voor de eenvoudige zonen van de aarde en voor de sobere en zwijgzame martelaren van de handenarbeid, die doorschemert in zijn werken van groot formaat, krachtig en bijna ruw en van meer dan levensgrote afmetingen, trekt meteen de blik en de geest van de bezoekers van kunsttentoonstellingen, die niet anders kunnen dan lang te verwijlen bij dergelijke robuuste creaturen van een strenge en intense kunst, die er in slaagt om een diepe indruk na te laten zonder ooit te vervallen in die onmatigheid van melodramatische pathetiek die men jarenlang kon terugvinden in dat zo vals, naargeestig en afstotelijk groot deel van de Italiaanse beeldenproductie. PICA V., o.c., 1904, p. 5.
- (293) SCHUMANN P., *Belgische Bildhauer der Gegenwart*, in *Die Kunst für Alle*, jg. 12, nr. 3, 1 november 1906, p. 57-70; nr. 4, 15 november 1906, p. 81-97. Zie ook *Die Kunst, Monatshefte für freie und angewandte Kunst*, Band 15, München 1907, zelfde paginering. Paul Schumann studeerde architectuur, klassieke filologie en kunstgeschiedenis in Leipzig, Tübingen en Dresden en promoveerde in 1884 met zijn werk *Barock und Rococo: Studien zur Baugeschichte des 18. Jahrhunderts mit besonderem Bezug auf Dresden*. In 1888 werd hij hoofdredacteur van de *Dresdner Anzeiger*, waar hij als verantwoordelijke voor de feuilletons en redacteur voor Kunst en Wetenschappen ondermeer een polemiek opstartte tegen de schrijver Karl May. Sinds 1887 redacteur van het tijdschrift *Der Kunstwart* samen met de dichter en activist Ferdinand Avenarius (1856-1923), een neef van Richard Wagner, richtte hij met hem in 1902 de *Dürerbund* op, waarvan hij na diens overlijden het voorzitterschap overnam. Hij was lid van 56 verenigingen, waaronder de *Goethe-Bund* en de *Bund Heimatschutz*.
- (294) Vertaling: Door enkele werken, die in München en Berlijn op de tentoonstellingen opdoken, was men al voorheen van deze ervaring van de Belgische plastiek opmerkzaam geworden, maar in hun volledige omvang leerden we het scheppen van de kunstenaars van Brussel, Antwerpen, Gent, enz. pas kennen op de eerste grote kunsttentoonstelling in Dresden in het jaar 1897. Met verbazing zagen we destijds in een grote zaal het hele geweldige werk van Constantin Meunier samengebracht, in de andere (zaal) toch meer dan honderd betekenisvolle scheppingen van Van der Stappen, Charlier, Samuel, Lambeaux, Lagae, enz. Zelden had een tentoonstelling op zo'n verrassende wijze nieuwe en terzelfdertijd betekenisvolle zaken geboden, als deze tentoonstelling in Dresden. SCHUMANN P., o.c., 1906, p. 57.
- (295) Vertaling: België wordt zoals bekend door twee totaal andere rassen bewoond, de Germaanse Vlamingen in het noorden, de Romaanse Walen in het zuiden; de ene zijn enigzins log, maar energiek en vastberaden, hard werkend en vroom; de Walen daartegen passen politiek, in taal en cultuur bij de Fransen, ze leven onder een heldere hemel, zijn zelf blij, levendig, beweeglijk in hun doen en laten, in hun fantasie en in hun kunst. SCHUMANN P., o.c., 1906, p. 57.
- (296) LEMONNIER C., *Cinquante ans de liberté belge, 1881; De TAEYE E.L., Les artistes belges contemporains, leur vie, leurs œuvres, leur place dans l'art*, Alfred Castaigne, Brussel, 1894; HESSLING E. en SYMONS F., *La sculpture belge contemporaine*, Berlin & New York, 1903; DESTREE O.G., *The Renaissance of Sculpture in Belgium*, in *The Portfolio*, 23, Londen, 1895.
- (297) Vertaling: Ook een leerling van de Vigne, PIERRE BRAECKE, heeft zich een goede naam gemaakt. Toen hij op 16 jaar overstapte van de architectuur op de plastiek, leerde hij eerst het technische: de behandeling van het gips, de bewerking van de steen en het houtsnijwerk. Zijn werken tonen daardoor naast het sterke kunstgevoel ook het uitmuntende technische kunnen. In vele gevallen spreekt hieruit hartelijk medegevoel voor de gevoelens en het lijden van de arme kinderen, met wie hij als zoon van de stad Nieuwpoort op het duinenstrand van de Noordzee zijn jeugd doorbracht. Braecke's hoofdwerken zijn het gedenkteken van Sergeant de Bruyne in Blankenberge, de Aankondiging van de Lente, d.i. een fantastisch hoogrelief in de Kruidtuin te Brussel en het gedenkteken van de filantroop Remy in Leuven, bestaande uit een buste van Remy met zes levensgrote figuren – een uitgehongerd kind, een werkloze, een zieke, een slapende dakloze, een moeder met kind en een schooljongen – die aan de menslievende daden van Remy moeten herinneren. SCHUMANN P., o.c., 1906, p. 81-82.
- (298) SCHUMANN P., o.c., p. 88-89.
- (299) Vertaling: In verschillende van zijn nieuwe werken verraadt zich bij Pieter Braecke, de vroegere leerling van De Vigne, dezelfde neiging. Braecke is een schepper van een mooie groep in het Brussels Museum, Vergeving, die in 1897 op de tentoonstelling van Venetië bekroond werd; daarnaast heeft hij het Remygedenkteken in Leuven gemaakt. HYMANS H., *Belgische Kunst des 19. Jahrhunderts*, Leipzig, Verlag von E.A. Semann, 1906, p. 232.

(300) GOFFIN A., *L'Art et la Vie en Belgique 1830-1905*, Librairie nationale d'art et d'histoire G. Van Oest Cie, Brussel-Parijs, 1921, p. 39-60.

(301) Vertaling: modellen van juwelen, koffertjes, schemerlampen, tafel- en toiletgerei. GOFFIN A., o.c., 1921, p. 121.

(302) Vertaling: Ik wil verder niet spreken over diegenen die leven; het is het verleden dat hier voor ons telt. En het is al moeilijk om alle grote doden op hun plaats te zetten. VANZYPE G., *L'Art Belge du XIXe siècle*, Van Oest, Brussel-Parijs, 1923, p. 113.

(303) Vertaling: Het academisme ligt de Belgen niet. Het ontwikkelt bij hen de kennis, maar doodt de geestdrift. De Belgische beeldhouwkunst tussen 1840 en 1870 was middelmatig, Fraikin (1817-1893) is kil; Guillaume Geefs (1805-1883), auteur van goede portretbustes, moeizaam. Enkel Simonis (1810-1882) toont zich krachtig, zij het wat gezwollen met zijn beeld van Godfried van Bouillon in Brussel (1848). (...) Een tikkeltje romantisme op z'n Delacroix, méér was er niet nodig maar nodig was het, om een vermoeide kunst nieuw leven in te blazen; en daarbovenop was er emotie nodig en eerlijkheid! Ziedaar wat het verdiend succes verklaart van de kunstenaars geboren omstreeks 1850: Paul De Vigne (...), Juliaan Dillens (...), de dierenbeeldhouwer Léon Mignon (...), Ch. Van der Stappen, allen begeesterd met trots, stijl, ja zelfs zwier, op z'n Italiaans, maar ook van open eerlijkheid, op z'n Vlaams.

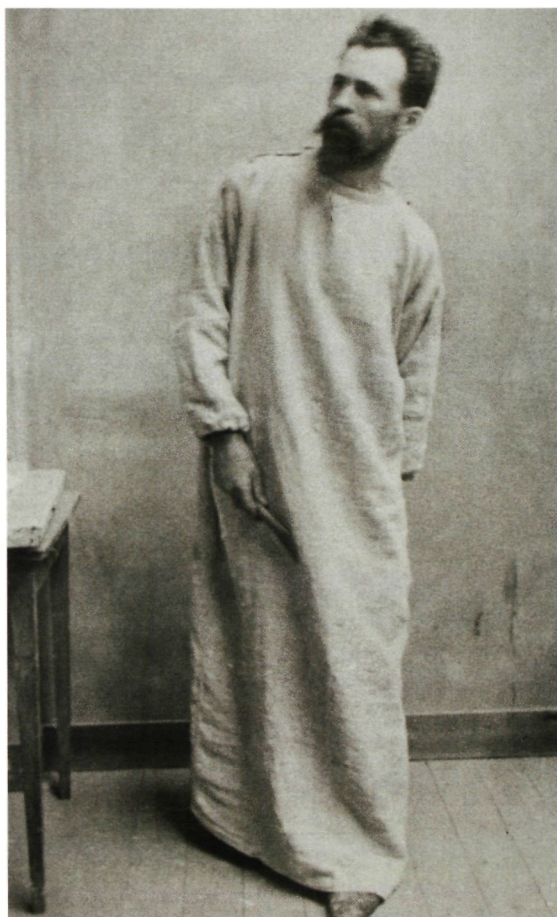
Afgetekend tegen de groep is er Jef Lambeaux (...), eerlijk, onstuimig, wat naïef in zijn verknochtheid aan een soort Rubensiaans pantheïsme, Biesbrouck (...), zo oprecht, Thomas Vinçotte (...), wijs en bezadigd. Constantin Meunier, hun oudere (...), blijft geïsoleerd (...). Heldhaftigheid zonder frase, in tederheid badende ruwe poëzie: dit alles staat heel ver van de povere symbolen en de flatterende houdingen van het academisme. Sindsdien stonden de Braecke's op (...), de Lagae's (...), de Dubois (...), de De Vreese's, die tegelijk aandacht hadden voor het pathetische en het raffinement van het moderne leven. LAURENT M., *L'Architecture et la Sculpture en Belgique*, G. Van Oest, Parijs-Brussel, 1928, p. 41.

(304) Vertaling: Van de drie strekkingen die wij zojuist ontleed hebben, is de Italianiserende deze die de meeste gevolgen heeft gekend en de meeste aanhang heeft gehad. Ze wordt vooral vertegenwoordigd door leerlingen van Vander Stappen en van Dillens; hun werken bezitten een stevige gratie, een krachtige sierlijkheid die ons zozeer bekoort. Ze heten: Pieter Braecke, Isidore de Rudder, Charles Samuel, Jules Lagae, Godefried De Vreese, Victor Rousseau, Paul Du Bois, Jean Hérain, en nog anderen (...). Pieter Braecke is de ontroerde auteur van de marmeren groep: *Le Pardon*, van het Museum van Brussel, verrukkelijke interpretatie van de terugkeer van de verloren zoon. Deze moeder die haar geknielde zoon verwelkomt, vormt een tegelijk eenvoudig en pathetisch tafereel. Toen dit marmer opdaagde, was zijn invloed dermate dat het meteen door tal van Franse kunstenaars nagebootst werd. PIERRON S., *La Sculpture en Belgique 1830-1930*, Editions d'Art Jos. Vermaut, Parijs-Brussel-Kortrijk, 1932, p. 70.

(305) LAMBOTTE P. e.a., *Histoire de la peinture et de la sculpture en Belgique*, G. Van Oest, Brussel-Parijs, 1930, p. 181.

(306) ECOLES FRANÇAISE ET BELGE, *Peintres et Sculpteurs contemporains, Ecole belge*, in *L'Art Belge, Encyclopédie des Arts en Belgique*, 31 maart 1934, s.p.

(307) Vertaling: Zijn voorkeur gaat naar de gotiekers. Hij erkent dat de Grieken de vormen tot volmaaktheid hebben gebracht, maar hun kunst past niet in ons klimaat, noch in onze beschaving. Dat is de reden waarom de meester gelooft dat het onderricht

◀ Pieter Braecke in werkkleed (SAN, repro O. Pauwels)

van deze Griekse kunst van tweeduizend jaar geleden, in ons Westen, een nefaste invloed heeft gehad. (...) De renaissance heeft de hoofden naar het Oosten doen draaien. Ze heeft zijn kunnen in zich willen opnemen, maar was vergeten dat we onder een andere breedtegraad leefden met andere gebruiken en een christelijke gevoeligheid. (...) Spreek hem over de Christus van de kathedraal van Amiens of over de beelden van Reims en Chartres en deze zwijger wordt spraakzaam. Hij raakt niet uitgepraat over de 13de eeuw, deze verbazend krachtige periode, waarvan de frisheid en waardigheid voor altijd verdwenen zijn. Die grote eeuw heeft de beeldhouwkunst innig verbonden met de architectuur. Indien Pieter Braecke in dezelfde eeuw geleefd had als *saint Louis*, had hij met heel zijn hart en kennis kunnen werken aan de nieuwe kathedralen die zoveel versiering met beeldhouwwerk vereisten. DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 597.

(308) Vertaling: Braecke heeft, in zich, voeling voor het monumentale en de openlucht. Hij bewondert Jef Lambeaux met zijn 'Brabo', en Constantin Meunier, met zijn 'Cheval à l'abreuvoir', waardig en groots, kunstwerken van onze tijd. Verder, wat de kunst van Pieter Braecke betreft, vormt deze de synthese van de indrukken opgedaan tijdens zijn jeugd, in zijn geboortestad, die hem dierbaar gebleven is. Nieuwpoort was een versterkte stad, met gotische zeden en een aangrijpende vissershaven, doch volledig vernield, helaas! door de jongste oorlog. (...) Wanneer men hem bevraagt over de kunst, antwoordt hij met eenvoud: 'De lijn moet in verhouding staan met het gevoel. De kunst moet monumentaal zijn, waardig en fier'. Dit is zijn credo. DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 597-598.

- (309) FIERENS P., *L'Art en Belgique du Moyen Age à nos Jours*, La Renaissance du Livre, Brussel, 1938, p. 415-435.
- (310) Vertaling: De meester van *Le Grison* en het Monument aan de Arbeid heeft slechts weinig imitatoren gekend, gelukkig. Men had moeiteloos zijn tics kunnen kopiëren, zijn types reproduceren; men zou het geheim van zijn stijl niet hebben kunnen terugvinden. Van der Stappen heeft, zoals gezegd, iets aan Meunier ontleend. Guillaume Charlier (1854-1925) hing een enger, letterlijker naturalisme aan. Zijn *Monument du Pêcheur* (Museum van Doornik), ouder dan het Monument aan de Arbeid, is opgebouwd uit anekdotische taferelen en pittoresk gedetailleerde figuren. De allegorieën van Charlier zijn onsamenhangend, arm aan vindingrijkheid, technisch petieterig. Een ware emotie, een vlekkeloze uitvoering bepalen daarentegen de waarde van het meesterwerk van Pieter Braecke (...): *Le Pardon* van het Museum van Brussel (1893), waardige en pathetische variatie op het thema van de Verloren Zoon. Braecke, die de leerling is geweest van Paul De Vigne, leek even aangewezen om de beeldhouwkunst haar monumentale waardigheid terug te schenken. Aan de gebouwen die door Horta getekend werden, voegde hij figuren toe die nauw onderworpen waren aan de architecturale ritmes. FIERENS P., o.c., ibidem.
- (311) Vertaling: Het einde van de 19de eeuw ziet bij ons het aantal beeldhouwers toenemen en hun inspanningen verspreid raken. Niets grondig oorspronkelijks, werkelijk origineels verschijnt vóór de Geknielden, de knapen van Georges Minne, bij het dagen van de twintigste eeuw en van de hedendaagse plastiek. FIERENS P., o.c., ibidem.
- (312) Vertaling: Hij verrichtte niet aflatende inspanningen ter vervolmaking van de vorm en de verfijning van de uitdrukking van de gevoelens, in zijn beginfase, door met talent uitdrukking te geven aan een gevoel van pantheïsme, van levensblijheid, in het zonlicht, in de lente, tussen de bloemen, en in de tweede, is het de uitdrukking van het mysticisme van het lijden dat drukt op zijn gevoelige natuur, met geweld en standvastigheid. SAINTENOY P., o.c., p. 205.
- (313) Vertaling: Al deze werken staan opgesteld temidden van een cenakel van bustes van notabelen, (...) de polyfonie ten gehore gevend van een hymne aan het leven, ontsproten aan de gedachte van een gelovig kunstenaar, geïnspireerd door de volmaaktheid van het menselijke schepsel in wat dit uitdrukt in de wezens, zijn verlangen naar het Schone, naar de Waarheid en de Gerechtigheid, in zijn godvruchtige uitspraken betreffende het overleven post mortem. SAINTENOY P., o.c. p. 216.
- (314) Privéverzameling, inv. nr. 216, brief d.d. 1 september 1921 van minister J. Destrée, *Ministère des Sciences et des Arts, Administration des Beaux-Arts*, aan Pieter Braecke: "Répondant à votre lettre du 15 courant, j'ai l'honneur de vous prier de vouloir bien faire déposer au Secrétariat du Musée royal des Beaux-Arts de Belgique, 9 rue du Musée, votre buste en bronze, intitulé 'En 1915'."
- (315) ARA Brussel, fonds *Art Belge*, schrijven van P. Braecke d.d. 17 september 1899.
- (316) *L'Art Moderne*, jg. 20, nr. 5, 4 februari 1900, p. 39, *Petite Chronique*: "Pour l'Art" – Première liste d'acquisitions: (...) Braecke. *Lassitude*, buste en marbre (...) Parmi ces acquisitions figurent des œuvres de MM. Coppens, Braecke, Hannotiau, Janssens, Mme Lacroix, A. Lynen et R. Viandier acquises par le ministère des beaux-arts."
- (317) H. 22 cm, B. 17 cm, D. 4 cm. HOSTYN N., *Museum voor Schone Kunsten Oostende, Catalogus beeldhouwwerken, assemblages & ceramiek*, 1989, nr. 6, pl.
- (318) "Après consultation de nos archives et œuvres de Pierre Braecke, je ne trouve pas l'Aveugle et la Crèche (...)." E-mail d.d. 10 juli 2009 van Christophe van Runckelen, *Musée des Beaux-Arts*, Tournai aan C. Metdepenninghen.
- (319) Idem.
- (320) Het huidige *Musée d'Art Moderne et d'Art Contemporain (MAMAC)* in Luik lijkt dit werk niet (meer) te bezitten, cfr. het E-mailbericht van conservator Francine Dawans van 10 februari 2009: "J'ai parcouru l'inventaire manuscrit de toutes les sculptures entrées dans les collections et n'ai malheureusement rien trouvé concernant J.P. Braecke, ni trace de la présence éventuelle du plâtre 'Rémy'. J'ai également interrogé hier des collègues, professeurs à l'Académie des Beaux-Arts de Liège laquelle possède des plâtres dont plusieurs ont disparu au cours du temps ou ont été endommagés. Personne n'a connaissance de celui de Braecke. Il semble qu'il existe un ancien registre répertoriant les plâtres de l'Académie (...). Peut-être qu'une recherche aux Archives de la Ville serait plus fructueuse."
- (321) Volgens VAN LENNEP J., o.c., 1992, p. 120, aangekocht op de tentoonstelling *Œuvres de C. Montald, F. Fabry, P. Braecke, Cercle artistique et littéraire*, Gent, 1928 en in 1929 opgenomen in de collectie.
- (322) MONTENS V., *Aux sources de l'histoire des moulages en plâtre en Belgique: les archives de la section artistique de la Commission royale belge des Echanges internationaux et de l'atelier de moulages des Musées royaux d'Art et d'Histoire*, in *Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis*, Brussel, deel 77, 2006, p. 219-240, verzwijgt zedig deze doelbewuste en onherroepelijke vernieling door de overheid van een verzameling met wereldfaam, die in 1913 niet minder dan 5.135 – vaak monumentale – afgietsels telde en zich kon meten met de huidige collectie van het *Royal Victoria & Albertmuseum* in Londen.
- (323) SAN, briefkaart d.d. 3 mei 1927 van Pieter Braecke aan dhr. Dobbelaere.
- (324) Idem.
- (325) "(...) voici maintenant, de Pierre Braecke toujours intéressant en ses œuvres éminemment plastiques, quatre envois des plus caractéristiques: Avril, Psyché, Venezia et Masque. Le buste en marbre: Psy-

►
Pieter Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

- ché, un des thèmes les plus suggestifs de l'art, depuis Prud'hon – et même avant ce maître – est une œuvre parfaite, digne des meilleures traditions, vibrante, pure et d'une technique superbe. Avril, un bas-relief à tendance décorative, a un aspect primesautier et amusant mais nous avons surtout remarqué le caractère original et la ligne imprévue qui font du buste Venezia une œuvre essentiellement typique." DE TAEYE E.-L., *Le salon de 'Pour l'Art'*, in *La Fédération Artistique*, nr. 21, 1914, s.p.
- (326) Cfr. een telegram van 28 september 1923 gericht aan Pieter Braecke, ontvangen op het postkantoor Brussel centraal: "GLASGOW CORPORATION OFFER ONE HUNDRED POUNDS FOR FEMME (sic) DE PECHEURS TELEGRAPH YOUR REPLY = TABLEAUX GLASGOW = ". Bij schrijven van 8 november 1923 laat Lawrence Scobie, *Acting Secretary* van de *Royal Glasgow Institute of the Fine Arts* Braecke weten dat "J'ai bien reçu votre lettre du 4 novembre. Votre groupe, 'Femmes de Pêcheurs', ayant été acheté par la Municipalité de Glasgow, il sera exposé à la 'Kelvingrove Art Gallery', le principal Musée appartenant à la Corporation de Glasgow." Privéverzameling.
- (327) "Son buste 'La West Flamande' se trouve au Musée de Milan", DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (328) ANONIEM, *Section des Arts plastiques du cercle artistique et littéraire, Gand, exposition des œuvres de C. Montald, E. Fabry – artistes peintres – P. Braecke – sculpteur – du 4 au 16 mars 1928*, Catalogue, nr. 12.
- (329) Privéverzameling, brief d.d. 12 december 1911 van *Les Amitiés Italiennes* geschreven door Pierre Bautier met de uitnodiging om werken tentoon te stellen op de *Exposition d'art belge contemporain* van 13 tot 29 maart 1932 in de *Galerie Pisaro* in Milaan. Braecke noteerde op de brief de werken *Belgique 1914 (granit)*, *West Flamande (granit)* en *Cavalier (brons)*; NICODEMI G., BEZZOALA M., *La Galleria d'Arte Moderna di Milano. Le sculpture*, Milaan, 1938, p. 54, nr. 148; CAMEL L., PIROVANO C., *Galleria d'Arte Moderna. Opere dell'Ottocento*, Milaan 1975, vol. I/III, p. 33, cat. 336. Verwijzend naar de inventaris van 1975 gaat Andrea Di Lorenzo, conservator van het *Museo Poldi Pezzoli* ervan uit dat de buste niet in "granit des Vosges" werd vervaardigd, zoals vermeld in de inventaris van 1938, maar wel in marmer (E-mail d.d. 22 juni 2010).
- (330) Cfr. het E-mailbericht d.d. 13 augustus 2010 van dott. Matteo Piccolo, *Galleria Internazionale d'Arte Moderna di Ca' Pesaro, Fondazione Musei Civici di Venezia*: "la scultura in gesso intitolata Boscaiola di Pierre Braecke fu esposta alla Biennale di Venezia del 1899 (Sala D, n.30), dove venne acquistata dal Municipio di Venezia per la Galleria Internazionale d'Arte Moderna di Venezia. A partire dalla sistemazione di questo museo nella sede di Ca' Pesaro, nel 1902, l'opera venne regolarmente esposta al pubblico fino alla chiusura durante la Seconda guerra mondiale. Sfortunatamente durante il conflitto, a causa di un bombardamento aereo avvenuto il 21 marzo 1945, la scultura di Braecke venne danneggiata irrimediabilmente."
- (331) BRAECKE G., *Nieuwpoort's Roem, Pieter Braecke, Tweede gedeelte*, in *De Toekomst*, 21 mei 1939, p.?
- (332) Testamentair geschenken door de dokter aan de stad Veurne op 23 augustus 1923.
- (333) ANONIEM, *Ons 75-jarig Jubelfeest (1851-1926)*, Willemsfonds, Gent, 1926, p. 133-135.
- (334) ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue, XIXe Exposition Annuelle, Bruxelles, 11 Février-12 Mars 1911*, p. 13, Pierre Braecke, nr. 2; "Des 'Portraits' admirables font voir, en petit, un père et une mère, s'effaçant déjà devant leur progéniture qui pousse (...)" (HOUTART F., *Les Salons d'Arts, Le Salon « Pour l'Art »*, in *Du rendal, Revue Catholique d'art et de littérature*, jg. 18, nr. 4, april 1911, p. 241); "... voici un groupe de portraits étudiés à fond et présentés selon une ligne heureuse qui est presque une trouvaille..." (DE TAEYE ED.L., *Le XIXe salon de "Pour l'Art"*, in *La Fédération Artistique*, jg. 38, nr. 22, 26 februari 1911, p. 170).
- (335) DU JARDIN J., o.c., 1900, Pl. L. 15.
- (336) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (337) Ibidem.
- (338) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 32 (1).
- (339) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (340) SAN, Brief d.d. 7 mei 1968 van Marcel Possot aan stadsbestuur Nieuwpoort.
- (341) ANONIEM, *Exposition des peintres et sculpteurs de l'enfant, sous la présidence d'honneur de S.A.R. Madame la Princesse Albert de Belgique, Musée moderne, 6 avril-15 mai 1905, Catalogue*, Brussel, p. 10, nr. 14.
- (342) ANONIEM, idem, p. 10, nr. 15.
- (343) Privéverzameling, brief d.d. 22 juni 1922 van Robert Eidlitz aan P. Braecke. Robert J. Eidlitz (*New York City 1864-1935*), 41 East 42nd street, New York City, studeerde aan de *Cornell University* aldaar (1885) en later architectuur aan de Polytechnische School in Berlijn. Hij leidde samen met zijn vader het toonaangevend bouwbedrijf *Marc Eidlitz & Son* waarvan hij in 1928 president werd. Hartstochtelijk verzamelaar van architecturale medailles sloot hij zich in 1910 aan bij de *American Numismatic Society* waaraan hij bij zijn dood zijn zowat 5.000 medailles legerde. Zijn *Medals and Medallions Relating to Architects*, 1927, wordt beschouwd als een standaardwerk.
- (344) Privéverzameling, handgeschreven contract d.d. 9 juni 1898. Filipp Goldscheider, een nazaat van de stichter van het bedrijf, merkte bij E-mail van 17 november 2009 op dat het contract ondertekend werd door Arthur Goldscheider, maar verder nog gewag maakt van de reeds overleden Friedrich Goldscheider, wellicht omdat de firmanaam *Frédérique Goldscheider* pas later gewijzigd werd. Alleen "Désespoir" kon in de huidige Goldscheider-databank worden getraceerd, evenwel zonder foto.
- (345) Zie ondermeer DECHANT R.E. en GOLDSCHIEDER F., *Goldscheider. History of the Company and Catalogue of Works*, Arnoldsche Art Publishers, Stuttgart, 2007.
- (346) ANONIEM, *XXXI Exposition Triennale de Gand, Salon de 1880, Notice sur les tableaux et objets d'art exposés au Casino, Gand, 1880*, p. 177, nr. 1175; LAGYE G., *Les artistes belges au salon gantois*, in *La Fédération Artistique*, jg. 8, nr. 3, 13 november 1880, p. 21: "L'artiste est jeune et il lui manque la hardiesse qu'entraîne une production raisonnée. Son buste pêche sous le rapport de la netteté. On le voudrait plus ferme, plus dessiné. Mais c'est déjà très satisfaisant." Stadsarchivaris Walter Lelièvre kon geen H. Loppens terugvinden, maar wel een Pierre Loppens, gemeenteraadslid tot 1884, en Louis Loppens, gemeenteraadslid tot 1880. De buste betreft dus wellicht deze laatste.
- (347) ANONIEM, *Exposition des peintres et sculpteurs de l'enfant, sous la présidence d'honneur de S.A.R. Madame la Princesse Albert de Belgique, Musée moderne, 6 avril-15 mai 1905, Catalogue*, Brussel, p. 10, nr. 13.
- (348) Tijdens WO II werkte ze voor de inlichtingendienst *Zéro*. Zie DEBRUYNE E., *La guerre secrète des espions belges 1940-1944*, Racine, 2008. Na de oorlog werd ze lid van de *Ligue Internationale du Souvenir*.
- (349) ARA Brussel, Fonds Sander Pierron, I 286, nr. 61 Pieter Braecke, Brief d.d. 29 juni 1901 van P. Braecke aan Sander Pierron. "C'est moi (...) l'apportant ce morceau de terre cuite, le médaillon, a dit

- le catalogue, de Madame ton épouse. Puisse-t-il te plaire un peu et me rappeler à ton bon souvenir".
- (350) SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten aan burge-meester van Nieuwpoort.
- (351) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (352) *Galerie J. & A. Le Roy Frères, Collection de Mademoiselle Jeanne Pipyn. Catalogue des tableaux modernes, aquarelles – pastel – eaux-fortes des écoles belge et étrangères composant la collection de mademoiselle Jeanne Pipyn.* De catalogus omvatte 90 nrs., veilingmeester was notaris Albert Bauwens.
- (353) (<http://www.bpw-international.org/BPW-Previous/about-bpw/about-bpw-history-voll-1939-july1946.htm>)
- (354) *Revue Teilhard de Chardin, 1963: Tables Rondes de la Société Teilhard 13 mars à 20 h. 15: Dans la Galerie Pipyn, 91, avenue W. Churchill, Bruxelles 18 avec la collaboration du Centre Européen de Diffusion de la Culture: "D'où venons-nous, où allons-nous?"*
- (355) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 32 (2).
- (356) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 1; SAN, notulen gemeenteraad 19 januari 1924-22 december 1925, zitting 8 september 1925, p. 367 (voorstel om bedanking te stemmen aan Pieter Braecke voor schenking).
- (357) Charles Gustave SAINTENOY, vader van Hélène en Jean Saintenoy (1896-1917), was wellicht een zoon van architect Gustave Jean Jacques Saintenoy (1832-1892) en broer van architect Paul Pierre Jean Saintenoy (1862-1952).
- (358) ANONIEM, *Exposition des peintres et sculpteurs de l'enfant, sous la présidence d'honneur de S.A.R. Madame la Princesse Albert de Belgique, Musée moderne, 6 avril-15 mai 1905, Catalogue*, Brussel, p. 10, nr. 11-12.
- (359) SAINTENOY P., o.c., 1942, p. 216.
- (360) ANONIEM, *Pour l'Art, XIIe Exposition Bruxelles, 16 Janvier – 15 Février 1904, Catalogue de la Douzième Exposition annuelle*, s.p., Pierre Braecke.
- (361) Zie eindnoot 317.
- (362) Idem.
- (363) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (364) Privéverzameling, handgeschreven contract d.d. 2 mei 1901, inv. nr. 48.
- (365) DE TAEYE ED.L., *Le XIXe salon de "Pour l'Art"*, in *La Fédération Artistique*, jg. 38, nr. 22, 26 februari 1911, p. 170; ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue, XIXe exposition annuelle*, Brussel, 13 Februari-12 maart 1911, p. 13. Huidige bewaarplaats onbekend.
- (366) *Pour l'Art, Catalogue de la 7e exposition annuelle, 14 janvier-février 1899*, s.p.
- (367) Idem. Wellicht werden deze en vorige objecten pas later verworven. L. Wittamer (1905-1999) en B. De Camps (1911-2005) vestigden het atelier van hun modehuis (1933-1975) in 1958 in het voormalig herenhuis Armand Solvay (Victor Horta 1898-1903), Louizalaan 224, Brussel.
- (368) Vertaling: Zo was Pieter Braecke, die door het leven ging gehuld in een mysterie dat zijn vrienden nooit doorgrond hebben. SAINTENOY P., o.c., 1942, p. 214
- (369) Over Sander Pierron zie ondermeer ABS R., *Pierron (Alexandre-Paul, dit Sander)*, in *Biographie Nationale*, deel 38, jrg. 1973-1974, X, p. 672-675.
- (370) L. Du Castillon bezat ook kinderportretten van (zijn dochter?) 'Louise' en 'Cécile'. ANONIEM, *Exposition des peintres et sculpteurs de l'enfant, sous la présidence d'honneur de S.A.R. Madame la Princesse Albert de Belgique, Musée moderne, 6 avril-15 mai 1905, Catalogue*, Brussel, p. 10, nr. 14 (Louise, Buste esquisse) en nr. 15 (Cécile, relief esquisse).
- (371) Over Léonce du Castillon zie KERCKHOFS R., *Léonce du Castillon*, in *Jaarboek van de Geschied- en Heemkundige Kring "De Gaverstreke"*, jg. 8, Waregem, 1980, p. 99-139. Op 26 mei 1869 geboren in Waregem, verkreeg Leontius Theodorus César Ducaillon op 29 februari 1924 een naamsverandering in 'du Castillon'. Sporadisch komt ook de schrijfwijze 'du Catillon' voor.
- (372) KERCKHOFS R., o.c., p. 104.
- (373) Vanaf de oprichting in 1901 tot zijn ontslagname – om familiale redenen – in 1911, waarop hij van de katholieke minister Paul Segers een plaats als kantoorchef aanvaardt.
- (374) DU CATILLON L., *Onze moderne kunst te Milaan*, in *De Vlaamsche Gazet*, 5 juli 1906. De officiële Belgische deelname stond onder de bescherming van G. Francotte, minister van Industrie en Arbeid.
- (375) DEDEURWAERDER J., *Professor Speleers, een biografie*, Antwerpen-Gent, 2002, p. 191.
- (376) DEDEURWAERDER J., o.c., p. 191-192.
- (377) Vertaling: Op alle straathoecken, staat de geschiedenis van onze beeldhouwkunst geschreven op stenen bladzijden... *PIERRON S., La sculpture en Belgique, 1830-1930*, Parijs-Brussel-Kortrijk, 1932, p. 22.
- (378) ARA Brussel, Fonds Art Belge, nr. 745, Pierre Braecke, Brief van P. Braecke d.d. 17 september 1899.
- (379) De figuur was voorheen meer naar voor geplaatst en niet gealigneerd op de flankerende zuiltjes; bij het vernieuwen van de vloer werd dit gewijzigd. De identificatie van deze figuur is onduidelijk: de man draagt immers geen attributen buiten het kruis, zodat het misschien om een gelovige zou kunnen gaan. De dienst *Patrimoine de France* en de Franse dienst cultuur opperen de mogelijkheid dat het om een kluizenaar of de H. Hiëronymus gaat (<http://patrimoine-de-france.org/>; <http://www.culture.gouv.fr/>).
- (380) Brief van mevr. Martin-Foucher van 15 november 2008.
- (381) ANONIEM, *Salon d'Art religieux de Durendal sous le Haut patronage de S. A. R. Madame la Comtesse de Flandre, Catalogue, Musée Moderne, (Du 16 Décembre 1899 au 15 Janvier 1900)*, Brussel, p. 17, nr. 27; ANONIEM, *Album du Salon d'Art religieux de Durendal sous le Haut patronage de S. A. R. Madame la Comtesse de Flandre, 1899-1900*, Brussel, pl. *Les quatre évangélistes*.
- (382) Vertaling: We houden van de "Christus" van P. Braecke en zijn evangelisten, minder mystiek, meer renaissancistisch, maar van een grote schoonheid en uiterst karakteristiek. P. Braecke is een meester beeldhouwer. JOLY E., *Le Salon d'art religieux, in Durendal, Revue Catholique d'Art et de Littérature*, 1900, jg. 7, nr. 1, januari, p. 17.
- (383) Priveverzameling.
- (384) <http://patrimoine-de-france.org/>; <http://www.culture.gouv.fr/>; de afmetingen van de preekstoel bedragen H. 4,80 m, B. 1,50 m en D. 1,30 m; Heilige Hiëronymus H. 1,80 m, B. 65 cm; reliëf met Maria H. 95 cm; B. 60 cm.
- (385) *Lettre de Maredsous*, 2008/3, p. 130-143.
- (386) DULIERE C., o.c., 1985, p. 96-97.
- (387) Vertaling: Ik kom uit Oostende. Ik was er meerdere dagen voor een werk. ARA Brussel, Fonds Sander Pierron, I 286, nr. 61, Pierre Braecke, 1900-1902. Kaartje met begintekst "Mercredi, Mon Cher Pierron, Je viens d'Ostende..." in omslag afgestempeld in 1900.
- (388) ANONIEM, *Commission Royale des Monuments, Résumé des procès-verbaux*, in *Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie*, 1899, jg. 38, p. 396.
- (389) ANONIEM, *Commission Royale des Monuments, Résumé des procès-verbaux*, in *Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie*, 1900, jg. 39, p. 131.

- (390) BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 8; BOURGOIS P., o.c., 1990, p. 307.
- (391) ANONIEM, *Commission Royale des Monuments, Résumé des procès-verbaux, Séances des 2, 9, 16, 23 et 30 juillet; des 6, 13 et 20 août 1904*, in *Bulletin des Commissions Royales d'art et d'archéologie*, jg. 43, 1904, p. 12.
- (392) Vertaling: Deze beelden, van groot formaat, zijn opmerkelijk, en twee ervan hebben zeker buitengewone verdiensten. Deze laatste stellen Sint-Lucas en Sint-Mattheus voor. Wonderbaarlijk goed vertaald voor het gezichtspunt, zijn ze innemend qua grootte, originaliteit en beweging. Minder goed is de houding van Sint-Johannes. Aan het standbeeld van Sint-Marcus zal men terecht enige ongevoeligheid en hardheid verwijten. De houding werd niet berekend volgens de gewilde verkorting, hetgene de houterigheid van de beweging heeft veroorzaakt. GEVAERT E., in *Le Carillon*, jg. 10, nr. 150, 21-22 oktober 1905, p. 2 (het artikel geciteerd in *Le Carillon* verscheen eerst in *XXe Siècle*).
- (393) LOONTIENS C., *Guide du Touriste, Ostende monumentale et pittoresque*, Oostende, s.d. (1936), p. 26.
- (394) SAN, brief d.d. 10 september 1925 van Burgemeester en Schepenen aan Pieter Braecke; SAN, notulen gemeenteraad 19/01/1924 – 22/12/1925, zitting van 8 september 1925, p. 367 (voorstel om bedanking te stemmen aan Pieter Braecke voor schenking); SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 27.
- (395) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 20; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 28.
- (396) SAN, DE CREUS J., *Schatting en vaststelling der schade veroorzaakt door beschieting en door Duitse bezetting aan de verzameling Museum te Nieuwpoort*, 30 april 1946, nr. 13; SAN, VAN ASTEN W., *Schatting en vaststelling der schade aan de kunstwaarde der beeldhouwwerken in het P. Braecke museum te Nieuwpoort*, 27 juni 1956, nr. 13; SAN, brief War Van Asten d.d. 24 april 1956, bijhorende lijst, nr. 13.
- (397) SAN, foto met op verso het opschrift: 'Zweep, 16 mei '54'.
- (398) Al de briefwisseling aangehaald in deze rubriek wordt, tenzij anders vermeld, bewaard in het ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 390, Brussel, *Eglise de N.D. du Sablon, Décoration sculpturale*.
- (399) Vertaling: Met het doel het decoratieve beeldhouwwerk van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van de Zavel aan te vullen en de jonge beeldhouwers ter hulp te komen in de moeilijke omstandigheden voortvloeiend uit de pijnlijke omstandigheden die ons land heeft doorstaan, hebben wij het initiatief genomen om beelden te bestellen voor de portalen van deze kerk.
- (400) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 390; BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 2.
- (401) Vertaling: Deze beelden zijn bestemd voor de voorgevel van de Zavelkerk, gevel gelijktijdig aan de kerk van Brou waarvan de bouw en de beelden uitgevoerd werden door kunstenaars van de Brabantse school onder leiding van Van Boghen, dhr. Braeck (sic) zal zich moeten inspireren op het beeldhouwwerk van deze kerk en op andere werken van dezelfde tijd en school die hem zullen gesignaleerd worden door dhr. De Groot, kunstenaar-directeur en waarvan de originele elementen of afgietsels zich in de Koninklijke Musea van de decoratieve kunsten bevinden. Privéverzameling, inv. nr. 60; het typecontract bleef bewaard in het ARA Brussel.
- (402) Vertaling: Maar is het geen gevaarlijke en bekritiseerbare onderneming om zich in de plaats te stellen van hun scheppers, om iets toe te voegen aan hun werk, met de bedoeling het te verfraaien? Niemand zou iets toevoegen aan een schilderij van Memling of Rubens, zelfs als het schilderij onafgewerkt was. De kerk van de Zavel verdient hetzelfde respect. Maar het is niet mogelijk om haar met beelden te overladen zonder haar uitzicht te wijzigen, terwijl de nissen waarin de beelden geplaatst werden steeds leeg geweest zijn.
- (403) Vertaling: Deze beelden moeten het onderwerp uitmaken van een nieuwe studie.
- (404) Privéverzameling, brief d.d. 26 november 1921, inv. nr. 69; ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 390.
- (405) BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 8. In de marge van het document heeft Gustave Braecke het woord 'Sablon' geschreven naast de alinea over oorlogsmonumenten.
- (406) Volgens Demerre werd het beeld De Nood Gods in 1927 geschonken, hij geeft echter geen bronvermelding (DEMERRE G., o.c., 1989). In de schenkingslijst van Braecke aan de stad Nieuwpoort vinden we echter in 1927 geen dergelijk beeld. Wel schenkt hij in 1928 het beeld *l'Eplorée*, dat nadien niet meer in de inventarissen voorkomt (SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 13. Mogelijks is dit de piëta. Ook de *Sainte Veronique* voor de kerk van Nieuwpoort, opgenomen in dezelfde schenkingslijst, wordt later niet meer vermeld in inventarissen van het museum.

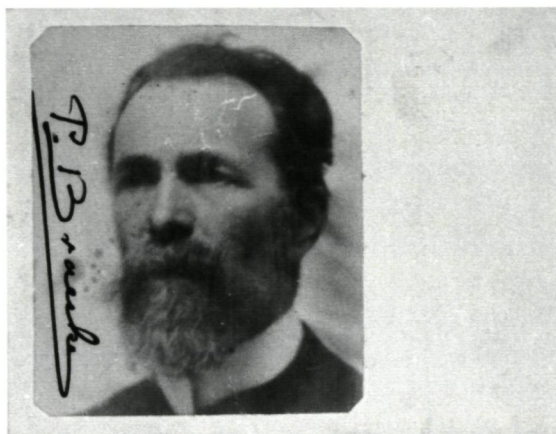
◀ Pieter Braecke, Exposition universelle et internationale de Bruxelles 1910, Section des Beaux-Arts, carte d'exposant (foto P. Bourgois, SAN)

- (407) BERQUIN K.R., o.c., s.p., in lijst *Werken van Pieter Braecke*.
- (408) Er bleef ook een oude foto bewaard van het model in het atelier, cf. SAN, Bourgois P., negatieven Pieter Braecke, neg. nr. BB6/5/15.
- (409) Ibidem.
- (410) ANONIEM (met voorwoord van COCHIN H.), *Union Centrale des Arts Décoratifs, Exposition Internationale de l'Art Chrétien Moderne organisée par la Société de Saint-Jean, Paris, Novembre-Décembre 1911*, p. 31, nr. 79.
- (411) DE RUDDER A., *Een tentoonstelling van Hedendaagse Christelijke Kunst*, in *Onze Kunst*, Deel XXI, jg. 11, 1ste jaarhelft januari-juni 1912, p. 85 (centrale beeld op de foto) en 87.
- (412) *La Terre Wallonne, Catholique et Régionaliste*, vol. 2, 1920, p. 201.
- (413) DEDEURWAERDER J., o.c., p. 104; LOODTS P., *Médecins de la Grande Guerre – L'histoire remarquable de dom Albert van der Cruysse, 53e Abbé d'Orval*, (www.1914-1918/soldat_cruysse.php); HEYRMAN P., *Middenstandsvereniging en beleid in België, 1918-1940, Tussen vrijheid en regulering*, Kadoc Studies 22, 1998, Leuven, p. 140. HEYRMAN P., *Marie-Albert (Charles) van der Cruysse (1874-1955), Orientations politiques et attaches sociales*, in SOETENS C. (o.l.v.), *Orval 1926-1928, Entre restauration et résurrection*, ARCA, Louvain-la-Neuve, 1998, p. 35-55.
- (414) LOODTS P., o.c.; HISSETTE L.-F., *Témoignages du passé*, in BRACHOT I., e.a., *Resurrection d'Orval*, in *L'Art Belge*, Brussel, 1943, p. 46.
- (415) HISSETTE L.-F., o.c.
- (416) DULIERE C., o.c., 1985, p. 96-97.
- (417) HISSETTE L.-F., o.c., p. 49-52; ARTIFEX, *Un monument votif, La leçon d'Orval*, in ARTIFEX, SMITZ M., *Le grand œuvre de l'abbaye d'Orval*, in *L'Artisan et les arts liturgiques, Revue trimestrielle d'art sacré publiée par les Bénédictins de l'abbaye de Saint-André*, jg. 26, nrs. 2-3, 1947, p. 105.
- (418) Vertaling: Deze toren is buiten alle proporties en verplet het landschap, zonder ook nog maar te spreken van de traditie van Cîteaux. Het is onzinnig in deze zo smalle vallei. Het is zuivere bluf en gaat in tegen de monastieke regels van Cîteaux en de cisterciënser definitie van Orval. DELPAL B., *Orval, restauration et résurrection 1926-1940*, in SOETENS C. (o.l.v.), o.c., p. 69.
- (419) Privéverzameling, brief d.d. 7 december 1930.
- (420) Vertaling: Op vraag van vrome zielen die verlangen dat er in ons Luxemburg een monument ter ere van de Heilige Maagd wordt opgericht, hebben wij de toren van onze abdijkerk getransformeerd in een prachtige sokkel om er het acht meter hoge beeld van Onze-Lieve-Vrouw te plaatsen. Ten einde aan de vroomheid van de gelovigen in onze provincie te voldoen, openen we een inschrijving om de kosten van dit monument te dekken (...). Archief van de abdij van Orval.
- (421) Privéverzameling, brief d.d. 31 december 1930.
- (422) Vertaling: Mijn beste Charles, Het zou goed zijn mochten wij woensdagochtend samen bij Braecke gaan kijken. Hij bestudeert de maagd en zal tegen die dag een nieuwe studie klaar hebben. Wat de uitgaven betreft, meent hij dat men moet rekenen op 100 tot 125.000 frank. Dit omvat het hele werk, plaatsing inbegrepen (behalve de stellingen die de abdij zou ter beschikking stellen) (...). Archief van de abdij van Orval, nota.
- (423) Vertaling: De goede Moeder zal een beeld hebben van 8 m hoog dat 's avonds en 's nachts zal verlicht worden, en het zal een vuurtoren van heil zijn. Het zal schitteren in de hemel als een majestueuze verschijning. Archief van de abdij van Orval.
- (424) Vertaling: Deze mooie Maria-vuurtoren zou misschien zeer mooi staan op een tentoonstelling, maar in Orval vormt het een grote zonde. DELPAL B., o.c., p. 70, met verwijzing naar de brief in het archief van de abdij van Sept-Fons.
- (425) Vertaling: Ten einde de vallei van Orval vromer aan te leggen en gelet op de toewijding van onze orde aan de Heilige Maagd Maria, hebben wij menen te antwoorden aan de wensen van de oudsten onder onze religieuzen – die zich verheugd hebben verklaard – door het plan op te vatten om een beeld van Onze-Lieve-Vrouw te plaatsen op de kerktoeren en die wij zelfs 's avonds willen verlichten als een vuurtoren van de Mariale vroomheid, daar de elektriciteit ons niets kost. Archief van de abdij van Orval, brief d.d. 7 januari 1931.
- (426) Vertaling: Ik kan u nu al zeggen dat een vergulde Maagd die 's nachts verlicht wordt niet zal toegestaan worden, daar dit in strijd is met de eenvoud en de tradities van de Orde. Archief van de abdij van Orval, brief d.d. 13 januari 1931 van Dom Marie-Herman Smets aan Père Prieur.
- (427) DEFLORENNE X., *Les pierres parlent aussi, Approche de l'idéologie et du style architectural de la reconstruction de l'abbaye d'Orval au XXe siècle*, in SOETENS C. (o.l.v.), o.c., p. 86.
- (428) DEFLORENNE X., o.c., p. 87.
- (429) ARTIFEX, SMITZ M., *Le grand œuvre de l'abbaye d'Orval*, in *L'Artisan et les arts liturgiques, Revue trimestrielle d'art sacré publiée par les Bénédictins de l'abbaye de Saint-André*, jg. 26, nrs. 2-3, 1947, p. 126 (foto).
De naam van de beeldhouwer wordt hier niet vermeld, alleen Joep Nicolas wordt genoemd.
- (430) POSSOT A., *Projet d'exposition des œuvres du sculpteur Pierre-Jean Braecke (1858-1938)*, s.d. (ca. 1995), maakt ook gewag van een klein gipsmodel in privébezit. Dit wijkt sterk af van het beeld op het Maria-altaar.
- (431) VAES H., *Architecture cistercienne*, in BRACHOT I., e.a., *Resurrection d'Orval*, in *L'Art Belge*, 1943, Brussel, p. 90-91.
- (432) ARTIFEX, *Un monument votif, La leçon d'Orval*, in ARTIFEX, SMITZ M., o.c., p. 105; VAN LOO A. (o.l.v.), *Repertorium van de architectuur in België, van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003., p. 544.
- (433) ARTIFEX, *Un monument votif, La leçon d'Orval*, in ARTIFEX, SMITZ M., o.c., p. 105.
- (434) Privéverzameling, inv. nr. 62.
- (435) Privéverzameling. Op de atelierfoto zien we onder meer volgende werken: *Le Pardon* (De Vergiffenis) (1893), de gipsen van Salbris (ca. 1899), het schaalmodel van P.J. Van Beneden (1896), *Harpagon* (De Vrek) (1898), het medaillon met dokter Barbier (november 1890), met Peter Benoit (1897), met Henri Braecke, de oom van de kunstenaar en de platen voor Marti en Ida.
- (436) Privéverzameling.
- (437) Voor de datering, cf. ARA Brussel, Fonds Art Belge, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 7 september 1899.
- (438) Vertaling: Dhr. Braecke, de beeldhouwer, stelt een Christus voor met een raar uitzicht, en zeer interessant qua uitvoering. F.K., *Studio-Talk, Brussels*, in *The Studio International*, vol. XIII, nr. 60, maart, 1898, p. 119.
- (439) Vertaling: Pieter Braecke stelt een gekruisigde Christus tentoon: de kunstenaar heeft de marteling van de held van het Christendom verergerd door het kruis te kort te maken en door aan het lichaam een weinig elegante buiging te geven die heel het sacrale karakter van het onderwerp wegneemt. D.F., *Chronique artistique*, in *Le Carillon*, jg. 3, nr. 9, 21 januari 1898, p. 1.
- (440) ANONIEM, *Salon d'Art religieux de Durendal sous le Haut patronage de S. A. R. Madame la Comtesse de Flandre, Catalogue*,

Musée Moderne, (Du 16 Décembre 1899 au 15 Janvier 1900), Brussel, p. 17, nr. 27.

ANONIEM, *Album du Salon d'Art religieux de Durendal sous le Haut patronage de S. A. R. Madame la Comtesse de Flandre, 1899-1900*, Brussel, pl. *Les quatre évangélistes*.

- (441) Vertaling: Het is een vreemd werk, met delen in een schrikwekkend realisme, gewild en gezocht maar er is in de dominerende lijnvoering van deze compositie, een "ik weet niet wat" dat niet de ware geest van één van onze beste jonge beeldhouwers toont. EDMOND-LOUIS (DE TAEYE), *Le Salon d'Art religieux*, in *La Fédération Artistique*, jg. 27, nr. 13, 7 januari 1899, p. 103.
- (442) Vertaling: Pieter Braecke toont ons een reeks voorwerpen van toegepaste kunst van een mooie elegantie, die wij verkiezen boven 'Christus tussen de twee moordenaars'. Deze groep is werkelijk te naturalistisch. Bovendien lijkt Christus wel een zieke, protestante dominee. Eén van de moordenaars is beestachtig en de tweede – waarvan de lijnvoering gekend is – doet ons denken aan de waanzinnigen van Leempoels. Deze groep is niet religieus. EDMOND-LOUIS (DE TAEYE), *La 7e de "Pour l'Art"*, in *La Fédération Artistique*, jg. 26, nr. 17, 5 februari 1899, p. 129.
- (443) Vertaling: ...en tenslotte voeg ik hier nog een bijzonder originele groep aan toe, *Le Christ entre les deux larrons*, waarin de drie gezichten zo verschillend het intieme drama van het geweten uitdrukken, en het moderne gewaad van degene die, met zijn jezuïetengrijns, de slechte moordenaar voorstelt. Deze beide elementen verwijzen volgens ons naar de poging tot modernisering van het christendom van de Duitse schilder Franz von Uhde. PICA V., o.c., 1904, p. 18.
- (444) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 2; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 44; SAN, DE CREUS J., *Schatting en vaststelling der schade veroorzaakt door beschieting en door Duitse bezetting aan de verzameling Museum te Nieuwpoort*, 30 april 1946, nr. 22; SAN, VAN ASTEN W., *Schatting en vaststelling der schade aan de kunstwaarde der beeldhouwwerken in het P. Braecke museum te Nieuwpoort*, 27 juni 1956, nr. 22; SAN, brief War Van Asten d.d. 24 april 1956, bijhorende lijst, nr. 22.
- (445) ANONIEM, *Catalogue de la XIIIe exposition annuelle de l'Essor, Bruxelles, Musée ancien*, 1889, Braecke, nr. 5. In oorsprong bezat Nieuwpoort twee exemplaren van dit gipsen beeld, een inmiddels verdwenen donker gekleurde versie en het nog bewaarde licht getinte exemplaar (SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort-Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nrs. 00161 en 00832).
- (446) ARA Brussel, *Fonds Art Belge*, nr. 745, brief d.d. 7 september 1899 van P. Braecke. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 2.
- (447) Vertaling: De eenvoud van de houding, de grootsheid van de lijnvoering, de studie van de stoffen en de zeer rijkelijke kledij van deze periode, zullen mij leiden bij het concept van mijn werk. Ik zal de documenten consulteren waarover we beschikken in ons museum van de oude schilderkunst en in het museum van de Hallepoort. De oude retabels van de kerk van Léau, de hoofdkerk van Geel, de doksalen van Leuven, Aarschot, Diksmuide zullen eveneens mijn aandacht trekken, de standbeelden die zich in de kathedralen van Reims, Amiens, Chartres en Rouen bevinden zullen mij eveneens leiden in mijn werk.
- (448) Léon Iresch uit Ukkel studeerde in 1876 af als doctor in de rechten aan de ULB en was omstreeks 1880 "chef de division" in het stadhuis van Brussel.
- (449) Vertaling: Mijn beste Iresch, ik beveel je de zaak aan & reken enorm op jou. Je toegenegen Fr. Toussij...? Stadsarchief Brussel,

◀ Pieter Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, *Serie II*, 2566, dossier 132, *Correspondence avec les statuaires 1884-1887*.

(450) Id.

(451) Vertaling: (...) ik geef twee aanvragen weer van kunstenaars die niet begunstigd werden in de bestellingen van de beelden bestemd voor de oostgevel van het stadhuis. Het zijn dhrn Braecke en Vanderheyden. Id.

(452) Id.

(453) Id.

(454) Id., *Communiqué à Monsieur le Chef de la 3e division*, d.d. 16 juni 1886, met nota d.d. 22 juni 1886 van architect Jamaer.

(455) Id., brief d.d. 24 juni 1886 van A. Mabilie aan het college, waarop ook een nota van Jamaer.

(456) Id. ontwerp van brief d.d. 12 juli 1886 aan Braecke.

(457) VAN NUFFEL H., *De Standbeelden van het Brusselse Stadhuis*, Brussel, 1992, p. 121, 123-127, 147.

(458) Privéverzameling, nr. 50.

(459) Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, *Annuaire de l'Académie Royale de Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts*, 2008, p. 86-87, jaar 1889.

(460) ANONIEM, *Catalogue de la XIVe exposition annuelle de l'Essor, Bruxelles, Musée ancien*, 1890, Braecke, nr. 3.

(461) Vertaling: Braecke, De Vreese et Samuel stellen hun bas-relief tentoon van de wedstrijd van de Academie van België. Het is een supraporta voor een kinderkribbe, kleuterschool. Braecke heeft de prijs behaald en dat is rechtvaardig: zijn bas-relief bevat emotie, zijn personages zijn levensecht en eenvoudig behandeld; de twee andere zijn levenloos en zonder karakter. KREXPEL J., *XVIme Exposition de l'Essor*, in *La revue blanche, série belge, Tome II, série III, Nos 1 à 9 Avril-Décembre 1890, Nos 10 à 15 Janvier-Juin 1891*, Slatkine Reprints, 1972, Geneve, p. 96.

(462) Vertaling: Dhr. Braecke blijft vooruitgang boeken (...) Het bas-relief dat hem de prijs van de Academie van België heeft opgeleverd, vertoont een grote eenvoud qua lijnvoering en is zeer gevoelsvol. Als hij zo blijft doorwerken met dezelfde gelukzaligheid en dezelfde ontembare wil, zal hij er komen. VERDAVAINNE G., *L'Exposition de l'Essor, II*, in *La Fédération Artistique*, jg. 17, nr. 31, 25 mei 1890, p. 368.

(463) Vertaling: Drie beeldhouwers, de heren Braecke, Vander Stappen en Charlier nemen een belangrijke plaats in in de galerij Van Cutsem. Het fronton voor een bewaarschool van dhr. Braecke is beloftevol, en is een uitdrukking van een zeer correcte en moderne gevoelsmatigheid. VERDAVAINNE G., *L'art*

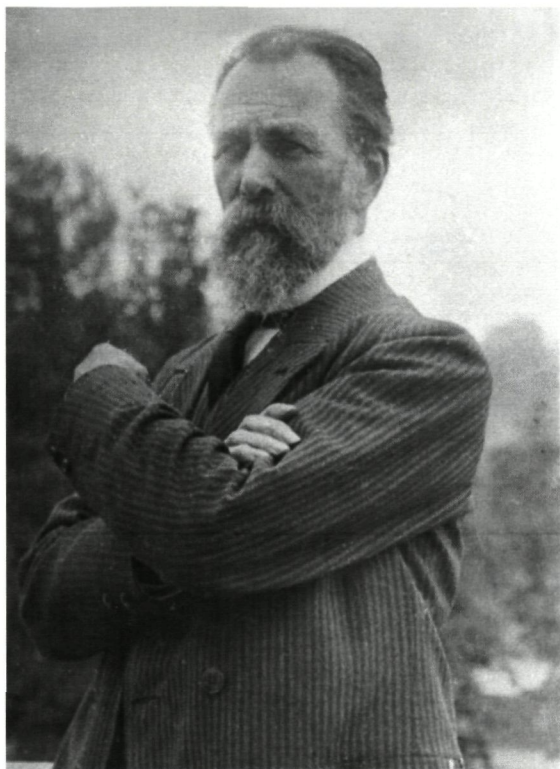
- belge, IV, *Galerie Van Cutsem*, in *La Fédération Artistique*, jg. 18, nr. 23, 29 maart 1891, p. 272.
- (464) DUVOSQUEL J.-M. e.a., *Ensor en de XX aan de kust. Blankenberge en de verzameling Henri Van Cutsem*, tentoonstellingscatalogus, Gemeentekrediet, 1995, p. 106.
- (465) Het reliëf heeft als afmeting: H. 104 cm, B. 173 cm, D. 14 cm.
- (466) Vertaling: Van zijn hand is ook een borstbeeld dat de gevel siert van het Antwerpse Museum, waarin hij niet toegelaten werd evenmin als in het museum van Gent, terwijl hij aanzien wordt als één van de grootste beeldhouwers die het Vlaamse land heeft voortgebracht. DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599. Uiteindelijk wees de regering in 1938 de marmeren buste van Genoveva van Brabant, aangekocht in 1936 voor 10.000 frank, toe aan het Antwerpse museum, een buste die van 1956 tot en met 2008 in Nieuwpoort tentoongesteld stond.
- (467) ANONIEM, *Nouvelles artistiques*, in *La Fédération Artistique*, jg. 22, nr. 23, 24 maart 1895, p. 188-189.
- (468) CARDYN-OOMEN D., DE JONG L., MARECHAL E., MOREL-DECKERS Y., VERSCHAEREN H., *Beeldhouwwerken en assemblages 19de en 20de eeuw*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, Kruishoutem, 1986, p. 197-205.
- (469) ARA Brussel, Ministerie van Openbare werken, Beheer van Bruggen en Wegen, Civiele gebouwen, Kasteel en Park van Laken, 1853-1912, doos 77.
- (470) ARA Brussel, Ministerie van Openbare werken, Beheer van Bruggen en Wegen, Civiele gebouwen, Kasteel en Park van Laken, 1853-1912, doos 76, nota d.d. 19 8bre 1893, *Ministère de l'Agriculture, de l'Industrie et des Travaux publics*.
- (471) Id., contract d.d. 1er 9bre 1893.
- (472) Vertaling: In sommige salons zullen de supraporta's hetzij de naturelementen hetzij de vier seizoenen, hetzij andere emblemen of allegorische figuren voorstellen. Het zijn geen ornamentisten, noch *practiciens* die deze opdracht zullen uitvoeren, doch vier

gereputeerde beeldhouwers: Dhr. Dillens, de Vreese, Lagae en Braecke. ANONIEM, *Nouvelles artistiques*, in *La Fédération Artistique*, jg. 21, nr. 4, 12 november 1893, p. 46.

- (473) ARA Brussel, Ministerie van Openbare werken, Beheer van Bruggen en Wegen, Civiele gebouwen, Kasteel en Park van Laken, 1853-1912, doos 76.
- (474) KIK foto 1579 C.
- (475) Brief d.d. 27 februari 2009 van Vincent Pardoën, Intendant van de Civiele Lijst van de Koning, aan C. Metdepenninghen.
- (476) EYLENBOSCH A., LEVY L., *Ici, tout est symbole – Een wereld van symbolen*, in AUBRY F., EYLENBOSCH A., GOVAERT S., LEVY L., *Hôtel de Ville de Saint-Gilles Centenaire-Stadhuis van Sint-Gillis Eeuwfeest, 1904-2004, Approche historique et patrimoniale, Geschiedkundige en patrimoniale benadering*, p. 28-35.
- (477) Plan van 21 oktober 1903 gesigneerd door het college van de gemeente Sint-Gillis. De toekenning van de beelden werd vastgelegd door de sectie van de Schone Kunsten op haar zitting van 8 januari 1903 en bevestigd door de gemeenteraad op de zitting van 29 januari 1903; de lonen toegekend aan de kunstenaars werden goedgekeurd op de gemeenteraadszitting op 11 juni 1903 (ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 773, *St Gilles, Hôtel de Ville, Décoration sculpturale et picturale*).
- (478) Al de briefwisseling aangehaald in deze rubriek wordt, tenzij anders vermeld, bewaard in het ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 773.
- (479) ANONIEM, *Commission Royale des Monuments, Résumé des Procès-verbaux, Séances des 9, 16, 23 et 30 janvier; des 6, 13, 20 et 27 février 1904*, in *Bulletin des Commissions Royales d'art et d'archéologie*, jg. 43, 1904, p. 19-20.
- (480) Vertaling: Het was interessant om na te gaan hoe de kunstenaars de bestelde, buitengewone onderwerpen voor het beeldhouwwerk hadden geïnterpreteerd: gas, water, tram, elektriciteit, enz. Wat moest gebeuren, is gebeurd: zij die deze 'administratieve zaken' door middel van de traditionele attributen hebben willen voorstellen, zijn gevallen in de banaliteit, om niet te zeggen in het groteske. (...) Maar zij die op moedige wijze hebben gebroken met de allegorie, en alleen de 'bijzaken' hebben gezien, bereikten een beter resultaat. De Volkshygiëne van dhr. Braecke is een charmant iets, misschien weinig architecturaal, maar het verspreidt een intens gevoel van gezondheid, vreugde en geluk. CH. V., *La décoration du nouvel hotel de ville de Saint Gilles*, in *L'Art Moderne*, jg. 24, nr. 8, 21 februari 1904, p. 60.
- (481) Vertaling: (...) Onder de deelnemers, moeten we Paul Dubois, Ch. Samuel, P. Braecke, G. Devreese, H. Boucquet (sic) prijzen, die intelligente ornamentele vormen hebben ontworpen... P.L., *Les Expositions de Février, L'administration communale de Saint-Gilles*, in *Durendal, Revue catholique d'art et de littérature*, jg. 11, februari 1904, nr. 2, p. 165.
- (482) De steensoort staat vermeld op de achterzijde van de uitnodiging voor de tentoonstelling van de modellen op 14 februari 1904 (ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 773).
- (483) HYMANS H., *Les Villes d'Art célèbres*, Bruxelles, Parijs, 1910, p. 140.
- (484) ROUVEZ A.-TH., *Inauguration de l'arcade monumentale du Cinquantenaire*, in *75e Anniversaire de l'indépendance de la Belgique, Le Jubilé National de 1905*, Brussel, 1905, p. 322-326.
- (485) BRAEKEN J., MONDELAERS L., *Bouwen door de eeuwen heen in Brussel, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur. Deel Brussel 1C, Stad Brussel, Binnenstad, P-Z, Luik*, 1994, p. 398.

►
Pieter Braecke
met hamer en
beitel bij zijn groep
Folle jeunesse
(privé-archief)

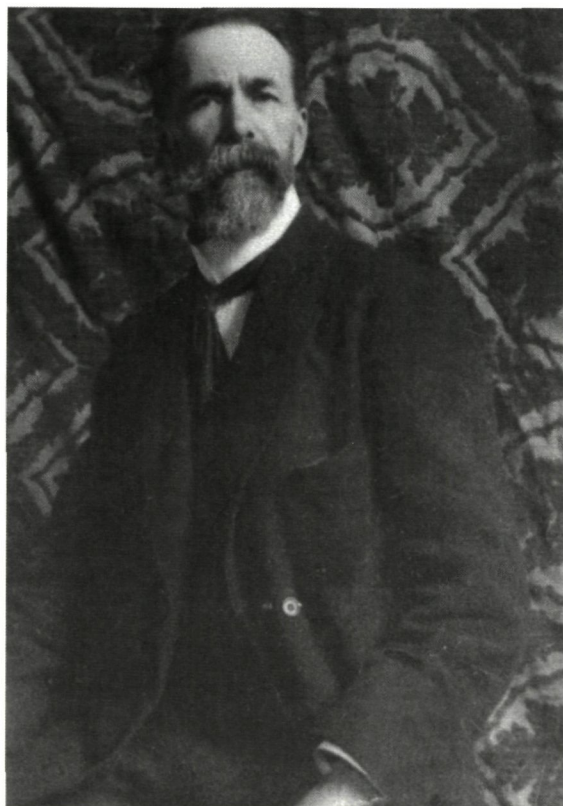

◀ Pieter Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

- (486) KAUCH P., *Les Bâtiments de la Banque Nationale de Belgique à Bruxelles*, 1964, uittreksels uit *B.N.B., revue du personnel de la Banque Nationale de Belgique*, p.49. Zie ook KIK, Brussel, foto a68376.
- (487) BRAEKEN J., MONDELAERS L., o.c. 1994, p. 399.
- (488) De schenking gebeurde door bemiddeling van prof. van Kalken en de Vrienden van het Merghelynck Museum in Ieper, in aanwezigheid van War Van Asten. ANONIEM, *Les Amis de l'Hôtel-Musée Mergelynck*, in *Tablettes des Flandres*, vol. 7, 1957, p. 316-318, Pl; SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort – Inventaris kunstpatrimonium*, ca. 1988, inv. nr. 738; BERQUIN K.R., o.c.; DEMERRE G., o.c., 1989, (p. 2).
- (489) SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort, inventaris kunstpatrimonium*, ca. 1988, inv. nr. 738.
- (490) SAINTENOY P., o.c., p. 216.
- (491) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599, BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 16.
- (492) *L'Emulation*, 1910, pl. I en II. VACHAUDEZ CH., 20 & 21/09/2008, Expo 58 voor en na. *Het Brusselse erfgoed sinds de Tweede Wereldoorlog, 20de Open Monumentendagen*, p. 79.
- (493) VACHAUDEZ CH., o.c., p. 79.
- (494) SAN, brief d.d. 19 november 1927 van Burgemeester en Schepenen aan Pieter Braecke en antwoord d.d. 25 november 1927 van Pieter Braecke aan de burgemeester, brief Nieuwpoort d.d. 14 december 1927, brieven d.d. 16 april 1928 en 25 augustus 1928 van Pieter Braecke aan dhr. Dobbelaere. SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 3.
- (495) SAN, kostenraming d.d. 28 maart 1988 van Fr. Gutman, Mesidorlaan, 316, bus 5, 1180 Brussel, voor het herstellen van de afgebroken stukken en restauratie van de ontbrekende delen en mouleren en maken van een nieuw beeld in samengestelde steen; SAN, uittreksel uit het notulenboek van het schepencollege van Stad Nieuwpoort dd. 18 april 1988, nr. 23, kunstwerken Pieter Braecke.
- (496) Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2566, dossier 131.
- (497) Id., dossier 126, brief d.d. 3 juni 1898 van het college aan de minister en antwoord d.d. 17 juni 1898 van de minister.
- (498) Id., brief d.d. 14 januari 1899 van het college aan de gouverneur en aan de minister; nota van het college aan de minister op ministeriële brief d.d. 30 januari 1899, brief d.d. 23 april 1902 van het college aan de minister.
- (499) Id., nota d.d. 24 mei 1899 aan dhr. Mabilie en brief d.d. 25/26 mei 1899 van het college aan de minister van Landbouw en Openbare Werken.
- (500) Id., brief d.d. 5 mei 1899 van de minister van Landbouw en Openbare Werken aan het college van burgemeester en schepenen van de stad Brussel.
- (501) Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2566, dossier 131.
- (502) MEIRSSCHAUT P., *Les sculptures de plein air à Bruxelles, Guide explicatif*, Brussel, 1900, p. 98; BRAEKEN J., MONDELAERS L., *Bouwen door de eeuwen heen in Brussel, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur. Deel Brussel 1A, Stad Brussel, Binnenstad A-G*, Luik, 1989, p. 402; HEYMANS V., SOENEN M., VANRIE A., e.a., *Les Maisons de la Grand-Place de Bruxelles*, Brussel, 2001, p. 119, 130-131, 170.
- (503) Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2566, dossier 131.
- (504) MEIRSSCHAUT P., o.c., p. 104; BRAEKEN J., MONDELAERS L., o.c., 1989, p. 405; MEIRSSCHAUT P., o.c., p. 104; HEYMANS V., e.a., o.c., *Les Maisons de la Grand-Place de Bruxelles*, Brussel, 2001, p. 127, 131-132.
- (505) FORNARI B., *Horta en de beeldhouwers en schilders van zijn tijd*, in AUBRY F., VANDENBREEDEN J., *Horta, Van art nouveau tot modernisme*, Ludion, 1996, p. 112.
- (506) FORNARI B., o.c., p. 112; MONTENS V., *De opdrachtgevers van Horta*, in AUBRY F., VANDENBREEDEN J., o.c., p. 126; BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 6.
- (507) AUBRY F., *Relation Braecke-Horta* (ongepubliceerde nota uit 2008 voor website Pieter Braecke, www.expobraecke.be).
- (508) MESNIL C., *Victor Horta, un créateur de l'art nouveau, sa vie, son œuvre*, Braine-l'Alleud, 1990, p. 9, 26, 92, 94.
- (509) Vertaling: Ze vertelt de "men zegt" uit de kunstwereld – dat ik het derde lid ben van het gezin Thomas. En dan de scheiding van Horta, zijn vrouw, van wie hij het kind opeist. Neem het, maar het is het uwe niet. LECLERCQ C., *Jacques de Lalaing. Artiste et homme du monde (1858-1917). Avec de larges extraits de son journal*, Académie royale de Belgique, Mémoire de la Classe des Beaux-Arts, Collection in-8°, 3e série, Tome XXV, 2006, p. 333-334. Mercredi 5 novembre 1902, Journal n° 8.
- (510) AUBRY F., VANDENBREEDEN J., o.c., p. 16.
- (511) Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis.
- (512) AUBRY F., o.c., 2008; FORNARI B., o.c., p. 112.
- (513) AUBRY F., o.c., 2008. Het inschrijvingsformulier met de volledige beschrijving van de medaille wordt bewaard in de Universiteit Gent, Centrale bibliotheek, Vliegende Bladen, FI.B 089.03; het gipsen model (36) van de medaille ligt in Nieuwpoort. Een tweede, kleiner gipsmodel (37), nog aanwezig in 1988, is inmiddels verdwenen. SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort – Inventaris kunstpatrimonium*, ca. 1988, nr. 00781 (36) en 00782 (37), neg. BB18/1/26.
- (514) Stadsarchief Nieuwpoort, brief dd. 7 mei 1968 van Marcel Posot aan de burgemeester van Nieuwpoort; Veilingcatalogus Paleis voor Schone Kunsten, Brussel, 6 februari 1992, nr. 796.

- (515) SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 35.
- (516) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 70.
- (517) AUBRY F., o.c., 2008.
- (518) De groep werd van 1901 tot 1923 herhaaldelijk tentoongesteld in binnen- en buitenland, cf. catalogus nr. 118. Op een kaartje – met op de omslag een stempel van het jaar 1902 – beklaagt Braecke zich: *“Mon cher Sander Pierron, j'ai bien lu votre élogieux article sur 'Pour l'Art', et je t'en remercie. L'éloge exprimé me fais certes quelque bien, mais se mélange amèrement avec pas mal de tristesse. Est-ce qu'on s'inquiète au gouvernement de cette œuvre 'femmes de pêcheurs' dont tant de critiques, ici et ailleurs ont parlé avec éloge? N'es-ce pas triste de voir retourner ce marbre à l'atelier et là se détériorer, s'abîmer, Si cependant tu voulais – Allons travailler encore un peu c'est un moyen d'oublier et – de disparaître un peu plus vite.”* (ARA Brussel, Fonds Sander Pierron, I 286, nr. 61 Pieter Braecke).
- “Les figures des pêcheurs de l'artiste sont surtout admirables. C'est aussi le cas des ‘Femmes de pêcheurs’, un bloc vibrant d'angoisse devant la mer démontée, où chavire peut-être une barque, un groupe dont la Belgique n'a pas voulu, que le Luxembourg a désiré et que Glasgow a acquis pour son musée”* (DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599).
- (519) MESNIL C., o.c., p. 9-10, 92.
- (520) Vertaling: Zo kan de dood van een eerstgeborene een zekere verbittering veroorzaken in het hart van de moeder door haar plots de realiteit van het leven te tonen, tot hertoe gesluierd door de fata morgana van de illusies, die zoals een reusachtig doek, de achterzijde van het theater verbergt: de coulissen, de armzaligheid van het decor, de schmink van de artiesten. DULIERE C., o.c., 1985, p. 3.
- (521) PICA V., o.c., 1904, p. 8 (pl.). Op deze foto is in het bovengedeelte een stuk textiel gedrapeerd.
- (522) KIK, foto M102399; SAN, Foronegatieven Bourgois, 18/33.
- (523) AUBRY F., o.c., 2008; FORNARI B., o.c., p. 112, fig. 75. Van de traphal bleef ook een foto bewaard op het KIK, ref. m102399.
- (524) AUBRY F., o.c., 2008; foto in de archieven van het Hortamuseum, Sint-Gillis.
- (525) Het zou gaan om twee kinderen spelend met poppen en een hond die haar jongen zoogt. BRAECKE G., *Nieuwpoort's Roem – Pieter Braecke, Tweede bijdrage*, in *De Toekomst*, 21 mei 1939; VIGNE G., *Victor Horta et l'hôtel Aubecq à Bruxelles*, in *Revue du Louvre et des Musées de France*, februari 1983, nr. 1, p. 27; DIERKENS-AUBRY F., o.c., voetnoot 12.
- (526) FORNARI B., o.c., p. 112; AUBRY F., o.c., 2008.
- (527) VIGNE G., o.c., p. 28.
- (528) Vertaling: De Mensheid van dhr. Pieter Braecke toont een symbolisch koppel; de twee echtgenoten zijn naakt en de moeder staat op de tippen van haar tenen om het mollige kindje dat haar gezelschap toont, te omhelzen. Deze compositie is harmonieus en eenvoudig; de houdingen zijn waarachtig en de gevoelens afleesbaar op de gezichten zijn kalm, uitgerust en gelukkig. De uitvoering, gedreven en persoonlijk, geeft aan de lichamen als het ware een rilling en laat vermoeden dat er bloed onder de huid vloeit. PIERRON S., *L'Année artistique 1906*, Brussel, 1907, p. 239-241.
- (529) Vertaling: Er valt weinig te zeggen over de beeldhouwwerken; de Belgische beeldhouwers ondergaan duidelijk de invloed van hun Franse confraters, wat betreft de onderwerpen en de uitvoering, het zijn alsmaar omhelzingen en bochtenwringing, meestal nog wellustig ook. Het erotische geheel wordt gedomineerd door het magistrale werk –mooi en nobel naakt– van Braecke, de Mensheid. (...) Enkele mooie bustes van Samuel, Lagae, Dubois, Mascré, vormen een waardige omgeving voor de Mensheid. DUTRY A., *Chronique Artistique, Le Salon de Gand*, in *Durandal, Revue catholique d'art et de littérature*, jg. 13, nr. 10, oktober 1906, p. 635.
- (530) ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue, XVIe exposition annuelle*, Brussel, 25 januari-27 februari 1908, p. 11.
- (531) ANONIEM, *Exposition universelle et internationale de Gand en 1913, Group II, Beaux-Arts, Œuvres modernes, première édition*, Brussel, 1913, p. 66, nr. 574, zaal 20.
- (532) SAN, brief d.d. 10 september 1925 van burgemeester en schepenen aan Pieter Braecke; SAN, notulen gemeenteraad d.d. 19 januari 1924-22 december 1925, zitting van 8 september 1925, p. 367 (voorstel om bedanking te stemmen aan Pieter Braecke voor de schenking); SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort. Inventaris October 1939. Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 14; SAN, DE CREUS J., *Schatting en vaststelling der schade veroorzaakt door beschieting en door Duitse bezetting aan de verzameling Museum te Nieuwpoort*, 30 april 1946, nr. 17; SAN, VAN ASTEN W., *Schatting en vaststelling der schade aan de kunstwaarde der beeldhouwwerken in het P. Braecke museum te Nieuwpoort*, 27 juni 1956, nr. 17; SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten, bijhorende lijst, nr. 17.
- (533) SAINTENOY P., o.c., p. 215.
- (534) DULIERE C., *L'Équerre et le Compas: Horta et l'Idéalisme, in Splendeurs de l'Idéal. Rops, Knopff, Delville et leur temps*, tentoonstellingscatalogus, Luik, 1997, p. 219.
- (535) BRAECKE G., *Nieuwpoort's Roem – Pieter Braecke, Tweede bijdrage*, in *De Toekomst*, 21 mei 1939; VIGNE G., o.c., p. 34, voetnoot 29.
- (536) BRAECKE G., *Nieuwpoort's Roem – Pieter Braecke, Tweede bijdrage*, in *De Toekomst*, 21 mei 1939. De zuil is zichtbaar op

►
Pieter Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

de foto gepubliceerd door AUBRY F., *Het herenhuis Aubecq*, in *M&L*, jg. 23, nr. 1, 2004, p. 57.

(537) DEMERRE G., o.c., 1989, p. 1, nieuw stadhuis.

(538) Vertaling: academicus die een fijn geleterde is en (...) kunstcriticus die een kunstenaar is. DE SEYN E., *Dictionnaire Biographique des Sciences, des Lettres et des Arts en Belgique*, deel II, H-Z, Brussel, 1936, p. 926.

(539) DEWANDRE T., *Lucien Solvay (1851-1950)*, in *Connection, Revue d'art et de littérature*, nr. 3, januari 2007, p. 10-11; Informatie over domiciliatie-adressen verstrekt door Philippe Bovy, gemeentebestuur Elsene.

(540) AUBRY F., o.c., 2008. De oorspronkelijke deurtrekker van de voordeur is verdwenen; het huidige exemplaar werd naar analogie met dit van de koetspoort vervaardigd in opdracht van de huidige eigenaars (inlichting van mevr. Ine Mariën-De Cock). Op 17 juni 2010 verkocht het veilingshuis *Pierre Bergé & Associés* in Brussel een stel art nouveaudeurklinken (lot 1142), dat afkomstig zou zijn van de woning Braecke (. Braecke zorgde mogelijks nog voor meer sculpteerwerk in zijn atelierwoning: ter plaatse wordt een gipsen schouwmantel bewaard met een liggende naakte vrouw.

(556) "Le porteur de la présente vous remettra le bas relief de P. Braecke. Nous vous prions de prendre note que d'autres épreuves en bronze de cette œuvre devront coûter f 125, la plaque de derrière comprise." Nota bewaard in de archieven van het Hortamuseum, Sint-Gillis.

(557) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 97, voetnoot 201.

(558) Het gipsen reliëf uit de nalatenschap van P. Braecke werd in 2009 aangekocht door het Hortamuseum in Sint-Gillis.

(559) ANONIEM, *Exposition Internationale de Milan 1906, Section Belge, Catalogue officiel*, Brussel, 1906, p. I-III. Het is niet duidelijk of het hier om hetzelfde ontwerp gaat als op het Anspachmonument.

(560) DU CATILLON L., *Onze moderne kunst te Milaan*, in *Vlaamse Gazet*, 5 juli 1906.

(561) Ibidem.

(562) ANONIEM, *Exposition Internationale de Milan 1906, Section Belge, Catalogue officiel*, Brussel, 1906, p. 95.

(563) Vertaling: De ingangsportiek van de afdeling was een triomf van harmonie ontworpen door architect Horta en hij maakte ook het prachtige eresalon. PICA V., in *Rivista di Roma*, oktober 1906, p. 686.

(564) Vertaling: Ik twijfel des te minder om te bevestigen dat de essentie in het beeldhouwwerk van mijn vriend Braecke lag, die het op zich had genomen in naam van de Belgische kunst en deelname. Zonder de enorme steun van zijn talent zou de ingangsportiek – ons aandeel – waardeloos geweest zijn: een gevel ter grootte van de binnenkant van een gewone tentoonstellingsgalerij, doorboord door twee openingen voorzien van smeedijzeren hekwerk, en in het midden een grote ruimte omgeven door gevleugelde geniën en op de attiek een groep van vijf figuren die op originele wijze geplaatst zijn. Ik denk dat deze werken overgenomen zullen worden door een museum; ze zijn het waard en ze vertegenwoordigen een periode in het oeuvre van de kunstenaar waarin zijn geest meer bezig was met de sierlijkheid dan met de symbolische vorm van het beeld. DULIERE C., o.c., 1985, p. 172.

▲ Bovenstuk van de schouwmantel uit het atelier van Pieter Braecke in Sint-Joost-ten-Node (foto auteurs)

(541) GUISET J., *Emile Fabry 1865-1966, Symbolisme, tentoonstellingscatalogus*, Sint-Pieters Woluwe, 2000, p. 16.

(542) Id., p. 17-19. DALEMANS R., *Le peintre symboliste Émile Fabry (Verviers, 1865 – Woluwe-Saint-Pierre, 1966)*, in *Monographies de l'art en Wallonie et à Bruxelles*, Brussel, 1986, p. 6-15.

(543) GUISET J., o.c., p. 64, 161, cat. nr. 79.

(544) GUISET J., o.c., p. 19.

(545) Ibidem.

(546) Ibidem; DALEMANS R., o.c., p. 15-16.

(547) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 77; ANONIEM, *Pour l'Art, XIme exposition annuelle*, 17 januari-16 februari 1903, p. 11. Ook gepubliceerd door HESSLING E., o.c., p. 6. Tevens informatie verstrekt door F. Aubry.

(548) GUISET J., o.c., p. 24.

(549) Privéverzameling, brief d.d. 6 november 1927 van de secretaris-penningmeester van de sectie plastische kunsten aan Pieter Braecke. ANONIEM, *Section des Arts plastiques du Cercle artistique et littéraire, Gand, Exposition des œuvres de C. Montald, E. Fabry – artistes peintres – P. Braecke – sculpteur – du 4 au 16 mars 1928, Catalogue*, nr. 13.

(550) AUBRY F., o.c., 2008.

(551) PICA V., o.c., 1904, pl. p. 13.

(552) ANONIEM, *Exposition de Turin, Récompenses*, in *L'Emulation*, 1902, September 1902, nouvelle série, jg. 3, nr. 9, p. 84.

(553) ANONIEM, *Salon Triennal des Beaux-Arts, Catalogue*, Brussel, 1903, p. 159.

(554) FORNARI B., o.c., p. 113, ill. 76. De beeldjes bevinden zich heden in een privéverzameling.

(555) DIERKENS-AUBRY F. en VANDENBREEDEN J., *Art nouveau in België*, Gent-Tielt, 1991, p. 171. De ontwerper, noch de bewaarplaats van deze bronzen beeldjes zijn gekend.

(565) ANONIEM, *Exposition Internationale de Milan 1906*, o.c., p. 87.

(566) Vertaling: In de heldere galerij opgericht door Horta, achter de levendige portiek waarin de figuren en bas-reliëfs van Braecke hun ongeduldige hartkloppingen onderwerpen aan de magistrale sierlijkheid van de architectuur, ontvangen een honderdtal exposanten de toeschouwer ... FIERENS-GEVAERT H., *L'Art décoratif belge à l'Exposition de Milan*, in *L'Art Moderne*, jg. 26, nr. 29, 22 juli 1906, p. 229.

(567) DULIERE C., o.c., 1985, p. 173, fig. 139.

(568) DU CATILLON L., o.c., 1906.

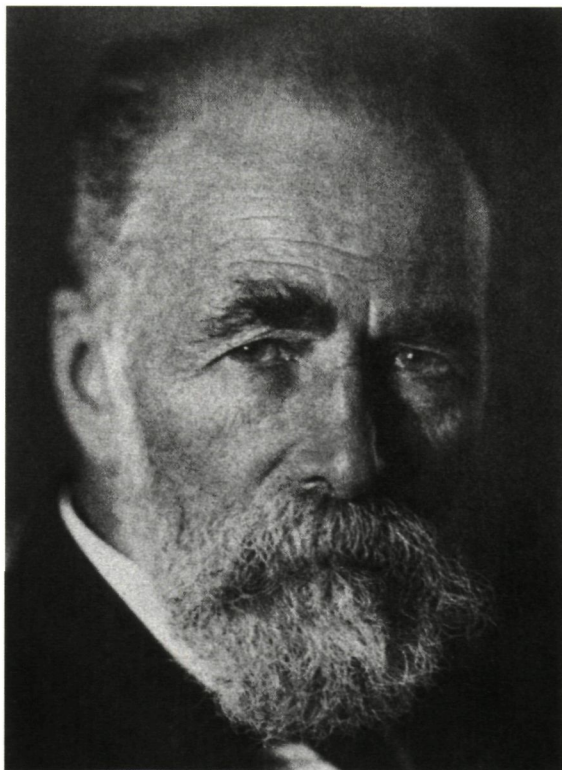
(569) Vertaling: 1. Ideaal. Groep van drie figuren, Inspiratie-Gevoel-Natuur, 2. De kunst reikt naar het ideale. Twee figuren, Beeldhouwkunst-Schilderkunst, 3. De Roem. Twee figuren in reliëf. ANONIEM, *Pour l'Art, XVme Exposition, 26 janvier-19 février 1907, Catalogue de la XVme Exposition annuelle 26 janvier-19 février 1907*, s.p., pl. met het beeld van de Schilderkunst.

(570) Vertaling: De decoratieve figuren ontworpen door dhr. Pieter Braecke voor de ingang van de Galerij van de Belgische sierkunst zijn zeer mooi. Ze zijn van een klassieke schoonheid, met een persoonlijk gevoel voor vorm en beweging. De twee reliëfs van de Roem, opgesteld in de eerste zaal van de tentoonstelling, verdienen dat de aandacht er op gevestigd wordt. Zij tonen bij dhr. Braecke een bevrijding van de realistische formules die tot hiertoe zijn inspiratie begrepsden. Het is voor de uitstekende kunstenaar een nieuwe ontwikkeling. Laten we hopen dat zijn

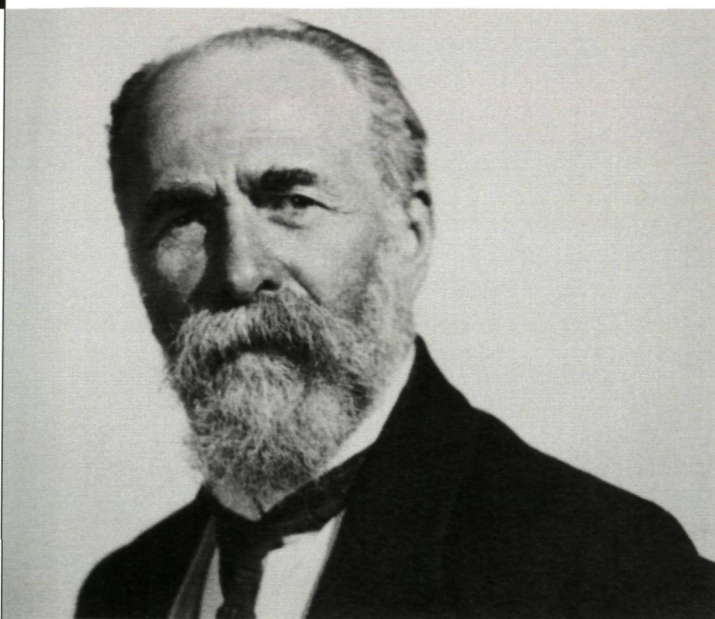
- speciale zin voor monumentale beeldhouwkunst weldra kan bevestigd worden in een definitief kunstwerk. MAUS O., "Pour l'Art", in *L'Art Moderne*, jg. 27, nr. 8, 24 februari 1907, p. 58.
- (571) Vertaling: De kunst van Rousseau is voornamelijk én soepel. De boetseerwijze van Braecke is decoratiever, minder Florentijns, als ik het zo mag zeggen: je zou hem tussen De Vigne en Lambeaux moeten rangschikken. D(UTRY) A., *Expositions: XV salon du Cercle Pour l'Art*, in *Durendal, revue catholique d'art et de littérature*, jg. 14, nr. 3, maart 1907, p. 187.
- (572) Vertaling: Deze twee meesters (i.e. Fabry en Rousseau) hebben de uitdrukking van hun stijl gevonden in de ongepolijste verheven stijl daar waar dhr. Braecke erin slaagt zeer decoratieve figuren te creëren, strevend naar zwierigheid, een gevuld silhouet, weelderig vanuit alle oogpunten, in de figuurgroepen die dienden om het Belgisch paviljoen op de tentoonstelling van Milaan te sieren. Er is iets warmes in de uitvoering en een verheven en waardige uitdrukking straalt uit van het geheel door de uitwerking en de juiste maatvoering in de beweging van de volumes. MANDON M., "Pour l'Art", in *La Fédération Artistique*, jg. 34, nr. 18, 3 februari 1907, p. 129.
- (573) Vertaling: Decoratief geheel dat de ingangdeur van de Belgische Afdeling op de tentoonstelling van Milaan in 1906 sierde: Inspiratie, Natuur, Gevoel (groep) – Beeldhouwkunst, Schilderkunst (beelden). ANONIEM, *Exposition Générale des Beaux-Arts, Catalogue*, Brussel, 1907, 3de uitgave, p. 86.
- (574) Vertaling: Braecke zal de grote portiek van de tentoonstelling in Milaan heropbouwen. Al deze kunstenaars zullen adequate plaatsen krijgen voor hun werken, zodat een decoratieve creatie er niet meer zal uitzien als een opgehangen schilderij maar als iets dat door zijn ritme, zijn intieme correlaties van lijnvoering, en de kleurtonen die een expressie uitdrukken, de ziel zal vormen van een aangepaste omgeving. ANONIEM, *Le prochain Salon de Bruxelles*, in *La Fédération Artistique*, jg. 34, nr. 44, 4 augustus 1907, p. 339.

▶ Pieter Braecke
(SAN,
repro O. Pauwels)

- (575) Collectie heden bewaard in het KIK: neg. nrs. C 1577, 1578 en 1584.
- (576) KIK neg. nr. C 1581.
- (577) BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 6. ANONIEM, *Pour l'Art, XVme Exposition, 26 janvier-19 février 1907, Catalogue de la XVme Exposition annuelle 26 janvier-19 février 1907*, s.p.
- (578) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 1; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort. Inventaris October 1939. Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 41; BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 15. In deze nota wordt het derde beeld als 'la Sensation' i.p.v. 'le Sentiment' omschreven. Op p. 6 van hetzelfde document is er sprake van 'Inspiration, Sentiment, Idéal, Sculpture, Peinture, Renommée'.
- (579) SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort. Inventaris October 1939. Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 42 en 43.
- (580) SAN, DE CREUS J., *Schatting en vaststelling der schade veroorzaakt door beschieting en door Duitse bezetting aan de verzameling Museum te Nieuwpoort*, 30 april 1946, nrs. 1, 4, 5; SAN, VAN ASTEN W., *Schatting en vaststelling der schade aan de kunstwaarde der beeldhouwwerken in het P. Braecke museum te Nieuwpoort*, 27 juni 1956, nrs. 1, 4 en 5; SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten, bijhorende lijst, nrs. 1, 4 en 5.
- (581) BERQUIN K.R., o.c. Op de laatste bladzijde wordt vermeld dat er twee bas-reliëfs tentoongesteld waren (zaal 1, nr. 5). Uit een foto van deze zaal bewaard in het Stedelijk Archief in Nieuwpoort kan afgeleid worden dat het om de reliëfs met de vrouwelijke genieën gaat.
- (582) Vertaling: In zijn atelier in de Troonsafstandstraat toont beeldhouwer Braecke ons een enorme massa gewikkeld in doeken, die de groep van de Roem en Pegasus zal vormen. Er zullen twee groepen zijn die hetzelfde motief op een verschillende wijze voorstellen. Een groep stelt de Roem voor in een onstuimige beweging, onder de bescherming van een poëtisch paard waarvan de grote vleugels zich in de ruimte ontplooiën. Dit werk is goed geconcipeerd en handig uitgevoerd. Deze groepen zullen aan weerszijde van de attiek geplaatst worden op de voorgrond. ANONIEM, *Les Beaux-Arts à l'exposition*, in ANONIEM, *Bruxelles exposition, organe officiel de l'exposition 1910*, vol. I, p. 307. Dit beeld wordt afgebeeld in ANONIEM, *Informations diverses*, in ANONIEM, *Bruxelles exposition, organe officiel de l'exposition 1910*, vol. I, p. 337.
- (583) ANONIEM, *Bruxelles exposition, organe officiel de l'exposition 1910*, vol. II, p. 2, foto van de opening; p. 257 (aanduiding van de zone die in de brand is vergaan).
- (584) ANONIEM, *A travers l'exposition, Chronique*, in *Bruxelles-Exposition, Journal de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles 1910*, jg. 3, nr. 13, maart 1910, p. 34-35.
- (585) Idem, p. 35; ANONIEM, *Les petites nouvelles de l'exposition*, in *Bruxelles-Exposition, Journal de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles 1910, Troisième année, Fascicule 13, 10 Octobre 1910*, p. 148.
- (586) ANONIEM, *A travers l'exposition, Chronique*, in *Bruxelles-Exposition, Journal de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles 1910*, jg. 3, nr. 3, maart 1910, p. 34-36; PARKES K., *Sculpture of To-Day, Volume II: Continent of Europe*, New York, 1921, p. 113.
- (587) Vertaling: en de conventionele inplanting van de standbeelden van een banale allegorie die de portiek bekronen. P.A., *Le génie civil*, in ANONIEM, *Bruxelles exposition, organe officiel de l'exposition 1910*, vol. II, p. 217.
- (588) Vertaling: Zijn groep van twee vrouwen ten voete uit, genaamd Zomer en Herfst, is decoratief en naturalistisch. PARKES K., o.c., p. 113.

- (589) ANONIEM, *A travers l'exposition, Chronique*, in *Bruxelles-Exposition, Journal de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles 1910*, jg. 3, nr. 3, maart 1910, p. 34-35.
- (590) ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue, XVIIIe Exposition annuelle*, Bruxelles, 5 février – 6 mars 1910, Pierre Braecke, nr. 1.
- (591) ANONIEM, *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 30, nr. 8, 20 februari 1910, p. 63.
- (592) Vertaling: Tot slot is er slechts één beeldhouwer, maar een goede, die ons staande houdt. Het gaat om Pieter Braecke waarvan we een mooi groot decoratief beeld voor de koepel van de Burgerlijke genie op de Tentoonstelling bewonderen en een Droomfiguur van een delicate, poëtische bezieling maar waarvan de techniek, vrijwillig getormenteerd, afgeknaagd, ongelijk, zich weinig verzoent met het delicate uitgedrukte gevoel. DE TAEYE E.-L., *Le Salon de "Pour l'Art"*, I, in *La Fédération Artistique*, jg. 27, nr. 22, 27 februari 1910, p. 170.
- (593) ANONIEM, *Les petites nouvelles de l'exposition*, in *Bruxelles-Exposition, Journal de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles 1910*, jg. 3, nr. 13, oktober 1910, p. 148.
- (594) Vertaling: Een Oceanide duikt op uit het water en de zeegrassen, gelegen in een voluptueuze en gratievolle houding. "ANONIEM, *Les Beaux-Arts à l'exposition*, in ANONIEM, *Bruxelles exposition, organe officiel de l'exposition 1910*, vol. I, p. 307. Mogelijk bevindt het gips zich nu in het magazijn in Nieuwpoort: het bovenlichaam van een vrouw komt boven het water uit; een groot deel van de basis van het gips is heden verdwenen, ca. 1988 was het beeld nog volledig (SAN, BOURGOIS P. negatieven P. Braecke, neg. nr. BB19/34).
- (595) ANONIEM, *Pour l'Art, XVIIe Exposition au Musée Moderne à Bruxelles du 30 janvier au 1er Mars 1909, Catalogue*, p. 7, nr. 1.
- (596) ARA Brussel, *Paris Expo 25*, inv. nr. 47. Plannen nr. 7 en 8.
- (597) Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, brief d.d. 10 november 1924.
- (598) Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, brief d.d. 11 november 1924.
- (599) Vertaling: Ik denk derhalve dat tijdens de opbouw de mooie figuur met het zwaard zal moeten gewijzigd worden of iets anders moet gevonden worden dat voldoening schenkt. Privéverzameling, brief d.d. 1 december 1924 van V. Horta aan P. Braecke.
- (600) ARA Brussel, *Paris Expo 25*, inv. nr. 41, brief d.d. 18 december 1924 van de Commissaris Generaal van de regering aan Pieter Braecke.
- (601) Ibidem evenals brief d.d. 22 december 1924 van Pieter Braecke aan Van der Burch, met de melding dat hij het contract getekend heeft en meegegeven aan Horta, die het op 23 december opstuurde naar Van der Burch.
- (602) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 70.
- (603) Privéverzameling en kopie in ARA Brussel, *Paris Expo 25*, inv. nr. 41, brief d.d. 9 maart (1925).
- (604) Vertaling: Men moet de plaatsing van de fries afwachten om een definitief oordeel te vellen over jouw werk. Het enige dat ik je wil melden is dat de figuur van de Architectuur absoluut in de as van de toegangsportiek moet geplaatst worden, de fries is langer aan de ene zijde dan aan de andere. Ik weet niet hoe je dit zal kunnen regelen, maar in ieder geval, moet het zo zijn en ik vestig er je aandacht op. DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 71.
- (605) Vertaling: Ik had gehoopt dat je bij het vaststellen van de enorme discrepantie tussen jouw beeldhouwwerk en mijn architectuur, je zou inspannen om het in de mate van het mogelijke weer goed te maken door plaatselijke retouches. Noteer wel dat ik je dit zeggend geenszins een vergelijking wil maken. Het enige wat mij interesseert is de harmonie, die naar mijn mening onontbeerlijk is tussen de Architectuur en de Beeldhouwkunst van eenzelfde gebouw. Deze harmonie voel ik in het huidige geval helemaal niet: de architectuur is tot in de kleinste details afgewerkt, jouw beeldhouwwerk heeft een losser karakter waarvan ik de eerste ben om het als artistiek uit te roepen, maar dat – ik herhaal het – in het huidige geval, niet in harmonie is met hetgene dat het omringt. DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 71: brief d.d. 20 april 1925 van Horta aan Braecke, Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis. Er bestaat ook een groot stilistisch verschil met de beelden die Marcel Wolfers maakte als bekroning van het tweede deel van het paviljoen.
- (606) Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, inventarisatie *Ile sect. Industrie d'Art N° 7195*.
- (607) Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, inventarisatie *Ile sect. Industrie d'Art N° 7196 A-B*.
- (608) ENGELEN C., MARX M., o.c., 2006, p. 1237.
- (609) ENGELEN C., MARX M., o.c., 2006, p. 3784-3785.
- (610) ANONIEM, *Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes de Paris 1925, catalogue officiel de la section Belge*, p. 29, 41, 61, 66, 188, 205.
- (611) ANONIEM, *Expositions, Palmarès, Récompenses décernées aux exposants Belges à l'exposition des Arts décoratifs et industriels modernes de Paris*, in *La Cité*, vol. 5, nr. 12, april-juni 1926, p. 230. Over Pieter Braecke, zie ook ADRIAENSSENS W., *Een studie van de Belgische bijdrage aan de Exposition industriels modernes de Paris, 1925*, niet gepubliceerd proefschrift, Vrije Universiteit Brussel. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, academiejaar 1996-1997, vol. I, p. 86-92.
- (612) Vertaling: Zijn bijdrage op de tentoonstelling van de Sierkunsten te Parijs, in 1925, trok de aandacht. Hij smukte namelijk de gevel van het Belgisch paviljoen op met volplastische beelden: "De Architectuur, de Beeldhouwkunst en de Schilderkunst." Helemaal rondom waren de decoratieve kunsten in een stoet in bas-reliëf weergegeven. Wat blijft er hier van over? DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 600.
- (613) Vertaling: Ik ontving een brief van dhr. Horta die mij liet weten dat de beeldhouwwerken van het Belgisch erepaviljoen op de tentoonstelling van de Sierkunsten in Parijs toebehoren aan de regering en dat u de intentie heeft ze terug naar Brussel te laten komen maar dat ik de afname zou moeten leiden en dat ik de kosten voor de afname zou moeten betalen. Ik veronderstel dat dit niet uw wens is. (...). ARA Brussel, *Paris Expo 25*, inv. nr. 41, brief d.d. 6 november 1925.
- (614) Vertaling: Ik ontvang heden uw brief en daar ik bij de haard gekluisterd zit met keelpijn ben ik ontzettend blij met het nieuws dat u mij meldt dat ik niet naar Parijs moet voor het inpakken. Mag ik u zeggen dat dhr. Horta en ikzelf vooral de fries van de voorgevel wensen te behouden. Om de figuren los te maken volstaat het om de ijzerdraad die de koppen aan het gebouw vastmaken door te knippen en om de plint met een heen en weer-beweging los te wrikken. Indien mijn aanwezigheid noodzakelijk blijkt, zal ik na uw oproep vertrekken. ARA Brussel, *Paris Expo 25*, inv. nr. 41, brief d.d. 13 november 1925.
- (615) Vertaling: Dhr. Hoofdconservator van de Musea van het Jubelpark meldt mij dat uw decoratieve fries die het fronton van ons paviljoen op de tentoonstelling in Parijs sierde, en dat ik geschonken had aan de genoemde musea, in een erbarmelijke toestand is toegekomen. Ik had mij er rekenschap van gegeven voor de verzending naar dhr. Capart, dat gelet op de fragiele toestand van deze hoogreliefs, ze een hoog risico op schade liepen bij het transport. Misschien zijn ze nog herstelbaar; ik zou u dan ook dankbaar zijn mij te willen informeren na een bezoek

▲
Pieter Braecke
(SAN,
repro O. Pauwels)

aan dhr. Capart dat ik mij veroorloof u te vragen te willen brengen betreffende dit onderwerp. ARA Brussel, *Paris Expo 25*, inv. nr. 41, brief d.d. 22 februari 1926.

- (616) Vertaling: Ik heb ze in een zo schrijnende toestand gevonden dat ik het onmogelijk acht ze te tonen. Hetgene kon gered worden stelt niets voor ten opzichte van hetgene er daar was en geeft geen totaalbeeld van het werk. Ik denk dat het te verkiezen valt een totaalbeeld te tonen aan de hand van foto's. ARA Brussel, *Paris Expo 25*, inv. nr. 41, brief d.d. 4 maart 1926.
- (617) Vertaling: De getinte gipsen zijn in een erbarmelijke staat aangekomen; hun auteur, dhr. Bracke (sic) heeft ze moeten restaureren. Ik adviseer om er niet meer aan te komen. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, *Expositions internationales 1919-1929*, nr. 8, dossier 2537, *Exposition des Arts décoratifs à Paris 1925*, brief van dhr. Laurent, conservator, d.d. 9 april 1926.
- (618) Prentbriefkaart in privéarchief.
- (619) ANONIEM, *Pour l'Art. XXXe salon de peinture et de sculpture, Bruxelles, Palais des Beaux-Arts, 10 novembre 1928 – 25 décembre 1928*, p. 7, nr. 17
- (620) ANONIEM, *La statuaire des Grands Palais*, in *Le livre d'or de l'exposition universelle et internationale, Bruxelles 1935, édité par le Comité exécutif de l'exposition*, p. 226-227. R.V., *La Statuaire des Grands Palais, Interview du maître Egide Rombaux, in 1935, Bulletin officiel de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles-Officiel blad der algemeene wereldtentoonstelling van Brussel*, nr. 11, 15 juni 1934, p. 387-389; R.V., *Les artistes et l'exposition de Bruxelles 1935, in 1935, Bulletin officiel de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles-Officiel blad der algemeene wereldtentoonstelling van Brussel*, jg. 2, nr. 14, 15 september 1934, p. 499-502.
- (621) Privéverzameling, ontwerp van brief d.d. 29 maart 1934 van P. Braecke aan dhr. Fonck.
- (622) Privéverzameling, contract afgesloten tussen de *Société de l'Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles* vertegenwoordigd door haar directeur-generaal Charles Fonck en Pieter Braecke, getekend op 12 april 1934.
- (623) Privéverzameling, brief d.d. 15 mei 1934 van de *Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles*.
- (624) Privéverzameling, brief d.d. 18 juli 1934 van de *Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles*.
- (625) Privéverzameling, brief d.d. 20 juli 1934 van de *Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles*.
- (626) Privéverzameling, brief d.d. 6 augustus 1934 van de *Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles*.
- (627) Privéverzameling, brief d.d. 16 augustus 1934 van de *Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles*.
- (628) Privéverzameling, kopie naar Braecke van oorspronkelijke brief d.d. 22 oktober 1934 naar de firma Engema.
- (629) Privéverzameling, brief d.d. 8 juni 1935 van de *Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles*, met handgeschreven motivatie van Pieter Braecke.
- (630) Voor de symboliek zie ook: COOMANS T., *Brussel, Groot Paleis van de Heizel*, in BUYLE M., CELIS M., KLINCKAERT J., WYLEMAN L., VANTHILLO C., *De beeldentaal van symbolen*, M&L cahier, Brussel 2002, p. 144-149.
- (631) BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 2.
- (632) Vertaling: Paul Devigne maakte het monument Breydel en De Coninck, dat in Brugge werd ingehuldigd in 1887, door Leopold II. De Bruggelingen weten allicht niet dat de bas-reliëfs het werk zijn van Braecke en niet van Paul De Vigne. Het volstaat om een blik te werpen op dit deel van het monument om te zien dat de stijl en de uitvoering van deze bas-reliëfs essentieel verschillen van de beelden van de twee gemeentevaders (*communiens*). DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 598.
- (633) Privéverzameling, brief met hoofding van *Exposição Nacional de 1922* met handgeschreven vertaling van het wedstrijdreglement.
- (634) Dit blijkt uit een geïllustreerde brief uit Hastière d.d. 28 juli 1924 van een zekere Chare(?) Michel (?), vriend van Braecke die hem allerlei ideeën aan de hand doet over de bevolking, dieren, plantent, architectuur en decoratie, Privéverzameling.
- (635) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., *De beelden van Brussel*, Patrick Derom Gallery, Brussel, 2000, p. 231-232, p. 272 (voetnoot 147).
- (636) De schrijfwijze van de naam varieert in het archiefmateriaal. We hebben hier geopteerd voor de schrijfwijze die Pieter-Jacob Gassée gebruikte.
- (637) RENIEU L., *Histoire des Théâtres de Bruxelles depuis leur origine jusqu'à ce jour*, Parijs, 1928, p. 428.
- (638) Id., p. 162, 399, 431.
- (639) Id., p. 431-432.
- (640) Id., p. 501.
- (641) Id., p. 502.
- (642) Stadsarchief Brussel, Archief van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2561, nr. 39.
Ontwerp van brief d.d. 4 juni 1890 van het College aan P. Gassée als antwoord op een brief d.d. 17 mei 1890 van P. Gassée aan de Burgemeester en Schepenen van Brussel.
- (643) ANONIEM, *Boekennieuws en Kronijk, Varia*, in *Het Belfort, Tijdschrift toegewijd aan Letteren, Wetenschap en Kunst*, jg. 5, nr. 9 en 10, september-oktober 1890, p. 228.
- (644) QUINTENS P., *De stati(g)(sch)e mannen van de KVS*, in *AMVB Tijdingen, Mededelingen voor de Vrienden van het Archief en het Museum van het Vlaams Leven te Brussel*, jg. 27, nr. 1, maart 2006, p. 6-7; Id., Deel 2, jg. 27, nr. 2, juni 2006, p. 13; Id., Deel 3, jg. 27, nr. 3, september 2006, p. 15.
- (645) QUINTENS P., o.c., maart 2006, nr. 1, p. 7.
- (646) Al de briefwisseling aangehaald in deze rubriek wordt, tenzij anders vermeld, bewaard op het ARA Brussel, Archief van

- het Ministerie van Openbaar Onderwijs – bestuur der Schone Kunsten, nr. 599, Koekelberg, Monument Felix Van De Sande, Park.
- (647) Vertaling: Van de Sande verdient het dat men zich zijn naam herinnert. Hij is de vader van het moderne, Vlaamse theater. Men kan stellen dat hij voor de dramatische literatuur hetzelfde betekende als Conscience voor de roman. Zijn oeuvre heeft voldoende weerklank gevonden – al heeft het niet dezelfde literaire waarde als dat van de vruchtbare Antwerpse romanschrijver – maar de wegwijnende toestand waarin Van de Sande de Vlaamse scène heeft gevonden, kan men zich op heden nog moeilijk inbeelden. Van de Sande heeft standgehouden en men kan op dit moment bijna de vruchten plukken van zijn inspanningen.
- (648) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 599, gewettigde, getypte kopie van de offerte van Braecke.
- (649) QUINTENS P., o.c., maart 2006, nr. 1, p. 7; DEROM P., o.c., 2002, p. 14, nr. 14/1.
- (650) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 105-107.
- (651) Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2561, dossier 33, brief d.d. 13 december 1895 van Emile Janlet naar de burgemeester.
- (652) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 433, Brussel, monument Anspach.
- (653) Paul De Vigne had een piano laten aanvoeren in het gezondheidscentrum waar hij verbleef en was opnieuw beginnen tekenen.
- (654) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 433.
- (655) ANONIEM, *Petite chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 16, nr. 37, 13 september 1896, p. 295, meldt dat de stad Brussel de uitvoering van het Anspachmonument heeft verdeeld onder drie van de beste kunstenaars. Hierbij wordt benadrukt dat Braecke het beeld van Sint-Michiel zal maken én dat hij de leerling is van De Vigne.
- (656) ROELANDTS O., *Paul Devigne*, Gent, Koninklijke Academie voor Schoone Kunsten, 1931-'32, p. 69.
- (657) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 107. Braecke vermeldt ook zelf dat hij de *cracheurs* en de Sint-Michiel maakte (ARA Brussel, Fonds *Art Belge*, nr. 745, brief d.d. 17 september 1899 van P. Braecke); Stadsarchief Brussel, Openbare werken, dossier 9042, brief d.d. 19 juli 1897 van G. Houtstont naar dhr. Popelin. Hierin wordt bericht dat Houtstont de vier modellen van de mascarons op 2 april 1897 naar de dhr. Luppens gestuurd heeft. De gieterij Luppens, wellicht één der oudste in het Brusselse, zou opgericht zijn in 1850 met vestiging aan de Eikstraat 20, in Brussel, later Eikstraat 20/ Centrumlaan 46-48 (1875), Anspachlaan 46-50/ Denemarkenstraat 15 (*Usine-Fonderie*) in Sint-Gillis (1885), Anspachlaan 46-50/ Noordlaan 151-155/ Denemarkenstraat 15 (1887) en Noordlaan 151/ Nieuwstraat 144-148/ Denemarkenstraat 15 (1902). Zie ondermeer ENGELIN C., MARX M., *Compagnie des Bronzes*, ARA, Brussel, 2002, p. 136-137; DUPONT P.-P., *La Compagnie des Bronzes et ses concurrents. La fonte des bronzes monumentaux aux XIXe et XXe siècles*, in NANDRIN J.-P. e.a., *La Compagnie des Bronzes de Bruxelles. Fabrique d'Art, Les Cahiers de la Fonderie*, nr. 28-29, december 2003, p. 107-108. GRIMM, in *La Fédération Artistique*, jg. 24, nr. 46, 29 augustus 1897, p. 368 stelt: "Très typiques aussi dans leurs contorsions les chimères de M. Braecke, de même que les masques cracheurs de M. De Vreese, rappelant les mascarons italiens." Wellicht bedoelde hij het omgekeerde, de mengwezens zijn immers gesigeneerd door Devreese!
- (658) Vertaling: Ik herinner me nog altijd dat wijlen architect Janlet me dikwijls zei dat hij fout geweest was om de maskers die ik gemodelleerd had voor het monument Anspach in brons te laten gieten. Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, brief d.d. 22 september 1925 van P. Braecke aan *Monsieur le sénateur*.
- (659) Vertaling: Een model bestemd voor het gieten van een standbeeld van Sint-Michiel in verguld brons, ongeveer 1,50 m hoog, naar de Sint-Michiel van het monument Wilson, in het gemeentelijk Museum, te leveren eind januari. Dhr. Braecke, *rue du Cadran 25*, zal de opdracht krijgen om het model op de voormelde grootte uit te voeren en zal het afleveren gegoten in brons door een gieter goedgekeurd door de stad. Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2561, nr. 33, contract d.d. 1 augustus 1896 tussen burgemeester Charles Buls en "*Mme. Paul De Vigne, répondant pour son mari*" met betrekking tot de afwerking van het monument. Voor Aerts wordt gestipuleerd: "*Mr Paul De Vigne s'engage à confier le travail de pratique de ces 2 pièces à Mr Aerts, rue du Pavillon, 98, à Schaarbeek.*" Zie ook FRANSOLET M., *Le sculpteur Paul de Vigne 1843-1901*, Verhandelingen van de Koninklijke Academie van België, Klasse der Schone Kunsten, deel XI, aflevering 4, Brussel, 1960, p. 137-139.
- (660) Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2561, nr. 33.
- (661) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 433.
- (662) De Magdalenamarkt aan de Sint-Jansstraat was een realisatie van architect Jean-Pierre Cluysenaar (1811-1880) waarvan nog enkel de gevelganderij oorspronkelijk is. Het complex werd ingehuldigd in 1848 als groentenmarkt, maar werd later stadsfeestzaal. De huidige zaal, naar ontwerp van de architecten Marcel en Paul Mignot, dateert van 1957. Achter de zaal loopt nog steeds de Bortiergalerij, voorganger van de koninklijke Sint-Hubertusgalerijen, met monumentale uitgang aan de Magdalenasteenweg, dicht bij het Centraal station en de Albertina.
- (663) Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2562, dossier 41.
- (664) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 105-107.
- (665) ANONIEM, *Exposition Universelle des Beaux-Arts 1894, Catalogue Général Illustré*, Anvers, 1894, p. 42-43.
- (666) DE BONDT R., *Evolutionary Morphology in Belgium, The Fortunes of the "Van Beneden School," 1870-1900*, in *Journal of the History of Biology*, vol. 41, 2008, p. 85.
- (667) Al de briefwisseling aangehaald in deze rubriek wordt, tenzij anders vermeld, bewaard in het ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 220, Mechelen, Monument Van Beneden.
- (668) Volgens het verslag van het Ministerie van de Landbouw en de Openbare Werken, administratie van de Schone Kunsten van 24 juli 1896, werden er 14 maquettes ingediend (ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 220. Volgens de *Mechelse Courant. Katholiek Weekblad voor de stad en het arrondissement Mechelen* (jg. 35, nr. 30, 24 juli 1898) namen er 13 beeldhouwers aan de wedstrijd deel en volgens *L'Art Moderne* zou het om 18 inschrijvingen gaan (cf. DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 65).
- (669) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 66. De *Mementos* zijn een reeks handgeschreven notities van Victor Horta die de jaren 1894

tot 1906 overspannen. In 1941 werden zij gehergroepeerd; zij omvatten uitgeknipte en geannoteerde agendapagina's, evenals commentaar van Horta over het afgelopen jaar. Dit manuscript werd vervolgens getypt. Beide documenten worden bewaard in de archieven van het Hortamuseum in Sint-Gillis.

- (670) "1896. Monument v. Beneden (Juin)." DULIERE C., o.c., 1985, p. 304, fig. 212.
- (671) HOPPENBROUWERS A., VANDENBREEDEN J., BRUG-GEMANS J., *Victor Horta, architectonografie*, Antwerpen, 1975, p. 125, fig. 33; DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 64-65, fig. 60; AUBRY F., *Chronologie*, in AUBRY F., VANDENBREEDEN J., o.c., p. 226.
- (672) Foto in privébezit.
- (673) ANONIEM, *Mechelse Courant. Katholiek Weekblad voor de stad en het arrondissement Mechelen*, jg. 35, nr. 30, 24 juli 1898.
- (674) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 220.
- (675) Al de in deze rubriek vermelde documenten worden, tenzij anders vermeld, bewaard in het ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs-bestuur der Schone Kunsten, nr. 676, Leuven, Monument Edouard Remy.
- (676) Vertaling: Ik heb destijds de buste van dhr. Remy gemaakt en later zijn standbeeld, met, naast hem een 'weduwe' – dit is nu juist het monument dat Remy na zijn dood had willen zien op-richten.
- (677) Vertaling: U zou mij kunnen zeggen, Mijnheer de Minister, neem dan deel aan de wedstrijd. Maar we weten allemaal dat de wedstrijden de triomf zijn van de middelmatigheid en dat er nooit een waardevolle kunstenaar laureaat werd van deze zogezegde artistieke steekspelen.
- (678) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 66.
- (679) *L'Art Moderne*, nr. 31, 1 augustus 1897, p. 251.
- (680) Vertaling: Na het winnen van één van de prijzen geschonken door de Stad op de Tentoonstelling van Venetië – voor zijn groep *Le Pardon*, (...) werd dhr. Pieter Braecke, de Brusselse

beeldhouwer, via een wedstrijd unaniem gekozen om het monument te vervaardigen dat zal opgericht worden op de Graanmarkt in Leuven, ter herinnering aan Remy, de filantroop. Hij heeft een vrij origineel schema ontworpen, en het is nu reeds duidelijk dat we een zeer verdienstelijk werk mogen verwachten. F.K., *Studio-Talk, Brussels*, in *The Studio international*, vol. XII, nr. 56, November 1897, p. 126-127.

- (681) Vertaling: Naar mijn mening is het ontwerp niet geslaagd. De compositie is ontwricht. Het stijve borstbeeld van Remy lijkt weinig geneigd om de ongelukkigen ter hulp te komen die zo nederig voor hem buigen, in plaats van hem te smeken. De regering moet naar mijn mening de verantwoordelijkheid afschui-ven door middel van een verklarende brief.
- (682) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 66.
- (683) AUBRY F., VANDENBREEDEN J., o.c., p. 119, 226dc; DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 66-67, fig. 67-68. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs-bestuur der Schone Kunsten, nr. 676. Het beeld werd gepubliceerd in *L'Emulation*, jg. 26, 1901, pl. 42.
- (684) Vertaling: hapje brood, werkloze arbeiders, gesticht voor onge-neeslijke zieken, nachtasiel, kinderkribbe, onderwijs.
- (685) Van dit beeld bestaan er drie varianten; foto's ervan bleven be-waard in het stadsarchief in Nieuwpoort, naast een atelierfoto in privéverzameling (cfr. *Catalogus* nr. 111). Voor de datering, cf. brief d.d. 7 september 1899 van P. Braecke (ARA Brussel, Fonds *Art Belge*, nr. 745, Pierre Braecke). *Le Croup* (De Kroep) werd in 1895 tentoongesteld op het *Salon du Champ de Mars* in Parijs (*Salon of Champ de Mars* in *The New York Times*, 21 april 1895). Na de dood van Braecke was er nog een gipsmodel aanwezig in zijn atelier (cf. SAINTENOY P., o.c., 1942, p. 215).
- (686) Deze groep werd tentoongesteld in 1892 op het 35de *Salon de Gand*. ANONIEM, *Salon de Gand, XXXVe tentoonstelling, 1892, Catalogue Illustré* (Honderdjarig bestaan Koninklijke Maatschappij ter aanmoediging van Schoone Kunsten te Gent), BRAECKE P., nr. 1051. ▼

▼
Maraudeurs
(Privéverzameling,
repro O. Pauwels)

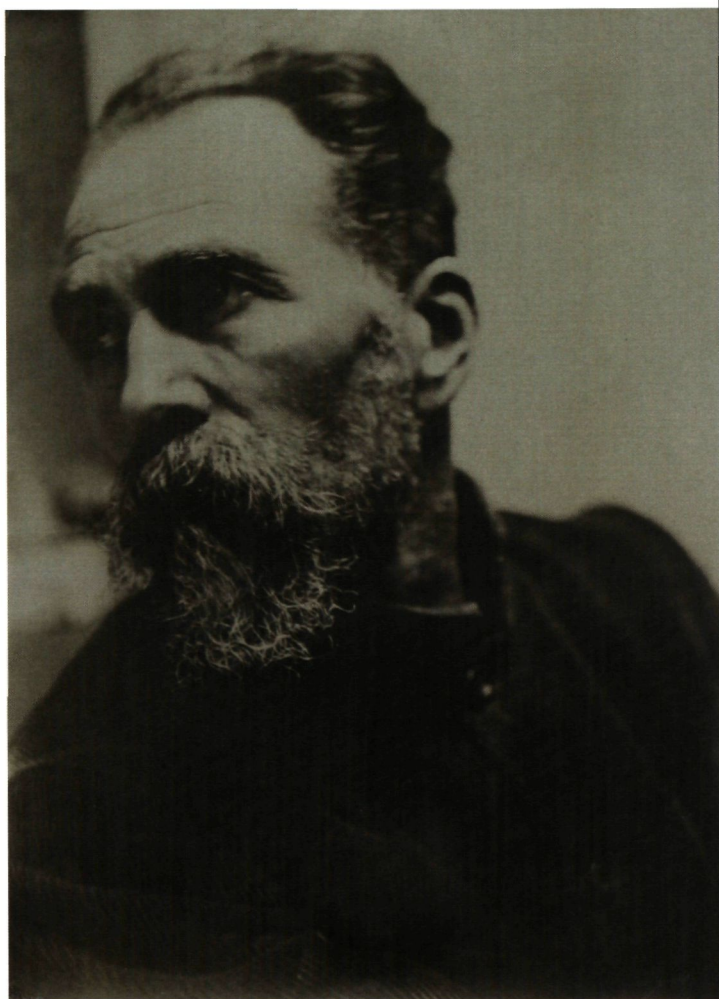

- (687) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs-bestuur der Schone Kunsten, nr. 676, Brief d.d. 18 december 1889 van de minister in antwoord op de brief d.d. 7/8 december 1899 van de gemeente.
- (688) ANONIEM, *Exposition universelle internationale, Paris 1900, Section Belge des Beaux-Arts*, Brussel-Luik, p. 23, nr. 132, pl. CXLV (= het monument in Leuven); PARKES K., *Sculpture of To-Day, Volume II: Continent of Europe*, New York, 1921, p. 112.
- (689) VENTURI A. (o.l.v.), MODIGLIANI E. (hoofredacteur), *L'Arte, periodico di storia dell'arte medievale e moderna e d'arte decorativa*, Rome-Milaan, jg. 4, vol. IX-X, september-oktober 1901, p. 335 (pl.). Mogelijks werd dit beeld ook tentoongesteld op de 8ste tentoonstelling van *Pour l'Art* in 1900; hier wordt echter de titel 'Les suppliantes' gebruikt (ANONIEM, *Pour L'Art. 1900, Catalogue de la 8me exposition, Janvier-Février, Catalogue de la huitième exposition annuelle 20 janvier-18 février 1900*).
- (690) ANONIEM, *Quinta Esposizione Internazionale d'Arte della città di Venezia, 1903, catalogo illustrato*, terza edizione, Venezia, 1903, p. 36, Sala C, nr. 22. PICA V., *L'Arte Mondiale alla V. Esposizione di Venezia*, Bergamo, 1903, p. 78-79, pl. p. 80.
- (691) BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 5. Vertaling: Het stelt een armoedig geklede arbeider voor, in een gebogen houding. De linkerarm, die langs het lichaam hangt, drukt ontmoediging uit terwijl de rechterarm liefdevol op de schouder van zijn dochtertje rust, dat zich huilend tegen hem aandrukt.
- (692) Vertaling: De smekeling, een vrouw die, met een jongetje aan haar zijde en een ander op de arm, met ogen vol tranen, een vertrokken gelaat en met heel haar skeletachtige persoon, de barmhartigheid van de voorbijganger afsmeeft, en *Sans travail*, een werkloze arbeider wiens grote ruwe hand de schouder van het meisje streelt, dat zich tegen zijn been aandrukt en schreit van de honger. Dit zijn twee van de vier groepen, die de sokkel van het eenvoudige maar realistisch originele monument van de filantroop Remy sieren, dat op een plein in Leuven opgesteld is en dat aan Braecke nogmaals de gelegenheid bood om aan te tonen dat hij vooral een kunstenaar is die zich zoals Constantin Meunier en de jonge Jules Van Biesbroeck in een geest van liefdevolle broederlijkheid wil buigen over het moeizame arbeidersleven, de fysieke ontberingen en de morele angsten van de proletariërs en om deze vervolgens tot een hoogte te verheffen. PICA V., *Artisti contemporanei: Pierre Braecke*, in *Emporium*, vol. XIX, januari 1904, nr. 109, p. 11-12.
- (693) SAN, brief d.d. (onleesbaar) november 1905 van P. Braecke aan de stad Nieuwpoort, ontvangen op 10 november 1905.
- (694) SAN, brief d.d. 23 november 1905 van P. Braecke aan de Burgemeester van Nieuwpoort.
- (695) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 14; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 20; SAN, DE CREUS J., *Schatting en vaststelling der schade veroorzaakt door beschieting en door Duitse bezetting aan de verzameling Museum te Nieuwpoort*, 30 april 1946, nr. 6; SAN, VAN ASTEN W., *Schatting en vaststelling der schade aan de kunstwaarde der beeldhouwwerken in het P. Braecke museum te Nieuwpoort*, 27 juni 1956, nr. 6; SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten, bijhorende lijst, nr. 6.
- (696) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 2443, Monument Sergeant De Bruyne, 'Concours offert aux artistes belges', 17 november 1897.
- (697) ARA Brussel, idem, brief d.d. februari 1898.
- (698) ARA Brussel, idem, verslag van de jury d.d. 2 juni 1898.
- (699) ARA Brussel, idem, *Direction des Beaux-Arts, Note pour le Ministre* van E. Declercq, s.d.
- (700) ARA Brussel, idem, brief d.d. 20 juni 1898 aan de minister.
- (701) ARA Brussel, idem, verslag van de jury d.d. 18 oktober 1898.
- (702) ANONIEM, *Inauguration du Monument De Bruyne à Blankenberghe (9 septembre 1900)*, in *Le Patriote Illustré*, jg. 16, nr. 36, 9 september 1900, p. 541 (cover) en ANONIEM, *L'Inauguration du Monument De Bruyne à Blankenberghe, le 9 septembre 1900*, in *Le Patriote Illustré*, jg. 16, nr. 37, 16 september 1900, p. 564-565.
- (703) BILE E., *Blankenberghe, Een rijk verleden, een schone toekomst*, Blankenberghe, 1971, p. 163-168.
- (704) SAN, brief d.d. 10 september 1925 van Burgemeester en Schepenen aan Pieter Braecke; SAN, notulen van de gemeenteraad d.d. 19 januari 1924 – 22 december 1925, zitting van 8 september 1925, p. 367 (voorstel om bedanking te stemmen aan Pieter Braecke voor de schenking); SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort. Inventaris October 1939. Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 38; SAN, DE CREUS J., *Schatting en vaststelling der schade veroorzaakt door beschieting en door Duitse bezetting aan de verzameling Museum te Nieuwpoort*, 30 april 1946, nr. 2; SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten, bijhorende lijst, nr. 2; SAN, VAN ASTEN W., *Schatting en vaststelling der schade aan de kunstwaarde der beeldhouwwerken in het P. Braecke museum te Nieuwpoort*, 27 juni 1956, nr. 2.
- (705) MAUS O., *Le concours de Courtrai*, in *L'Art Moderne*, jg. 20, nr. 31, 5 augustus 1900, p. 248-249. VAN COLEN P., VER-SCHATSE G., PAUWELS B., *Het Groeningemonument en zijn beeldhouwer: Godfried Devreese*, tentoonstellingscatalogus, 3-25 juli 1993, Kortrijk, s.p.; VERMEULEN-VAN LEDE Y., *Het Groeningemonument in Kortrijk*, in *De Leiegouw*, jg. 19, nr. 3, juli 1977, p. 435.
- (706) Kortrijk, Stedelijke Openbare Bibliotheek, Fonds J. de Bethune, J.B. 7015 A, brief d.d. 25 november 1899.
- (707) MAUS O., o.c., 1900; VAN COLEN P., e.a., o.c., s.p.
- (708) VAN COLEN P., e.a., o.c., s.p.
- (709) ANONIEM, *Het Gedenkteken van Groeninge*, in *Onze Tijd*, 1 september 1900.
- (710) VERMEULEN-VAN LEDE Y., o.c., p. 433. MAUS O., o.c., 1900, p. 248.
- (711) MAUS O., o.c., 1900, p. 248.
- (712) VANCOLEN P., e.a., o.c., s.p.
- (713) Vertaling: Het zet de wedstrijdinstelling – die in feite nooit tot goede resultaten heeft geleid – schakmat. Op dit vlak kan het een goede les zijn. Men kent de weerzin van de kunstenaars om tegen elkaar in strijd te treden. Degenen wiens reputatie stevig verankerd is, verachten in het algemeen deze methode om een opdracht te verkrijgen en onthouden zich om deel te nemen aan spelen die bijna steeds leiden tot teleurstellingen, tot verrassingen, tot onrechtvaardige oordelen. Evenals het instituut van de medailles, heeft ook de verouderde wedstrijdinstelling haar tijd gehad en dient ze gesupprimeerd te worden. MAUS O., o.c., 1900, p. 249.
- (714) *Het Volksbelang*, 4 augustus 1900, Gent; cf. VAN COLEN P., e.a., o.c., s.p. Op 27 oktober 1901 stelde Lagae het Brugs gemeentebestuur voor om op de Burg, vóór het stadhuis, een beeld te maken ter verheerlijking van het 'Vlaams Genie'. Hij zou dit vervaardigen voor de som van 60.000 frank, ter gelegenheid van de inhuldiging van de haven van Zeebrugge in 1906. Bij zijn brief waren foto's gevoegd van de maquette: het blijkt het ruiterbeeld te zijn dat hij had ontworpen voor het Groeningemonument in Kortrijk! Het monument werd weerom niet

- uitgevoerd, maar de maquette kwam wel in het stadhuis van Brugge terecht. In 1986 werd beslist hiervan een bronzen afgietsel te laten maken. Het kleine bronzen beeld, gegoten door Dirk de Graeve (Harelbeke), staat sinds 1987 opgesteld op het Brugse Muntplein onder de naam 'Flandria Nostra' of in de volksmond Maria van Bourgondië (VANHOUTRYVE A., *Brugse Stand- en Borstbeelden*, 1989, Brugge, p. 252-256).
- (715) Zie bv. ANONIEM, *Het Gedenkteken van Groeninge*, in *Onze Tijd*, 1 september 1900; *Le Monument de Groeninge*, in *Journal de Courtrai*, 16 september 1900.
- (716) VANCOLEN P., e.a., o.c., s.p.
- (717) Ibidem. In de Stedelijke openbare bibliotheek in Kortrijk bevinden zich de foto's van de ontwerpen van Godefroid Devreese (1ste bekroond ontwerp: Iconografie R 126/04 en R 126/09; 2de ontwerp: Iconografie R 126/06 en R 126/10); Hippolyte Le Roy (Iconografie R 126/07); Victor Acke (Iconografie R 126/05); Jules Lagae (Iconografie R 126/03); Pieter Braecke (Iconografie 126/02); Isidore De Rudder (Iconografie R 126/03). Het Stedelijk Museum van Kortrijk bezit foto's van de ontwerpen van Henri Boncquet (nr. 1985), Gustaaf Pickery (nr. 1982), Frans Joris (nr. 1978 en 1984, twee ontwerpen). Alleen voor het ontwerp van Valère Dupont is het niet duidelijk of daar ook foto's van bewaard bleven. Naast de foto's bleven er ook beschrijvingen van een aantal ontwerpen bewaard.
- (718) Henri Baes was de jongere broer van architect Jean Baes (1848-1914), ontwerper van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg in Brussel, waarvoor Henri ondermeer de muurschilderingen realiseerde. Zijn zoon Firmin Baes (Sint-Joost-ten-Node 1874-1945) bleef bekend als virtuoos pastelschilder.
- (719) VANCOLEN P., e.a., o.c., s.p.
- (720) Vertaling: Het bestaat uit een opengewerkte balustrade van graniet van de Vogezes, in de vorm van een halve cirkel. In het centrum, op een sokkel bevindt zich het standbeeld van Sint-Michiël die de glorie van zijn kinderen uitbazuïnt en een stenen tafel domineert die schuin eindigt naar de grond en die het opschrift van het monument draagt. Aan de twee uiteinden van de balustrade zijn trofeeën van wapens geplaatst, in de klassieke stijl van het begin van de 19de eeuw. Stadsarchief Brussel.
- (721) BRACHET A., *Notice sur Edouard Van Beneden*, in *Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, jg. 89, 1923, p. 167-242.
- (722) HAMOIR G., *La révolution évolutionniste en Belgique: Du fixiste Pierre-Joseph Van Beneden à son fils darwiniste Edouard Van Beneden*, Luik, 2002, p. 141.
- (723) Brief d.d. 11 augustus 1911 van het Comité naar de minister van de Wetenschappen en de Kunsten; ontwerp van antwoord d.d. 30 augustus 1911 van het Ministerie van Wetenschappen en de Kunsten, administratie van de Schone Kunsten. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 1579, Luik, Monument Edw. Van Beneden. Ditzelfde dossier omvat ook de andere brieven die in deze rubriek vermeld worden.
- (724) HAMOIR G., o.c., p. 141.
- (725) WANSON S., *Historique de l'Institut de Zoologie "Edouard van Beneden"*, Université de Liège, 2007, p. 5.
- (726) Vertaling: met een meditatieve en verinnerlijkte uitdrukking. *Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois*, 2001, p. 254.
- (727) Vertaling: Het drukt goed de ernstige en nobele trekken uit van de gene die dit Instituut wereldfaam gaf en aan wie België haar positie dankt in het grote domein van de oorsprong en de oorzaken van de vorming van de levende wezens. BRACHET A., o.c., p. 233.
- (728) SAN, brief d.d. 10 september 1925 van Burgemeester en Schepenen aan Pieter Braecke; SAN, notulen gemeenteraad d.d. 19 januari 1924-22 december 1925, zitting van 8 september 1925, p. 367 (voorstel om bedanking te stemmen aan Pieter Braecke voor de schenking; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 22).
- (729) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 15; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 23.
- (730) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 632, La Hulpe, Monument Camille Lemonnier.
- (731) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 143.
- (732) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 632, krantenknipsel uit *Le Soir*.
- (733) ARA Brussel, idem, krantenknipsel uit *Le Soir* (s.d.) en brief van Piérard d.d. 19 mei 1920.
- (734) Vertaling: Mijn beste vriend, uw ontwerp werd als eerste gerangschikt voor de uitvoering. Ik feliciteer jou oprecht maar het scheelde weinig of jouw onverschilligheid voor de algemene verstaanbaarheid kwam je duur te staan, het profiel is duidelijk op een onvoldoende wijze voorgesteld voor het publiek en zelfs voor de jury die het monument meer heeft beoordeeld op basis van jouw naam dan voor het werk zelf. Het grote publiek zal natuurlijk verbaasd zijn want het zal naar de modellen gaan kijken die meer afgewerkt zijn en beter gepresenteerd. Nooit heb ik beter de invloed hiervan opgemerkt dan bij deze wedstrijd. Hoe het ook zij, je hebt 5 stemmen verkregen tegen één en één onthouding. Het is een zeer mooi resultaat. En nu aan het werk, je zal echt iets onberispelijks moeten maken. Begin onmiddellijk met jouw grote figuur, deze die jouw geestdrift zal opwekken en de rest zal vanzelf volgen. Privéverzameling, brief inv. 218.
- (735) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 67.
- (736) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 143.
- (737) Vertaling: ...wij weten niet hoe het gedenkteken er zal uitzien, maar dhr. P. Braecke is een waardevolle kunstenaar en zijn werk zal zonder twijfel interessant zijn. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van openbaar onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 632.
- (738) Vertaling: Het algemeen concept van dit gedenkteken is ongelukkig, maar het sculpturaal gedeelte is interessant. Het geheel stelt een heuvel voor opgebouwd uit rotsen. Het bovenlichaam van Camille Lemonnier staat boven een cartouche terwijl achter en boven het hoofd van Lemonnier een grote, naakte jongeman "*Le Mâle*" symboliseert of misschien de kunst van de schrijver. Het beeld van deze genius is elegant en krachtig, in een vrij nieuwe beweging, gezeten met open gespreide benen en klaar om recht te springen. Het is een goede sculptuur, eenvoudig en karakteristiek. Heel het monument zal in graniet van de Vogezes uitgevoerd worden, de steen die Bartholomé gebruikt voor zijn grote beelden. De rotsen, de buste van Lemonnier, de genius en de bijhorende elementen zullen de indruk geven uit de top van een rots te komen die uit de grond komt. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 632.
- (739) *L'événement Illustré*, jg. 5, nr. 194, 12 juli 1919, p. 373.
- (740) KIK, neg. nr. A 102796.
- (741) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 70, fig. 73.
- (742) Vertaling: Dit alles zou zonder belang zijn, mocht het monument geslaagd zijn en Camille Lemonnier waardig. Spijtig genoeg is het dat niet. Ondanks de interessante aspecten van

de beelden van dhr. Braecke, is de opstelling ongelukkig. Men beelde zich het effect in, aan het einde van de Louizalaan, van deze artificiële rots die uit de grond opduikt, waarbij sommige delen van deze rotsen gebeeldhouwd zijn en Camille Lemonnier en de symbolische weergave van zijn kunst voorstellen? Het zou ergerlijk zijn om de realisatie van een kunstwerk te vergemakkelijken dat kritiek en spot verdient. De werken van dhr. Braecke zouden in een meer ernstige architecturale opstelling moeten geplaatst worden. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, nr. 632.

- (743) Vertaling: Het is slecht ontworpen – men moet kiezen tussen het borstbeeld dat niet mooi is – en de allegorische figuur die jong en fris is – we zullen het ontwerp in deze zin wijzigen. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 632.
- (744) Het lichaam staat afgebeeld op het negatief nr. BB19/3/30 bewaard in het SAN, P. Bourgois, negatieven Pieter Braecke. De kop werd vervolgens uitgevoerd in graniet van de Vogezen en werd in 1928 aangekocht door het Museum voor Schone Kunsten van Brussel op de tentoonstelling *Œuvres de C. Montald, E. Fabry, P. Braecke* in de *Cercle artistique et littéraire* in Gent. Voorheen had hij ze al in Venetië op de *XIIa Esposizione internazionale d'arte della Città di Venezia* (1920) en op de *Ausstellung alter und neuer Belgische Kunst in der Kunsthalle* te Bern (1926) tentoongesteld; in 1930 stelde hij ze tentooon op de 'Tentoonstelling retrospectieve en hedendaagse kunst' in de Academie voor Schone Kunsten in Leuven. VAN LENNEP J., *Catalogus van de beeldhouwkunst, Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België*, Brussel, 1992, p. 120.
- (745) Vertaling: Ik heb het model van het Monument van Camille Lemonnier volgens uw wensen vereenvoudigd. Ik heb het borstbeeld verwijderd. De afmetingen zijn wel identiek gebleven. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 632.
- (746) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 70, fig. 74.
- (747) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 67.
- (748) Het gaat hier wel degelijk om Jules Destrée zelf, minister van Wetenschappen en Kunsten van 1919 tot 1921. Bovendien maakte hij deel uit van het Comité Camille Lemonnier. Uit de briefwisseling blijkt dat hijzelf de richtlijnen gegeven heeft hoe het monument diende gewijzigd te worden.
- (749) Vertaling: Dhr. Destrée heeft een complete wijziging van dit model geregeld. De punten van de rotsen, die de kritiek rechtvaardigden, zullen vervangen worden door een heel eenvoudige architecturale opstelling, een soort sokkel. De buste van Camille Lemonnier zal ook verdwijnen, om economische redenen en zal vervangen worden door een eenvoudig medaillon met het profiel van de romanschrijver. De genius, gemodelleerd door dhr. Braecke zal de sokkel bekronen. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 632.
- (750) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 632, nota d.d. 24 februari 1922 met beslissing van de minister; de beslissing van de bestendige deputatie werd op 2 maart 1922 aan de minister medege-deeld.
- (751) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 16; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort. Inventaris October 1939. Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 23.
- (752) SAN, DE CREUS J., *Schatting en vaststelling der schade veroorzaakt door beschieting en door Duitse bezetting aan de verzame-*

▲
Pieter Braecke
(privé archief,
repro auteurs)

ling Museum te Nieuwpoort, 30 april 1946, nr. 8; SAN, VAN ASTEN W., *Schatting en vaststelling der schade aan de kunstwaarde der beeldhouwwerken in het P. Braecke museum te Nieuwpoort*, 27 juni 1956, nr. 8; SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten, bijhorende lijst, nr. 8.

- (753) SAINTENOY P., o.c., p. 209.
- (754) *Le Soir*, 30 oktober 1922.
- (755) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 67, 70-71, fig. 73-77; FORNARI B., o.c., p. 111, fig. 74; DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 143-144.
- (756) DE PAEPE R. m.m.v. GHYOOT J., *Het Kortrijk van toen*, Brugge, 1981, p. 23.
- (757) Privéverzameling, contract d.d. 9 april 1923.
- (758) Privéverzameling, brief d.d. 5 oktober 1923 van het stadsbestuur Kortrijk aan P. Braecke, inv. nr. 142.
- (759) Privéverzameling, twee briefontwerpen d.d. 25 mei 1928 van P. Braecke aan *Messieurs le Bourgmestre et Echevins*.
- (760) Privéverzameling, brief d.d. 24 september 1924 van het Stadsbestuur Kortrijk aan P. Braecke, inv. nr. 143.
- (761) Privéverzameling, twee briefontwerpen d.d. 25 mei 1928 van P. Braecke aan *Messieurs le Bourgmestre et Echevins*.
- (762) Privéverzameling, brief d.d. 19 juni 1926 van het Stadsbestuur Kortrijk aan P. Braecke, inv. nr. 59.
- (763) Vertaling: Ik denk dat een gebeeldhouwd monument altijd naar het Zuiden of het Zuidoosten moet gericht zijn. Alleen in deze omstandigheden is het goed verlicht, blijft het gespaard van de

regenvlagen en bijgevolg van de vlekken veroorzaakt door vochtigd stof. Aldus georiënteerd zal het mogelijk zijn om het in volle zon te bekijken hetgeen niet mogelijk is als het monument naar het Noorden gericht is. In dat geval ziet het er altijd zwart uit. De zon schijnt in de ogen als men het bekijkt, het heeft altijd het effect van een zeer scherm. De oriëntatie van een monument is dus van zeer groot belang. Privéverzameling, ontwerp van brief s.d. van P. Braecke aan *Monsieur le Bourgmestre et Echevins*.

- (764) Vertaling: De marmeren groep bestemd voor het monument van Mgr De Haerne hindert meer en meer in het atelier en vormt voor mij een constante bron van ongerustheid omwille van het risico op een ongeluk. Het zou een opluchting zijn om binnenkort een bericht te krijgen over de beslissing die zal genomen zijn door de raad betreffende de plaatsing van het monument. Privéverzameling, ontwerp van brief s.d. van P. Braecke aan *Monsieur le Bourgmestre*, inv. nr. 98.
- (765) Vertaling: een man, zeer competent in de materie. Privéverzameling, ontwerp van brief d.d. 12 juni 1928 van P. Braecke aan *Messieurs le Bourgmestre et Echevins*, inv. nr. 100.
- (766) RENIEU L., o.c., Tome II, p. 816.
- (767) Dhomme zou ook de gevelkeramiek maken n.o.v. decorateur A. Paulus voor het art-deco-appartementsgebouw Oude Graanmarkt 7-11/ Antoine Dansaertstraat 75-79, Brussel, n.o.v. architect Eugène Dhucque uit 1927.
- (768) Privéverzameling, brief d.d. 16 februari 1924 van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen aan E. Dhucque.
- (769) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Schone Kunsten, nr. 449, Brussel, Monument Gevaert, nota voor de minister d.d. 25 januari 1926.
- (770) Vertaling: Het is een vreemd idee om dhr. Braecke, die niet gekend is als portretist en die wijlen Gevaert nooit ontmoet heeft, de opdracht gegeven te hebben om de buste te maken, en dit terwijl er een borstbeeld bestaat van de hand van Jacques de Lalaing, gerealiseerd naar natuur, zeer gelijkend, en van een niveau van uitvoering en interpretatie dat minstens gelijk is aan wat men mag verhoppen van dhr. Braecke.
- (771) Privéverzameling.
- (772) ANONIEM, *L'inauguration du mémorial Gevaert à Bruxelles*, in *Le Patriote Illustré*, jg. 43, nr. 21, 22 mei 1927, p. 324.
- (773) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 22; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 31.
- (774) SAINTENOY P., o.c., p. 216.
- (775) SAN, foto Volkenkundig museum, stadhuis Nieuwpoort, 1954 (?).
- (776) Vertaling: Wel te verstaan, zou onze Cogge in brons moeten zijn en groter dan natuur, zo denk ik het toch, ziehier waarom. Wij zijn van plan hem in openlucht te plaatsen op een sokkel van ongeveer 3 meter. De straat is er zeer breed, een tuintje en het enorme koor van de Sint-Walburgakerk zullen de achtergrond vormen. Om het effect te kunnen beoordelen, hebben we bij wijze van proef een buste op natuurlijke grootte op de sokkel in kwestie geplaatst; iedereen was van oordeel dat hij te klein was. Privéverzameling, brief d.d. 18 november (zonder jaartal) van burgemeester Verrees van de stad Veurne aan Braecke met hierop ontwerp van antwoord van Braecke.
- (777) Vertaling: ... de buste waarover u mij wilt onderhouden zou anderhalve keer de natuurlijke grootte moeten hebben, een hoogte hebben van 0,80 ongeveer en in brons plaatsing inbegrepen, de som van 15.000 frank kosten. Ik ben juist bezig een buste in

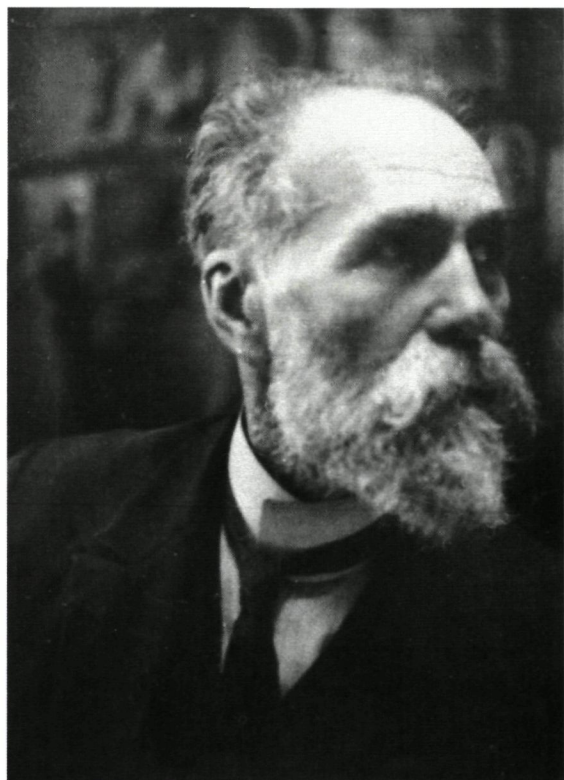
marmer van wijlen de compositeur Gevaert af te werken die zal geplaatst worden op de binnenkoer van het conservatorium in Brussel en het zijn dezelfde afmetingen die ik u aanraad toe te passen.

Als Nieuwpoorter en bewonderaar van de heldendaad van de dappere Cogge geef ik u een buitengewone prijs om mijn naam aan dit eerbetoen te kunnen voegen.

- (778) JACOBS M., *Zij die vielen als helden... Inventaris van de oorlogsgebedenken van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen*, Brugge, 1996, deel 2, p. 401. Voor de plechtigheid zie ANONIEM, *Furnes inaugure le buste de l'écluseur Cogge*, in *Le Patriote Illustré*, jg. 43, nr. 33, 14 augustus 1927, p. 546.
- (779) SAINTENOY P., o.c., p. 212; BRAECKE P., *Projet d'embellissement de l'avenue de Tervueren par une série de monuments consacrés à la Reconnaissance nationale*, in *Académie Royale de Belgique, Bulletins de la Classe des Beaux-Arts*, deel XIII, 1931, p. 33-35.
- (780) ANONIEM, *Le roi Albert vu par les artistes du 31 mars au 15 avril 1934, Galerie de la Toison d'or, Porte de Namur*, s.p., Pierre Braecke, 4. *Projet de monument au Roi Albert*.
- (781) ANONIEM, *Séance du jeudi 4 juin 1931*, in *Académie Royale de Belgique, Bulletins de la Classe des Beaux-Arts*, deel XIII, 1931, p. 37.
- (782) PIERRON S., *La sculpture en Belgique, 1830-1930*, Paris-Bruxelles-Courtrai, 1932, p. 136-140.
- (783) *Bulletin annuel de la Ligue Nationale du souvenir*, 1933, p. 2 (privéverzameling); SAINTENOY P., o.c., p. 211-212.
- (784) Affiche van de *Ligue Nationale du Souvenir*, 1919, *Collection Affiche de guerre, Direction des bibliothèques, Université de Montréal*, AFG4.9.6. De *Ligue Nationale du Souvenir* was in 1919 gevestigd aan de Naamsestraat 32 in Brussel en had toen kardinaal Mercier, de Brusselse burgemeester Adolphe Max en generaal Leman als ere-voorzitters; de voorzitter was op dat moment dhr. Omer Lepreux, vice-gouverneur van de Nationale bank, advocaat Leon Ryx, de algemene secretaris en gedeputeerde graaf Limburg de Stirum, algemene penningmeester.
- (785) Stadsarchief Tongeren, dossier A 859. Ten tijde van het schrijven was Braecke voorzitter, August De Boeck (componist), Paul Du Bois (beeldhouwer), Auguste Oleffe (kunstschilder), Paul Saintenoy (bouwkundige) de ondervoorzitters en Gisbert Combaz (kunstschilder) de schrijver van het traktaat.
- (786) Privéverzameling, brief d.d. 16 juni (1931) van Maurice Prins.
- (787) ANONIEM, *Séance du jeudi 6 octobre 1932* in *Académie Royale de Belgique, Bulletins de la Classe des Beaux-Arts*, deel XIV, 1932, p. 87. DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 189.
- (788) De maquettes werden gepubliceerd in ANONIEM, *De l'une semaine à l'autre*, in *Le Soir Illustré*, jg. 6, nr. 262, 25 februari 1933, p. 3.
- (789) Vertaling: Het artistiek opportunisme en de slechte smaak hebben het eens te meer gehaald. Het tegenovergestelde zou verwonderlijk geweest zijn. Maar ik weet dat u oprecht voor mijn project was en dat biedt mij troost. Ik weet ook hoeveel u, samen met andere kunstenaars, die niet verblind waren door lokaal protectionisme, gestreden hebt om het te laten bekronen. Privéverzameling, inv. nr. 136.
- (790) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 189-193.
- (791) Privéverzameling.
- (792) Privéverzameling.
- (793) PILLOY-CORTVRIENDT P., *1218 Curtis Sancti Stephani - Guide-Inventaire de Court-Saint-Etienne*, Edition Philsteph,

- 1995, p. 562-565. Verslagen van de gemeenteraad van Court-Saint-Étienne d.d. 30 januari 1919 en 10 april 1920.
- (794) Privéverzameling, brief d.d. 16 juli 1920 van P. Braecke aan het Comité central du monument des combattants et déportés de Court St. Etienne.
- (795) SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten aan de burgemeester, bijhorende lijst, nr. 7.
- (796) SAN, BRAECKE P., lijst met 33 objecten, s.d. (1928), nr. 17; SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort. Inventaris October 1939. Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 24; SAN, DE CREUS J., *Schatting en vaststelling der schade veroorzaakt door beschieting en door Duitse bezetting aan de verzameling Museum te Nieuwpoort*, 30 april 1946, nr. 7; SAN, VAN ASTEN W., *Schatting en vaststelling der schade aan de kunstwaarde der beeldhouwwerken in het P. Braecke museum te Nieuwpoort*, 27 juni 1956, nr. 7; SAN, brief War Van Asten d.d. 24 april 1956, bijhorende lijst, nr. 7.
- (797) De heemkundige vereniging *Le Patrimoine Stéphanois* was de initiatiefnemer van deze restauratie.
- (798) LUYPAERT I., MEEUSSEN J., VAN DE VELDE J., WILLOCKX M., *Getuigenissen van de "andere oorlog". Opwijk en Mazenzele (en omstreken) 1914-1918*, Opwijk, Heemkundige Kring Opwijk-Mazenzele, 2004, p. 485.
- (799) LEFEBURE C., *La frappe en Belgique occupée*, Brussel en Parijs, G. Van Oest & Ce, 1923, p. 221-222, pl. LXXIX, nr. 2534.
- (800) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (801) DERAMAIX I., DUPONT A., *Le patrimoine d'Ath*, in *Carnets du Patrimoine*, nr. 59, Institut du patrimoine wallon, Namen, 2009, p. 58. DUPONT A., *Notice sur le monument aux morts de la rue Ernest Cambier (Ath)*, 17 juni 2010 (ongepubliceerde nota opgesteld door A. Dupont, archivaris van de stad Ath in het kader van deze studie).
- (802) JACOBS M., o.c., p. 292-293.
- (803) ANONIEM, *Ostende. Concours pour l'érection d'un monument commémoratif*, in *La Cité*, jg. 2, nr. 8, 1921, p. 208.
- (804) ANONIEM, *Mengelmaren*, in *De Bouwgids*, jg. 12, nr. 12, december 1921, p. 251.
- (805) Vertaling: Euvillesteen voor fijn marmerwerk, behalve de Overwinning die de bekroning vormt, die in verguld brons zal zijn.
- (806) Privéverzameling, inv. nr. 65.
- (807) Privéverzameling, brief d.d. 10 december 1921 van P. Braecke aan Burgemeester en Schepenen van Oostende, inv. nr. 80.
- (808) Privéverzameling, inv. nr. 79.
- (809) Privéverzameling, brief (kopie naar P. Braecke) d.d. 5 (?) maart 1922 van de Koninklijke Commissie van Monumenten en Landschappen aan Burgemeester en Schepenen van Oostende, inv. nr. 83.
- (810) ANONIEM, *Ostende glorifie les morts interalliés et les héros du 23e régiment de ligne*, in *Le Patriote Illustré*, jg. 38, nr. 37, 10 september 1922, cover en p. 580; ANONIEM, *Le Monument d'Ostende aux soldats alliés*, in *Le Monde Illustré*, nr. 3377, jg. 66, 9 september 1922, cover; LOONTIENS C., *Guide du Touriste, Ostende monumentale et pittoresque*, Oostende, (s.d., 1936), p. 14-17.
- (811) JACOBS M., o.c., p. 293.
- (812) ENGELN C., MARX M., o.c., 2006, vol. II, p. 919, 926.
- (813) De stoffelijke resten van het paard worden hier voorgesteld door een paardensnuit en ribben. De paardensnuit wordt door Braecke meer dan eens aangewend. Voor het eerst zien we deze op de medaille van de *Walküre* ter gelegenheid van de Franse uitvoering van de *Ring der Nibelungen*. Hij komt ook voor op drie van zijn oorlogsmonumenten: Oostende en Aarschot, waar de snuit telkens onderste boven ligt, en op het IJzermonument in Nieuwpoort.
- (814) Vertaling: Zijn naoorlogse, monumentale werken getuigen van een brede, grote en nobele lijnvoering. Zo schonk hij Oostende een uniek monument in zijn genre. De basreliëfs zijn levendig, vol beweging en intense emotie. Vooral de vissersfiguren van de kunstenaar zijn bewonderenswaardig." DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (815) HOSTYN N., VI. *Het Monument der gesneuvelden op het Sint-Petrus en Paulusplein*, in *De Plate*, jg. 12, nr. 3, maart 1983, p. 17-19 = 83/75-83/77.
- (816) Cfr. eindnoot 813.
- (817) ANONIEM, *L'Hommage du Prince Baudouin aux Martyrs et aux Héros d'Aerschot*, in *Le Patriote Illustré*, jg. 39, nr. 27, 8 juli 1923, p. 428; PEETERS R., *De wederopbouw van Aarschot na Wereldoorlog I*, Antwerpen-Borgerhout, 1994, p. 93-94.
- (818) SAN, brief d.d. 10 september 1925 van Burgemeester en Schepenen aan P. Braecke; SAN, notulen gemeenteraad d.d. 19 januari 1924-22 december 1925, zitting van 8 september 1925, p. 367 (voorstel om bedanking te stemmen aan Pieter Braecke voor de schenking); SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort. Inventaris October 1939. Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 17.
- (819) Privéverzameling.
- (820) Privéverzameling, brief d.d. 4 december 1923 van de Stad Nieuwpoort aan P. Braecke.
- (821) Het monument heeft een hoogte van 3,77 m, breedte 6,86 m en diepte 6,48 m. JACOBS M., o.c., p. 270.
- (822) Stadsarchief Tongeren, dossier A 859.
- (823) Vertaling: Om te kunnen antwoorden op een definitieve wijze op uw vraag om te weten of ik bereid ben deel te nemen aan een wedstrijd, zou men het programma moeten kennen. Stadsarchief Tongeren, dossier A 859.
- (824) Na een eerste brief op 12 augustus 1919 schreef 'statuaire' Paul

◀ Pieter Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

- Stoffyn leraar aan de academie van Sint-Gillis (1884-1995) op 20 september 1919 naar de burgemeester en schepenen om te vragen of hij de opdracht kon krijgen voor het monument ter ere van de 'Helden gestorven voor het vaderland', hij had toen al met de stadssecretaris de mogelijke plaats voor het monument bezocht en een voorproject gemaakt dat duidelijk funerair is. Op 4 februari 1920 werd directeur Edmond Falise (1873-1948) van de Academie van Schone Kunsten van Luik aangeschreven om te zien of hij iemand kende aan wie deze vraag kon gesteld worden; Falise stuurde Camille Mathieu, beeldhouwer bij de *Fonderies Tongroises* uit om informatie te verkrijgen en maakte daarna zelf een ontwerptekening. Het dossier omvat ook visitekaartjes van Georges Petit uit Luik (1879-1958), Camille Mathieu-Peters (Tongeren), F.A. Gussé uit Hasselt, en informatie van het Maison C. Gaudier-Remboux uit Ecaussinnes. Eind 1920 schreef de stadsarchitect een bestek voor een monument (Stadsarchief Tongeren, dossier A 859).
- (825) Stadsarchief Tongeren, dossier A 859.
- (826) ANONIEM, *Wijding en onthulling van het praalgraf der gesneuvelden en vermoorde medeburgers*, in *De Postrijder der provincie Limburg*, 8 november 1924, p. 2.
- (827) Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, Fonds du Monument; ANONIEM, *advertentie Kursaal Cinema in De Postrijder der provincie Limburg*, 30 augustus 1924, p. 3.
- (828) Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, brief d.d. 8 september 1925 van P. Braecke aan *Monsieur le sénateur*. De foto ontbreekt in het dossier.
- (829) De Luikse stadsrechten werden gesymboliseerd door het stadsperron dat opgericht moest worden in de steden. Het perron is het zinnebeeld van het gezag (Prins-bisschop en lokale overheid) en is ontstaan uit de schandpaal. Bij het perron werden verordeningen afgekondigd, vonnissen voorgelezen en bij gelegenheid werd er een schavot bij geplaatst. In 1866 moest de Tongerse vrijheidszuil plaatsmaken voor de oprichting van het Ambiorix-gedenkteken. Het werd in 1957 heropgericht naast het Gallo-Romeins Museum en in 1985 verplaatst naar het 'Plein'. Het Luikse perron is echter veel monumentaler.
- (830) Vertaling: Een fontein, octogonaal aan de basis, waarop een stele die herinnert aan het Luikse perron en het Kruis. Als bekroning een groep kinderen die lauwerkransen (laurierkronen) vasthouden en de oorlogshelm. De jeugd die het offer van de soldaten eert en bejubelt. Deze groep zou een hoogte hebben van ongeveer 1m25 en bepaalt de verhoudingen van heel het monument. Op de stele bevinden zich de gegraveerde namen van de soldaten gesneuveld voor het vaderland. Rondom de platte band van de fontein waarop vier leeuwenkoppen gesculpteerd zijn en de data 1914-1918 en tussen de niveaus van het perron, heb ik een plaats voorzien om bloemen te plaatsen, zoals zichtbaar op de foto. Het monument in zijn geheel zou uitgevoerd worden in kleine graniet van het land. De vier vazen bij de kuip zouden in rode graniet van de Vogezen zijn. Drie van deze vazen zouden bloemen bevatten, de andere de "Vlam van de herinnering". Het bassin is in mozaïek. De groep in witte marmer met een gouden helm. Het water zou uit de leeuwenmaskers komen en een kanalisatie voorziet om water te geven aan de bloemen.
- (831) Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, brief d.d. 22 september 1925 van P. Braecke aan *Monsieur le sénateur*.
- (832) Vertaling: Lijkt het u niet, Mijnheer de senator, dat een hek rond een monument plaatsen gelijk staat met dat monument in de gevangenis op te sluiten en heel het moreel en terzelfder tijd het decoratief effect te vernietigen. (...) Het volstaat om de burens en de kinderen te interesseren aan het goed onderhoud van het monument.
- (833) Vertaling: De kleine graniet (blauwe steen van het land) is hard, heeft een mooie kleur die op een aangename wijze patineert, ze klampt zich vast aan de grond. De witte steen is buitenlands, verpoedert meer en wordt lelijk zwart. De wit-heldere marmer is hard, weerstaat ons klimaat zeer goed, is helemaal niet vorstgevoelig zoals het witte beeldhouwersmarmer. Hij patineert wonderlijk en zingt vrolijk in een monument. Het is hier als een symbool van zuiverheid en overwinning. Het brons wordt onvermijdelijk zwart en harmoniseert niet in het geheel dat ons aanbelangt. Voor hetzelfde decoratief element zag ik leeuwenkoppen gebeeldhouwd in blauwe steen. Ik herinner me nog altijd dat wijlen architect Janlet me dikwijls zei dat hij een fout gemaakt had om de maskers die ik gemodelleerd had voor het monument Anspach in brons te laten gieten. De herinneringsvlam zou een wierook kunnen zijn die men op de dagen van de ceremonies zou gebruiken. Op de andere dagen zou men er bloemen in kunnen plaatsen zoals in de andere vazen.
- (834) De tekeningen worden door F. Aubry verkeerdelijk aanzien als een voorontwerp voor het IJzermonument in Nieuwpoort. DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 69 en 74, fig. 82.
- (835) ANONIEM, *Stads- en Provincienieuws*, in *De Postrijder der provincie Limburg*, 21 november 1925, p. 2.
- (836) ANONIEM, *Stads- en Provincienieuws*, in *De Postrijder der provincie Limburg*, 28 november 1925, p. 5.
- (837) Stadsarchief Tongeren, dossier A 859, Staat van onkosten voor het oprichten van een oorlogsmonument en bezoek van hunne majesteiten de koning en koningin op 29 augustus 1926. De onkosten van het model dateren uit maart 1926.
- (838) Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, ontwerp van brief d.d. 9 februari 1926 van Burgemeester en Schepenen naar Braecke, nr. 27310.
- (839) Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, contract d.d. 13 februari 1926.
- (840) Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, brief d.d. 22 februari 1926 van de Vereniging tot Behoud van Natuur- en Seden-schoon, Vondelstraat 22 in Antwerpen aan het gemeentebestuur.
- (841) Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, brief d.d. 18 juni 1926 van P. Braecke aan de burgemeester van de stad Tongeren.
- (842) Stadsarchief Tongeren, dossier A 859.
- (843) Vertaling: De steen is prachtig. Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, brief d.d. 18 juni 1926 van P. Braecke aan de burgemeester van de stad Tongeren.
- (844) ANONIEM, *De Koning en de Koningin te Tongeren, Inhoudiging van het Monument aan de Gesneuvelden*, in *De Postrijder der provincie Limburg*, 4 september 1926, p.1-2. Voor een fotoreportage van de inhuldiging zie ook ANONIEM, *Le Roi et la Reine aux Fêtes Patriotiques de Tongres*, in *Le Patriote Illustré*, jg. 42, nr. 36, 5 september 1926, p. cover en p. 568.
- (845) ANONIEM, *Stads- en Provincienieuws*, in *De Postrijder der provincie Limburg*, 4 september 1926, Bijvoegsel.
- (846) Meegedeeld door dhr. Steven Vandewal, stadsarchivaris van Tongeren. Tot heden werd het model bewaard in het stadhuis, vanaf de restauratie van dit gebouw zal het in het stadsarchief opgeslagen worden.
- (847) Wat betreft de bustes, zou ik ze met plezier aan de stad afstaan maar gezien het originelen zijn en ik de mal niet heb, en dat ik anderzijds het werk zou willen hernemen nu ik de modellen opnieuw van nabij gezien heb, zou het noodzakelijk zijn om ze mij terug te sturen. Zodra het werk klaar zal zijn zal ik mij

- haasten om u te vragen ze te komen zien in het atelier. Stadsarchief Tongeren, dossier A 924, brief d.d. 5 7bre 1926 van Pieter Braecke aan de burgemeester van Tongeren. Het is niet duidelijk om welke bustes het gaat.
- (848) JACOBS M., o.c., p. 273-274.
- (849) *Burgerwelzijn*, 31 oktober 1930.
- (850) Cfr. eindnoot 813.
- (851) Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, kopie van nota's van Isidore De Rudder.
- (852) In zijn *Mémoires* geeft Horta een totaal andere versie van de feiten dan De Rudder. Hij stelt dat de schilders en beeldhouwers hadden besloten om een groot collectief oorlogsmonument te maken. Braecke, Wolfers, Anto Carto, Ciambelani e.a. waren hem komen vragen om de compositie van het geheel te verzorgen. Hij stelde een 'museum-vuurtoren' voor die de zee zou verlichten evenals de voortzetting van de 'heilige weg' in België die de Fransen tot Duinkerke planden te bouwen. Het museum zou helemaal opgesmukt worden door oudstrijders en zou al de herinneringen bewaard hebben van de naties die deelgenomen hadden aan de verdediging van ons land. DULIERE C., o.c., 1985, p. 167.
- (853) Vertaling: – Horta wijst elke verantwoordelijkheid af wat betreft de kwaliteit van het kunstwerk. De eer komt volledig toe aan de beeldhouwer. – hij erkent dat zij het idee begraven hebben, dat hij, Horta, het al bij voorbaat had gedaan: te groots! Wat een bekentenis. Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, kopie van nota's van Isidore De Rudder.
- (854) Vertaling: In zijn brief van 1 november 1928 zegt Braecke, bloedserieus, dat hij het standbeeld heeft uitgevoerd in 1914. Dit zogezegde Standbeeld was een bozzetto, een vrij handig uitgevoerde schets, naar het model van de Overwinning/Niké van Samothrace. Dit embryo was 40 cm hoog, hij stelde het tentoon op het salon *Pour l'Art*, rechtover mijn schets van het monument van Parijs. Het was in 1919, zoals hij in zijn brief schrijft; het is alles wat we ervan gezien hebben. Het is gelogen, volstrekt gelogen, dat hij het gewaagd heeft een grote foto te tonen en onze aandacht getrokken heeft op zijn verraad dat hij zorgvuldig verborg tot het moment waarop hij zijn Judasmasker heeft afgelegd. Hij schrijft, nog steeds in zijn beruchte brief van 1928 dat hij de sokkel in 1920 heeft uitgevoerd, dus een jaar nadat hij zich geëngageerd had ten opzichte van ons comité. Wat een bekentenis van bedriegerij! Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, kopie van nota's van Isidore De Rudder. In 1919 werd er evenwel geen tentoonstelling gehouden door de Kunstkring *Pour l'Art*; wel werd er dat jaar door de *Société Royale des Beaux-Arts* het *Vie salon de printemps* gehouden in Brussel waarop Braecke twee beelden tentoonstelde: *Liberté* en *Nieuport*. De catalogus maakt echter geen gewag van een werk van De Rudder (ANONIEM, *Société Royale des Beaux-Arts, Vie salon de printemps, Bruxelles 7 juin-20 juillet 1919, catalogue, Cercle artistique*, p. 40, nrs. 160-161).
- (855) Vertaling: In Nieuwpoort is, of was, De bewaakster van de Kroon, die herinnert aan Rodin's Balzac. PARKES K., o.c., p. 113.
- (856) Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, map over Pieter Braecke.
- (857) Privéverzameling.
- (858) Privéverzameling.
- (859) Privéverzameling. Op de foto is Braecke aan het werken aan de buste van Genoveva van Brabant.
- (860) Gepubliceerd in DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 72, fig. 79.
- (861) Vertaling: De kunstenaar droomde van een praalgraf waarbij de architectuur intiem verweven zou zijn met de beeldhouwkunst, maar men heeft ervan afgezien omwille van de hoge kostprijs. DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (862) SAN, BOURGOIS P., negatieven van P. Braecke, nr. BB18/1/27. De foto was te zien op de tentoonstelling *Té Gast in het atelier, in het kader van de culturele veertiendaagse, 29 oktober-13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort*. Ook de bijhorende schets, berekeningen en briefwisseling betreffende dit geweigerd voorstel werd tentoongesteld. Dit alles was destijds in het bezit van wijlen Roland Rybens, de huidige bewaarplaats is ongekend. BOURGOIS P., *Té gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse, 29 oktober – 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort*, nr. G 8.
- (863) Vertaling: een standbeeld van 5 m hoog, met een basis van 1,35 m x 1,35 m, dat België voorstelt die de koninklijke kroon beschermt. Een sokkel van 6 m hoog, geflankeerd door vier stelen waarvan de hoofden de karakteristieke trekken van de verschillende troepen van het Belgische leger tonen: de infanterie, de cavalerie, de artillerie en de genie. Een heuvel van 2 m hoogte en 10 m diameter aan de basis. Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis; DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 69 en 97, voetnoot 195.
- (864) Gepubliceerd door DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 73, fig. 80 en 81.
- (865) Privéverzameling.
- (866) "*Pierre Braecke s'attacha à l'œuvre qu'il composa entièrement, et dont par amitié, je me chargeais plus ou moins anonymement de la commande de pierres, car nous n'étions pas tout à fait d'accord au sujet des détails du monument; le caractère symbolique du pylone sur lequel s'appuyait l'admirable figure représentant la Belgique défendant la Couronne royale, ne me paraissait pas s'adapter logiquement à la construction. Braecke au lieu de rangées de pierres à forme et dimension normales avait projeté de leur donner la forme des sacs de sable, employés dans les tranchées de l'Yser. L'idée était certainement défendable: c'est d'ailleurs elle qui donne au monument actuel, une allure caractéristique renforçant les admirables bustes des soldats des quatre armes participantes placées en avant des quatre faces du pylone...*". DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 69.
- (867) DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 68, fig. 78.
- (868) Vertaling: Gedenkteken van de IJzer dat de Nationale Herdenkingsbond zal oprichten aan de sluizen van Nieuwpoort om de toekomstige generaties te herinneren aan de heldhaftigheid van onze soldaten en aan het roemrijke epos van de IJzer, Werk van de beeldhouwer Pieter Braecke. Prentbriefkaart gedrukt door de *Ligue Nationale du Souvenir*, 22, rue de la Pépinière, Bruxelles. De kaart werd gestuurd naar J. Lescart uit Mons om hem te danken voor zijn schenking van 50 frank voor het memoriaal (verzameling auteurs).
- (869) Op een foto van ca. 1988 is de sokkel nog gaaf en is het duidelijk zichtbaar dat er geen kanonnen aanwezig waren. SAN, P. Bourgois, negatieven P. Braecke, BB21/35A.
- (870) Vertaling: Ter hoogte van de sokkel stellen vier soldaten de grote oorlogsslachtoffers voor: een blinde, een gebroken gezicht, een teringlijder en een slachtoffer van de gasaanvallen. DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 67-69 en 72-75, fig. 78-84; JACOBS M., o.c., p. 273-274.
- (871) ENGELIN C., MARX M., o.c., 2006, vol. I, p. 335 en vol. II, p. 919.
- (872) ANONIEM, *N'oublions jamais nos héros et nos martyrs*, in *Le Patriote Illustré*, jg. 46, nr. 44, 2 november 1930, p. 1377 en 1381. ANONIEM, *Le Mémorial de l'Yser a été inauguré dimanche à Nieuport*, in *Le Soir Illustré*, jg. 3, nr. 141, 1 november 1930, p. 1-2; JACOBS M., o.c., p. 273-274.

- (873) Vertaling: Om eerlijk te zijn, wordt dit werk van Braecke, zoals de meeste van zijn werken, niet naar waarde geapprecieerd, maar men kan deze kunstenaar met de tijd een groeiend succes voorspellen. De figuur van België, waarin hij de bewonderende herinnering aan zijn moeder heeft verwerkt, is van een opmerkelijke gevoelsmatige virtuositeit. En al deelde ik zijn visie niet omtrent het symbolisme van de pyloon – daar dit vanuit mijn standpunt als architect ‘geen steek houdt’ – lijkt mij zijn werk er niet minder mooi om. DULIERE C., o.c., 1985, p. 169.
- (874) Vertaling: Onder de zo talrijke beeldhouwde monumenten, zijn de zeldzame die ons behaagd hebben door de samenhang van stijl en emotie, de enige die zich in openlucht uitdrukken door de welsprekende eenvoud van hun vorm, door de harmonieuze groepen – volplastisch of in bas-relief – van figuren met een eenvoudig en pathetisch menselijke uitdrukking, nauw verbonden aan de architecturale massa die ze aankleden, meer bepaald deze (...) van Pieter Braecke, in Nieuwpoort (IJzermomument), waarvan de ruwe figuur van België zo een prachtige indruk maakt. PIERRON S., *La sculpture en Belgique, 1830-1930*, Paris-Bruxelles-Courtrai, 1932, p. 142-143.
- (875) Brieven in privéverzameling.
- (876) Privéverzameling.
- (877) Foto bewaard in het archief van de Museumstichting Erps-Kwerps, Erfgoedhuis, Kortenberg (Erps-Kwerps).
- (878) VANNOPPEN H., met medewerking van DEBOT J., *De geschiedenis van Nossegem, het fanfaredorp*, Nossegem, 1979, p. 356, 361.
- (879) VANNOPPEN H., *Oorlogmonumenten in Midden-Brabant, een nieuwe benaderingswijze*, in *Ons heem*, jg. 52, nr. 4, december 1998, p. 191-192.
- (880) Het stond eind 2009 te koop in *Le Bar Dépôt*, Beverhoutplein 14, Gent. Het beeld zou afkomstig zijn uit de tuin van een gesloopte Antwerpse woning.
- (881) ANONIEM, *Société Royale des Beaux-Arts, VIe salon de printemps, Bruxelles 7 juin-20 juillet 1919, catalogue, Cercle artistique*, p. 40, nrs. 160-161.
- (882) ANONIEM, *Driejaarlijkse Tentoonstelling ingericht door de Koninklijke Maatschappij tot aanmoediging der Schoone Kunsten en "Kunst van heden", Catalogus*, Antwerpen, 5 juni - 8 augustus 1920, nrs. 309 en 310.

▼
Koning Albert I,
Pieter Braecke e.a.
op de opening van
het Salon du
Printemps op
30 april 1931
in het Paleis voor
Schone Kunsten,
Brussel
(in *Le Soir Illustré*,
jg. 4, nr. 172,
6 juni 1931, p. 2)

- (883) ANONIEM, *Pour l'Art. Catalogue du XXV salon Exposition anniversaire 1893-1923, Cercle Artistique et Littéraire de Bruxelles, 21 avril 1923-20 mai 1923*, p. 11, nr. 28.
- (884) ARA Brussel, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, *Expositions internationales 1919-1929*, nr. 8, dossier 2195, 1922 *Exposition de Rio de Janeiro*, o.m. brief P. Braecke d.d. 9 juni 1922.
- (885) ENGELLEN C., MARX M., o.c., 2006, vol. I, p. 328. ANONIEM, *XIV. Esposizione Internazionale d'Arte della città di Venezia 1924, catalogo*, Venezia, 1924, p. 155; BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 10.
- (886) Vertaling: Dhr. Braecke heeft een soldaat van de IJzer ontworpen met een hard en verkrampt gelaat. DE RUDDER A., *1. L'Exposition biennale des Beaux-Arts (La Belgique à Venise)*, in *Le Soir*, 15 mei 1924, p. 1-2.
- (887) Vertaling: Ik citeer onder andere de soldaat van de IJzer van Braecke, buste vol van kracht, van karakter en van ontembare energie. X (naam afgescheurd) Léon, *Arts et Lettres, L'exposition internationale des beaux-arts de Venise*, in *Métropole*, 13 mei 1924.
- (888) ANONIEM, *Société des Amis de l'Art, sous le haut patronage de S.M. le Roi, Salon d'Art Belge Contemporain, du 12 au 28 février 1927, Catalogue*, Caïro, p. 22, nr. 141 (in ARA Brussel, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, *Expositions internationales 1919-1929*, nr. 7, dossier 3627, 1927 tentoonstelling Caïro).
- (889) Vertaling: Citeren we de prachtige groep "Jeugd" en de buste "Soldaat aan de IJzer", vol woeste uitdrukking, behorend aan Mevr. Pipyn, van Brussel. DU CASTILLON L., o.c., p. 599.
- (890) BRAECKE G., *Nieuwpoort's roem, Pieter Braecke, Vierde bijdrage*, in *De Toekomst*, 15 juli 1939.
- (891) ANONIEM, *Exposition d'Art Belge Contemporain, Musée de Vytautas le Grand à Kaunas, 8 février au 8 mars 1936, Les Amitiés Belgo-Lithuaniennes en Belgique, Les Amitiés Lithuano-Belges en Lithuanie*, p. 26, nrs. 3-4.
- (892) Met dank aan mevr. Gerda Willems.
- (893) Vertaling: België in 1914 rustend op de zwaarden van haar geallieerden. ECOLES FRANÇAISE ET BELGE, *Peintres et Sculpteurs contemporains*, in *L'Art Belge, Encyclopédie des Arts en Belgique*, 31 maart 1934, pl. (z.nr.)
- (894) Privéverzameling, brief d.d. 12 december 1911 van *Les Amitiés Italiennes* geschreven door Pierre Bautier met de uitnodiging om werken tentoon te stellen op de *Exposition d'art belge contemporain* van 13 tot 29 maart 1932 in de *Galerie Pisaro* in Milaan. Braecke noteerde op de brief o.m. het werk *Belgique 1914 granit*.
- (895) ANONIEM, *Pour l'Art, XXVIIIe salon, 1926, Cercle Artistique et Littéraire de Bruxelles*, 1926, p. 8, nr. 11.
- (896) Vertaling: uitvoering van het tweede exemplaar in blauwe hardsteen. ANONIEM, *Le groupe l'Art Monumental expose des projets d'architecture, de sculpture et de peinture, Société des Beaux-Arts de Verviers*, 18 december 1927-3 januari 1928, p. 19, nr. 18.
- (897) SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken. Verzameling Pieter Braecke*, nr. 39; BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 15.
- (898) BERQUIN K.R., o.c.
- (899) Tekeningen in privéverzameling.
- (900) Foto SAN. F. Aubry vond in de kelder van het Hortamuseum een klein houten model van een soortgelijke sokkel (mail van F. Aubry naar C. Metdepenninghen d.d. 10 augustus 2010). Een foto van één van de beelden op de achtergrond van de foto bevindt zich in het archief van het Hortamuseum.
- (901) Het beeld werd in 1988 tentoongesteld in Nieuwpoort en was

- toen in het bezit van de galerij Argus in Brussel. BOURGOIS P., *Té gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober – 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. 1. Foto P. Bourgois, SAN. Het is niet duidelijk of er een verband is met het bronzen en marmeren beeld "*En temps de guerre*" dat hij in 1928 tentoonstelde in Kaunas, cf. supra.
- (902) Vertaling: Zijn laatste, grote gipsen groep "De geest van de oorlog" lijkt het hoogtepunt te zijn van zijn kunst. Hij heeft deze groep opgedragen aan de dichter Emile Verhaeren, auteur van '*Ailes Rouges*'. Laten we hopen dat deze groep zal kunnen uitgevoerd worden. DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 600.
- (903) Vertaling: Aan onze troepen liggend in de loopgraven, deelden de meisjes en de jongens brood uit en brachten ze bier. VERHAEREN E., *Ailes rouges de la guerre: poèmes*, Parijs, Mercure de France, 1916, p. 28.
- (904) Vertaling: O vrouwen, wiens handen mooi zijn, jullie wijden, uit barmhartigheid, hun veilige en rustige goedheid aan de dagelijkse zorg van de dodelijke verwondingen. Idem, p. 141.
- (905) Vertaling: Het is bij zijn bezoeken aan de oude kerk van Nieuwpoort (...) dat hij zich bewust werd van zijn roeping als beeldhouwer. De kleine Pieter bewonderde er de fraaie altaren, de beelden en ornamenten van het heiligdom. Beetje bij beetje werd in hem het verlangen aangewakkerd om ook zelf 'figuren' te maken en hij begon met een grafmonument, dit van zijn broer. DU CASTILLON L., 1937, o.c., p. 597.
- (906) DANCERCOUR R., *Mijmeren op het Nieuwpoortse Kerkhof*, Vrienden van het Patrimonium Nieuwpoort, 2000, p. 9-10.
- (907) Vertaling: Een droevig nieuws is, de voorbije dagen, de kunstwereld pijnlijk komen verrassen: Alexandre Hannotiau, één van de stichters en meest gewaardeerde exposanten van de kring *Pour l'Art*, is plots overleden in zijn veertigste jaar. Iedereen in Brussel kent de aspecten van Vlaamse steden, van kathedralen, van oude gebouwen die hij graag beschreef met een wat archaisch penseel dat, soms, het palet leek te hebben aangeraakt van Leys. Hannotiau had een passie voor archeologie en architectuur. Kunstschilder geworden, richtte zijn creativiteit zich daarheen en legde hij zich toe op de grafische reconstructie van oude gebouwen, die hij bevolkte met expressieve personages. Brugge, Nieuwpoort, Veurne werden verheerlijkt in talrijke van zijn aquarellen, lithografiën en schilderijen. Op verzoek van de Staat, zamelde hij ook in tal van kerken van het land, heraldische schilden in, waarvan hij kopieën maakte voor het *Musée des Arts décoratifs*. Oprecht kunstenaar, en tegelijk erudiet, beschikkend over een degelijk vakmanschap, laat Hannotiau een aanzienlijk oeuvre na dat de documentaire waarde paart aan een werkelijke kunstwaarde. ANONIEM, *Nécrologie. Alexandre Hannotiau*, in *L'Art Moderne*, jg. 21, nr. 50, 15 december 1901, p. 418-419.
- (908) BERQUIN K.R., o.c.
- (909) Over Louis Artan en zijn grafmonument in Oostduinkerke n.o.v. Victor Horta zie DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 82; CELIS M.M., *Het grafmonument voor Louis Artan te Oostduinkerke*, in *Epitaaf Nieuwsbrief* 46, januari-februari-maart 2000, p. 2-4.
- (910) DE SEYN EUG., o.c., p. 544.
- (911) SABBE M., *Alexander Hannotiau*, in *De Vlaamse School*, jg. XI, nr. XXIV, 1898, p. 195-196.
- (912) Ibidem, p. 203.
- (913) Ibidem.
- (914) Vertaling: De dood van een kunstenaar wekt steeds hevige gevoelens op. Zelfs zonder hem te kennen, treuren we om zijn einde en betreuren we dat zijn vertrek aan onze bewondering de werken ontnemt die zijn geest bedacht, die zijn ideaal tot rijpheid bracht en waarvan de totstandkoming ons nieuw genot zou brengen, zijn bekendheid zou vergroten of zijn glorie zou vestigen.
- Het overlijden van Alexandre Hannotiau is voor ons pijnlijker daar wij sinds lange jaren met elkaar vertrouwd waren en dat wij hem dikwijls ontmoetten. Weinig schilders hebben de eruditie gehad die deze bard van onze oude Vlaamse steden bezat; zijn kennis was universeel en de opvoeding die hij gekregen had van zijn vader, getalenteerd geneesheer, gestorven op vrijwel dezelfde leeftijd als zijn zoon, had zijn geest gestoffeerd met een parate kennis waarmee hij tijdens gesprekken gemakkelijk kon argumenteren. Hij was trouwens een charmant spreker, die zorgvuldige aandacht besteedde aan de opbouw van zijn zinnen, onderlijnd door een kort gebaar van de rechterhand.
- Bestemd om zijn ooms, befaamde Brusselse bouwers, op te volgen, wilden de zijnen van hem een architect maken. Aldus werd hij een leerling van Auguste Schoy, eminent leraar vergelijkende architectuur aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Antwerpen, waarvan hij een diepe, onontwortbare smaak erfde voor de dingen uit het verleden. Hannotiau was, inderdaad, een verlicht archeoloog, met op scherp staande gevoelens, subtiel, scherpzinnig. Een antiquiteit bekoorde hem, riep hem een vreemde en betoverende wereld op waarheen zijn gedachten en verlangens met gemak dwaalden. Hij had zich omgeven met oude voorwerpen; in zijn kleine woning aan de Ninoofsesteenweg, in dit intiem atelier dat wij zo dikwijls mochten bezoeken, vertoefden die duizend disparate objecten als irreële wezens, beziel met retrospectieve redenen die de kunstenaar bevielen, bezeten als hij was van elk vervolgen gebeuren, van alles wat hem aan de geschiedenis herinnerde. PIERRON S., *Douze Effgies d'Artistes*, Xavier Havermans, Brussel, 1910, p. 8-9.
- (915) Vertaling: Inzake kunst, had Hannotiau definitieve, onwankelbare principes, het gevoelen bijvoorbeeld verkiezend boven elke andere eigenschap. Warmhartig en vriendelijk, aanbad hij de primitieven voor de religieuze charme, de liefelijke gratie van hun werken; en tot die voorkeuren leidde hem veel godsvrucht. (...) Hannotiau hield van zijn werk. Wanneer hij me sprak over de oude fresco's van het voormalig hof van Busleyden, in Mechelen, waarvan de regering hem de kopie had toevertrouwd, leek hij te stralen. Hij had de ziel van een gotieker, daar hij innig hun geloof en ideaal deelde, en leefde als volmaakt, zoniet somber christen. Derhalve begreep hij wonderlijk wel en duidelijk het leven en de kunst van deze onsterfelijke meesters die de renaissance voorafgingen. PIERRON S., o.c., p. 11-12.
- (916) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 598. Ook BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 8, verwijst hiernaar: "*Déjà auparavant il avait été éprouvé par la maladie: A l'occasion d'un voyage de sa soeur au Brésil il l'avait conduite jusqu'à Bordeaux. A son retour il fut pris d'une attaque de rhumatisme aigu et c'est à grande peine qu'il put gagner, aux environs de Paris, la maison d'un parent qui le soigna jusqu'à la guérison.*"
- (917) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599.
- (918) Vertaling: Enkele kostbare ogenblikken lang, hebben we kunnen leven in het kunstmidden dat door de meester kunstenaar geschapen werd, ontroerd halt houdend vóór '*La Faim et le Froid*' van het museum van Doornik, het 'monument d'Annunzio', van de begraafplaats van Sint-Jans-Molenbeek, ... SAINTE-NOY P., o.c., 1942, p. 215.
- (919) Vertaling: Een monument ter ere van wijlen Alexandre Hannotiau, met een mooie lijnvoering en tegelijk soepel en kordaat uitgevoerd, plaatst dhr. Pieter Braecke, zijn ontwerper, bij de

- beste beeldhouwers van de Kring. MAUS O., *Chronique artistique*, in *L'Art Moderne*, jg. 23, nr. 7, 15 februari 1903, p. 52.
- (920) ANONIEM, *Chronique d'art, Les Expositions Pour l'Art*, in *Durendal, Revue catholique d'art et de littérature*, jg. 10, nr. 2, februari 1903, p. 118.
- (921) Vertaling: De graffiguur ontworpen door Braecke betoont eveneens de grootste eer aan deze soepele maar soms ongelijke kunstenaar. Het concept is nieuw, de lijnvoering onverwacht, de compositie in wezen modern en de taal duidelijk funerair. (DE TAEYE) Edmond-Louis, *Le salon de "Pour l'Art"*, in *La Fédération Artistique*, jg. 30, nr. 18, 8 februari 1903, p. 140.
- (922) Vertaling: Van de monumentale beelden die worden tentoongesteld door dhr. Braecke en dhr. Derudder, is dit door dhr. Braecke opmerkelijk omwille van de architecturale eenvoud van de lijnvoering, dit door dhr. Derudder omwille van de dramatische emfaze. F.K., *Studio-Talk, Brussels*, in *The Studio*, vol. 29, nr. 123, juni 1903, p. 71.
- (923) Blijkens http://212.239.25.12/sitomostramostre/scheda_opera.cfm?WorkID=3710: "Section: International Gallery".
- (924) ANONIEM, *Salon Triennal des Beaux-Arts 1903, Catalogue*, Brussel, 1903, p. 125, nrs. 1310 en 1311, doch zonder afbeelding. Een *Figure Tombale* wordt eveneens tentoongesteld op de *Exposition universelle et internationale* in Gent 1913; de catalogus geeft evenmin een afbeelding.
- (925) Sint-Jans-Molenbeek, Burgerlijke Stand, Dossier nr. 368, schrijven d.d. 17 april 1903 van H. Thys aan burgemeester Hollevoet, met verzoek tot verwijdering van een boom "qui gênera la vue du modeste monument que des amis de feu Alexandre Hannotiaux vont élever à sa mémoire". Op 20 mei 1902 had de gemeenteraad zich gebogen over de "demande de Mme V(eu)e Hannotiaux, mère de feu notre professeur à l'école de dessin, qui sollicite la concession du triangle de terrain à gauche des galeries funéraires."
- (926) SAINTENOY P., o.c., p. 216.
- (927) De biografische inlichtingen m.b.t. A. Vertongen en E.E.F. Pickance werden ons welwillend verschaft door Aimé Stroobants, conservator-archivaris van de Stedelijke Musea en Stadsarchief van Dendermonde. Zie ook: STROOBANTS A., *Albert Vertongen en het legaat Vertongen Pickance*, onuitgegeven manuscript; SCHELLEKENS E. (Ridder), *Bijdrage tot de industriële geschiedenis van Dendermonde*, in *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, IVde reeks, deel 8, Jaarboek 1988, 1990, p. 167-175, 43. 'Société anonyme Vertongen-Goens' à Termonde, STROOBANTS A., *Albert Vertongen (Dendermonde 1849-Nice 1930)*, in STROOBANTS A., PEE L. (o.l.v.), *Dendermondenaars geportretteerd*, in *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, deel 20, Jaarboek 2001, p. 172-173.
- (928) Evelyn E.F. Pickance zou op 17 maart 1877 geboren zijn en op 20 maart gedoopt in Berhampore, Tamil Nadu, India. Ze woonde in Somerset.
- (929) Léon De Bruyn (Dendermonde 1838-Aalst 1908) was een handelaar en industrieel, burgemeester van Dendermonde (1872-1888), katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Dendermonde (1879-1907), senator voor het arrondissement Dendermonde-Sint-Niklaas (1907-1908), minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken (1888-1895) en minister van Landbouw en Openbare Werken (1895-1899).
- (930) Vertaling: Braecke heeft in *Fille d'Eve* het wellustig wezen gezien dat aanstalten maakt om de verboden vrucht te plukken. HOUTART F., *Revue du Mois, Les Salons d'Art, Le Salon "Pour l'Art"*, in *Durendal, Revue catholique d'art et de littérature*, jg. 18, nr. 4, april 1911, p. 241.
- (931) ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue, XIXe exposition annuelle*, Brussel 13 Februari-12 maart 1911, p. 13. Huidige bewaarplaats onbekend. Zie ook DE TAEYE Ed.-L., *Le XIXe Salon de "Pour l'Art"*, in *La Fédération Artistique*, jg. 38, nr. 22, 26 februari 1911, p. 170: "Un statuaire méritant entre tous, un statuaire vraiment sincère, artiste dans l'âme et capable de réaliser, sans efforts apparents, les expressions les plus diverses de l'art, est Pierre Braecke, l'auteur d'une des plus belles statues du musée de Bruxelles: le Pardon. Son talent brille ici dans cinq productions d'une esthétique différente pour chacune d'elles mais toujours parfaite, serrée, souple, vivante. Voici une riante Tête de bébé, digne des bonnes créations de la renaissance italienne; voici un groupe de portraits étudiés à fond et présentés suivant une ligne heureuse qui est presque une trouvaille et voilà aussi un petit marbre parfait, campé magistralement, catalogué: Fille d'Eve, d'une rare souplesse plastique".
- (932) Het doek, gesigneerd "Is. Verheyden / Novbre 1900", wordt ingevolge een schenking in 1986 bewaard in het Zwijveke-museum, Dendermonde, inventarisnummer 86.15.3. Zie ook STROOBANTS A., o.c., 2001, p. 172-173.
- (933) Stad Brussel, Demografie, *Cimetière de Bruxelles à Evere, Dossier n° 9, Carton n° 45, Concession n° 2610, Rond Point des Soldats, pelouse 19*. Het atelier Bougard & Dupont, 4 Avenue du Nouveau Cimetière de Bruxelles-Evere, zou opgericht zijn in 1877. Alexandre Bougard was er zaakvoerder, ondermeer omstreeks 1889. In 1910 wordt het atelier overgenomen door Bléhen-Detiège. Zie VANDERVELDE C., *La Nécropole de Bruxelles*, in eigen beheer, 1991, p. 611.
- (934) Stad Brussel, Demografie, *Cimetière de Bruxelles à Evere, Dossier n° 9, Carton n° 45, Concession n° 2610*. Raming d.d. 16 februari 1906 van de *Administration communale*.
- (935) VAN DEN EYNDE K. (eindredactie VAN SANTVOORT L.), *Funeraire art nouveau – ongekend erfgoed*, in *Epitaf Bulletin*, jg. 19, nr. 2, november 2005, p. 2-8; CELIS M.M., *E.L. S'jonghers en het grafmonument De Walsche (Evere)*, in *Epitaf Bulletin*, jg. 18, nr. 0, november 2004, p. 18.
- (936) CELIS M., SNAET J., DE CLERCQ L., *Antoine & Emile Beer-naert, steenhouwers (ca.1850-1924)*, in *M&L*, jg. 22, nr. 4, juli-augustus 2003, p. 28-53.
- (937) VAN LOO A. e.a., *Dictionnaire de l'Architecture en Belgique de 1830 à nos jours*, Fonds Mercator, Antwerpen, 2003, p. 266.
- (938) VAN LOO A. e.a., o.c., p. 362.
- (939) VAN LOO A. e.a., o.c., p. 321-322. Léon Govaerts ontwierp ondermeer de hoofdingang van de begraafplaats van Sint-Joosten-Node.
- (940) VAN SANTVOORT L., o.c., 2007.
- (941) MAGNIEN A., FERNANDEZ M.L., RIVERO M.J. e.a., *Camille Claudel 1864-1943*, Tentoonstellingscatalogus, Fundación Mapfre/ Musée Rodin, 2007-2008, p. 306-307.
- (942) *Exposition Générale des Beaux-Arts, Catalogue*, 3e edition, Brussel, 1907, p. 86, ill. Behalve deze "Figure tombale (appartient à M. A. Vertongen)" toont Braecke op deze afdeling ook zijn "Ensemble décoratif ayant orné la porte d'entrée de la Section belge à l'Exposition de Milan 1906: Inspiration, Nature, Sentiment (groupe) – Sculpture, Peinture (statues)". De foto van het beeld draagt als bijschrift "Monument Funéraire".
- (943) ANONIEM, *Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles 1910, Ministère des sciences et des arts, Groupe II Œuvres d'art modernes, Catalogue général*, p. 110, nr. 822, *Figure tombale (Plâtre)*, zaal 30 (geen foto).
- (944) DE TAEYE ED.-L., *L'Exposition des Beaux-Arts, XII, La Sculpture*, in *La Fédération Artistique*, jg. 37, nr. 49, 4 september 1910, p. 386.

- (945) ANONIEM, *Exposition universelle et internationale de Gand en 1913, Groupe II, Beaux-Arts, Œuvres modernes*, eerste uitgave, Brussel, 1913, p. 66: "n° 571, salle 20".
- (946) Hij werd er op rust gesteld in 1903. DELVOYE C. e.a., *Archives du Royaume, Inventaires, 272, Compagnie des Bronzes*, Brussel 1998, p. 185, Dossiers personnels, 3184. Zie ook: ENGELÉN C., MARX M., o.c., 2002, p. 136-137; NANDRIN J.-P. e.a., o.c., 2003.
- (947) Inschrijvingsnummer 42365, B 36 H 42 D 7 cm.
- (948) VANDERVELDE C., *Les Champs de Repos de la Région bruxelloise*, Brussel, 1997, p. 572.
- (949) BERQUIN K.R., o.c. VANDERVELDE C., o.c., 1997, p. 577, had het grafteken niet kunnen toeschrijven.
- (950) Sint-Jans-Molenbeek, Burgerlijke stand, Dossier 540. De concessie wordt op 16 februari 1910 aangevraagd door Lucien De Cunsel, "27 rue de Birmingham". Ingevolge onderhandelingen omwille van de hoge grondprijs wordt de concessie pas gegund op 2 maart. Op 11 november vraagt Lucien De Cunsel toelating om een grafteken te mogen oprichten. Het stoffelijk overschot van zijn echtgenote werd weliswaar reeds bijgezet op 6 mei 1910. Hijzelf overlijdt in Parijs op 21 maart 1913 en wordt drie dagen later bijgezet in Sint-Jans-Molenbeek. Het blauwhardstenen art-nouveau grafteken voor Jacques des Cressonnières, stafhouder bij de Balie van Brussel dateert van 1897. Zie hierover AUBRY F., 1986, o.c., p. 84 en 88.
- (951) De samenwerking ligt voor de hand, cfr. ondermeer het oorlogsmonument in Aarschot, al geeft het administratief dossier hierover geen uitsluitsel en maakt de taxushaag die het grafmonument overwoekert het momenteel onmogelijk een eventuele signatuur te onderscheiden.
- (952) VAN SCHOOR J., *Herman Teirlinck anders bekeken, Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel*, Brussel, 1997, p. 31-36, stelt dat Herman Teirlinck enige zoon was in een gezin van vijf, of vier, wat bevestigd wordt door een op het AMVC bewaarde groepsfoto met zijn drie zussen. Op aandringen van zijn zuster Martha, tweede echtgenote van Lucien De Cunsel, werd hij in 1912 directeur van het gelijknamig meubelbedrijf "door achtereenvolgende sterfgevallen onttredend". Volgens Wim Van der Elst, voorzitter van het AMVB, Brussel, komen bij de intekenaars op het *Isidoor Teirlinck Album* uit 1931 zowel een weduwe L. De Cunsel als M. De Cunsel voor, beiden uit Brussel. Over zijn functie bij het meubelbedrijf zou Herman Teirlinck zelf in zijn autobiografische geschriften met geen woord reppen.
- (953) CAREMANS CL., *Herman Teirlinck. Breviarium. Beknopt alfabetisch verklarend woordenboek over het leven en werken van Herman Teirlinck*, Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen, 1997, p. 21. Zie ook ANONIEM, *Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels modernes de Paris 1925, Catalogue officiel de la Section Belge*, Brussel, p. 99: "Classe 7 – Mobilier. STAND DE LA COLLECTIVITE DES JOAILLIERS ET ORFÈVRES. Auteurs: MM. DE RIDDER, Julien, architecte, et TEIRLINCK, Herman, 36, rue Léonard de Vinci, à Bruxelles. Éditeurs: ATELIERS VICTOR DE CUNSEL, 68, rue de l'Indépendance, Bruxelles"; p. 103: "Classe 8 – ART ET INDUSTRIE DU BOIS ET DU CUIR. Ateliers Victor De Cunsel (Les), éditeurs du stand et des vitrines dans lesquels a lieu l'Exposition de la collectivité de la joaillerie et de l'orfèvrerie dans le Grand Palais. (Voir cl.7 et gr. III). 68 rue de l'Indépendance, Bruxelles, p. 107: "Classe 10. ART ET INDUSTRIE DU METAL. Collectivité de la Joaillerie et de l'Orfèvrerie, constituée pour l'orfèvrerie par MM. E. & R. Altenloh, Otto & Albin Wiskemann

▲
De herdenking aan
het IJzermonument
in augustus 1931.
Pieter Braecke staat
6de van links
(in *Le Patriote
Illustré*, jg. 47,
nr. 33, 16 augustus
1931)

et Wolfers Frères. Auteur de la décoration du stand: M. Julien De Ridder, architecte; Éditeurs pour les meubles: Ateliers Victor De Cunsel, 33, rue Ducale, Bruxelles. (Voir cl. 7 et 24)".

- (954) DANSERCOUR R., o.c., p. 17-18.
- (955) JACOBS M., o.c., p. 264, vermeldt ten onrechte "E. Schoup" i.p.v. F. Schoup. Lid van de weerstandsgroepering BMWO (Belgische Militaire Weerstandsgroepering) werd F. Schoup in een concentratiekamp doodgemarteld. Zijn naam staat in Nieuwpoort op een herdenkingsmonument ter nagedachtenis van de leden van het BMWO die tijdens WO II sneuvelden. De bijgevoegde, niet gedateerde foto van het monument toont enkele opvallende verschillen met de huidige situatie: het staat vóór een bosje bomen, de huidige hoge taxushaag is onbestaand, de flankerende sokkels met bronzen lantaarns ontbreken, van het grafteken Geeraert bleef enkel een stenen dekplaat bewaard. In haar beschrijving stelt de auteur: "Over het kruis hangt een lijkwaad, die sierlijk gedrapeerd over de zuil heen in een gebogen lijn uitloopt op de sokkel." Spijts de strakkere lijnvoering herinnert dit motief sterk aan de drapering van Braecke's vrouwelijke figuur voor zijn grafteken Vertongen uit 1907.
- (956) Privéverzameling.
- (957) Vertaling: Vanaf die dag, betoont Van Cutsem belangstelling voor Charlier, helpt hij hem en moedigt hij hem aan, geeft hij hem de middelen om zich méér te wijden aan de studie en de inspiratie. Charlier gaat naar Parijs, waar hij in de leer gaat bij Cavalier en, twee jaar later, in 1882, teruggekeerd naar Brussel, neemt hij deel aan de Rome-wedstrijd en behaalt, meteen, de grote prijs. *Inauguration du Monument érigé au Cimetière Communal le 1er novembre 1927 à la mémoire de Guillaume Charlier, Discours de M. le Bourgmestre, Commune de Saint-Josse-ten-Noode.*
- (958) Vertaling: Charlier was in wezen goed, hij had medelijden met de pijn en de ellende; over het lot van de nederigen, boog hij zich met tederheid. De arbeiders, de armen, de ongelukkigen leken hem meer waard de beitel van de beeldhouwer te inspireren dan de goden van de Olympos en de machtigen van heden. Vanaf 1880, nog vóór zijn Rome-wedstrijd, vier jaar voordat Constantin Meunier zijn eerste realistisch werk *Le Marteleur*, realiseert, had Guillaume Charlier naar het Salon van Gent een beeldje gestuurd: *La Houilleuse*, een jonge wagenwster (*hiercheuse*), die met de linkerhand haar lamp vasthoudt en die, voor-

aleer af te dalen in de mijn, een godvruchtig gebaar maakt: een kruisteken.

In dit vernieuwend werk, want in die tijd was er geen sprake van sociaal beeldhouwwerk, moet noch de verheerlijking gezocht worden van de vitale kracht van de stoere arbeider, noch de uitdrukking van een revolterende geest tegen de maatschappij die vrouwen dwingt tot té zwaar werk, maar de veruiterlijking van een geest die medelijden betoont voor het lot van diegenen die geen levensvreugde kennen, die zacht is met de ongelukkigen. Idem.

- (959) De dienst Burgerlijke Stand van de gemeente Sint-Joost-ten-Node kon geen documenten voorleggen met betrekking tot de concessie Charlier; het Charliermuseum aldaar evenmin.

- (960) Privéverzameling.

- (961) *Le groupe l'Art Monumental expose des projets d'architecture, de sculpture et de peinture*, Société des Beaux-Arts de Verviers, 18 december 1927-3 januari 1928, p. 19.

- (962) Parkwachter rond diezelfde periode was Ludovicus Karolus Devriese (° Ardoie 4 april 1832), een neef van priester-dichter Guido Gezelle. Een archiefoto die zijn zoon Albéric aan het werk toont in een serre, zou het bijschrift dragen "*Albéric Devriese in de 1ste serre waar hij het werk deed en Sohy de naam kreeg*". MORIAS C., *De droevige lotgevallen van een Huldenbergenaar ... Een voetnoot bij de geschiedenis van de druiventeelt*, in *Brabant Cronikel*, nr. 6, november-december 1999.

- (963) Het heden als dusdanig bekend handels- en appartementscomplex van architect A. François aan de Diksmuidelaan/ Ieperlaan/ Nегende Linielaan dateert van 1924. VAN AERSCHOT-VAN HAEVERBEECK S. (ed.), *Bouwen door de eeuwen heen in Brussel*, 1A, *Stad Brussel, Binnenstad*, 1989, p. 254-255.

- (964) VAN KERCKHOVE B., *Brabantse druiven*, in *Brabant*, nr. 5, juni 1990, p. 24-29; DEMANY F., *Sous les Treilles Brabançonnaises*, in *Le Soir Illustré*, jg. 4, nr. 192, 24 oktober 1931, p. 7.

- (965) Het geboortehuis van Felix Sohie, een eenvoudige bakstenen hoekwoning met neoklassieke ordonnantie, aan de huidige Felix Sohiestraat 15 in Hoeilaart, bleef tot op heden bewaard. In 1870 verhuisde hij met zijn beide broers naar een imposant, neoklassiek ogend en 12 traveeën tellend landhuis (driewoonst, gesloopt in 1916) op Solheide (*den Berg*). Vanaf 1904 wellicht vestigde hij zich in Brussel, aan het Troonplein. In 1911 namen Felix en Ernest Sohie hun intrek in hun nieuw 'stadspaleis' (tweewoonst, gesloopt in 1969) aan de Tervurenlaan 211-213, in Sint-Pieters-Woluwe. *Red Castle*, een imposant landhuis in neogotische stijl aan de Brusselsesteenweg in Hoeilaart, werd in 1890 gebouwd in opdracht van Felix's broer Hendrik (1833-1893), wellicht naar ontwerp van de Brusselse architect Franz Van Ophem. <http://web.mac.com/markpieters1/Huizensohie>.

- (966) Privéverzameling.

- (967) Albert Sohie was de oudste zoon van Remy Sohie (†1908) en Marie Virginie Weustenraad (†1901). Leerling van Evariste Carpentier (Kuurne 1845-Luik 1922) en trouwe aanhanger van de School van Barbizon, zag hij met lede ogen het pittoreske landelijke Hoeilaart veranderen in een industrieel landschap van ijzer en glas. Op 3 juli 1908 nam hij bij het natuurgebied De Liereman in Oud-Turnhout zijn intrek bij kunstschilder Eugene Mathys Surinckx (Gorsem 1850-Oud-Turnhout 1936) en zijn echtgenote Anna Catharina Van Dyck (Turnhout 1844-?), in hun dubbelhuisje (1901) aan de Kerkstraat 48. In 1910 liet hij vlakbij (heden Albert Sohiestraat 1), aan de overzijde van de Aa, naar ontwerp van de Turnhoutse architect J. Crols het *Schildershof* bouwen, een ruim landhuis met atelier in neo-Vlaamse

renaissancestijl. Zijn nieuwgebouwde woning met atelier uit 1912, aan de IJzerlaan 23 in Brussel, naast deze van zijn jongere zus Suzanne Denisty-Sohie, liet hij ongebruikt. Hij ligt samen met E. Surinckx en C. Van Dyck begraven op het kerkhof van Oud-Turnhout, bij het kerkportaal. SOHIE J., *Albert Sohie*, in *Zoniën*, jg. 12, mei 1988, p. 68-78; VAN AERSCHOT-VAN HAEVERBEECK S. (ed.), *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, 16n1, *Provincie Antwerpen, Arrondissement Turnhout, Kanton Turnhout*, Brepols, Turnhout, 1997, p. 70, 90-91.

- (968) Begraafplaats van Sint-Joost-ten-Node, Grote Laan, concessie 921 P, Henri Choméstraat (bij de Leuvensesteenweg), Schaarbeek. De naam van steenhouwer J. VAN HOEYDONCK staat gebeiteld rechts op de blauwhardstenen onderbouw. Zie VAN DERVELDE C., o.c., 1997, p. 662.

- (969) De gedenkplaat werd bij de jongste restauratie van de KVS in bewaring gegeven bij het Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel. Zie hierover QUINTENS P., *De stati(g)(sche) mannen van de KVS*, Deel 2, in *Tijdingen*, jg. 27, nr. 2, juni 2006, p. 12-13.

- (970) Gipsmodel bewaard in Nieuwpoort, stadsarchief.

- (971) Vertaling: Een kind met bolle wangen, gevleid tegen de torso van een ouderling, achter het kind verrijst een kleine stele met de initialen P.B. en de geboorte- en overlijdensdata van de beeldhouwer. DIERKENS-AUBRY F., o.c., p. 72.

- (972) Vertaling: stomme maar welsprekende verkondiging van de continuïteit van het Leven, de jeugd volgend op de ouderdom op een bodem waarover de emblemen van de dood liggen uitgestrooid. SAINTENOY P., o.c., p. 215.

- (973) Privéverzameling.

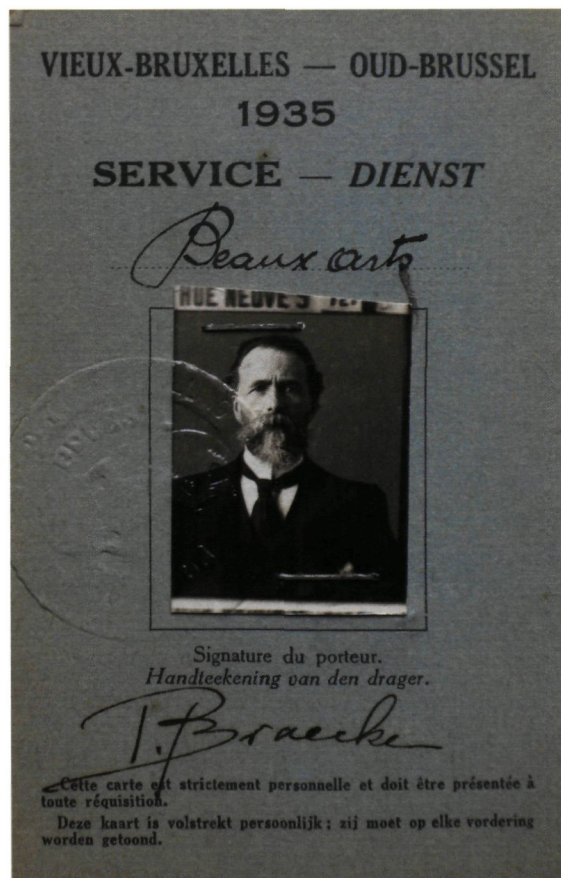
- (974) Blijkens de mondelinge getuigenis van A. Possot, achterneef van P. Braecke, zou zijn model en echtgenote Elodea hierop nooit zijn ingegaan, mogelijks een reden voor de latere onenigheid tussen het echtpaar.

- (975) Vertaling: Gevolggevend aan uw schrijven van 24 (onleesbaar) heb ik de eer u te laten weten dat ik de bouw beslist heb van de familiekelder waarvan de dringende uitvoering eindelijk (toegevoegd werd?) aan de Hr. Depauw-Cammans van uw gemeente. Anderzijds zal de Hr. Notaris Raymond Com (sic) 18 Voorlopig Bewindstraat, heden 1125 fr overschrijven, bedrag van de concessie. Transcriptie – onder voorbehoud – van een vrijwel onleesbaar handgeschreven briefontwerp, niet gedateerd, niet gesigneerd, op de achterzijde van een brief d.d. 28 januari 1939 van de gemeente Nossegem, i.e. een kopie van haar brief d.d. 24 januari aan Gustave Braecke. Privéverzameling.

- (976) Gustave Dejonckheere (1883-1972) en diens zoon Roger (°1920) werkten in hun atelier in Sint-Lambrechts-Woluwe overwegend als "*praticiens*". Voor Pieter Braecke hadden ze ondermeer zijn *Femme à la couronne* in Nieuwpoort uitgevoerd en het *Monument aux Morts* in Oostende. Zie ENGELÉN C., MARX M., o.c., 2006, deel I: Abel-Coolens, p. 328-335; deel II, Constant-De Vos, p. 919. Zie ook DIERKENS-AUBRY F., o.c., noot 209, *Lettres de De Jonckheere à Victor Horta, 7 avril et 20 juillet 1942*. Archiefen Hortamuseum, Sint-Gillis.

- (977) Vertaling: Geachte Heer, uw brief die ik ontvang, wanneer ik op het punt sta te vertrekken voor een voor mijn gezondheid noodzakelijke rust, verplicht me tot mijn spijt uw bezoek nogmaals te verdagen. Zou u zich niet al aan het werk kunnen zetten, vóór mijn terugkeer, zij het door een exacte kopie te maken van het door Braecke nagelaten werk, of door de schaal ervan te vergroten om het op gezichtshoogte brengen? Ik zal de sokkel aanpassen aan wat u beslist hebt met mevrouw Braecke die ik tot op heden nog niet heb kunnen aanschrijven, waarvoor ik mij

- verontschuldigd. Niet gedateerde brief "à propos du monument à PB" van Victor Horta, "18 Pl. Stéphanie Bruxelles", wellicht aan Gustave De Jonckheere, privéverzameling, inv. nr. 138.
- (978) Privéverzameling.
- (979) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 89.
- (980) ANONIEM, *Commission royale des Monuments, Résumé des Procès-verbaux, Séances des 9, 16, 23 et 30 janvier; des 6, 13, 20 et 27 février 1892*, in *Bulletin des Commissions Royales d'art et d'archéologie*, jg. 31, 1892, p. 12.
- (981) ANONIEM, *Commission royale des Monuments, Résumé des Procès-verbaux, Séances des 3, 10, 17 et 21 septembre; des 1er, 8, 15, 22 et 29 octobre 1892*, in *Bulletin des Commissions Royales d'art et d'archéologie*, jg. 31, 1892, p. 338.
- (982) ANONIEM, *Commission royale des Monuments, Résumé des Procès-verbaux, Séances des 1er, 8, 15, 29 juillet; des 5, 12, 19 et 26 août 1893*, in *Bulletin des Commissions Royales d'art et d'archéologie*, jg. 32, 1893, p. 338.
- (983) ANONIEM, 1893, *Salon Brussel, Algemeene Tentoonstelling van Schoone Kunsten, catalogus*, Brussel, p. 145, nr. 1074.
- (984) DU CATILLON L. (sic), *Onze moderne kunst te Milaan*, in *De Vlaamsche Gazet*, 5 juli 1906.
- (985) ARA Brussel, Fonds Art Belge, nr. 745, brief van P. Braecke d.d. 7 september 1899; SAINTENOY P., o.c., p. 207; MEIRSSCHAUT P., o.c., p. 172; DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 90.
- (986) SAN, brief d.d. 24 april 1956 van War Van Asten aan Burgemeester van Nieuwpoort in N.B. onder lijst met gegevens over uniciteit van de gipsen modellen die in WO II vernield werden.
- (987) Vertaling: Zie hier de inzending van Pieter Braecke. 'April' is een bas-relief waarop een jong meisje gekleed in een tunica speelt met drie ondeugende kinderen. De compositie is evenwichtig, de betekenis is helder, de aanmaak is stevig. PIERRON S., *Le salon du cercle "Pour l'Art", II, Les peintres de paysages et d'intérieurs. Les statues*, in *L'Indépendance Belge*, jg. 85, 16 februari 1914, p. 4.
- (988) Inventarisfiche opgesteld door P. Bourgois; foto privéverzameling.
- (989) Privéverzameling.
- (990) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 89-98; zie ook ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs-bestuur der Schone Kunsten, nr. 472, Brussel, *Jardin Botanique, Sculpture seconde commande*.
- (991) ARA Brussel, idem. Document opgesteld door Ministerie van de Landbouw en Openbare Werken, administratie van de Schone Kunsten (cf. stempel), met indicatienummer 20747, gedateerd 20-9-95. Het gaat om een regularisatieontwerp van de contracten van de kunstenaars. Het contract dat Braecke signeerde is eveneens bewaard (ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs-bestuur der Schone Kunsten, nr. 475).
- (992) ARA Brussel, idem, nr. 472. Nota met titel *Jardin Botanique, 2e serie, Groupe du centre: Prix proposé y compris la coulée de bronze*. ARA Brussel, idem, nr. 479, brief d.d. 22 december 1897 van het Ministerie van Landbouw en Openbare werken met de te betalen som aan de *Compagnie des Bronzes*.
- (993) Een klein bronzen beeldje van de Houthakster wordt bewaard in het Constantin Meunier Museum, Elsene. Allicht is dit het model van Meunier dat in brons werd afgegoten (cf. DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 90, fig. 83).
- (994) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs-bestuur der Schone Kunsten, nr. 472. Brief d.d. 24 januari 1896 gericht aan *Monsieur le Ministre des Travaux et des Beaux arts à Bruxelles*.
- (995) Dit opschrift is op het beeld aangebracht. Er bleef een document bewaard met aanduiding van de beelden, de kunstenaars en de gieterijen die de verschillende beelden zouden maken (ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs-bestuur der Schone Kunsten, nr. 472).
- (996) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs-bestuur der Schone Kunsten, nr. 472, Brief d.d. 12 oktober 1897 gericht aan "Monsieur le Chef de division" vanwege "L'architecte en chef" van het Ministerie van Landbouw en openbare werken, speciale dienst van de Burgerlijke gebouwen, referentienummer 39961 B43.
- (997) ANONIEM, *Terza Internazionale d'Arte della città di Venezia 1899, catalogo illustrato*, Venezia, 1899, p. 102.
- (998) DEROM P., VAN LENNEP J., LECLERCQ C., o.c., p. 89-106; MEIRSSCHAUT P., o.c., p. 166-167.
- (999) Vertaling: Wat de figuur van de Oude houtraapster betreft, met de wrede littekens van alle fysieke ontbering en van verscheurend moreel lijden, met haar ruw en verdroogd lichaam, die zich gebrekkelijk voortsleept, steunend op haar dikke stok en met moede heupen, gebogen onder het gewicht van de bussel hout, wellicht bedoeld om een beetje warmte te geven aan hem, haar man, haar kortademige neefjes, hetgeen een tragiek in zich draagt die doet rillen en tot nadenken stemt. PICA V., *Artisti contemporanei: Pierre Braecke*, in *Emporium*, vol XIX, januari 1904, nr. 109, p. 11.
- (1000) Vertaling: Deze verschillende projecten worden gekarakteriseerd door een energiek gevoel van beweging en leven, eenvoudig en natuurlijk zonder enig theatraal effect. Dhr. Braecke getuigt van een zeer soepel talent, gaande van grote inspiratie tot delicate en gracieuze vondsten. ANONIEM in *L'Echo*

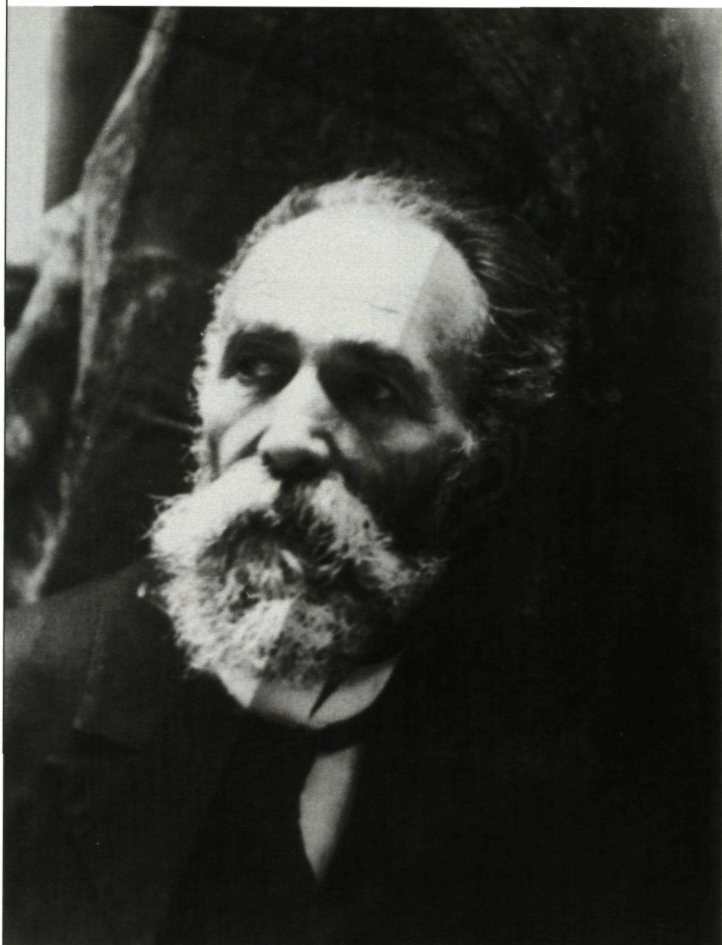

Algemeene wereldtentoonstelling Brussel 1935, Oud-Brussel, Dienst 'Beaux-Arts', Doorgangkaart van Pieter Braecke (privé archief, repro auteurs)

d'Ostende, jg. 31, nr. 68, 29 augustus 1895, p. 1; ANONIEM, in *La Saison d'Ostende*, jg. 18, 29 augustus 1895, p. 1.

- (1001) Vertaling: Zijne Majesteit is lang bij de werken van de jonge beeldhouwer blijven staan en Hij heeft hem uitvoerig gefeliciteerd. Wij raden ons gemeentebestuur aan de nodige aandacht te schenken aan dit ensemble van opmerkelijke kunstwerken. ANONIEM in *L'Echo d'Ostende*, jg. 31, nr. 68, 29 augustus 1895, p. 1; ANONIEM, in *La Saison d'Ostende*, jg. 18, 29 augustus 1895, p. 1.
- (1002) Vertaling: Wat ook de verdienste van dit kunstwerk moge zijn, wij blijven ervan overtuigd dat deze plaats moet voorbehouden blijven voor het kunstwerk van de Oostendse erkentelijkheid aan Diegene wiens naam men al aan het park en aan de laan – die ernaar toe leidt – gegeven heeft... ANONIEM, *La statue de Léopold 1er*, in *Feuille d'Ostende*, 5 september 1895, p. 1.
- (1003) Vertaling: Men heeft in het tuintje van het Kursaal, op een met gras begroeide heuvel, de groep van de drie nimfen van Braecke geplaatst, die voorheen één van de plantsoenen van de Leopoldlaan verfraaide. Deze groep staat er heel mooi. ANONIEM, in *L'Echo d'Ostende*, jg. 35, nr. 58, 21 mei 1899, p. 2.
- (1004) SAINTENOY P., o.c., p. 216.
- (1005) Vertaling: Na dit werk bewonderd te hebben (i.e. Ecce Homo van C. Meunier), heeft men enige tijd nodig om de *Groep kinderen* ernaast te waarderen. Niettemin dringt dit werk van een decoratief genre – het is te zeggen nuttig, logisch, echt modern – zich op door zijn reële kwaliteiten. Het gaat om een lantaarn voor een wintertuin. De warboel van de jonge naakten is goed gemodelleerd, soepel, levend. Alleen het bovendee

▼
Pieter Braecke
(SAN,
repro O. Pauwels)

van het werk – te schraal, slecht van proporties en een beetje stijf – scheidt zich af van het geheel dat eenheid ontbreekt. EDMOND LOUIS (DE TAEYE), *Salon d'Anvers, V*, in *La Fédération Artistique*, jg. 18, nr. 50, 4 oktober 1891, p. 596.

- (1006) Vertaling: voor toepassing van de elektrische verlichting. ANONIEM, *Pour l'Art 1894, Catalogue de la seconde exposition annuelle, Janvier-février 1894*, s.p. Pierre Braecke, nr. 5.

- (1007) Vertaling: de groep voor de elektrische mast heeft een mooie lijn. GRIMM, *Pour l'Art*, in *La Fédération artistique*, jg. 21, nr. 14, 21 januari 1894, p. 160.

- (1008) Vertaling: van Bracke (sic) een aftuimeling van kinderen die als basis moet dienen voor een elektrische mast. FRANS H., *Les Expositions à Munich*, in *La Fédération Artistique*, jg. 21, nr. 45, 26 augustus 1894, p. 492.

- (1009) LECLERCQ C., *Jacques de Lalaing. Artiste et homme du monde (1858-1917)*, Académie royale de Belgique, *Mémoire de la Classe des Beaux-Arts, Collection in-8°*, reeks 3, deel XXV, 2006, p. 271-284.

- (1010) LETTENS H., *Sculpture et lumière électrique à la fin du 19e siècle*, in *Les Cahiers de La Fonderie, Les lumières de la ville*, nr. 23, december 1997, p. 18-25.

- (1011) Vertaling: Dhr. Braecke stelt een project van een fontein vol brio tentoon met een zeer provocerende naakte vrouw. *Société nouvelle: revue internationale*, 1889, p. 344.

- (1012) Vertaling: Dhr. Braecke houdt vooral van de decoratieve kant van de kunst; hij behandelt deze met een onbetwistbare vlotheid. Zijn fonteinproject heeft geen gebrek aan echte originaliteit maar de kop van de vrouw dient hermaakt te worden. VERDAVAINNE G., *L'Exposition de l'Essor, II*, in *La Fédération Artistique*, jg. 16, nr. 23, 30 maart 1889, p. 177.

- (1013) FORNARI B., o.c., p. 112; PIERRON S., *Etudes d'Art: François Rude et Auguste Rodin à Bruxelles, Albert Ciambrellani, Victor Horta, Eugène Laermans, Jef Lambeaux, Hector Thijs, Philippe Wolfers, Essai sur l'Amitié en Art*, Havermans, Brussel, 1903, p. 47.

- (1014) Privéverzameling, atelierfoto.

- (1015) Foto KIK M 10514, verzameling L. Wittamer-De Camps.

- (1016) ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue de la 7e exposition 1899, Catalogue de la septième exposition annuelle janvier-février 1899*, s.p., Pierre Braecke, nrs. 4 en 5. Op deze tentoonstelling stelde hij ook andere voorbeelden van toegepaste kunst tentoon, met name een kandelaar, genaamd *Sirène*, twee bronzen asbakken, waarvan één genaamd *Suppliante*, en twee bronzen fotokaders.

- (1017) ANONIEM, *Salon Bruxelles, Exposition Générale des Beaux-Arts, Catalogue*, Brussel, 1907, nr. 22.

- (1018) Vertaling: De Dolle Jeugd door dhr. Braecke vertoont een goed gecomponeerde beweging met meer dan één heerlijk en geslaagd detail. V., *Au Salon, La sculpture*, in *La Fédération Artistique*, jg. 34, nr. 49, 8 september 1907, p. 377.

- (1019) Vertaling: De dolle Jeugd van Pieter Braecke vormt een groep vervoerd van de schoonheid der verhoudingen, temidden van de ruime zaal. TELLIER J., *Le Salon Triennal d'Anvers, III*, in *La Fédération Artistique*, jg. 35, nr. 39, 28 juni 1908, p. 716.

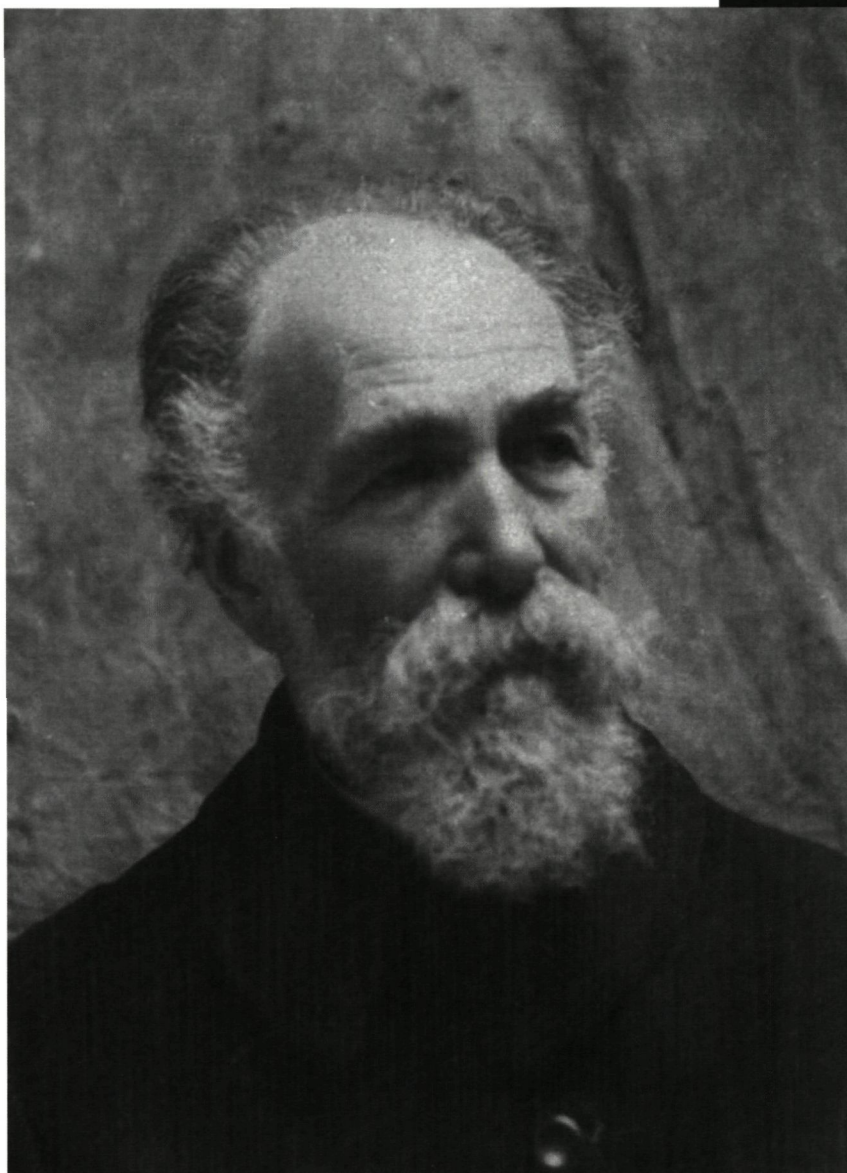
- (1020) ANONIEM, *Ottava Esposizione Internazionale d'Arte della città di Venezia 1909, catalogo, terza edizione*, Venezia, 1909, p. 164.

- (1021) Vertaling: (...) "Dolle jeugd", door Pieter Braecke, is meer plastisch opgevat, met meer eurytmie en minder dynamiek, en vertoont een frisheid en charme. De materie is soepel en levendig, en is bewerkt volgens de goede tradities. DE TAEYE ED.-L., *L'Exposition des Beaux-Arts, XI, La Sculpture*, in *La Fédération Artistique*, jg. 37, nr. 48, 28 augustus 1910, p. 379. ANONIEM, *Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles*

- les 1910, *Ministère des sciences et des arts, Groupe II Œuvres d'art modernes, Catalogue général*, p. 110, nr. 821 (gipsen groep).
- (1022) ANONIEM, *Exposition de Charleroi 1911, Groupe I Beaux-Arts, Les Arts Anciens du Hainaut – Salon d'Art Moderne, Catalogue Général*, Brussel, 1911, p. 491, nr. 442.
- (1023) MERCURIUS, *L'ouverture officielle de la première foire commerciale de Bruxelles*, in *L'événement Illustré*, jg. 6, nr. 233, 10 april 1920, p. 228-230. ANONIEM, *La Foire Commerciale Annuelle*, in *L'événement Illustré*, jg. 6, nr. 234, 17 april 1920, p. 242-263. Wegens het onverhoopt hoog aantal deelnemers, dienden er ook andere locaties voor de exposanten gezocht te worden, met name het Egmontpaleis en het Zuidpaleis.
- (1024) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 479, Brussel, Park, *Décoration-bassins-Groupe en bronze*, brief d.d. 12 mei 1920 van de Stad Brussel naar de minister van de Wetenschappen en Kunsten en ontwerp voor nota aan de minister van de directeur-generaal van het ministerie van de Wetenschappen en de Kunsten d.d. 25 mei 1920.
- (1025) Vertaling: Op een rots, die sinds jaren op een sculpturale aanvulling wacht, staan nu twee elegant verstrengelde nimfen gebogen over een gespierde zwemmer die stoelt aan de voet van de rots. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 479, ontwerp voor nota aan de minister van de directeur-generaal van het Ministerie van de Wetenschappen en de Kunsten van 25 mei 1920.
- (1026) MERCURIUS, *L'ouverture officielle de la première foire commerciale de Bruxelles*, o.c., p. 228 (Pl.).
- (1027) Vertaling: In het kleine bassin heeft men een heerlijke groep opgericht, van een jeugdige en poëtische gratie, "De Naïaden", van dhr. Braecke, die dit werk ontworpen heeft voor deze omgeving waarin het zo goed past. ANONIEM, *La Foire Commerciale Annuelle*, o.c., p. 248 (Pl.).
- (1028) Vertaling: Maar omdat ik weet dat "als je wil, je het kan" doe ik beroep op de Schepen van Schone Kunsten, ten voordele van onze talentrijke beeldhouwer, dhr. Bracke (sic). Deze mooie kunstenaar, die kranig was gedurende de vervloekte bezetting, verlangt dat de stad zijn groep aankoopt die tentoongesteld staat in het kleine bassin van het Park. Kom aan, mijn beste Emile, één daad, jouw daad & je zal iemand gelukkig maken die het wel verdient.
Stadsarchief Brussel, Archief van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b.
- (1029) Stadsarchief Brussel, Archief van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b.
- (1030) Tot 1927 vinden we Raymond Bôn jaarlijks terug in de lijst van beschermende leden van *Pour l'Art* in hun tentoonstellingscatalogi. Hij was advocaat bij het Hof van beroep en woonde in de Karmelietenstraat 7 in Brussel.
- (1031) Stadsarchief Brussel, Archief van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b.
- (1032) Vertaling: Dit kunstwerk werd ontworpen en uitgevoerd voor de locatie waar het nu staat. Het bestaat uit twee jonge meisjes, die bovenop een rots een jongeman plagen die rondom hen zwemt. De oudste van de twee meisjes gaat bloemen gooien terwijl de andere, meer naïef zich aan de oudste vasthoudt en door haar glimlacht en de gratie van haar houding, de slanke jongeman lijkt aan te trekken.
- (1033) Vertaling: De ondergetekenden nemen de vrijheid om u hun diepe bewondering te laten kennen voor het kunstwerk van dhr. Pieter Braecke "Jeugd" geplaatst voor de duur van de handelsbeurs als decoratie middenin het kleine bassin van het park.
- Door haar stijl en haar proporties vervolledigt deze groep op een zeer gelukkige wijze de versiering van dit gedeelte van het park. Zij uiten respectvol de wens dat de stad Brussel dit kunstwerk van dhr. Braecke zou aanschaffen en het op de huidige plaats zou behouden. Stadsarchief Brussel, Archief van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b, niet gedateerde brief waarop nota van dhr. Mabilie d.d. 6 mei 1920 en stempel van gemeenteraad van 10 mei 1920.
- (1034) Grégoire Leroy was dichter, kunstcriticus, kunstschilder en vanaf 1919 ook conservator van het Wiertzmuseum. Hij werkte o.m. aan de publicatie van *Zingende Vogels* van Pol de Mont.
- (1035) Vertaling: Het is echt niet slecht en Braecke is een plichtsbewuste kunstenaar die het verdient om aangemoedigd te worden. Ik beveel hem jou, in ieder geval, ten zeerste aan. Id. noot 1033.
- (1036) Vertaling: Het zou tevens een aanmoediging zijn van een kunstenaar die moeilijke maanden heeft doorgemaakt. ARA Brussel, Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 479, ontwerp voor nota aan de minister van de directeur-generaal van het Ministerie van de Wetenschappen en de Kunsten van 25 mei 1920. Ook Braecke alludeert op deze moeilijke periode: "*Reconnaissant du bien que me ferait l'acquisition de cette œuvre de longue haleine, après les terribles années de misère passées...*", Stadsarchief Brussel, Archief van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b, brief d.d. 16 april 1920 van Braecke naar dhr. Bôn.
- (1037) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 479, brief d.d. 12 mei 1920 van de Stad Brussel naar de minister van de Wetenschappen en Kunsten.
- (1038) Stadsarchief Brussel, Archief van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b, brief van provinciebestuur d.d. 23 juni 1920.
- (1039) Vertaling: Wat betreft de zwemmer, het blijkt dat de presentatie van het project defect was wanneer ik het gezien heb en zonder twijfel ook als dhr. de Minister het zag. De zwemmer moet ondergedompeld zijn. Alleen het hoofd mag uit het water komen en de rest moet doorheen de transparantie van het water gezien worden. Toen ik het zag, was het de rest – de billen – die belachelijk uit het water staken. Wat de vrouwenfiguren betreft, vind ik het geheel geslaagd, maar een kleine aanpassing zou het bekritiseerde silhouet kunnen verbeteren. Dhr. Horta meent dat de basis proportioneel zou moeten aangepast worden. Wat de algemene stijl van het Park betreft, is het natuurlijk wenselijk om deze te behouden. Maar men moet niet, meent dhr. Horta, en ik ben helemaal zijn mening toegedaan, in een naperij van de stijl van de 18de eeuw vervallen. Het kunstwerk moet overeenkomen met zijn tijd en mag dit niet verhelen. Het is een kwestie van maat en harmonie. Wij zijn de mening toegedaan – dhr. Max, dhr. Horta en ikzelf – dat het kunstwerk in zijn geheel niet in contradictie is met de omgeving. ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 479, nota aan de minister van de administratie van Schone Kunsten d.d. 16 juni 1920.
- (1040) Stadsarchief Brussel, Archief van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b, brief d.d. juni 1920 van de schepen naar dhr. Verlant, directeur van de Schone Kunsten van het ministerie van Wetenschappen en Kunsten; brief d.d. 16 april 1920 van Braecke naar dhr. Bôn; nota d.d. 26 juni 1920 van dhr. Sauer aan de schepen; brief d.d. 28 juni 1920 van dhr. Sauer naar dhr. Mal; ontwerp van brief d.d. 28 juni 1920 van schepen aan Braecke.

- (1041) Id., nota d.d. 30 juni 1920 van dhr. Mal op brief d.d. 28 juni 1920 van dhr. Sauer naar dhr. Mal.
- (1042) Vertaling: 'De groep mag definitief geplaatst worden op voorwaarde: 1° dat zij geen personage in het water omvat; 2° de rotsen waarop de groep staat te vervangen door een sokkel gemaakt volgens de afmetingen van de groep en in harmonie met de andere sokkels die zich in het park bevinden' terwijl het Departement stelde: 'Een lichte wijziging aanbrengen aan de groep van de twee nimfen daar het zicht dat men heeft komende van het standbeeld van generaal Beliard ongelukkig is. Door deze wijziging zou de groep er ook iets lichter moeten uitzien daar zij nu een beetje groot lijkt. Tot slot zou de zwemmer er veel aan winnen om volledig ondergedompeld te worden, zodat alleen de kop en een arm boven het water uitsteken. Privéverzameling, brief d.d. 24 juli 1920 van de stad Brussel, *Direction de l'Enseignement Technique et des Beaux-Arts*, Nr. 18795/723/93.
- (1043) Privéverzameling, inv., nr. 101, ontwerp van antwoord geschreven door Braecke op de brief van de stad Brussel d.d. 24 juli 1920.
- (1044) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 479.
- (1045) Idem.
- (1046) Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b, nota's d.d. 1 en 16 september 1921 van dhr. Buyse aan de schepen.
- (1047) Ibidem.
- (1048) Id., niet gesigeneerde brief d.d. 26 november 1921.
- (1049) ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, bestuur der Kunsten, nr. 479. Zie ook correspondentie Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b.
- (1050) Idem.
- (1051) Idem.
- (1052) Stadsarchief Brussel, Archieven van het Openbaar Onderwijs-Schone Kunsten, Serie II, 2569, dossier 233 b, brief d.d. 14 februari 1922.
- (1053) Id., brief d.d. 5 november 1924 van kabinet van de burgemeester naar schepen Jacqmain, en antwoord van Jacqmain d.d. 13 november 1924.
- (1054) DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 599; BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 6.
- (1055) Privéverzameling. Het werd te koop aangeboden door het Veilingshuis Bernaerts in Mechelen op 30 oktober 1988, lot nr. 21 onder de titel 'Twee naakten' en in hetzelfde veilingshuis te Antwerpen op 1 mei 2001 onder de naam 'Nakende lente'. Het beeld stond oorspronkelijk in een Brusselse villa en werd door de nieuwe eigenaar van het huis opgeëist (HEIRMAN G., *Gerecht geeft topstuk Braecke na twaalf jaar aan veilinghuis*, in *Gazet Van Antwerpen*, Kempen, Mechelen, Metropool, Spanje, Waasland, 27 april 2001, p. 38). Ondanks dit proces kon de huidige eigenaar zich niet herinneren uit welk huis dit beeld kwam.
- (1056) Vertaling: Laat ons nog wat gaan werken het is een middel om te vergeten en – wat sneller te verdwijnen. Kaartje van P. Braecke aan Sander Pierron, gedateerd 1902, ARA Brussel, Fonds *Sander Pierron*, I 286, nr. 61 *Pieter Braecke*.
- (1057) Vertaling: Men zou onvolledig zijn indien men niet de vele juwelen zou vermelden die geciseleerd werden door P.B., zijn meubels, een prachtige klerkast die nog steeds door Mevrouw Braecke wordt gebruikt, zijn gordels met bewerkte koperen gespen, en vooral zijn lijsten, waaronder een gesculpteerd hout bestemd voor een werk dat wordt toegeschreven aan de school van Rubens dat mevrouw Braecke trouw bewaart. Het merendeel van deze geciseleerde miniatures (juwelen, gespen, enz.), die onbetwistbaar origineel zijn, zouden de vergelijking kunnen doorstaan met de beste werken van de Florentijnse kunstenaars. SAN, brief d.d. 7 mei 1968 van Marcel Possot aan de burgemeester van Nieuwpoort.
- (1058) Volgende medailles zijn ons bekend: Pieter Braecke (geveild bij *Pierre Bergé & Associés* op 7 oktober 2008, lot. nr. 124), A. Smets, schepen van Laken en lid van de commissie voor het optreden van de scholen, A. Dassonville, gemeenteraadslid van de stad Brussel en lid van het comité voor de stoet/wedstrijd van de vlaggen, schatten en juwelen van de gilden, E. Delva, schepen van Sint-Jans-Molenbeek en lid van de commissie voor het optreden van de scholen, beeldhouwer Charles Samuel. De medailles van Smets, Dassonville, Delva en Samuel bevinden zich in het Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel (informatie via Cécile Arnould en Johan Van Heesch). Voor de functies van Smets, Dassonville en Delva, cf. ROUVEZ A.-TH., *75e Anniversaire de l'indépendance de la Belgique, Le jubilé national de 1905, Compte rendu des Fêtes et Cérémonies qui ont eu lieu dans les Villes et Communes de Belgique à l'occasion du jubilé national*, Brussel, 1905, p. 428, 479.
- (1059) LALOIRE E., *Souvenirs numismatiques des fêtes jubilaires de 1905*, Brussel, 1907, p. 23-24, pl. II, nr. 9.
- (1060) Informatie verkregen van Cécile Arnould en Johan Van Heesch van het Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel.
- (1061) TOURNEUR V., *Médailles historiques de Belgique publiées sous les auspices de la Société Royale de Numismatique, Tome III, Règnes de Léopold II et d'Albert I, 1er Janvier 1908-1er Août 1914*, 1919, Brussel, p. 10-11, 18, nr. 1, pl. I nr. 1.
- (1062) Id., p. 40-41, 51, pl. IX, nrs. 56-57.
- (1063) Vertaling: Deze beeldhouwer werkt met volumes; hij houdt er geen rekening mee dat zijn werk moet gereduceerd worden in metaal; hij verwijdt de sporen van de boetseerstift niet. Daardoor hebben zijn plaketten een beetje het aspect van schetsen in klei. Id., p. 10-11.
- (1064) Vertaling: Dhr. Braecke is een machtige kunstenaar die karakter kan geven aan hetgene hij modelleert; en in dit opzicht, reveleert de plaket met de voorstelling van de oude liberale hoofdman, meer karakteristiek dan deze van Graux, zich in het bijzonder als een werk van een krachtige persoonlijkheid: het zijn perfect de trekken van een goed gedefinieerd individu, gezien door een artistiek temperament. Het is dus een kunstwerk. Volgt daaruit dat we hier te maken hebben met een goede medaille? Geenszins, het zijn twee excellente stukken beeldhouwwerk die verkleind zijn op de draaibank (i.e. reductiebank); in bas-reliëf zouden de portretten van dhren Janson en Graux zeker grote indruk maken. De verkleining geeft ze het aspect van schetsen. Men treft er het misprijzen voor het afgewerkte dat men betreurt van een kunstenaar zoals Braecke. Maar, men kan het niet genoeg herhalen, de kunst van de medailleur is ten opzichte van de beeldhouwkunst wat de kunst van de miniaturist is ten opzichte van de schilderkunst. Medaille zowel als miniatuur zijn kleine taferelen die moeten bestudeerd worden op 35 centimeters van het oog; bijgevolg moet de studie van het detail zover mogelijk gedreven worden zonder in stijfheid te vervallen. Niets mag schetsmatig zijn, men verwacht een doorgedreven afwerking van alle onderdelen, en het is datgene dat de kunstenaars die medailles maken in de hoedanigheid van beeldhouwer niet kunnen. Id., p. 40-41.

- (1065) Vertaling: Andere, recentere graveurs passen deze manier toe om de medaille te behandelen bevrijd van de strenge regels: Pieter Braecke (Nieuwpoort 1859), zijn portretten van de juristen Paul Janson en Charles Graux maken grote indruk". PIERRON S., *L'Art de la médaille en Belgique, Une évolution de cents années*, in *Savoir et Beauté*, jg. 14, nr. 1, januari 1934, p. 16.
- (1066) ANONIEM, *Deux concours: la médaille et le diplôme*, in *Bruxelles-Exposition, Journal de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles 1910*, jg. 1, deel 5, maart 1908, p. 54.
- (1067) Vertaling: Onder de gepresenteerde projecten, moest men eerst één van hen verwijderen die niet vergezeld was van de reducties, zoals het reglement stipuleerde. Bovendien was dit schetsmatig project een povere verschijning en deze eerste beslissing van de jury heeft het eindresultaat niet moeten beïnvloeden. ANONIEM, *La médaille de l'exposition de Bruxelles*, in *Bruxelles-Exposition, Journal de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles 1910*, jg. 1, delen 18 en 19, december 1908, p. 182. ANONIEM, *Médailles et diplômes*, in ANONIEM, *Le livre d'or de l'exposition universelle et internationale de Bruxelles en 1910*, EM. Rossel, p. 737-738.
- (1068) ANONIEM, *La médaille de l'exposition de Bruxelles*, o.c., p. 182-183. ANONIEM, *Médailles et diplômes*, o.c., p. 737-738.
- (1069) Vertaling: De Maatschappij van de Medaille, waarvan men het opmerkelijk initiatief moet erkennen, en waarvan men de intelligente activiteit alleen maar kan prijzen, is dit jaar het slachtoffer geworden van deze afwezigheid van begripsvermogen. Naast de medailles die voldoen aan alle noodwendigheden, (...) heeft ze, ten gevolge van de te grote vrijheid van haar reglementen, een medaille moeten uitgeven van dhr. P. Braecke – een beeldhouwer wiens talent ik persoonlijk sterk bewonder – die nooit het daglicht had mogen zien noch in deze vorm, noch op deze schaal. Het geval van Braecke is niet uniek. Ik heb er melding van gemaakt omwille van de sterke persoonlijkheid van de kunstenaar, en omdat men zich moet onderwerpen aan de onvermijdelijke vereisten van het genre.
TOURNEUR V., o.c., p. 173-174.
- (1070) Vertaling: Victor Tourneur, (...) die 'ex cathedra' ideeën over de zogenaamde wetten van het genre onderwees die vandaag degenen, die de latere evolutie van de medaille kennen, doen glimlachten. Het is in naam van zo'n rechtgelovigheid dat grote kunstenaars zoals Pieter Braecke gecensureerd werden of dat anderen, zoals Jules Lagae en Frans Huygelen, niet gesolliciteerd werden. SMOLDEREN L., recensie over het boek van A.R. Buchet en J. Toussaint, *Aperçu de la médaille en Belgique dans la première moitié du XXe siècle au travers de la Société hollandaise-belge des Amis de la Médaille d'art (1901-1920) et de la Société royale "Les Amis de la Médaille d'art" (1920-1959)*, Jambes, 2007, in *Revue belge de numismatique et de sigillographie/Belgisch tijdschrift voor numismatiek en zegelkunde*, vol. CLIII, 2007, p. 193.
- (1071) DE WITTE A., *La Médaille au Salon triennal*, in *L'Art Moderne*, jg. 34, nr. 21, 24 mei 1914, p. 163.
- (1072) LEFEBURE C., *La frappe en Belgique occupée*, Brussel en Parijs, G. Van Oest & Cie (uitg.), 1923, p. 204, pl. LXXII, nr. 2342, p. 215, 233, 237, pl. LXXVIII, nr. 2457, pl. LXXXI, nr. 2690, pl. LXXXI, nr. 2737. SAN, twee medailles (cf. catalogus, nrs. 41-42).
- (1073) SAN, brief d.d. 9 november 1955 van mevr. Jeanne Lossignol aan Juffr. Zwaenepoel, en antwoord van burgemeester d.d. 10 november 1955. Zie ook cat. nr. 43.
- (1074) LEFEBURE C., o.c., p. 221-222, pl. LXXIX, nr. 2534. Het

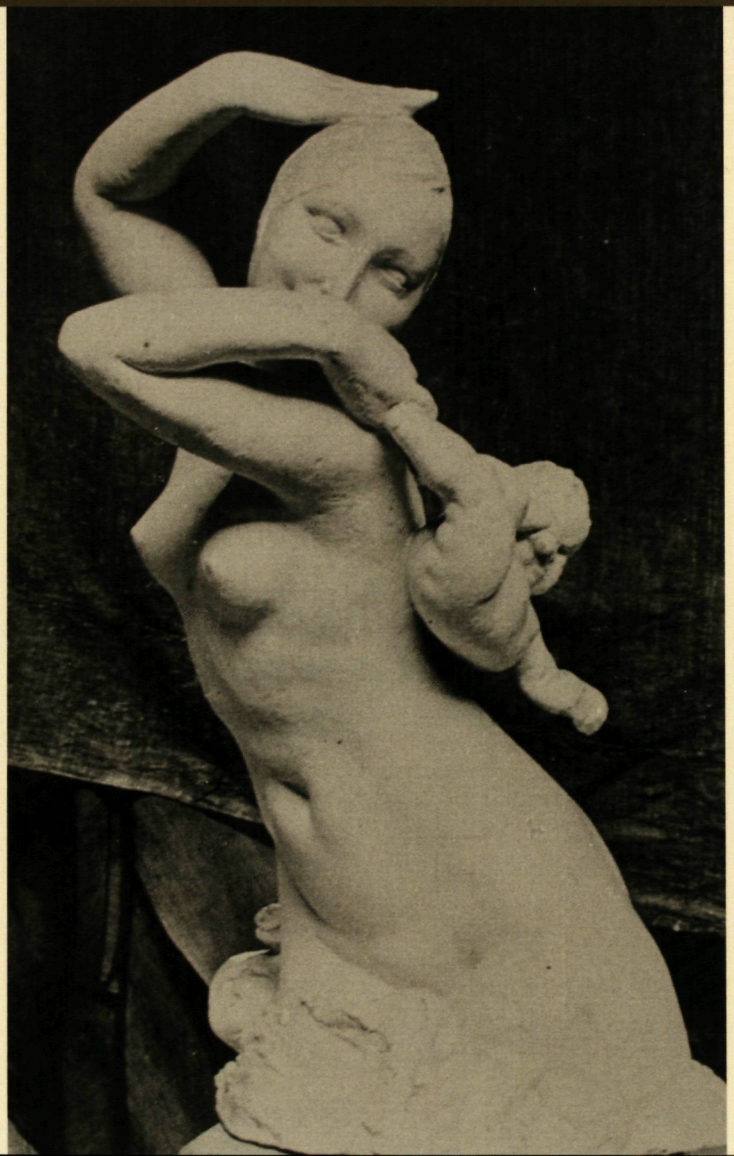
▲
Pieter Braecke
(foto P. Bourgois,
SAN)

gaat hier om een gebronszeerd exemplaar en een verzilverd project met tekst op zwart email.

- (1075) BOENDERS F., DAENENS L., e.a., *Art nouveau België, Euro-palia 80 België 150, Vereniging voor tentoonstellingen, Paleis voor Schone Kunsten*, 19.12.1980 – 15.2.1981, p. 85.
- (1076) Privéverzameling, brief d.d. 19 mei 1937 van Philippe Vranckx en Léo Doyen aan P. Braecke.
- (1077) Informatie verkregen via de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel van Cécile Arnould en Johan Van Heesch.
Zie ook cat. nr. 30.
- (1078) Bronzen medaillon, diam. 40 cm. Braecke was in het bezit van een dergelijk medaillon (tentoongesteld in 1988 in Nieuwpoort en geveild in 1992). BOURGOIS P., *Té gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober – 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. G5. ANONIEM, *Veilingscatalogus Paleis voor Schone Kunsten*, Brussel, veiling 6 februari 1992, p. 83, nr. 792.
- (1079) Een bronzen plaat formaat H. 40 cm, B. 35,5 cm werd op 16 mei 2007 geveild bij het veilingshuis Bernaerts, Antwerpen.

- (1080) Een bronzen plaat met holle versozijde en H. 43 cm, B. 31 cm, D. 1,0 cm bevindt zich in de Brugge Musea – Gruuthuuse, inv. XXIII.O.2456 (informatie verkregen via Nadia Vangampelaere). In 1914 stelt Braecke een gietijzeren plaat tentoon, formaat onbekend (ANONIEM, *Salon Triennal 1914, Bruxelles, Exposition des Beaux-Arts*, p. 140, *Graveurs en médailles*).
- (1081) Het medaillon met een diameter van 17 cm is kleiner dan het grote gipsmodel van 44 cm diameter. Nieuwpoort bezat ook een gipsmodel met een diameter van 17 cm met een vlakke rand rondom (heden spoorloos). Braecke was in het bezit van een dergelijk bronzen medaillon van 17 cm diameter (tentoongesteld in 1988 in Nieuwpoort en geveild in 1992). BOURGOIS P., *Te gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober – 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. G3 en D9; ANONIEM, *Veilingscatalogus Paleis voor Schone Kunsten, Brussel*, veiling 6 februari 1992, p. 83, nr. 796.
- (1082) Voor de reliëfs van Graux en Janson is het onduidelijk welk formaat de spoorloze stukken in het Brusselse justitiepaleis hadden (SAN, briefkaart d.d. 3 mei 1927 van Pieter Braecke aan dhr. Dobbelaere).
- (1083) Zie ook JUVEYNS L., o.c.: “Op het einde van zijn leven wijdde hij zich aan de teken- en schilderkunst waarin hij dezelfde gevoelens trachtte te leggen als in zijn beeldhouwkunst.”
- (1084) Het schrijven d.d. 7 mei 1968 van M. Possot aan de burge-meester van Nieuwpoort geeft hiervan een opsomming: *La Révolution* (2,60 x 1,20m); *Tentation* (2 x 1,50m); *Vierge* (“pour Nossegem”) (2 x 1,50m); *La Danse moderne* (2 x 1,50m); *Dyptique sacré*; *La chute de Babylone*; *Les Quatre saisons à Nieuwpoort* (4 stuks); *La fillette aux cerises*; *Les Nourritures terrestres* (2 x 1m); *La Folie*; *Adam et Eve*; *Alida*; *Le Rêve*; *Noëk*; *Jeune fille*; *Le Boudha*; *Oratoire*; *Cycliste*; *Madame Braecke à 15 ans*; *La colporteur*; *Fiesta à Pizzone*; *Sève montante*; *Nu*; *La Croix* “*Romeo di Calabria*”; *Madame Possot-Romeo*; *Vierge*; *Dans les roses*; *Quatre figures décoratives* (4 stuks); *Les trois sœurs* (Tchekov); *Paravant doré* (2 exemplaren); “*autre 48 petits tableaux*” (SAN).
- (1085) Zie BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort. Inventaris Kunstpatrimonium*, s.d. (ca 1988), inv. nrs. 716/1-4, SAN.
- (1086) “*La conception religieuse (sic) qu’il avait de son art en fit pour ses élèves un maître (sic) bien au dessus de tout autre.*” Privéverzameling, brief/ rouwbetuiging d.d. 14 november 1938 van War van Asten aan “*Madame Braecke*”.
- (1087) Vertaling: Braecke had de zin voor het monumentale en de openlucht. (...) Meer dan elke andere Belgische beeldhouwer, begreep Pieter Braecke het samengaan van de architectuur met de beeldhouwkunst. DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 597 en 599.
- (1088) Het bedrijf Jacques Petermann – een voormalige ciseleur bij de *Compagnie des Bronzes* – wordt vanaf 1859 vermeld in de *Annuaire du Commerce* als kopergieterij, gevestigd Sint-Ghisleinstraat 32, in Brussel. In 1870 blijkt het bedrijf verplaatst te zijn naar Sint-Gillis, *rue de Constantinople* 35; in 1891 *rue de Suède* 46 als “*Fondeur de cuivre et bronze*”, en in 1897 *rue Fontainas* 15 als “*Fonderie de cuivre et bronze d’art, pièces artistiques en bronze d’art et en étain, pièces d’orfèvrerie en argent, spécialité de statues monumentales*”. Reeds in 1894 ondernam de gieterij stappen om zich te positioneren tegenover de gevestigde *Compagnie des Bronzes* in Sint-Jans-Molenbeek. Vanaf 1902 wordt de bedrijfsnaam gewijzigd in *Société Nationale des Bronzes*, met vestiging Fontainastraat 23 (23-31 vanaf 1925) in Sint-Gillis, tot de sluiting in 1931. Zie ondermeer ENGELN C., MARX M., o.c., 2002, p. 137; DUPONT P.-P., o.c., 2003, p. 103-105.
- (1089) Vertaling: Ik ben van mening dat er geen twee Belgische beeldhouwers zijn die met evenveel meesterschap, even delicaat en met zoveel liefde de vrouw-in-bloei kan modelleren als Pieter Braecke, die men de beeldhouwer van Eva zou kunnen noemen. DU CASTILLON L., o.c., 1937, p. 600.
- (1090) HOSTYN N., o.c., 1983, p. 17.
- (1091) *Het Laatste Nieuws*, 9 mei 1939.
- (1092) FL.G., *Uit het arrondissement Nieuwpoort. Pieter Braecke*, in *De Duinengalm*, jg. 64, nr. 20, 19 mei 1939, p. 4.
- (1093) Vertaling: Al kende jouw kunst tijdens jouw leven niet steeds de schittering die zij verdiende, de toekomst zal voor jou rechtvaardiger en scherpzinniger zijn. Een talent als het jouwe sterft niet. BRAECKE G., o.c., 16 januari 1939, p. 14.

CATALOGUS

►
Moedergeluk,
atelierfoto
(SAN, repro
O. Pauwels)

TEN GELEIDE

Deze catalogus is gebaseerd op de kunstwerken van Pieter Braecke die ooit in Nieuwpoorts bezit waren en/of nog steeds van de collectie deel uit maken.

Betreffende de modellen geschonken door Pieter Braecke zelf zijn we vrij goed ingelicht door schenkingslijsten en een inventaris vlak vóór WO II, evenwel zonder fotomateriaal, hetgeen de identificatie soms bemoeilijkt. Schadeverslagen lichten ons in over de werken die beschadigd werden tijdens WO II. Niettemin blijken een aantal werken die de oorlog geheel of gedeeltelijk overleefden, inmiddels verdwenen. Kort na WO II ontving het museum enkele kleine schenkingen om dit opnieuw leven in te blazen. In 1951 kreeg Nieuwpoort een zeer omvangrijke schenking van Elodea Romeo, de weduwe van Pieter Braecke, voor zover ons bekend zonder schenkingslijst. Wel dook er eind 2009 een inventaris op, opgesteld door conservator Paul Bourgois, met omschrijving, materiaal, afmetingen, toestand en verzekeringswaarde én verwijzing naar fotonegatieven, die uiteindelijk ook gevonden werden. De schade aan de beelden blijkt sinds de opmaak van die inventaris omstreeks 1988 nog enorm toegenomen en er zijn ook werken verdwenen. De huidige catalogus geeft dus een beeld van de vroegere en huidige collectie van Nieuwpoort, voor zover dit kon worden achterhaald. Daarnaast werden nog twee gipsen opgenomen die niet door Braecke vervaardigd werden, maar die wel bij deze collectie horen.

Er mag alleszins gesteld worden dat deze collectie zowel vóór als na WO II een volwaardig overzicht bood van het oeuvre van de kunstenaar. Na reiniging, conservering en waar nodig restauratie van de werken, is deze collectie zeker een museale presentatie waardig.

De catalogus is ingedeeld in reliëfs, portretbustes en beelden. De reliëfs werden vervolgens opgesplitst in portretten, medailles en andere reliëfs. Daarnaast is er een rubriek voor niet te catalogeren werken; dit zijn werken die we alleen uit schenkings- of inventarislijsten kennen en die we niet konden identificeren. Tot slot zijn er ook werken afkomstig uit het atelier van Braecke die door andere kunstenaars vervaardigd werden.

Bij al deze rubrieken werden de stukken chronologisch gerangschikt. Tevens werd een onderverdeling voor niet gedateerde werken voorzien. De datering is de ontwerpdatum van het gipsmodel indien deze op het stuk vermeld staat. Zo niet is het de datum van de eerste vermelding van het werk, het jaartal vermeld door Braecke zelf of de datum van de eerste tentoonstelling van het stuk (dus datum antequem). Voor een beperkt aantal oorlogsgipsen wordt gemeld dat zij na de Eerste Wereldoorlog werden ontworpen. Bij de kunstwerken in definitieve uitvoering in het bezit van Nieuwpoort is het de datum vermeld op die stukken. Bij de gipsen wordt de datum van de definitieve uitvoering vermeld onder deze rubriek. Als het werk bekend is onder meerdere titels, komt de oudst gekende titel voorop. Braecke zelf stelde werken soms onder verschillende benamingen tentoon. Na WO II blijken de oorspronkelijke titels vaak in de vergetelheid geraakt te zijn en bedacht men nieuwe titels die eerder beschrijvend zijn.

Gelet op de allesbehalve optimale bewaringsomstandigheden van de beelden, konden veel objecten slechts bij benadering gemeten worden. De afmetingen slaan derhalve op de huidige, soms lacunaire staat.

Er werden zoveel mogelijk tentoonstellingscatalogi doorgenomen. Bij geïdentificeerde beelden worden de tentoonstellingen, waarop de stukken getoond werden, vermeld. Deze lijst is echter niet exhaustief daar

Braecke bij ons weten geen overzicht heeft nagelaten van de tentoonstellingen waaraan hij heeft deelgenomen. Anderzijds konden niet alle catalogi worden teruggevonden; derhalve wordt soms verwezen naar verslagen van tentoonstellingen in contemporaine tijdschriften en andere publicaties. Daarnaast hebben we ook geprobeerd de museaal opgestelde kunstwerken in Nieuwpoort te achterhalen. Pas vanaf 1938 wordt duidelijk welke stukken er tentoongesteld werden. De museale context voorafgaand aan 1938 kon niet getraceerd worden. Ook tentoonstellingen na Braecke's dood werden opgenomen.

De bronvermelding is chronologisch opgevat. Deze omvat vermeldingen in catalogi, contemporaine publicaties, brieven van Pieter Braecke en ander archiefmateriaal, waaronder ook atelier- en tentoonstellingsfoto's.

Van de nog bewaarde stukken werden foto's gemaakt door Oswald Pauwels. Daarnaast was ook de foto-inventaris van Paul Bourgois, die we kunnen dateren ca. 1988, een handig instrument, enerzijds om de spoorloze en verdwenen stukken te illustreren, anderzijds om de evolutie van de toestand van de kunstwerken na te gaan. De overzichtsfoto's van het museum voor Volkenkunde (ca. 1954) en het Pieter Braecke-museum in 't Kasteeltje tussen 1956 en 1972 geven ook een beeld van de objecten. Spijtig genoeg ontbreken alle foto's van het Braeckemuseum in het stadhuis en de stadshalle vóór de Tweede Wereldoorlog.

Vervolgens zijn er ook contemporaine foto's: in het atelier van Braecke, van objecten en tentoonstellingszalen in publicaties en de foto's van de toenmalige fotografen die nu in het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium in Brussel bewaard worden. Tot slot deden we ook een beroep op illustraties van de definitief uitgevoerde werken.

RELIËFS

PORTRET'TEN

> A. GEDATEERD

1. PIETER JAKOB BRAECKE, CA. 1885 (?)

(Nieuwpoort 1824-Ruisbroek 1885)

Wagenmaker en vader van beeldhouwer Pieter Braecke.

Object en materiaal:

Medaillon, gips met donkergroene patina.

Opschriften:

Gesigeneerd *P. Braecke* (onder kraag).

Afmetingen:

Diam. 39 cm, D. 5 cm.

Herkomst:

Schenking Pieter Braecke, 1905.

Toestand:

Vrij gaaf, oppervlakte licht beschadigd.

Definitieve uitvoering:

Marmeren medaillon op zijn graf en dat van zijn echtgenote Sophie Pauwels in Nieuwpoort.

Tentoonstellingen:

- 1938 - 1940, Nieuwpoort, stadhuis-stadshalle, Museum Pieter Braecke, inv. museum nr. 37.
- 29 oktober - 13 november 1988, Nieuwpoort, Feestzaal Vismijn, *Te gast in het atelier*, nr. D2.

Bronnen:

SAN, brief d.d. (onleesbaar) november 1905 van P. Braecke aan de Stad Nieuw-

poort, ontvangen op 10 november 1905. VANHILLE L., *In Memoriam Pieter Braecke*, in *De Toekomst, Katholiek Vlaamsch weekblad voor Veurne-Nieuwpoort-Diksmuide*, Zondag 20 november 1938, p. 8, nr. 1. Archiven Hortamuseum, Sint-Gillis, BRAECKE G., manuscript, 16 januari 1939, XV.B.6.5, p. 15, nr. 1. SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 37. BOURGOIS P., *Te gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober - 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. D2. SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00748, neg. BB8/6/4.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

2. MARTI, 1888

Object en materiaal:

Plaat, gips met twee ijzeren ophanglussen.

Opschriften:

MARTI

Gesigeneerd *P. Braecke*, gedateerd 1888 (rechtsonder).

Afmetingen:

H. 44 cm, B. 32 cm, D. 5 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Oppervlakte beschadigd, roestplekken en stuk linkerrand afgebroken.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

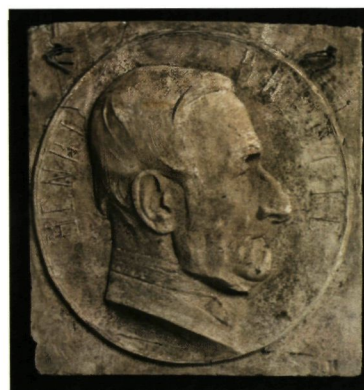
Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto ca. 1899. SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00752, neg. BB17/1/10.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

3. HENRI BRAECKE, 1889

(Nieuwpoort 1816-1891)

Wagenmaker en oom van Pieter Braecke.

Object en materiaal:

Plaat met medaillon met twee ijzeren ophanglussen, gips.

Opschriften:

HENRI BRAECKE

Gesigeneerd *P. Braecke* (onder hals) en gedateerd 1889.

Afmetingen:

H. 38 cm, B. 39 cm, D. 8 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Gaaf.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto ca. 1899. SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00747, neg. BB8/6/2.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

4. EDMOND BAUTIER EN ZIJN ECHTGENOTE MARIE QUERTON, 1889

Edmond Bautier (Gosselies 1849-Elsene 1892) huwde in 1880 met Marie Querton (Jemappes 1861-Brussel 1936), dochter van Léopold Querton en Aurélie Solvay (1836-1883), de oudste zus van Ernest (1838-1922) en Alfred Solvay (1840-1894). Het paar woonde eerst in Mons, *Boulevard de l'Industrie* 72 (1883-1885); later *Rue des draperies* 40, in Brussel (1886-1887) en nadien *Rue du prince royal* 34 in Elsene (1891). Allicht na zijn dood verhuisde het gezin naar de Louizalaan in Brussel.

Edmond Bautier was mijnningengineur. Hun zoon Pierre Bautier (1881-1962) was advocaat, doctor in de kunstgeschiedenis en conservator van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel. In 1961 was hij nog voorzitter van de Commissie van Oude Schilderkunst van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel.

Object en materiaal:

Plaat, brons.

Opschriften:

Gesignd *P. Braecke*, gedateerd 1889.

Afmetingen:

H. 57 cm, B. 43 cm, D. 7 cm.

Herkomst:

Allicht verworven van Pierre Bautier, na de tentoonstelling in 1961 over de Belgische beeldhouwkunst in

Nieuwpoort. Pierre Bautier zetelde in het erecomité van die tentoonstelling.

Toestand:

Gaaf.

Definitieve uitvoering:

Bronzen plaat.

Tentoonstellingen:

- 15 juli - 20 augustus 1961, Nieuwpoort, stadhuis, *De Belgische Beeldhouwkunst*.
- 29 oktober - 13 november 1988, Nieuwpoort, Feestzaal Vismijn, *Te gast in het atelier*, nr. G4.

Bronnen:

ANONIEM, *Liste de membres, Membres effectifs*, in *Annales de la Société géologique de Belgique*, vol. 11, 1883-1884, p. v.

ANONIEM, *Liste de membres*, in *Annales de la Société géologique de Belgique*, vol. 12, 1885, p. v.

ANONIEM, *Liste de membres*, in *Annales de la Société géologique de Belgique*, vol. 13, 1886, p. 5.

ANONIEM, *Liste de membres*, in *Annales de la Société géologique de Belgique*, vol. 14, 1887, p. 5.

ANONIEM, *Liste générale arrêtée le 17 Février 1891 des membres de la Société belge de géologie, de paléontologie et d'hydrologie, membres effectifs*, in *Mémoires de la Société belge de géologie, de paléontologie & d'hydrologie*, vol. 4, 1890, p. iv.

ANONIEM, *Nieuwpoort, Kunstcentrum, De Belgische Beeldhouwkunst, tentoonstelling van 15 juli tot 20 augustus 1961*, p. 14, nr. 25.

BOURGOIS P., *Te gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober - 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. G4.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00152, neg. BB14/4/18.

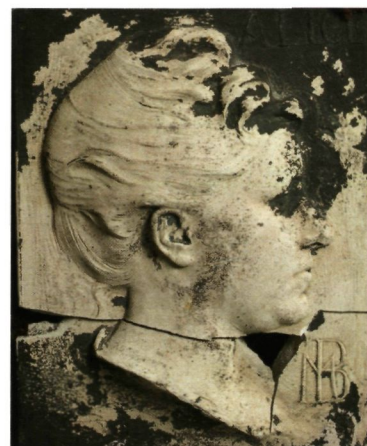
BOURGOIS P., *Braecke, Pieter-Jan*, in VAN LENNEP J. e.a., *De 19de-eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Tentoonstellingscatalogus, Gemeentekrediet, Brussel, 1990, p. 307.

DUQUENNE X., *L'Avenue Louise à Bruxelles*, Brussel, 2007, p. 181.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

5. ALICE, 1890

Mogelijks gaat het hier om Alice Demeulenaere* (° Nieuwpoort 1868). Zij huwde op 23 februari 1889 in Veurne met Léon Braecke (° Nieuwpoort 1861), allicht een neef van de beeldhouwer, die van 1883 tot kort na zijn huwelijk in het Oostvlaamse Bottelaere verbleef, om zich dan in Veurne te vestigen. Ze kregen twee dochters, Marie (Veurne 1891-? 1933) en Esther.

Object en materiaal:

Plaat, gips met donkergroene bronskleur. Ingelijst in houten kader met rood fluweel.

Opschriften:

ALICE en monogram MB.

Gesignd *P. Braecke* onder de hals, gedateerd 1890.

Afmetingen:

Gips: H. 36 cm, B. 29 cm, D. 7 cm.

Herkomst:

Verworven van de familie van

P. Braecke, allicht van Esther Rubin-Braecke, dochter van Alice, na WO II (ca. 1948-1951).

Toestand:

Ca. 1988 gips gebroken en een ontbrekend fragment onder de kin maar nog volledig voorzien van bronspatina en kader nog volledig bekleed met fluweel.

Gips anno 2008 gebroken en drie kleine ontbrekende stukken; kleurafwerking grotendeels verdwenen; fluweel op lijst zwaar beschadigd.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

BERQUIN K.R., *Beknopte levensbeschrijving van Pieter-Jan Braecke, beeldhouwer, gevolgd door een lijst van zijn werken*, Nieuwpoort, 1956.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00153, neg. 18/3/30.

Illustratie:

Foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. 18/3/30; foto in 2008 door O. Pauwels.

* P. Bourgois identificeert de geportretteerde met ene Alice Dubois, maar dit kan de initialen geenszins verklaren; bovendien stelt Berquin dat zij een familielid van Braecke was.

Alice Delgouffre was de echtgenote van Fernand Dubois (1861-1939). Fernand Dubois was sinds hun gezamenlijke academiejaren een zeer goede vriend van Horta, die voor hem een herenhuis bouwde aan de Brugmannlaan 80 in Vorst (slechts enkele stappen van Horta's huis) en een villa in Sosoye, tegen Maredsous. Hij stelde onder meer tentoon in Tervuren (1897) en Turijn (1902).

Daarnaast was er ook Alice Sèthe, echtgenote van Paul Du Bois, die eerder bevriend was met Henry van de Velde.

6. JONGE VROUW, NIET GEÏDENTIFICEERD, 1891

Object en materiaal:

Medaillon, gips.

Opschriften:

Gesigeneerd *P. Braecke*, gedateerd 1891.

Afmetingen:

Diam. 39 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Ca. 1988 gaaf, inmiddels verdwenen.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto ca. 1899 en detailfoto.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00763, neg. BB17/4/7.

Illustratie:

Foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB17/4/7.

7. LÉONCE DU CATILLON*, 1895

(Waregem 1869- Sint-Pieters-Jette 1941)

Auteur en Vlaamsgezind politicus. Brusselse journalist, dichter en criticus Léonce du Catillon, tijdens Wereldoorlog I directeur -in Den Haag- van het *Belgisch Dagblad*.

Object en materiaal:

Plaat, gips.

Opschriften:

L. DU CATILLON

Gesigeneerd (*P. Braecke*) (deels afgebroken) en gedateerd 1895, links verticaal langs de rand.

Afmetingen:

H. 38 cm, B. 35 cm, D. 8 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Linker bovenhoek afgebroken.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto ca. 1899.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00759, neg. BB17/3/3.

KERCKHOFS R., *Léonce du Catillon*, in *Jaarboek van de Geschied- en Heemkundige Kring "De Gaverstreke"*, jg. 8, Waregem, 1980, p. 99-139.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

*Familiennaam in 1924 gewijzigd in *du Castillon*.

8. HÉLÈNE SAINTENOY, 1898

(1898-?)

Dochter van de schilder, aquarellist, graveur en decorateur Charles Saintenoy.

Object en materiaal:

Plaat, gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

HELENE, 15 août 1898

Gesigneerd *P. Braecke* (rechtsonder, onduidelijk).

Afmetingen:

H. 29 cm, B. 24 cm, D. 6 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951.

Toestand:

Vrij gaaf.

Definitieve uitvoering:

Terracotta, in 1905 vermeld als zijnde in het bezit van Charles Saintenoy.

Tentoonstellingen:

- 14 januari - februari 1899, Brussel, *Pour l'Art, septième exposition*, médaillon.
- 6 april - 15 mei 1905, Brussel, *Musée moderne, Exposition des peintres et sculpteurs de l'enfant*, terracotta.

Bronnen:

ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue de la 7e exposition 1899, Catalogue de la septième exposition annuelle janvier-février 1899*, s.p., Pierre Braecke, nr. 2.
 ANONIEM, *Exposition des peintres et sculpteurs de l'enfant, sous la présidence d'honneur de S.A.R. Madame la Princesse Albert de Belgique, Musée moderne, 6 avril-15 mai 1905, Catalogue*, Brussel, p. 10, nr. 12.
 SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00749, neg. BB17/1/12.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

9. JEAN SAINTENOY, CA. 1898

(1896-1917)

Zoon van de schilder, aquarellist, graveur en decorateur Charles Saintenoy. Hij was ingeschreven aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Brussel van 1913 tot 1914. Jean stierf tijdens de Eerste Wereldoorlog, "mort au champ d'honneur" volgens Paul Saintenoy.

Object en materiaal:

Plaat, gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

JE (rest afgebroken).

Gesigneerd *P. Braecke* (linksonder).

Afmetingen:

H. 35 cm, B. 27 cm, D. 8 cm.

Herkomst:

Gips na de dood van Braecke nog in zijn atelier, cf. P. Saintenoy, 1942. Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951.

Toestand:

Randen grotendeels afgebroken.

Definitieve uitvoering:

Medaillon, in 1905 vermeld als zijnde in het bezit van Charles Saintenoy.

Tentoonstellingen:

- 14 januari - februari 1899, Brussel, *Pour l'Art, septième exposition*, médaillon.
- 6 april - 15 mei 1905, Brussel, *Musée moderne, Exposition des peintres et sculpteurs de l'enfant*, médaillon.

Bronnen:

ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue de la 7e exposition 1899, Catalogue de la septième exposition annuelle janvier-février 1899*, s.p., Pierre Braecke, nr. 3.
 ANONIEM, *Exposition des peintres et sculpteurs de l'enfant, sous la présidence d'honneur de S.A.R. Madame la Princesse Albert de Belgique, Musée moderne, 6 avril-15 mai 1905, Catalogue*, Brussel, p. 10, nr. 11.
 SAINTENOY P., *Notice sur Pierre Jean Braecke, membre de l'Académie*, in *Annuaire de l'Académie royale de Belgique*, deel CVIII, 1942, p. 216.
 VAN LENNEP J. (ed.), *Académie. 275 jaar onderwijs aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Brussel*, Gemeentekre-

diet, Brussel, 1987, p. 472.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00764, neg. BB17/4/8.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

10. VROUW, NIET GEÏDENTIFICEERD, 1900

Object en materiaal:

Plaat, gips.

Opschriften:

Gesigneerd *P. Braecke*, gedateerd 1900.

Afmetingen:

H. 40 cm, B. 36 cm

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

De bovenzijde was ca. 1988 afgebroken, inmiddels spoorloos.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00762, neg. BB17/4/6.

Illustratie:

Foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB17/4/6.

11. ECHTPAAR, NIET GEÏDENTIFICEERD, 1904

Object en materiaal:

Plaat, gips.

Opschriften:

Gesigneerd *P. Braecke*, gedateerd 1904.

Afmetingen:

H. 41 cm, B. 38 cm, D. 4 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Linker benedenhoek afgebroken (bewaard), rechter bovenhoekje weg, oppervlakteschade.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00754, neg. BB8/717.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

12-13-14. CHARLES GRAUX, 1908

(Brussel 1837- Elsene 1910)

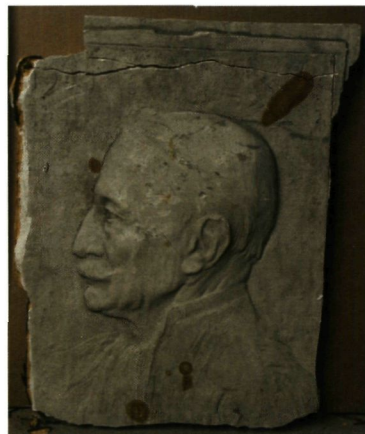
Doctor in de rechten, advocaat, stafhouder en hoogleraar aan de *Université libre de Bruxelles*.

Liberaal parlamentslid en minister van Financiën van 1878 tot 1884.

In 1900 benoemd tot minister van staat.

Plaket geschonken aan Charles Graux ter gelegenheid van de

50ste verjaardag van zijn inschrijving aan de balie.

Object en materiaal:

Twee platen (12-13), gips met ijzeren armatuur, en een plaket (14) in brons.

Opschriften:

C. GRAUX

Gesigneerd *P. Braecke* (rechts boven), gedateerd 1908 (links boven).

Afmetingen:

12. H. 52 cm, B. 38 cm, D. 5 cm.

13. H. 48 cm, B. 40 cm, D. 5 cm.

14. Bronzen plaket: H. 7,3 cm, B. 5,8 cm, D. 0,5-0,8 cm.

Herkomst:

Eén gipsen exemplaar geschonken door Pieter Braecke in 1927. Esther Rubin-Braecke schonk een "plaquette" op 7 april 1952.

Toestand:

12. Verticaal middendoor gebroken.

13. Randen grotendeels afgebroken en oxidatie van het ijzer.

14. Gaaf.

Definitieve uitvoering:

- Zilveren plaket, op de rugzijde de stempels *Wolfers Frères, Fleur de coin* en 950; H. 7,5 cm, B. 6,0 cm (o.m. een exemplaar in het Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, inv. nr. M90/9).

- Bronzen plaket, op de rugzijde de stempel van *Wolfers Frères*; H. 7,3 cm, B. 5,8 cm, D. 0,4-0,7 cm (o.m. exemplaar van Nieuwpoort).

- Bronzen plaat of plaket in boekenzaal van het Justitiepaleis in Brussel (cf. Braecke 1927), heden niet meer in inventarislijst opgenomen.

Afmetingen ongekend.

Tentoonstellingen:

- 30 januari - 1 maart 1909, Brussel, *Pour l'Art, XVIIe Exposition, Musée moderne*, nr. 2: *portrait médaillon*, nr. 5 *plaque portrait*.

- 5 februari - 6 maart 1910, Brussel, *Pour l'Art, XVIIIe Exposition Annuelle*, médaille.

- 23 april - 15 november 1910, Brussel, werltdtentoonstelling, *Groupe II: Beaux-arts - Classe 9e: Gravure et médailles, Salon international de la médaille*, plaket, brons.

- Begin mei - 1 november 1911, Charleroi, *Exposition, Groupe I Beaux-Arts, Salon d'Art Moderne, Cadre de médailles contenant: Charles Graux*.

- 26 april - 3 november 1913, Gent, werltdtentoonstelling, *Groupe II, Beaux-Arts, Œuvres modernes, médailles, cadre 122*, nr. 2, zaal 29, 27, plaket, brons.

- 7 september 1922 - 31 maart 1923, Rio de Janeiro, internationale en werltdtentoonstelling, sectie Bel-

gische kunst, verkoopprijs 200 frank.

- 1938 - 1940, Nieuwpoort, stadshuis-stadshalle, Museum Pieter Braecke, inv. museum nr. 6

Bronnen:

ANONIEM, *Pour l'Art, XVIIeme Exposition au Musée moderne à Bruxelles, du 30 Janvier au 1er Mars 1909, XVIIeme Exposition Catalogue*, Brussel, 1909, p. 7, nr. 2 en 5.

ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue, XVIIIeme Exposition annuelle, Bruxelles, 5 février - 6 mars 1910*, p. 10, nr. 5.

ANONIEM, *Exposition internationale et universelle de Bruxelles en 1910, organisée sous le patronage et avec le concours du gouvernement belge - Groupe II: Beaux-arts - Classe 9e: Gravure et médailles, Salon international de la médaille, catalogue*, Brussel, 1910, p. 60, nr. 109 Pierre Braecke, nr. 3.

ANONIEM, *Exposition de Charleroi 1911, Groupe I Beaux-Arts, Les Arts Anciens du Hainaut - Salon d'Art Moderne, Catalogue Général*, Brussel, 1911, p. 491, nr. 444.

ANONIEM, *Exposition Universelle et Internationale de Gand en 1913, Groupe II Beaux-Arts, Œuvres modernes, Tome II Miniature-Médaille-Architecture, Première édition*, Brussel, 1913, p. 88, Cadre 122, nr. 2.

TOURNEUR V., *Médailles historiques de Belgique publiées sous les auspices de la Société Royale de Numismatique, Tome III, Règnes de Léopold II et d'Albert I, 1er Janvier 1908-1er Août 1914, 1919*, Brussel, p. 10-11, 51, nr. 56, Pl. IX nr. 56.

ARA Brussel, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T 004/01, *Expositions internationales 1919-1929*, nr. 8, dossier 2195, 1922 *Exposition de Rio de Janeiro*, o.m. brief P. Braecke d.d. 9 juni 1922.

SAN, brief d.d. 2 mei 1927 van burgemeester en schepenen aan Pieter Braecke en antwoord d.d. 3 mei 1927 van Pieter Braecke aan dhr. Dobbelaere.

PIERON S., *L'Art de la Médaille en Belgique, Une évolution de cents années, in Savoir et Beauté*, jg. 14, nr. 1, 1934, p. 16.

VANHILLE L., *In Memoriam Pieter Braecke*, in *De Toekomst, Katholiek Vlaamsch weekblad voor Veurne-Nieuwpoort-Diksmuide*, Zondag 20 november 1938, p. 8, nr. 48.

SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 6.

SAN, brief d.d. 7 april 1952 van *Etablissements Armand Rubin* aan dhr. Berquin.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00735 - neg. BB3/7136 (gips), nr. 00814 - neg. BB20/5/9 (gips) en 001602 (brons).

ANONIEM, *23-0063 Justitiepaleis Brussel, inventaris kunstwerken*, (niet gepubliceerd), Regie der Gebouwen, Brussel, s.d.

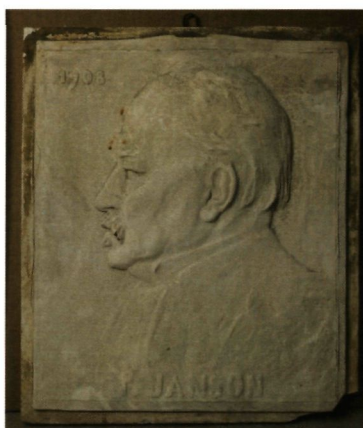
DENOEL T. (o.l.v.), *Le nouveau Dictionnaire des Belges*, Brussel, 1992, p. 343.

Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel (informatie verkregen via Cécile Arnould en Johan Van Heesch).

Illustratie:

Foto's O. Pauwels.

15-16-17. PAUL JANSON, 1908

(Herstal 1841-Brussel 1913)
Janson studeerde rechten aan de *Université Libre de Bruxelles* en vervoegde in 1862 de balie in

Brussel, waar hij een getalenteerd pleiter bleek te zijn. Vanaf 1863 werd hij partijpolitiek actief. Hij ijverde heel zijn leven voor het algemeen stemrecht, verplicht en kosteloos onderwijs, een minimale sociale wetgeving met nadruk op reglementering van de arbeid en een strikte scheiding tussen kerk en staat. In 1865 medeoprichter van het blad *La Liberté*. Van 1877 tot 1894 parlements lid voor de *Association libérale*, partij waarvan hij in 1881 voorzitter werd. Van 1894 tot 1900 senator, vervolgens opnieuw verkozen voor de kamer. In 1912 werd hij benoemd tot minister van staat.

Plaket geschonken aan Paul Janson ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van zijn inschrijving aan de balie.

Object en materiaal:

Twee platen (15-16), gips met ijzeren armatuur, waarvan één met een ijzeren ophanglus, en een plaket (17) in brons.

Opschriften:

P. JANSON, gedateerd 1908 (linksboven) en gesigneerd P. Braecke (rechtsboven).

Afmetingen:

- 15. H. 49 cm, B. 38 cm, D. 6 cm.
- 16. H. 50 cm, B. 42 cm, D. 4 cm.
- 17. H. 6,8 cm, B. 5,6 cm, D. 0,4-0,7 cm.

Herkomst:

Een gipsen exemplaar werd geschonken door Pieter Braecke in 1927.

Esther Rubin-Braecke schonk een "plaque" op 7 april 1952.

Toestand:

- 15. Roestvorming op de randen.
- 16. Randen beschadigd.
- 17. Gaaf.

Definitieve uitvoering:

- Zilveren plaket, met op de rugzijde de stempels *Wolfers Frères, Fleur de coin* en 950; H. 6,9 cm, B. 5,7 cm (o.m. exemplaar in Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, inv. nr. M90/8).

- Bronzen plaket, met op de rugzijde de stempel van *Wolfers Frères*; H. 6,8 cm, B. 5,6 cm, D. 0,4-0,7 cm

(o.m. exemplaar in Nieuwpoort).

- Bronzen plaat of plakiet in boeken-zaal van het Justitiepaleis in Brussel (cf. Braecke 1927); heden niet meer in inventarislijst opgenomen. Afmetingen ongekend.

Tentoonstellingen:

- 30 januari - 1 maart 1909, Brussel, *Musée moderne, Pour l'Art, XVIIme Exposition*, nr. 3: *portrait médaillon*; nr. 6 *plaque portrait*.
- 5 februari - 6 maart 1910, Brussel, *Pour l'Art, XVIIIe Exposition Annuelle*, medaille.
- 23 april - 15 november 1910, Brussel, wereldtentoonstelling, *Groupe II: Beaux-arts - Classe 9: Gravure et médailles, Salon international de la médaille*, plakiet, brons.
- Begin mei - 1 november 1911, Charleroi, *Exposition, Groupe I Beaux-Arts, Salon d'Art Moderne, Cadre de médailles contenant: Paul Janson*.
- 26 april - 3 november 1913, Gent, wereldtentoonstelling, *Groupe II, Beaux-Arts, Œuvres modernes, médailles, cadre 122*, nr. 3, zaal 29,27, plakiet, brons.
- 7 september 1922 - 31 maart 1923, Rio de Janeiro, internationale en wereldtentoonstelling, sectie Belgische kunst, verkoopprijs 200 frank.
- 1938 - 1940, Nieuwpoort, stadhuis-stadshalle, Museum Pieter Braecke, inv. museum nr. 5.
- 29 oktober - 13 november 1988, Nieuwpoort, Feestzaal Vismijn, *Té gast in het atelier*, nr. M, *plaster ontwerp plakiet*.

Bronnen:

ANONIEM, *Pour l'Art, XVIIme Exposition au Musée moderne à Bruxelles, du 30 Janvier au 1er Mars 1909, XVIIme Exposition Catalogue*, Brussel, 1909, p. 7, nr. 3 en 6.
 ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue, XVIIIe Exposition annuelle, Bruxelles, 5 Février - 6 Mars 1910*, p. 10, nr. 5.
 ANONIEM, *Exposition internationale et universelle de Bruxelles en 1910, organisée sous le patronage et avec le concours du gouvernement belge - Groupe II: Beaux-arts - Classe 9: Gravure et médailles, Salon international de la médaille, catalogue*, Brussel, 1910, p. 60, nr. 109 *Pierre Braecke*, nr. 4.
 ANONIEM, *Exposition de Charleroi 1911, Groupe I Beaux-Arts, Les Arts Anciens du*

Hainaut - Salon d'Art Moderne, Catalogue Général, Brussel, 1911, p. 491, nr. 444.
 ANONIEM, *Exposition Universelle et Internationale de Gand en 1913, Groupe II Beaux-Arts, Œuvres modernes, Tome II Miniature-Médaille-Architecture, Première édition*, Brussel, 1913, p. 88, *Cadre 122*, nr. 3.
 TOURNEUR V., *Médailles historiques de Belgique publiées sous les auspices de la Société Royale de Numismatique, Tome III, Règnes de Léopold II et d'Albert I, 1er Janvier 1908-1er Août 1914*, 1919, Brussel, p. 10-11, 51, nr. 57, Pl. IX nr. 57.
 ARA Brussel, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, *Expositions internationales 1919-1929*, nr. 8, dossier 2195, 1922 *Exposition de Rio de Janeiro*, o.m. brief d.d. 9 juni 1922 van P. Braecke.
 SAN, brief d.d. 2 mei 1927 van burgemeester en schepenen aan Pieter Braecke en antwoord d.d. 3 mei 1927 van Pieter Braecke aan dhr. Dobbelaere.
 PIERRON S., *L'Art de la Médaille en Belgique. Une évolution de cents années*, in *Savoir et Beauté*, jg. 14, nr. 1, 1934, p. 16.
 VANHILLE L., *In Memoriam Pieter Braecke*, in *De Toekomst, Katholiek Vlaamsch weekblad voor Veurne-Nieuwpoort-Diksmuide*, Zondag 20 november 1938, p. 8, nr. 49.
 SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 5.
 SAN, brief d.d. 7 april 1952 van *Etablissements Armand Rubin* aan dhr. Berquin.
 BOURGOIS P., *Té gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober - 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. M.
 SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00729 - neg. BB3/7/36, nr. 00813 - BB20/5/7 en nr. 01603 (brons).
 ANONIEM, *23-0063 Justitiepaleis Brussel, inventaris kunstwerken*, (niet gepubliceerd), Regie der Gebouwen, Brussel, s.d.
 DENOEL T. (o.l.v.), *Le nouveau Dictionnaire des Belges*, Brussel, 1992, p. 397.
 D'HONDT B., *Paul Janson, Liberaal Archief*, p. 1-5 (www.liberaalarchief.be).
 Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel (informatie verkregen via Cécile Arnould en Johan Van Heesch).

Illustratie:

Foto's O. Pauwels.

18. VICTOR MONOYER (?), 1910

(?-1909)

Victor Monoyer was burgemeester van Strépy en het bijhorende gehucht Bracquegnies (bij La Louvière) van eind 1895 tot in 1909.

Sinds 1910 draagt een straat zijn naam in het gehucht Bracquegnies; dit gehucht had aan belang gewonnen door de steenkoolindustrie.

Object en materiaal:

Plaat, gips.

Opschriften:

Gedateerd 1910, gesigeneerd P. Braecke (rechtsonder).

Afmetingen:

H. 39 cm, B. 31 cm, D. 5 cm.

Herkomst:

Schenking plaat Monoyer door Pieter Braecke, 1927.

Na het overlijden van Braecke was er volgens P. Saintenoy nog een exemplaar in zijn atelier.

Toestand:

Vrij gaaf.

Definitieve uitvoering:

Bronzen plaat in familiebezit (volgens P. Braecke).

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, brief d.d. 2 mei 1927 van burgemeester en schepenen aan Pieter Braecke en antwoord d.d. 3 mei 1927 van Pieter Braecke aan dhr. Dobbelaere.
 SAINTENOY P., *Notice sur Pierre Jean Braecke, membre de l'Académie*, in *Annuaire de l'Académie royale de Belgique*, deel CVIII, 1942, p. 216.
 SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00776, neg. BB17/7/20.
 Informatie over Monoyer verkregen via Alain Decrom, *Cercle d'Histoire 'Victor Flament' de Strépy-Bracquegnies*.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

**19. BROER EN ZUS,
NIET GEÏDENTIFICEERD, 1914**

Object en materiaal:

Plaat met doorboring voor ophanging, gips.

Opschriften:

Gesigneerd *P. Braecke* (linksonder) en gedateerd 1914 (rechtsonder).

Afmetingen:

H. 36 cm, B. 32 cm, D. 7 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Vrij gaaf.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

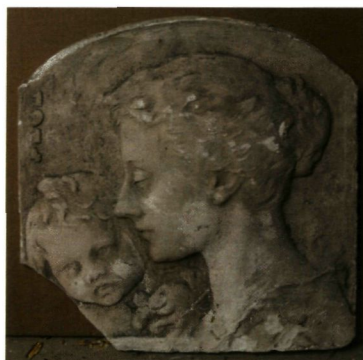
Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00750, neg. BB8/6/3.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

**20. MOEDER EN KIND
MET DRUIVEN IN DE HAND,
NIET GEÏDENTIFICEERD, 1914**

Object en materiaal:

Plaat, gips.

Opschriften:

1914 (linksboven); signatuur *P. Braecke* op rand linksonder verdwenen.

Afmetingen:

H. 37 cm, B. 35 cm, D. 5 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Nog relatief gaaf ca. 1988; heden linker benedenhoek afgebroken, oppervlakteschade.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00751, neg. BB8/7/9.

Illustratie:

Foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB8/7/9 en in 2008 door O. Pauwels.

21. LÉON FOURDIN, 1921

(Ath 1865-1941)

Stadsarchitect in Ath van 1886 tot 1935. Naast het onderhoud en ontwerpen van de gemeentelijke gebouwen en wegen, volgde hij ook de restauratie op van gebouwen zoals de "tour de Burbant" en de *église Saint-Martin*. Hij mocht ook opdrachten van particulieren aannemen. Hij ontwierp in 1919 de art nouveau-spektakelzaal *Le Palace* op de Grote Markt in Ath en was ook actief in Doornik.

Vanaf 1886 gaf hij architectuurles aan de *Ecole industrielle* in Ath.

Tot 1921 – jaar van het medaillon – was hij er directeur.

Op 10 december 1911 stichtte hij samen met Jules Dewert, abt Hocq, generaal Gilson en Charles Leduc de *Cercle royal d'histoire et d'archéologie* van Ath.

Het oorlogsmonument van Ath werd door Braecke uitgevoerd onder toezicht van stadsarchitect Léon Fourdin. Het werd op 21 augustus 1921 ingehuldigd.

Object en materiaal:

Medaillon, gips.

Opschriften:

L. FOURDIN, gesigneerd *P. Braecke* en gedateerd 1921.

Afmetingen:

Diam. 35 cm, D. 5 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Gaaf.

Definitieve uitvoering:

• Bronzen medaillon, *Musée du Cercle royal d'histoire et d'archéologie*, Ath, op 31 juli 1992 geschonken door mevrouw Jean Decroly, nicht van Léon Fourdin; Diam. 36,5 cm.

• Op 22 juni 1922 bestelde architect-bouwondernemer Robert Eidlitz (*New York City* 1864-1935), tevens een grote verzamelaar van architecturale medailles, bij Braecke een medaillon voor 300 Franse frank; heden in de *American Numismatic Society Collection*, nr. 1940.100.2778, ref. Eidlitz 70.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

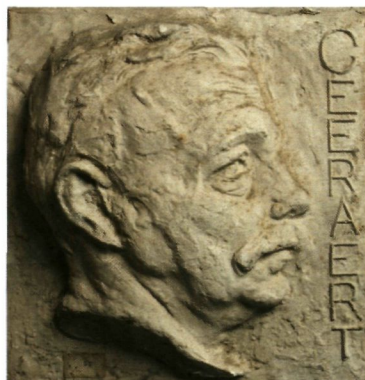
Bronnen:

Privéverzameling, brief d.d. 22 juni 1922 van Robert Eidlitz aan P. Braecke.
EIDLITZ R., *Medals and medallions relating to architects / compiled and edited and reproduced in great part from the collection of Robert James Eidlitz*, New York (gedrukt in eigen beheer), 1927, nr. 70.
SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00719, neg. BB17/1/11.
DUGNOILLE J., *Léon Fourdin (1865-1941)*, in *Bulletin du Cercle royal d'Histoire et d'Archéologie d'Ath et de la Région*, nr. 152, maart 1993, p. 31-37.
DERAMAIX I., DUPONT A., *Le patrimoine d'Ath*, in *Carnets du Patrimoine*, nr. 59, Institut du patrimoine wallon, Namur, 2009, p. 58.
KIK, Brussel, foto KN844 (bronzen medaillon) en foto Office de Tourisme, Ath.

Illustratie:

Gips foto O. Pauwels, brons foto Office de Tourisme, Ath.

22-23. HENDRIK GEERAERT, CA. 1925

(1863-1925)

Schipper van beroep maar tegelijk bedienaar van de sluizen van de achterhaven, stelde Hendrik Geeraert zich in oktober 1914 op eigen initiatief ter beschikking van de

legerleiding om de sluizen in Nieuwpoort open te zetten bij vloed en terug dicht te draaien bij eb, waardoor de IJzervlakte onder water kwam te staan en de Duitse opmars werd gestuit.

Object en materiaal:

Twee platen, mal (22) en contremal (23), gips.

Opschriften:

GEERAERT

Gesigeneerd P. Braecke (onder hals).

Afmetingen:

Mal: H. 36 cm, B. 34 cm, D. 10 cm.

Herkomst:

Hoort mogelijks niet bij een schenking, daar de plaat in opdracht van de Stad Nieuwpoort gemaakt werd.

Toestand:

Mal: vrij gaaf.

Contremal: boven- en onderzijde beschadigd door roestende armatuur.

Definitieve uitvoering:

Stenen gedenkplaat op graf- en oorlogsmonument op de begraafplaats in Nieuwpoort.

Tentoonstellingen:

- Ca. 1950 - 1957, Nieuwpoort, stadhuis, Volkenkundig museum.
- Vanaf ca. 1958, Nieuwpoort, *Hôtel de l'Espérance*, thans 't Kasteeltje, Oorlogsmuseum.

Bronnen:

SAN, foto Volkenkundig museum, stadhuis Nieuwpoort, 1954.
SAN, foto Oorlogsmuseum in 't Kasteeltje in Nieuwpoort.
SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00274.
JACOBS M., *Zij die vielen als helden... Inventaris van de oorlogsgedenktekens van de*

twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen, Brugge, 1996, deel 2, p. 264.

Illustratie:

Foto's O. Pauwels.

24. MAN, NIET GEÏDENTIFICEERD, 1930

Object en materiaal:

Medaillon, gips.

Opschriften:

Gedateerd 1930 en gesigeneerd P. Braecke (onder hals).

Afmetingen:

Diam. 34 cm, D. 4 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Linker benedenzijde afgebroken.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00777, neg. BB17/7/21.

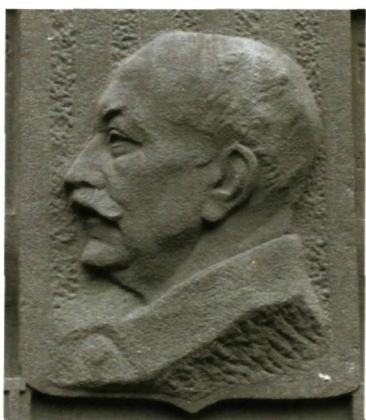
Illustratie:

Foto O. Pauwels.

25. PRINS JEAN DE MÉRODE, 1930

(Parijs 1864-Everberg 1933)

Graaf Jean de Mérode was Grootmaarschalk aan het Hof van 1910 tot 1929. Koning Albert I verleende hem de titel van prins op 25 april 1930.

Samen met zijn echtgenote Marie-Louise de Bauffremont-Courtenay (Parijs 1874-Brussel 1955) nam hij tijdens de Eerste Wereldoorlog initiatieven om de bevolking te helpen. Zo was hij voorzitter van het *Comité régional de secours et d'alimentation pour la région de Louvain*.

Na de oorlog werd hij voorzitter van de *Ligue Nationale du Souvenir* (Nationaal verbond der Herinnering).

Object en materiaal:

Plaat, gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

Gesignd P. Braecke en gedateerd 1930 onder kraag.

Afmetingen:

H. 39 cm, B. 35 cm, D. 8 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Roestvlekken door geoxideerde armatuur, een stukje van de bovenrand ontbreekt.

Definitieve uitvoering:

Blauwe hardsteen, IJzermonument in Nieuwpoort (licht gewijzigde uitvoering).

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

DIERKENS-AUBRY F., *Victor Horta, architecte de Monuments civils et funéraires*, in *Bulletin de la Commission royale des Monuments et des Sites*, deel 13, 1986, p. 67-69 en 72-75, fig. 78-84.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00780, neg. BB18/1/24.

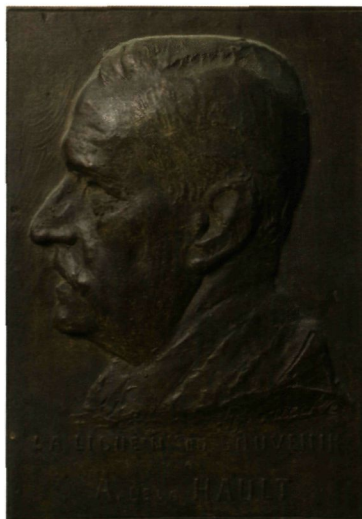
JACOBS M., *Zij die vielen als helden...* *Inventaris van de oorlogsgedenktekens van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen*, Brugge, 1996, deel 2, p. 273-274.

GUBIN E., e.a., *Dictionnaire des femmes belges: XIXe et XXe siècles*, Brussel, 2006, p. 136.

Illustratie:

Foto's O. Pauwels (gips) en auteurs (monument).

26-27. AUGUSTE DE LA HAULT, VÓÓR 1937

Nazaat van Frédéric Jean de la Hault (1826-1882) en Coralie Adélaïde, Burggravin du Toict. Frédéric was de stichter van de *Compagnie Générale de chemins de fer secondaires*. Auguste zat omstreeks 1919 onder meer in het bestuur van de *Société des chemins de fer de la Basse Egypte* en de *Société Anonyme des Tramways du Caire*. Als beroep wordt in 1906-1907 'bankier' vermeld en in 1933 'eigenaar'.

Medewerker van de *Ligue Nationale du Souvenir*, in 1933 gedelegeerd bestuurder.

Object en materiaal:

Contremal (26), gips met ijzeren bewapening en gedenkplaat (27), brons op mahonie.

Opschriften:

La Ligue N° du Souvenir à A. de la Hault.

Gesignd P. Braecke (onder de buste).

Afmetingen:

Gips: H. 39 cm, B. 27 cm, D. 3 cm.

Brons: H. 38 cm, B. 26,5 cm, D. 3 cm.

Herkomst:

Gips: ongekend.

Brons: schenking in augustus 1937.

Toestand:

Gips: geoxideerde ijzeren armatuur waardoor een deel van de rechterrand afgebroken is.

Definitieve uitvoering:

Bronzen gedenkplaat.

Tentoonstellingen:

- 1938 - 1940, Nieuwpoort, stadhuis-stadshalle, Museum Pieter Braecke, inv. museum nr. 54, brons.
- 29 oktober - 13 november 1988, Nieuwpoort, Feestzaal Vismijn, *Te gast in het atelier*, nr. G1, brons op mahonie.

Bronnen:

Bulletin annuel de la Ligue Nationale du Souvenir, 1933, p. 2 (privéverzameling).

Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, BRAECKE G., manuscript, 16 januari 1939, XV.B.6.5, p. 10.

SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verza-*

meling Pieter Braecke, nr. 54.

TIGNOR R., *The Economic Activities of Foreigners in Egypt, 1920-1950: From Millet to Haute Bourgeoisie*, in *Comparative Studies in Society and History*, vol. 22, nr. 3, juli 1980, p. 429.

BOURGOIS P., *Té gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober - 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. G1.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00154 (brons).

VAN LENNEP J., *Catalogus van de beeldhouwkunst. Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882*, Brussel, 1992, p. 146 (bustes van Frédéric de la Hault en zijn echtgenote door Paul De Vigne).

Illustratie:

Foto's O. Pauwels.

28-29. LÉON RYCX, 1938

(1897-Oostende 1967)

Advocaat. Stichter en algemeen secretaris van de *Ligue Nationale du Souvenir*. Ryxc schreef meerdere werken over WO I uitgegeven door de *Ligue Nationale du Souvenir*: o.m. *Le Miracle des écluses*. *Comment fut sauvée l'Armée à l'Yser*; *Le livre de la Meuse et de la Semois*. *Pèlerinage aux champs de bataille et aux villages martyrs*. *Guide du Touriste*.

Object en materiaal:

Twee platen -mal (28) en contremal (29), gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

La Ligue N^e du Souvenir à son fondateur Léon Ryxc 1918-1938.

Gesigneerd P. Braecke boven het opschrift en onder de buste (links bij mal en rechts bij contremal).

Afmetingen:

H. 42 cm, B. 31 cm, D. 3 cm.

Herkomst:

Schenking.

Toestand:

Roestplekken en barstvorming door oxiderende armatuur, randstukjes afgebroken.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

Bulletin annuel de la Ligue Nationale du Souvenir, 1933, p. 2 (privéverzameling). SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00765 - neg. BB20/6/10 en nr. 00815 - neg. BB17/4/9.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

30. MARIUS DUCHÉ (? -1921) EN ZIJN ZONEN EDGARD EN ALFRED, 1937

Scheikundigen. Beheerders van de Londense onderneming T.M. Duché and Sons, die omwille van de te vervuulende industrie overge-

bracht werd van Engeland naar de kanaalzone in Vilvoorde. Onder meer de firma's *SA de Grimbergen* (gelatine en beenderfosfaat), in 1896 de *SA de Vilvorde* (gelatine), in 1900 de *SA de Pont Brûlé (Etablissement Duché)* voor productie van onder meer zwavel-, chloorwaterstof- en salpeterzuur. In 1905 bouw van een eigen elektriciteitscentrale. In 1911 fusie van *SA de Vilvorde* en *SA de Grimbergen* tot *Usines Duché SA*. In het begin van de 20ste eeuw aanleg van de Marius Duchéstraat in Vilvoorde met arbeiderswoningen en na WO I schenking van grond aan de NV Vilvoordse Haard voor arbeiderswoningen (Maurits Duchéhof, genoemd naar de gesnevelde zoon van Alfred).

Object en materiaal:

Plaat (ontwerp), gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

EDGARD MARIUS ALFRED
DUCHE

Geen handtekening of datering gevonden, mogelijks door slechte bewaringstoestand.

Afmetingen:

H. 40 cm, B. 48 cm, D. 2 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Ca. 1988 nog volledig maar met roestende armatuur; in 2008 gebroken, rand volledig afgebroken en zware oxidatie van de ijzeren structuur.

Definitieve uitvoering:

Bronzen plakket, geslagen door J. Fonson, H. 6,9 cm, B. 10,3 cm. Alfred en Edgard zijn omgewisseld zodat de broers naar elkaar toe kijken; de achtergrond toont fabrieken. Linksonder gesigneerd P. Braecke, rechtsonder gedateerd 1937; opschrift ALFRED MARIUS EDGARD DUCHÉ.

(O.m. exemplaar in het Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, inv. nr. N145, Inv. 31.040).

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, brief van Marcel Possot d.d. 7 mei 1968.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00839, neg. BB22/1/32.

DE CAIGNY S., *New Economic Geography als bedrijfshistorische invalshoek: de transformatie van de kanaalzone ten noorden van Brussel tot een industriegebied in het interbellum*, in *BTNG/RBHC*, vol. XXXIII, 2003, 3-4, p. 556-557.

VAN DRIEL F., *De fabriek als landschapselement, Casus: Les Cokeries du Brabant te Grimbergen*, VUB, Mastersverhandeling, Academiejaar 2007-2008, p. 25-27.

Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel (informatie verkregen via Cécile Arnould en Johan Van Heesch).

Illustratie:

Gips: foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB22/1/32 en in 2009 door O. Pauwels.

Bronzen plaketaal, © Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, N 145. II.31.040.

➤ B. NIET GEDATEERD**31. MEISJE,
NIET GEÏDENTIFICEERD****Object en materiaal:**

Plaat, gips.

Opschriften:

Niet gevonden.

Afmetingen:

H. 22 cm, B. 18 cm, D. 7 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Vrij gaaf.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00767, neg. BB17/5/11.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

**32. MUZIKANTE (?),
NIET GEÏDENTIFICEERD****Object en materiaal:**

Plaat, gips.

Opschriften:

Gesigneerd P. Braecke (rechtsonder, onduidelijk).

Afmetingen:

H. 62 cm, B. 58 cm, D. 8 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Vrij gaaf.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00753, neg. BB8/7/8.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

**33. VROUW,
NIET GEÏDENTIFICEERD****Object en materiaal:**

Plaat, vermoedelijk gips.

Opschriften:

Ongekend.

Afmetingen:

Ongekend.

Herkomst:

Ongekend, schenking allicht vóór WO II.

Toestand:

Spoorloos.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

• Ca. 1950 - 1963, Nieuwpoort, stadhuis, Volkenkundig museum.

Bronnen:

SAN, foto Volkenkundig museum, stadhuis Nieuwpoort, 1954.

ANONIEM, *Gedenkboek Karel-Romaan Berquin, Heemkring Bachten de Kupe en familie Berquin*, 1963, p. 34 (Pl.).

Illustratie:

SAN, foto Volkenkundig museum in het stadhuis van Nieuwpoort, 1954 (detail).

**34. VROUW,
NIET GEÏDENTIFICEERD****Object en materiaal:**

Plaat, gips.

Opschriften:

Ongekend.

Afmetingen:

H. 48 cm, B. 45 cm, D. 7 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Ca. 1988 licht gebarsten; heden spoorloos.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00799, neg. BB19/2/24.

Illustratie:

Foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB19/2/24.

35. SCHRIJVER, MOGELIJKS ARTHUR DE RUDDER (?)

(Brussel 1865-1929)

Journalist en kunstcriticus.

Hij werkte mee aan talrijke tijdschriften en publicaties.

Object en materiaal:

Medaillon in witte (natuur)steen.

Opschriften:

Monogram PB links.

Afmetingen:

H. 34 cm, B. 30 cm, D. 8 cm.

Herkomst:

Ongekend.

Toestand:

Gaaf.

Definitieve uitvoering:

Witte (natuur- of kunst)steen.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

DE SEYN E., *Dictionnaire biographique des Sciences, des Lettres et des Arts en Belgique*, Brussel, 1935, deel 1, p. 341.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00728.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

MEDAILLES

➤ A. GEDATEERD

36-37. WALKYRIE / WALKÜRE, RING DER NIBELUNGEN, 1903

Object en materiaal:

Modellen in twee formaten, gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

Gegraveerd P. Braecke 1903 op rand rechtsonder.

Afmetingen:

36. Diam. 44 cm, D. 7 cm*.

37. Diam. medaille 17 cm + vlakke gipsen rand.

Herkomst:

36 of 37: Schenking Pieter Braecke, 1937.

Toestand:

36. Rechter bovenkant en deel van linkerrand afgebroken; oxidatie van het ijzer.

37. Ca. 1988 lichte lijnvormige indruk rechtsonder; anno 2008 spoorloos.

Definitieve uitvoering:

• Medaille met op verso: *1re exécution / de la / version française / de L'anneau du Nibelung / de / Richard Wagner / 1903.*

THEATRE ROYAL DE LA MONNAIE, direction Kufferath et Guidé

In totaal werden er 28 medailles in zilver geslagen (waarvan 20 genummerde exemplaren *Fleur de coin*), 335 in brons en 17 in tin door Wolters frères.

Diam. 5,9 cm, D. 0,9 cm.

(o.m. het zilveren exemplaar van Victor Horta in het Hortamuseum in Sint-Gillis; een bronzen exemplaar in het Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, inv. nr. M12; een bronzen exemplaar bij de Brugge Musea, inv. nr. XXIII.O.2289).

• Medaillon, brons, Diam. 17 cm. Braecke was in het bezit van een dergelijk medaillon (tentoongesteld in 1988 in Nieuwpoort en geveild in 1992 in het PSK, Brussel).

Tentoonstellingen:

• 16 januari - 15 februari 1904, Brussel, *Pour l'Art, XIIme exposition.*
• 5 februari - 6 maart 1910, Brussel, *Pour l'Art, XVIIIme Exposition Annuelle, médaille commémorative.*
• 23 april - 15 november 1910, Brussel, wereldtentoonstelling, *Groupe II:*

Beaux-arts – Classe 9: Gravure et médailles, Salon international de la médaille, zilveren medaille.

- Begin mei - 1 november 1911, Charleroi, *Exposition, Groupe I Beaux-Arts, Salon d'Art Moderne, Cadre de médailles contenant: Walkyrie.*
- 26 april - 3 november 1913, Gent, wereldtentoonstelling, *Groupe II, Beaux-Arts, Œuvres modernes, médailles, cadre 122*, nr. 1, zaal 29,27, bronzen medaille.
- 7 september 1922 - 31 maart 1923, Rio de Janeiro, internationale en wereldtentoonstelling, sectie Belgische kunst, verkoopprijs 200 frank.
- 1938 - 1940, Nieuwpoort, stadhuis-stadshalle, Museum Pieter Braecke, inv. museum nr. 18
- 19 december 1980 - 15 februari 1981, Brussel, Paleis voor Schone Kunsten, Art nouveau België, Euro-
palia 80 België 150, nr. 525, medaille, brons met 5,5 cm diam., privéverzameling.
- 29 oktober - 13 november 1988, Nieuwpoort, Feestzaal Vismijn, *Té gast in het atelier*, nr. G3, gips op mahonie uit privéverzameling en nr. D9, brons met 17 cm diam. uit nalatenschap Pieter Braecke.

Bronnen:

- Univ. Gent, Vliegende Bladen, FI.B 089.03.
- ANONIEM, *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 23, nr. 21, 24 mei 1903, p. 192.
- ANONIEM, *Pour l'Art, XIIe exposition, Bruxelles, 16 Janvier-15 Février 1904, Catalogue de la Douzième Exposition annuelle*, s.p., Pierre Braecke, nr. 3.
- ANONIEM, *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 24, nr. 10, 6 maart 1904, p. 79.
- ANONIEM, *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 24, nr. 29, 19 juli 1904, p. 236.
- ANONIEM, *Petite Chronique*, in *L'Art Moderne*, jg. 24, nr. 31, 31 juli 1904, p. 252.
- DE WITTE A., LA LOIRE ED., *Médailles historiques de Belgique publiées sous les auspices de la Société Royale de Numismatique, Tome II, Règne de Léopold II*, Brussel, 1891-1908, p. 161-162, Nr. 99, Pl. XL.
- ANONIEM, *Pour l'Art, Catalogue, XVIIIe Exposition annuelle, Bruxelles, 5 Février - 6 Mars 1910*, s.p., Pierre Braecke, nr. 5.

ANONIEM, *Exposition internationale et universelle de Bruxelles en 1910, organisée sous le patronage et avec le concours du gouvernement belge - Groupe II: Beaux-arts - Classe 9: Gravure et médailles, Salon international de la médaille, catalogue*, Brussel, 1910, p. 60, nr. 109 Pierre Braecke, nr. 1.

ANONIEM, *Exposition de Charleroi 1911, Groupe I Beaux-Arts, Les Arts Anciens du Hainaut - Salon d'Art Moderne, Catalogue Général*, Brussel, 1911, p. 491, nr. 444.

ANONIEM, *Exposition Universelle et Internationale de Gand en 1913, Groupe II Beaux-Arts, Œuvres modernes, Tome II Miniature-Médaille-Architecture, Première édition*, Brussel, 1913, p. 88, *Cadre 122*, nr. 1.

ARA Brussel, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, *Expositions internationales 1919-1929*, nr. 8, dossier 2195, 1922 *Exposition de Rio de Janeiro*, o.m. brief P. Braecke d.d. 9 juni 1922.

VANHILLE L., *In Memoriam Pieter Braecke*, in *De Toekomst, Katholiek Vlaamsch weekblad voor Veurne-Nieuwpoort-Diksmuide*, Zondag 20 november 1938, p. 8, nr. 30.

SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 18.

BOENDERS F., DAENENS L., e.a., *Art nouveau België, Europalia 80 België 150, Vereniging voor tentoonstellingen, Paleis voor Schone Kunsten, 19.12.1980 - 15.2.1981*, p. 377, nr. 525.

BOURGOIS P., *Té gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober - 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. G3 en D9.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00781 (i.e. 36) - neg. BB18/1/25 en nr. 00782 (i.e. 37) - neg. BB18/2/26.

ANONIEM, *Veilingcatalogus Paleis voor Schone Kunsten, Brussel, veiling 6 februari 1992*, p. 83, nr. 796.

Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel (informatie verkregen via Cécile Arnould en Johan Van Heesch).

Illustratie:

Cat. nr. 36, foto O. Pauwels; cat. nr. 37, foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB18/1/26; medaille, foto Hortamuseum, Sint-Gillis.

* Een gelijkaardig gips bevestigd op mahonie bevond zich in 1988 in privébezit.

38-39. HERDENKINGS-MEDAILLE VAN DE STAD BRUSSEL TER GELEGENHEID VAN 75 JAAR BELGISCHE ONAFHANKELIJKHEID, 1905

Object en materiaal:

Mal (38) en contremal (39), gips.

Opschriften:

Niet gevonden.

Afmetingen:

Mal: Diam. 45 cm, D. 3 cm.

Contremal: Diam. 40 cm, D. 2 cm.

Herkomst:

Schenking Pieter Braecke, in 1927.

Toestand:

Vrij gaaf.

Definitieve uitvoering:

Recto: in het midden een vrouwenfiguur met in de ene hand een laurier-tak en in de andere een eikentak. Op de achtergrond staat de toren van het stadhuis van Brussel, daar waar op de contremal duidelijk het Brusselse justitiepaleis ontworpen door J. Poelaert te identificeren valt. Gesigneerd *P. Braecke* rechtsonder. 1240 zilveren medailles en 53 in verguld zilver geslagen door *Wolfers frères*. Diam. 55 mm.

• **Verso: in een kader COMMISSION / ORGANISATRICE / M**

(plaats voor graving van naam van een lid van de Commissie) met eromheen de woorden *BRUXELLES* (boven) 1830 (links) 1905 (rechts) *BRUSSEL* (onder), langs de rand *INDEPENDANCE DE LA BELGIQUE / 'S LANDS ONAFHANKELIJKHEID*.

Ook Pieter Braecke had een dergelijk medaillon voorzien van zijn naam; het werd geveild bij *Pierre Bergé & Associés* op 7 oktober 2008, lot. nr. 124.

Oplage: 170 zilveren exemplaren.
(O.m. exemplaren met de namen E. Delva, Ch. Samuel, A. Dassonville en A. Smets in het Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, inv. nrs. M32/6 tot 9).

• **Verso: in een kader** M. J. DE TROOZ / MINISTRE DE L'INTÉRIEUR / ET DE / L'INSTRUCTION / PUBLIQUE
Oplage: één zilveren exemplaar, geschonken aan minister de Trooz.

• **Verso: in een kader** FESTIVAL / INTERNATIONAL / DE MUSIQUE / WEDERLANDSCH / MUZIEKFEEST

Draagpenningen.
Oplage: 309 zilveren exemplaren; de medailles werden uitgedeeld aan de maatschappijen die deelnamen aan het internationaal muziekfestival georganiseerd op 9 juli 1905.

(O.m. exemplaar in het Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, inv. nr. M32/10 en in de medaillecollectie van het Van Crombrughe's Genootschap, bewaard op het Liberaal Archief, Gent, nr. VCG 72).

• **Verso: in een kader** CONCOURS / DE TIRS ET JEUX / POPULAIRES / WEDSTRIJD / VOOR VOLKSSPELEN

Oplage: 40 exemplaren in zilver en 3 in verguld zilver; uitgedeeld aan de deelnemende maatschappijen van de stoet op de Grote Markt in Brussel op 16 juli 1905.

• **Verso: in een kader** CONCOURS / DE DRAPEAUX ET / TRESORS DE GILDES / VLAGGEN- EN / GILDENFEEST

Oplage: 690 exemplaren in zilver en 50 in verguld zilver aan de maat-

schappijen die op 20 juli 1905 deelnamen aan de stoet/wedstrijd voor vlaggen, standaarden, bannieren en cartels.

(O.m. een verguld zilveren en een zilveren exemplaar in het Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, inv. nrs. M32/4 en 5).

• Op initiatief van de Aëro-Club van België, met aangepast opschrift in het kader op de versozijde.

Oplage: 30 exemplaren in zilver uitgedeeld aan de ballonvaarders die deelnamen aan de wedstrijd van 3 augustus 1905.

Medaillon, brons, Diam. 40 cm. Braecke was in het bezit van het medaillon, mogelijks het reduceermodel (tentoongesteld in 1988 in Nieuwpoort en geveild in 1992).

Tentoonstellingen:

• 30 januari - 1 maart 1909, Brussel, *Pour l'Art, XVIIIème Exposition, Musée Moderne, Walkyrie, face et revers, Médaille frappée lors des Fêtes Nationales de 1905 et commandée par la Ville de Bruxelles.*

• 23 april - 15 november 1910, Brussel, wereldtentoonstelling, *Groupe II: Beaux-arts - Classe 9: Gravure et médailles, Salon international de la médaille, médaille commemorative des fêtes de Bruxelles, 1905, zilver.*

• 1938 - 1940, Nieuwpoort, stadhuis-stadshalle, Museum Pieter Braecke, inv. museum nr. 34, gips.

• 29 oktober - 13 november 1988, Nieuwpoort, Feestzaal Vismijn, *Té gast in het atelier, G5, bronzen medaillon op mahonie uit privéverzameling (nalatenschap Braecke).*

Bronnen:

ROUVEZ A.-TH., *75e Anniversaire de l'indépendance de la Belgique, Le jubilé national de 1905, Compte rendu des Fêtes et Cérémonies qui ont eu lieu dans les Villes et Communes de Belgique à l'occasion du jubilé national*, Brussel, 1905, p. 498.

LALOIRE E., *Souvenirs numismatiques des fêtes jubilaires de 1905*, Brussel, 1907, p. 23-24, Pl. II, nr. 9.

ANONIEM, *Pour l'Art, XVIIIème Exposition au Musée moderne à Bruxelles, du 30 Janvier au 1er Mars 1909, Catalogue*, p. 7, nr. 4.

ANONIEM, *Exposition internationale et universelle de Bruxelles en 1910, organisée sous le patronage et avec le concours du gouvernement belge - Groupe II: Beaux-arts - Classe 9: Gravure et médailles, Salon international de la médaille, catalogue*, Brussel, 1910, p. 60, nr. 109 Pierre Braecke, nr. 2. SAN, brief d.d. 2 mei 1927 van burgemeester en schepenen aan Pieter Braecke en antwoord van Pieter Braecke aan dhr. Dobbelaere d.d. 3 mei 1927.

PIERRON S., *L'Art de la Médaille en Belgique, Une évolution de cents années, in Savoir et Beauté*, jg. 14, nr. 1, 1934, p. 15.

VANHILLE L., *In Memoriam Pieter Braecke*, in *De Toekomst, Katholiek Vlaamsch weekblad voor Veurne-Nieuwpoort-Diksmuide*, Zondag 20 november 1938, p. 8, nr. 51. SAN, *Stedelijk Museum Nieuwpoort, Inventaris October 1939, Beeldhouwwerken, Verzameling Pieter Braecke*, nr. 34.

BOURGOIS P., *Té gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober - 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. G5.

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium, s.d. (ca. 1988), nr. 00779, neg. B18/1/23.*

ANONIEM, *Veilingscatalogus Paleis voor Schone Kunsten, Brussel, veiling 6 februari 1992, p. 83, nr. 792.*

Liberaal Archief V.Z.W., *Inventaris van de medaillecollectie van het Van Crombrughe's Genootschap, bewaard op het Liberaal Archief*, p. 76, nr. VCG 72.

Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel (informatie verkregen via Cécile Arnould en Johan Van Heesch).

Illustratie:

Gipsen, foto's O. Pauwels; medailles, © Penningkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel, M32/7, M32/10 en M32/5.

40. PROMÉTHÉE, A PAUL DE VIGNE, 1912

Herdenkingsplaket voor beeldhouwer Paul De Vigne (1843-1901)

Object en materiaal:

Plaat met Prometheus te paard, gips.

Opschriften:

A PAUL DE VIGNE, rechtsonder gesigneerd P. Braecke en linksonder SHB-monogram van de *Société Hollandaise-Belge des Amis de la Médaille d'Art*, opdrachtgever voor de medaille.

Afmetingen:

H. 44 cm, B. 32 cm, D. 5 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Gaaf.

Definitieve uitvoering:

De eenzijdige plakette werd geslagen in 1912 door Paul Fisch *ainé*. De prijs voor de benodigdheden was 100 mm aan 3 frank/mm voor het gietijzeren reduceermodel, de stempel en één matrijs, 2 frank per bronzen stuk en 0,15 frank per gram zilver (factuur van 9 november 1912). Er werden 341 exemplaren geslagen in brons *similor* en 15 exemplaren in zilver. Op een prijslijst van de medailles van de *Société Les Amis de la Médaille d'Art* uit 1925 wordt vreemd genoeg gemeld dat de medaille alleen in zilveren uitvoering bestaat. Op de benedenrand staat de stempel Paul Fisch. Het honorarium van Braecke bedroeg 1000 frank (22 augustus 1912).
H. 8,4-8,5 cm, B. 6,0-6,1 cm, D. 0,5 cm, gewicht 180,14 g (brons).

(O.m. twee bronzen exemplaren, waarvan één met zilveren afweringslaag in de collectie Bruggemuseum - Gruuthuse, inv. XXIII.O.2027 en O.2245).
Plaat: H. 43 cm, B. 31 cm, D. 1,0 cm; brons. De keerzijde is hol. (exemplaar in de collectie van het Bruggemuseum - Gruuthuse, inv. XXIII.O.2456).
Plaat: afmetingen onbekend; gietijzer (reduceermodel ?).

Tentoonstellingen:

- 26 april - 3 november 1913, Gent, wereldtentoonstelling, *Groupe II, Beaux-Arts, Œuvres modernes, médailles, cadre 122*, nr. 5, zaal 29,27, plakette, verzilverd brons.
- 1914, Brussel, *Salon Triennal, Exposition Générale des Beaux-Arts*, nr. 1171 *Prométhée*: gietijzeren plaat en nr. 1172 *Prométhée*: bronzen medaille.
- 7 september 1922 - 31 maart 1923, Rio de Janeiro, internationale en wereldtentoonstelling, sectie Belgische kunst, verkoopprijs 250 frank
- 8 februari - 8 maart 1936, Litouwen, Kaunas, *Musée de Vytautas le Grand, Exposition d'Art Belge Contemporain*.

Bronnen:

ANONIEM, *Exposition Universelle et Internationale de Gand en 1913, Groupe II Beaux-Arts, Œuvres modernes, Tome II Miniature-Médaille-Architecture, Première édition*, Brussel, 1913, p. 88, *Cadre 122*, nr. 5.
ANONIEM, *Salon Triennal 1914, Bruxelles, Exposition des Beaux-Arts*, p. 140, *Graveurs en médailles*.
ARA Brussel, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, *Expositions internationales 1919-1929*, nr. 8, dossier 2195, 1922 *Exposition de Rio de Janeiro*, o.m. brief P. Braecke d.d. 9 juni 1922.
ANONIEM, *Exposition d'Art Belge Contemporain, Musée de Vytautas le Grand à Kaunas, 8 février au 8 mars 1936, Les Amitiés Belgo-Lithuaniennes en Belgique, Les Amitiés Lithuano-Belges en Lithuanie*, p. 35, nr. 28.
SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00760, neg. BB17/3/4.
BUCHET A.R., TOUSSAINT J., *Aperçu de la médaille en Belgique dans la première moitié du XXe siècle*, Jambes, 2007, p. 121, 295, 304.
Informatie Musea Brugge, verstrekt door Nadia Vangampelaere.

Illustratie:

Gips (SAN) en plakette (verzameling auteurs): foto's O. Pauwels.

41-42. LION BELGE 1914, ONTWERP VOÓR MEI 1919

De herdenkingsmedailles in Nieuwpoort werden in 1930 geslagen naar aanleiding van de plechtigheden voor de onthulling van het IJzermonument en werden in de straten van Nieuwpoort verkocht.

Object en materiaal:

Twee herdenkingsmedailles voor WO I, respectievelijk in brons en verzilverd brons, uitgegeven door de *Ligue Nationale du Souvenir*.

Opschriften:

41. Medaille (brons): recto: *BEL* (op vlag), 1914, monogram *PB* in cirkel rechter benedenhoek; verso: *LA LIGUE NATIONALE DU SOUVENIR GLOIRE A CEUX DE L'YSER*.
42. Medaille (verzilverd brons): recto: idem; verso: *L. Bogaert s. Lieutenant 1914-1918*.

Afmetingen:

H. 3 cm, B. 2 cm.

Herkomst:

Schenking. De medaille met opschrift L. Bogaert is allicht door Bogaert zelf of zijn familie aan Nieuwpoort geschonken samen met o.m. een oude foto van *La Veuve/De Weduwe* en van het gipsmodel van *De Winter/De Houthakster* uit de Kruidtuin in Brussel.

Definitieve uitvoering:

Dit model werd door diverse klanten gekocht. Naast de Nieuwpoortse medaille uit 1930 konden ook een aantal versies uit 1919 achterhaald worden.

- 1 mei 1919: verso: slangenstaf, *LA BOURSE - DE BRUXELLES - RECONNAISSANTE - 1914-1918*. Geschonken aan de collega's-soldaten. Hangertje, zilver en diversen, H. 3,4 cm, B. 2,0 cm, *Fonson Frères* (atelier), (LEFEBURE C., Pl. LXXII, nr. 2342, p. 204).
- 23 augustus 1919: verso: *VILLE DE ST HUBERT - LA SOCIÉTÉ - DE SECOURS MUTUELS - LES OUVRIERS DE ST HUBERT - A SES - MEMBRES HÉROS - DE LA - GRANDE GUERRE - 1914-1918*, verzilverd, H. 5,9 cm, B. 4,2 cm, *Fonson Frères* (atelier), (LEFEBURE C., Pl. LXXVIII, nr. 2457, p. 215).
- 15 oktober 1919: verso: een lelietak, *NEDER-OVER-HEEMBEEK - ERKENDELIIKHEID - 1914-1918*, hangertje, verguld en brons, H. 3,4 cm, B. 2,0 cm, *Fonson Frères* (atelier), (LEFEBURE C., Pl. LXXXI, nr. 2690, p. 233).
- 25 oktober 1919: verso: een boom (wapen van Elsene), *IXELLES - A SES GLORIEUX - ENFANTS - 1914-1918*, hangertje, zilver en diversen, simili-goud, H. 3,4 cm, B. 2,1 cm, (LEFEBURE C., Pl. LXXXI, nr. 2737, p. 237).

Tentoonstellingen:

- 7 september 1922 - 31 maart 1923, Rio de Janeiro, internationale en wereldtentoonstelling, sectie Belgische kunst, verkoopprijs 200 frank.

Bronnen:

ARA Brussel, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, *Expositions internationales 1919-1929*, nr. 8, dossier 2195, 1922 *Exposition de Rio de Janeiro*, o.m. brief P. Braecke d.d. 9 juni 1922. LEFEBURE C., *La frappe en Belgique occupée*, Brussel-Parijs, G. Van Oest & Cie, 1923, p. 204, 215, 233, 237, Pl. LXXII, nr. 2342, Pl. LXXVIII, nr. 2457, Pl. LXXXI, nr. 2690, Pl. LXXXI, nr. 2737. SAN, brief d.d. 9 oktober 1930 van Pieter Braecke gericht aan gemeentesecretaris van Nieuwpoort. SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nrs. 2634 en 1650. BONNEVIE M., *Aspects de l'œuvre sculptée de Pierre-Jean Braecke des années 1890 à la veille de la première guerre mondiale*,

Mémoire présenté sous la direction de M.M. Draguet en vue de l'obtention du titre de licenciée en Histoire de l'art contemporain, 1998-1999, ULB, p. 57.

Illustratie:

Foto's O. Pauwels en W. Lelièvre.

43. HERDENKINGSMEDAILLE WO I, NA WO I

Object en materiaal:

Model voor herdenkingsmedaille voor WO I in opdracht van de *Ligue Nationale du Souvenir*, gips.

Opschriften:

1914-1918 en LNDS (*Ligue Nationale du Souvenir*).

Mogelijks PB links van de voeten.

Afmetingen:

H. 49 cm, B. 28 cm, D. 2 cm.

Herkomst:

Mogelijks schenking uit 1955 door Mevr. Lossignol, secretaresse van de *Section des Artistes* van de *Ligue Nationale du Souvenir*; zij schonk een recto- en een versozijde in gips van een medaillon dat nooit werd uitgevoerd en die haar toevertrouwd werden door Pieter Braecke.

Toestand:

Vrij gaaf. De versozijde is spoorloos.

Definitieve uitvoering:

Allicht nooit uitgevoerd, cfr. Herkomst.

Tentoonstelling:

Ongekend.

Bronnen:

Bulletin annuel de la Ligue Nationale du souvenir, 1933, p. 2 (privéverzameling). SAN, brief d.d. 9 november 1955 van mevr. Jeanne Lossignol aan Juffr. Zwaenepoel, en antwoord van burgemeester d.d. 10 november 1955. SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00778, neg. BB18/1/22.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

ANDERE RELIËFS

> A. GEDATEERD

44. DE AFGEZANTEN VAN DEN SENAAT VOÓR CINNA (OF CINCINATUS), 8 MEI - 6 SEPTEMBER 1882

Object en materiaal:

Wedstrijdontwerp, tweede prijs ex aequo van de Grote Prijs van Rome in 1882, gips.

Opschriften:

Ongekend.

Afmetingen:

Ongekend.

Herkomst:

Schenking Pieter Braecke, tussen 1883 en 1904.

Toestand:

Het zwaar beschadigde reliëf werd tijdens WO I op transport gezet naar Veurne; heden spoorloos.

Definitieve uitvoering:

Niet in andere materialen uitgevoerd.

Tentoonstellingen:

- 17 - 25 januari 1883, Brussel,

Galerie des plâtres, Palais des Académies, tentoonstelling van de bas-reliëfs van de verschillende deelnemers aan de Grote Prijs van Rome van 1882.

- 4 februari 1883, Leuven, stadhuis.
- Mogelijks nog tentoongesteld in Brugge in 1883.
- Tot WO I tentoongesteld in het Stedelijk Museum in het toenmalige stadhuis van Nieuwpoort, op de hoek van de Oostendestraat en de Langestraat.

Bronnen:

ARA Brussel, Archief van het Ministerie van Openbaar Onderwijs, Bestuur der Schone Kunsten, Vroeger Fonds, T004/01, nr. 18, *Grands Concours de Sculpture et Gravure*, map 20168, *Grand Concours de sculpture en 1882*, ontwerp brief d.d. 28 december 1882 van *Ministère de l'Intérieur, Administration des Beaux-Arts, Sciences et Lettres*, naar *Commission directrice des musées de peinture et de sculpture de l'Etat* en antwoord d.d. 16 januari 1883 van *Musées Royaux de peinture et de sculpture* aan de minister; brief d.d. 16 januari 1882 (sic), afgestempeld op 17 januari 1883, van de *Musées Royaux de Peinture et de Sculpture de Belgique* aan de minister van Binnenlandse Zaken, *Administration des Beaux-Arts, Sciences & Lettres*; brief d.d. 22 januari 1883 van Pieter Braecke, *Rue des Juifs 2, Louvain*, aan de heer Kempeneer.

WYBO C., *Nieuport ancien et moderne. Guide du visiteur*, Rijsel-Parijs-Brugge, (1904), p. 97.

SAN, brief d.d. (onleesbaar) november 1905 van P. Braecke aan de Stad Nieuwpoort, ontvangen op 10 november 1905.

THYS R., *Nieuport 1914-1918, Les Inondations de l'Yser et la Compagnie des Sapeurs-Pontoniers du Génie Belge*, Parijs-Luik-Londen, 1922, fig. 381.

Illustratie:

Foto H. Braet vóór de beschadiging tijdens WO I, verzameling en repro Walter Lelièvre.

45. RÊVE DE BONHEUR, VERS L'IDÉAL, CA. 1893

Object en materiaal:

Model van garnituur op voetjes, gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

Gesigneerd *P. Braecke* (rechtsonder).

Afmetingen:

H. 78 cm, B. 58 cm, D. 9 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Oxidatie van ijzeren armatuur, met roestplekken en afbrokkelen van gips tot gevolg.

Definitieve uitvoering:

Ongkend.

Tentoonstellingen:

- Januari - februari 1894, Brussel, *Pour l'Art, Seconde exposition annuelle, Rêve de bonheur*.

Bronnen:

ANONIEM, *Pour l'Art*, 1894, *Catalogue de la seconde exposition annuelle, Janvier-février 1894*, s.p., Pierre Braecke, nr. 4.

HESSLING E., *La Sculpture Belge contemporaine. Les œuvres les plus remarquables des statuaires belges. Avec notices biographiques par Fernand Symons*, Bruno Hessling, Berlijn-New York, 1903, p. 2.

PICA V., *Artisti contemporanei: Pierre Braecke*, in *Emporium*, vol. XIX, januari 1904, nr. 109, p. 14 (Pl.).

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00773, neg. BB19/2/23 en neg. BB6/5/17 (oude prentbriefkaart *L'Art Moderne Belge-Sculpture*, serie 7, nr. 2, handgeschreven gesigneerd en gedateerd 15/03/1902).

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

46-47. LES QUATRE ÉVANGÉLISTES / DE VIER EVANGELISTEN, PREEKSTOEL SALBRIS, 1896-VÓÓR 16 DECEMBER 1899

Nieuwpoort bezit gipsen van twee van de Vier Evangelisten.

46. L'ÉVANGÉLISTE SAINT LUC / SINT-LUCAS DE EVANGELIST, 1896 - VÓÓR 16 DECEMBER 1899

Object en materiaal:

Model, gips met jutte binnenin.

Opschriften:

S LUC.

Afmetingen:

H. 63 cm, B. 49 cm, D. 12 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Benedenrand zwaar aangetast door vocht; een deel van de letters is hierdoor verdwenen. Ook de halsstreek is beschadigd.

Definitieve uitvoering:

Hout, *Eglise Saint-Georges*, Salbris (Fr.), kuip van preekstoel.
Schenking van 10.000 Franse frank, bij testament opgesteld in 1896, door Mevr. Anne-Marie Grelat († 1901) aan de kerkfabriek in Salbris voor de verfraaiing van de kerk; de schenking werd naar verluidt aangewend voor de preekstoel.

Tentoonstellingen:

• 16 december 1899 - 15 januari 1900, *Salon d'Art religieux de Durendal*, nr. 27 (gips).

Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto ca. 1899.
ANONIEM, *Salon d'Art religieux de Durendal sous le Haut patronage de S. A. R. Madame la Comtesse de Flandre*, Catalogue, Musée Moderne, (Du 16 Décembre 1899 au 15 Janvier 1900), Brussel, p. 17, nr. 27.
ANONIEM, *Album du Salon d'Art religieux de Durendal sous le Haut patronage de S. A. R. Madame la Comtesse de Flandre*, 1899-1900, Brussel, Pl. Les quatre évangélistes.

PICA V., *Artisti contemporanei: Pierre Braecke*, in *Emporium*, vol. XIX, januari 1904, nr. 109, p. 15 (Pl.).
SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, ca. 1988, nr. 00811, neg. BB20/4/5.
Brief d.d. 15 november 2008 van mevr. Martin-Foucher aan Marcel Celis.

Illustratie:

PICA V., *Artisti contemporanei: Pierre Braecke*, in *Emporium*, vol. XIX, januari 1904, nr. 109, p. 15 (Pl.); foto in 2008 door O. Pauwels.

47. L'ÉVANGÉLISTE SAINT MATHIEU / SINT-MATTHEUS DE EVANGELIST, 1896 - VÓÓR 16 DECEMBER 1899

Object en materiaal:

Model, gips.

Opschriften:

S MATHIEU.

Afmetingen:

H. 63 cm, B. 48 cm, D. 10 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Lichte oppervlakteschade en vervuiling.

Definitieve uitvoering:

Hout, *Eglise Saint-Georges*, Salbris (Fr.), kuip van preekstoel.
Schenking van 10.000 Franse frank, bij testament opgesteld in 1896, door Mevr. Anne-Marie Grelat († 1901) aan de kerkfabriek in Salbris voor de verfraaiing van de kerk; de schenking werd naar verluidt aangewend voor de preekstoel.

Tentoonstellingen

• 16 december 1899 - 15 januari 1900, *Salon d'Art religieux de Durendal*, nr. 27 (gips).

Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto ca. 1899.
ANONIEM, *Salon d'Art religieux de Durendal sous le Haut patronage de S. A. R. Madame la Comtesse de Flandre*, Catalogue, Musée Moderne, (Du 16 Décembre 1899 au 15 Janvier 1900), Brussel, p. 17, nr. 27.
ANONIEM, *Album du Salon d'Art religieux de Durendal sous le Haut patronage de S. A. R. Madame la Comtesse de Flandre*, 1899-1900, Brussel, Pl. Les quatre évangélistes.
PICA V., *Artisti contemporanei: Pierre Braecke*, in *Emporium*, vol. XIX, januari 1904, nr. 109, p. 15 (Pl.).
SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00812, neg. BB20/5/6.
Brief d.d. 15 november 2008 van mevr. Martin-Foucher aan Marcel Celis.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

48. VROUWENKOP, NIET GEÏDENTIFICEERD, VÓÓR OF IN 1899

Object en materiaal:

Model, ongebakken klei.

Opschriften:

Niet zichtbaar of niet bewaard.

Afmetingen:

H. 26 cm, B. 24 cm, D. 18 cm.

Herkomst:

Schenking.

Toestand:

Verbrokkelende ongebakken klei, stukken van randen afgebroken en tip van de neus; nog vrij gaaf ca. 1988.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Braecke verwerkte een gelijkaardige vrouwenkop -met ster op het voorhoofd- tot een gouden halssierraad en tot een medaillon (allebei tentoongesteld in Nieuwpoort in 1988).

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto ca. 1899.
SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00822, neg. BB21/1/17.
BOURGOIS P., *Tē gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober - 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. D 9 (halssieraad en medaillon).

Illustratie:

Privéverzameling, atelierfoto ca. 1899 (detail); foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB21/1/17; foto in 2008 door O. Pauwels.

49. WENENDE VROUWEN AAN DE VOET VAN HET KRUIS*, VÓÓR OF IN 1899

Object en materiaal:

Reliëf, gips op houten structuur.

Opschriften:

Gesignd *P. Braecke* (linksonder).

Afmetingen:

H. 74 cm, B. 80 cm, D. 20 cm.

Herkomst:

Schenking, vermoedelijk vóór WO II.

Toestand:

Vrij gaaf.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Op 5 november 1988 werd een afgietsel in polyester -imitatie brons- vervaardigd door Fernand Vanderplancke (Oostduinkerke) voor 45.000 frank (+ 19 % BTW), ingehuldigd op de hoek van de Willem de Rooiaan en Pieter Braeckelaan.

Tentoonstellingen:

• Ca. 1950 - 1963, Nieuwpoort, stadhuis, Volkenkundig museum.

Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto Pieter Braecke ca. 1899.
SAN, foto Volkenkundig museum, stadhuis Nieuwpoort, ca. 1954.
ANONIEM, *Gedenkboek Karel-Romaan Berquin, Heemkring Bachten de Kupe* en familie Berquin, 1963, p. 34 (Pl.).
SAN, uittreksel notulenboek van het Schepencollege d.d. 18 april 1988, nr. 23. Kunstwerken Braecke.
ANONIEM, *16de culturele veertiendaagse staat in het teken van Pieter Braecke*, in *Nieuwpoort*, jg. 16, nr. 4, 1988, p. 7.
ANONIEM, *16de culturele veertiendaagse, Nieuwpoort 29.10 - 13.11.1988* (program-mafolder).
SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00731, neg. BB4/3/6-7.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

* Het werk droeg in oorsprong allicht een andere, nog ongekende titel.

50. NUIT SEREINE / HELDERE NACHT, RUST*, 1900

Object en materiaal:

Model in hoogrelief, gips.

Opschriften:

Gesignd *P. Braecke* en gedateerd 1900.

Afmetingen:

H. 47 cm, B. 50 cm, D. 26 cm.

Herkomst:

Schenking.

Toestand:

Gaaf, allicht herschilderd.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

• 29 oktober - 13 november 1988, Nieuwpoort, Feestzaal Vismijn, *Tē gast in het atelier*, nr. N, Rust, plaaster ontwerp, (museum Nieuwpoort).

Bronnen:

PICA V., *Artisti contemporanei: Pierre Braecke*, in *Emporium*, vol. XIX, januari 1904, nr. 109, p. 7 (Pl., *Nuit sereine*).
BOURGOIS P., *Tē gast in het atelier in het kader van de culturele veertiendaagse*, 29 oktober - 13 november 1988, Feestzaal Vismijn, Nieuwpoort, nr. N.
SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00724, neg. BB3/3/11.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

* De titel Rust wordt door P. Bourgois aangewend. Het is niet duidelijk of het werk ook te identificeren valt met het gipsmodel *Le repos du soir* Avondrust, in 1937 door P. Braecke geschenken, cf. cat. nr. 190.

51-52. LES RENOMMÉES, GLOIRE / VICTORIËN, (ROEM), HOOFDINGANG VAN DE SECTION BELGE D'ART DÉ- CORATIF MODERNE OP DE ESPOSIZIONE INTERNA- ZIONALE DEL SEPIONE TE MILAAN IN 1906

Object en materiaal:

Twee reliëfpendants (links en rechts); gips met afwerkingslaag in witte natuursteenkleur.

Opschriften:

Gesignd *P. Braecke* (ter hoogte van voet).

Afmetingen:

51. Links: H. 1,39 m, B. 2,30 m.

52. Rechts: H. 1,43 m, B. 2,15 m.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Enige vochtschade aan rechterbenedenhoek van linkerrelief en onderaan in het midden van het rechterrelief en enkele roestplekken.

Definitieve uitvoering:

Deze gipsen zijn de enige en definitieve uitvoering.

Tentoonstellingen:

- 1906, Milaan, *Esposizione Internazionale del Sepione*, hoofdingang van de *Section Belge d'art décoratif moderne*, links en rechts van toegangspoort.
- 26 januari - 19 februari 1907, Brussel, *Pour l'Art, XVme salon*.
- 1956 - 1972, Nieuwpoort, *Hôtel de l'Espérance*, thans 't Kasteeltje, Pieter Braecke-museum, zaal 1.

Bronnen:

ANONIEM, *Exposition Internationale de Milan 1906, Section Belge, Catalogue officiel*, Brussel, 1906, p. 95.

DU CATILLON L., *Onze moderne kunst te Milaan*, in *Vlaamse Gazet*, 5 juli 1906.

ANONIEM, *Pour l'Art, XVme salon, 26 janvier-19 février 1907, Catalogue de la XVme exposition annuelle, 26 janvier-19 février 1907*, s.p.

MAUS O., "Pour l'Art", in *L'Art Moderne*, jg. 26, nr. 8, 24 februari 1907, p. 58.

Foto P. Becker, KIK, Brussel, 1581 C, s.d. (ca. 1906-1907).

Archieven Hortamuseum, Sint-Gillis, foto's reliefs.

BERQUIN K.R., *Beknopte levensbeschrijving van Pieter-Jan Braecke, beeldhouwer, gevolgd door een lijst van zijn werken*, Nieuwpoort, 1956, zaal 1.

SAN, foto Pieter Braecke-museum, *Hôtel de l'Espérance*, thans 't Kasteeltje, zaal 1, ca. 1963-1972.

Illustratie:

Foto's O. Pauwels.

53. BOOGVELD, 1912 (?)**Object en materiaal:**

Schets/schaalmodel voor boogveld, gips.

Opschriften:

Op rand onderaan '53¹² of PB¹² (moeilijk leesbaar).

Afmetingen:

H. 45 cm, Br. 77 cm, D. 9 cm.

Herkomst:

Schenking.

Toestand:

Vrij gaaf.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00816, neg. BB20/6/11.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

54. STELE, 1913 (?)**Object en materiaal:**

Model voor stele, gips met houten armatuur. Bovenaan was er een bekroning bevestigd, cf. de halfbolvormige uitsparingen.

Opschriften:

Vermoedelijk 28 avril 1913 (moeilijk leesbaar).

Afmetingen:

Bovendeel: H. 1,07 cm, B. 30 cm.

Onderdeel H. 67 cm, B. 42 cm.

Het middenstuk evenals het bekronend beeld ontbreken, hierdoor is de totale hoogte niet gekend.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951.

Toestand:

Drie stukken bewaard. Gerestaureerd door het VIOE in 2010.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

Ongekend.

Illustratie:

Foto H. Denis.

55. ALLEGORISCH TAFEREEL, MOGELIJKS AVRIL (VÓÓR 31 JANUARI 1914)

Object en materiaal:

Model, gips met ijzeren armatuur. Gekend van een oude foto (privéverzameling).

Opschriften:

Gesignd P. Braecke (linksonder).

Afmetingen:

Ca. H. 152 cm, B. 165 cm, D. 17 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Ca. 1988 vrij gaaf, evenwel met roestvlekken van oxiderende armatuur. In 2008 ijzeren armatuur volledig geoxideerd, gips in talrijke stukjes gebroken. Gerestaureerd door het VIOE in 2010.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Avril:

• 31 januari-1 maart 1914, Brussel, *Musée Moderne, Pour l'Art, XXIIe Salon*.

Bronnen:

Privéverzameling, atelierfoto.

Avril:

ANONIEM, *Pour l'Art - 1914, XXIIe Salon du 31 Janvier au 1 Mars au Musée Moderne à Bruxelles*, Catalogue, XXIIe exposition annuelle Bruxelles 1914 (31 Janvier-1er Mars), p. 12, Pierre Braecke, nr. 1.

DE TAEYE E.-L., *Le salon de 'Pour l'Art'*, in *La Fédération Artistique*, nr. 21, 1914, s.p.

PIERON S., *Le salon du cercle "Pour l'Art", II, Les peintres de paysages et d'intérieurs. Les statuaires*, in *L'Indépendance Belge*, jg. 85, 16 februari 1914, p. 4.

Illustratie:

Privéverzameling, atelierfoto, repro O. Pauwels; foto in 2008 door O. Pauwels en tijdens restauratie in 2010 door H. Denis.

> B. NIET GEDATEERD

56. FRONTON, NIET GEÏDENTIFICEERD

Object en materiaal:

Ontwerp/bozzetto voor fronton, mogelijk wedstrijdontwerp; gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

Afwezig of niet bewaard.

Afmetingen:

Ca. 1988: H. 50 cm, B. 173 cm, D. 9 cm.

Heden: H. 29 cm, B. 124 cm, D. 9 cm.

Herkomst:

Schenking.

Toestand:

Ca. 1988 moulures rondom nog aanwezig, heden volledig afgebroken; roestvlekken en kop hoofdpersonage afgebroken.

Definitieve uitvoering:

Mogelijks ontwerp voor Koninklijke Militaire Academie te Brussel (ca. 1909), niet uitgevoerd.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00833, neg. BB/21/26

Illustratie:

Foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB/21/26; foto in 2008 door O. Pauwels.

57. DEURTREKKER LUCIEN SOLVAY, VOOR WONING IN ELSENE

(1851-1950)

Hoofdredacteur van het dagblad *Le Soir*, dichter, kunstkriticus, muziek- en toneelrecensent voor *L'Etoile Belge* en eerste conservator van het Charlier Museum in Sint-Joost-ten-Node.

Object en materiaal:

Model van deurtrekker, gips met ijzeren armatuur.

Opschriften:

L. SOLVAY.

Afmetingen:

H. 36 cm, B. 18 cm, D. 10 cm.

Herkomst:

Schenking Elodea Braecke-Romeo, 1951 (?).

Toestand:

Zware oxidatie van de ijzeren armatuur ter hoogte van onderlichaam vrouw, met roestplekken en barsten in het gips.

Definitieve uitvoering:

Ongekend.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bronnen:

DENUIT D., *Solvay (Lucien-Pierre-Auguste-Constant)*, in *Biographie Nationale*, Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, deel 41, supplément deel 13, Brussel, 1979-1980, p. 740.
 SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00756, neg. BB18/2/29, 18/3/31, 18/3/22, 20/2/7, 20/2/8.
 DEWANDRE TH., *Lucien Solvay (1851-1950)*, in *Connection. Revue d'art et de littérature*, nr. 3, januari 2007, p. 6-19.
 DEWANDRE TH., *Lucien Solvay, critique d'art*, in *Connection. Revue d'art et de littérature*, nr. 4, februari 2007, p. 8-30.

Illustratie:

Foto O. Pauwels.

58. RUSTENDE GELIEFDEN*, NIET GEÏDENTIFICEERD

Object en materiaal:

Model in hoogrelief, niet afgewerkt, klei.

Opschriften:

Ongekend.

Afmetingen:

H. 30 cm, B. 30 cm, D. 15 cm.

Herkomst:

Schenking.

Toestand:

Ca. 1988 nog aanwezig met gaaf centraal gedeelte, inmiddels spoorloos.

Definitieve uitvoering:

Ongekend, mogelijks voorontwerp van cat. nr. 50, *Nuit sereine* / Heldere nacht.

Tentoonstellingen:

Ongekend.

Bibliografie:

SAN, BOURGOIS P., *Stadsbestuur Nieuwpoort - Inventaris kunstpatrimonium*, s.d. (ca. 1988), nr. 00770, neg. BB17/6/14.

Illustratie:

Foto ca. 1988 door P. Bourgois, SAN, neg. BB17/6/14.

* Het gaat hier om een recente naam gegeven door P. Bourgois, de oorspronkelijke titel is niet gekend.